

Az MHTT konferenciája a 21. századi hadtudomány irányvonalairól

A Magyar Hadtudományi Társaság együttműködve a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemmel és a MTA Hadtudományi Bizottságával 2009. február 26-án Napjaink hadtudomány címmű témában – egy sorozat első állomásként – elméleti-tudományos konferenciát rendezett. Az alábbiakban közreadjuk a konferencián elhangzott előadásokat (5) és hozzászólásokat (10), amelyekben a szerzők – változó vilkágunkra utalva és korunk kihívásait számbavéve – felvázolják: a 21. századi hadtudomány főbb irányvonalait, benne a hadtudomány fogalmával, tartalmával, tárgyával és összetevőivel, nem utolsósorban a megújulásval kapcsolatos kérdéseket.

A konferenciát **Felházi Sándor** az MHTT elnökhelyettese, az MTA Hadtudományi Bizottságának titkár vezette le. Megnyitójában – a megjelentek üdvözlése után – rámutatott, hogy az elmúlt néhány évben alaposan megváltozott a világ és változott a hazai hadtudomány szerkezete is. Ennek a megváltozott helyzetnek az elemzésében az MTA Hadtudományi Bizottsága is részt vett. Kb. egy évszázada alakult ki a hagyományos diszciplína. Annak keretei azonban jelentősen módosultak az utóbbi évtizedekben. A mai konferenciát az MHTT kezdeményezésére készítették elő a rendezők. A rendezvény alapját az MTA HB által szervezett 2004. évi és 2006. évi köztestületi konferencián elfogadott irányelvek határozzák meg. 2006. november 26-án, a második köztestületi konferencián már a megújult hadtudománnyal kapcsolatban hallgathattunk előadásokat. Ezeket megfogalmazták azokat az alapokat – azok sorában a hadtudomány új fogalmát – amelyek meghatározták, hogy az úton tovább kell menni és a belső tartalmi vizsgálatokat folytatni kell. Ezért is fontos a mai rendezvény, amely egy sorozat részeként ebbe a láncolatba illeszkedik.

A vitaindítót **Szabó János** a ZMNE rektora tartotta. Nagyon fontos témakörben vállalt ismét szerepet az MHTT. Örömeire szolgál, hogy sikerült „idecsalni” a téma legfelkészültebb szakembereit. A ZMNE-nek érintettsége is és érdekeltsége is van abban, hogy itt ma értékelhető eredmények szülessenek.

Nemrégiben megjelent a Magyar Köztársaság új Nemzeti Katonai Stratégiája. Korszerű és a mai helyzetet tükröző olyan dokumentum, amely feltárja a mai helyzet megoldottságai mellett annak megoldatlanságait is.

A dokumentum felsorolja a biztonság fogalmába tartozó területeket – szám szerint tizenkettőt –, amelyek leképezik annak a világnak a változásait, amelyben a biztonsági diszciplínák társadalmasodtak, és egy nagyon izgalmas differenciáció indult

meg a biztonság tudományaiban. A biztonság tudományai között a hadtudománynak az illetékessége nagyon valószínű, hogy korlátos: nem terjed ki az egészre. Mégis a saját tudományfejlődésünk és az egészbe való betagozódás érdekében nekünk válaszokat kell adnunk arra, hogy a biztonság összes diszciplináján belül lezajló változásokat mi hogyan kívánjuk rögzíteni a magunk számára, és hogyan kívánjuk támogatni kifele, a tudományközi kapcsolatainkon keresztül. A fentebb említett 12 fogalmi terület egymáshoz való viszonyáról hosszasan lehetne vitázni. Azok meglehetősen laza határokkal választhatók el. Ugyanakkor nagyon fontos mozzanat, hogy az úgynevezett professzionális erőszak gyakorlatilag elkülönült mindegyiktől, miközben mindegyikhez jól illeszthető.

Tegnap járt itt az izraeli nagykövet, aki Magyarországon kiemelten védett személynek minősül (ami a mai viszonyok mellett érthető). Előtte, utána 1-1 jeep, amelyekből kiugrott 6-6 kevlár sisakot viselő harcos, akik a szélrózsa minden irányába beirányozták fegyvereiket és ellátták védelmi feladataikat. Amikor a fogadás véget ért, visszaültek és elmentek. A pénzőrizettől a legkülönbözőbb biztonsági szállítmányokig a professzionális erőszaknak ilyen típusú illeszthetősége vált lehetővé. Nem mondhatjuk tehát, hogy a diszciplinák mindegyike az erőszakszervezetek működésének körébe esik.

A tudományszakok differenciálódása szintén tény. Az MTA a hadtudomány és a katonai műszaki tudomány mellett akkreditálta a rendészettudományt is, így az utóbbinak önálló tudományos rangot adott. A hadtudomány és a katonai műszaki tudomány messzemenően támogatta ezt az elfogadást és úgy gondolom, hogy ez így lesz a jövőben is. Ha az elindult tendenciákat meghosszabbítjuk, akkor a jövőben ezek nagyon érdekes metszéspontokat mutathatnak, amivel kapcsolatban ma még nincsenek válaszaink. (Előfordulhat, hogy még jó kérdéseink sincsenek.) Egy harmadik ügy: a nagy francia forradalmat követően a Code Napoleon volt az első olyan jogi konstrukció, amely monopolizálta az erőszakot az államban. Azt megelőzően a legkülönbözőbb változatokkal találkoztunk (magánhadseregek intézményével és minden mással), ma viszont egy privatizációnak vagyunk tanúi. A privatizációnak ma az a számszerűsíthető eredménye, hogy Magyarországon a fő kereseti forrásként biztonsági kérdésekkel foglalkozó emberek nagyobbik része él a privat szférában és csak a kisebbik része az államban. Mit üzen ez nekünk? Természetesen a ZMNE-nek kötelessége, hogy a felvetődő kérdéseknek – amelyeknek meglehetősen nagy a száma – a vitáshoz teret adjon. Miért? Az egyetem alapításakor eleve a nemzetvédelem jelszavát (eszméjét?) tűzte a zászlajára, ami azt jelenti, hogy a differenciációk mellett egyfajta integráció-pártiság mellett is lándzsát tört. Ma szintén erről van szó.

A társadalmi folyamatok, a globalizáció hatásai és következményei felvetik a biztonság diszciplináinak, a biztonság tudományszakainak, tudományirányainak a differenciálódási igényét. Ugyanakkor azt gondolom, hogy a tudománytörténetből jól ismert egyensúlykeresés a differenciáló és integráló tendenciák között nem lehet számkra közbös. Meg kell találni a differenciáló és integráló tendenciák között azt az egyensúlyt, amelynek érdekében a saját álláspontunkat kialakíthatjuk. Én most nem törekednék arra, hogy itt és most mondjuk ki: biztonságstudomány vagy hadtudomány. Azt kellene megállapítanunk, hogy a tudomány differenciálódása és integ-

rálódása jelenlegi tendenciái között mi a jó válasza a hadtudománynak a saját helyzetét, a saját jövőjét illetően. Kíván-e integráló tudomány lenni, egy differenciálódó mezőben egy meghatározott tárgykört kíván-e képviselni, vagy pedig preferálja valamely más tudományintegrációs elv működését és ehhez adjuk erőnket, támogatásunkat. Ezek nagyon nagy kérdések, ezért köszönet illeti az MHTT-t, amiért megvitátásukat napirendre tűzte. Ugyanakkor azt is hiszem, hogy részint a tendenciák már láthatók annyira, és a dokumentumaink készültségi foka már tart ott, hogy ezekben a kérdésekben válaszokat igényelhessünk és reményünk is legyen arra, hogy ezeket a válaszokat a kor szintjén, színvonalasan meg is tudjuk adni.

ELŐADÁSOK

NAGY LÁSZLÓ (MHTT):

A hadtudomány tárgyának kibővülése – új kutatási területek

A mostani tanácskozás a Magyar Hadtudományi Társaság tervei szerint egy sorozat első állomása, maga a sorozat pedig tulajdonképpen egy tartós, szinte végtelen sorozat része, amely elemzi és áttekinti a hadtudomány fogalmában, tartalmában, tárgyában, összetevőiben és módszereiben, az új feltételek hatására az utóbbi években bekövetkező változásokat. A tanácskozásra vonatkozó kezdeményezés az MHTT részéről született, de azonnal támogatásra talált a Tudományos Akadémia Hadtudományi Szakbizottsága és a ZMNE (különösen a hadtudományi kar) részéről. A Tudományos Akadémia Hadtudományi Szakbizottsága által két éve szervezett köztestületi konferencia megállapította, hogy a hadtudomány tartalmi változásainak elemzéséhez újra és újra vissza kell térni.

Különös figyelmet érdemel a hadtudomány fogalmának meghatározása. Kiindulásképpen leszögezhetjük, hogy a hadtudomány, mint a tudomány egyik ága állandó fejlődésben, átalakulásban van, módosul, bővül. Mindez a változó körülmények következménye. Érdemes vizsgálni, hogy a hadtudomány belső változásainak mélysége eléri-e a paradigmaváltás szintjét. Azt gondolom, hogy ezt nem éri el. A paradigma definíciója az 1994-ben megjelent *Idegen szavak és kifejezések kézi szótára* szerint az adott korszakban elfogadott általános tudományos tételek együttese, más fogalmazásban a kor tudományos világmépe. Ilyen volt például a geocentrikus világmép felváltása a heliocentrikussal. Paradigmaváltáshoz közeli módosulások mentek végbe például a hadtudományban a rakéta-nukleáris fegyverek tömeges hadrendbe állításával. Egyes szakértők véleménye szerint a hadtudományban csakugyan bekövetkezhetnek módosulások, de a hadtudomány alapvető jelentése, fogalma, tárgya nem változott, továbbra is – mint minden korban – a hadviselés tudománya marad. Mások viszont úgy vélekednek, hogy ez a fogalom is kibővül újabb és újabb összetevőkkel. A hadtudomány célja, rendeltetése, hogy tudományosan megalapozza a hadviselést. Alapvető módszere a korábbi háborúk, katonai műveletek tapasztalatainak elemzése, törvényszerűségeinek felfedése, mindennek alapján a jövőben bekövetkező hasonló események prognosztizálása. Az ilyen nézeteket vallók csak

érintőlegesen utalnak a módszerekben bekövetkezett változásokra a számítógépes modellezés említésével.

A hadtudomány tárgya maga a fegyveres küzdelem, a hadviselés. De vajon mi az értelme a hadviselésnek? Szerintem a hadviselő felek érdekeinek érvényesítése – a lehető legtágabban értelmezve az érdekeket. Ez az érdek lehet a pusztta túlélés, de lehet a katonai biztonság fokozása előnyösebb pozíciók elfoglalásával. De lehet gazdasági érdek (mai értelemben a stratégiai nyersanyaglelőhelyek elfoglalása), olcsó munkaerő vagy éppen szövetségeselek megszerzése és megtartása, a hit terjesztése stb.. Alapvető általánosítás azonban: az érdek érvényesítéséhez mindenkor a győzelem kivívásán keresztül vezet az út. Vagyis a hadviselés értelme – általánosságban fogalmazva – a győzelem. De vajon e célok elérése csak háborúval oldható meg? A válasz (egyértelműen): NEM! Az érdekérvényesítésnek ugyanis számtalan egyéb módja van (diplomácia, házasságkötés stb.), azok pedig esetenként kiegészítik vagy kiegészíthetik a katonai eszközöket. Ezek az eljárások és módszerek azonban nem képezik a hadtudomány tárgyát. Sajátos a hadviselés eszköztára. A fegyver ugyanis semmilyen körülmények között nem alkotásra, hanem pusztításra szolgál. A fegyver ősidők óta a győzelem kivívásának eszköze. Ebben a fegyver fogalmának gazdagodása (ti. a kőbaltától a nukleáris eszközökig) nem hozott radikális változást.

A '60-as évek végére a Szovjetunió és az USA között kialakult a kölcsönös megsemmisítő képesség. Vagyis a két ország vezetői közül egyik sem reménykedhetett a győzelem kivívásában, csupán a másik (és persze önmaga) elpusztításában. Először fordult elő a történelemben, hogy a megteremtett fegyverek alkalmatlanná váltak a győzelem elérésére. A hadtudománynak nem volt hagyományos válasza arra, hogy milyen hadviselési mód tudná alkalmazni ezt az arzenált eredeti rendeltetésének megfelelően: a győzelem kivívása érdekében. A válaszkéréses jegyében születtek olyan új fogalmak, mint a „tömeges megtorlás”, a „rugalmas reagálás” stratégiája, a „szakadék szélén való táncolás” Dulles, amerikai külügyminiszter által megfogalmazott elve.

A hadtudomány végül nem hagyományos választ talált a dilemmára: a nukleáris fegyverek a továbbiakban inkább a kölcsönös elrettentés politikai eszközeivé és nem a háború győztes megvívásának eszközeivé váltak. Az új elemek befogadásával a hadtudomány fogalma is megváltozott, a hadtudomány tárgya, tartalma kibővült. A hadtudomány elsődleges tárgya – természetesen – továbbra is a hadviselés, a háború és a fegyveres küzdelem, azok bármilyen fajtájáról legyen is szó. Ám a hadtudomány nem maradhat meg változatlan kövületként. Érzékenyen kell reagálnia a feltételrendszer változásaira, észlelnie kell a körülmények módosulását! Három területet említhetünk, amelyek kiegészítik a hadtudomány hagyományos kutatási területeit, ezek egyike a nukleáris háború elkerülésének témaköre (a másik kettő a hidegháború befejezése utáni válságkezelés, és a napjainkban divatos aszimmetrikus hadviselés témáinak kutatása). Fontos, hogy a hadtudomány tárgyának, tartalmának bővülése nem korlátozódik az említett három területre. A példa kedvéért érdemes utalni a növekvő jelentőségű információs hadviselésre, a pszichológiai hadviselésre, a robothadviselésre, a génmanipulációra és annak esetleges katonai felhasználására stb. Már napjainkra is polgárjogot nyert a kozmikus térség felhasználása katonai célokra (felderítés, hírközlés).

A konferencia elnöksége

A hadtudomány fontos sajátossága, hogy – eltérően más tudományoktól – szerves kapcsolatban áll a hadművészettel, amely tulajdonképpen a hadtudomány legfőbb kutatási területe, a fegyveres küzdelem előkészítésének, megvívásának és mindenoldalú biztosításának elmélete és gyakorlata. *De vajon részét képezi-e a hadművészet a hadtudománynak?* Ez is megérne egy alapos elemzést! Hiszen e felfogás szerint az események menetében szerepet kapnak olyan tényezők, mint az intuíció, a rögtönzés, lineáris döntések ösztönös elfogadása, a meghozott elhatározások esetenkénti (észérvekkkel nem indokolható) megváltoztatása, a morális elemekre történő túlzott támaszkodás. E tekintetben a hadviselés rokon vonásokat mutat a diplomáciával. Egy másik sajátosság: egyes vélemények szerint legújabbban a hadtudomány, mint társadalomtudomány tárgyának tekinti a biztonságpolitika katonai vonatkozásait, a hadsereg társadalmi problémáit stb.

A konferenciának – az elméleti összefüggések tisztázásán túl – állást kellene foglalnia abban, hogy milyen konkrét napirendekkel szervezzük meg a láncolatba illő következő konferenciákat. Idén még egy hasonló rendezvényt tervezünk késő ősszel, amelye a hadtudomány és a katonai műszaki tudományok kölcsönhatása lenne a téma. De érdekes témának látszik a válságkezelés és a hadtudomány, az információs hadviselés és a hadtudomány, az aszimmetrikus hadviselés és a hadtudomány, a civil és katonai feladatok összefonódása, a nem halálos fegyverek és a hadtudomány. Kéri a résztvevőket, hogy mondják el véleményüket ebben a kérdésben is. Az MHTT évente 2-3 rendezvényre képes, miközben a tanácskozásokat egyelőre nem kívánjuk nemzetközivé bővíteni.

KŐSZEKVÁRI TIBOR (MTA HB):

A hadtudomány időszerű problémái és fogalma

Az előadó emlékeztette a konferenciát arra, hogy 2006 novemberében, a Hadtudományi Bizottság II. konferenciáján (in.: Hadtudomány, 2007/1.), már kifejtette véleményét a témában és azt most is fenntartja. Fontosnak tartja, hogy a hadtudomány problémáival folyamatosan foglalkozzanak és hozzájáruljanak annak fejlődéséhez. A 2006-ban megtartott konferencián számos időszerű problémát (a nemzetközi terrorizmus elleni harc; a tömegpusztító fegyverek elterjedése; a high tech legújabb eredményei; az űrhadviselés stb.) vetett fel. Ezeket kívánja most néhány újjal kiegészíteni.

A hazai tudományos körökben még élénken élnek a múltból (ti. VSZ) öröklött terminológiák, amelyek nem kompatibilisek a NATO katonai nyelvezetével. (Ez részint a *Szovjet Katonai Enciklopédia* szemléleti bázisán összeállított *Hadtudományi Lexikonból* ered.) Az egyik ilyen fogalom a hadművészet (amely a régi elvek szerint felölelte a hadászatot, a hadműveleti művészetet és a harcászatot). Úgy ítélem meg, hogy egyfajta művészet (adott esetben a hadművészet) nem ölelhet fel egy másikat (ti. a hadműveleti művészetet). Másfelől az USA-ban és a NATO-ban ez a fogalom nem használatos. Elfogadták viszont a háború alapelveit (ld. a cél, a támadás, a súlyképzés, az erőkkal való gazdálkodás, a manőver, a vezetés egysége, a saját erők biztosítása, a meglepés és az egyszerűség). Elfogadták továbbá a háború szintjeit, amely hadászati, hadműveleti és harcászati szintekre tagozódik. Utóbbihoz kapcsolódik az 1993-ban kiadott FM-105 táborigazgató kézikönyvben a hadműveleti művészet elfogadása és bevezetése, amely meghatározza azt, hogy a nagy katonai erőket mikor, hol és milyen céllal vessék be. Ez azonban nem azonos a hadművészt általunk használatos fogalmával. Egy másik gyakran használt régi fogalom a biztosítás. A NATO-elvek a támogatás fogalmat használják. A ZMNE-n még mindig egymás mellett él a két fogalom. További terminológiai problémát okoz – a nyugati szerzők magyarba átemelt szóhasználata nyomán – a hadviselés és a háború kifejezések elterjedt használata (ld. vegyi háború; informatikai hadviselés; robotháború és robot hadviselés; hálózatos hadviselés stb.). Jó lenne itt is rendet teremteni. Helyesebb lenne az ilyen eszközökkel folytatott műveletekről vagy azok harci alkalmazásáról beszélni.

Részletesebben kívánok foglalkozni a *gerilla-hadviseléssel*, mint a hadtudomány egyik igen aktuális problémájával. Ez a harc legősibb formája, amely a diktatúrák vagy az idegen megszállók ellen irányult. Többnyire a gyengébb fél választja. Számos előnye van a hagyományos hadviseléssel szemben. Az akciók után könnyen elrejtőzködő gerillacsoportok többnyire kis létszámúak és ebben általában élvezik a polgári lakosság támogatását. Ma több tucat országban folyik gerillaharc a diktatúrák vagy az idegen megszállók ellen. Ma már az angolszász szakirodalom is elismeri, hogy például Afganisztánban vagy Irakban nem terroristaellenes hadviselés folyik, hanem felkelők, gerillák elleni harc. A világ más részein kívül Európában is léteznek még gerillaszervezetek, amelyek a politikai hatalom megszerzéséért küzdenek (például Észak-Írországból az IRA, Olaszországból az Új Vörösbrigádok, Spanyolországból az ETA, Oroszországból a csecsen, a dagesztáni és egyéb mozgalmak). A másik fél képviselői gyakran a lázadó, a felkelő, többnyire azonban a terrorista

megjelölést használják a gerilla helyett. Egyértelművé kellene tenni ezeknek a fogalmaknak a használatát.

A napóleoni háborúk óta minden gerilla- (partizán-) mozgalom célja a politikai hatalom megszerzése, a megszállók kiűzése volt. Ebben élvezik a lakosság támogatását. A gerillának jó szinonimája a felkelő kifejezés. A terrorista azokra a szervezetekre és személyekre vonatkozik, akik megfélemlítés és pánikkeltés céljából követnek el gyilkosságokat, rabolnak bankot, miközben nem céljuk a hatalom megragadása. A felkelők és a terroristák műveletei sok hasonlóságot mutatnak. A lényegi különbség a politikai hatalom megszerzéséhez való viszony. A következő évtizedekben, tekintettel a világ élelmiszerkészleteinek csökkenésére, számítani lehet gerillamozgalmakra. Az ENSZ felmérés szerint ma kb. 800–850 millió ember éhezik világszerte és ez a szám várhatóan tovább növekszik. Már a szomszédunkban, Szlovákiában is előfordult néhány éve, hogy éhező tömegek raboltak ki élelmiszer áruházakat és raktárakat. Lázadások várhatók azokban az európai országokban, amelyekben a rendszerváltás óta nem sikerült a gazdaság stabilizálása, növekszik az államadósság és a munkanélküliség. Ez különösen ott veszélyes, ahol jelentős létszámú és nyomorgó nemzeti kisebbség (azok között a cigányság) található, amelyek szociális problémáit a hatalomért versengő politikai erők figyelmen kívül hagyják. De ilyenre kerülhet sor azokban a nyugat-európai országokban (például Franciaországban, Németországban, Nagy-Britanniában), ahol többmillió muzulmán kisebbség él. Utóbbiak nem tudnak asszimilálódni, másrészt az idegengyűlölet és a nyomor fenyegeti őket. Magyarország esetében nehéz jövőképet kialakítani a felkelés és a gerilla-hadviselés tekintetében.

Nálunk valószínűleg a növekvő energiaköltségek, a növekvő munkanélküliség, a szociális támogatásból élők részarányának növekedése okozzák, jelentik a legnagyobb kihívást. A nyomorgók között megjelenhetnek szélsőséges nézeteket valló, kormányellenes lázadásokra hajlamos radikális csoportok, amelyek fegyverekhez juthatnak a szomszédos válságterületekről (Ukrajna, a Balkán, Oroszország). A hazai természeti viszonyok nem alkalmasak a gerilla-hadviselés folytatására. Nálunk főként a városi gerillamozgalomnak lehet szerepe, a lakosság széleskörű elnyomordása esetén.

A felkelők elleni gerilla-ellenes katonai műveletek új elveinek kidolgozása megkezdődött a fejlett nyugati országokban (főként az afganisztáni és az iraki háború tapasztalatainak feldolgozásával). Kiderült, hogy a '90-es években az USA-ban a hadügyi forradalom keretében kidolgozott, az információs dominanciára, a gyors és pontos csapásmérésre, és a hálózatos hadviselésre alapozott hadműveleti és harcászati elvek jelentős átdolgozása szükséges és ehhez megfelelő szervezeteket hoztak létre. Az új elvek alapján kidolgozott hadműveletekben jelentős szerepe lesz a különleges műveleti erőknek. A gerilla-hadviselés nekünk, magyaroknak is megemésztendő problémát jelent a missziókban szolgálatot teljesítő katonáink miatt.

Kőszegvári professzor a vita során ismét visszatért néhány fogalom magyarázatához. Kifejtette: a hadművészet, a hadak vezetésének mestersége, a feudális uralkodócsaládokban alakult ki, ahol a trónörökös már csecsemőkorában ezredes, nem sokkal később generális volt. A hadvezetést nem kellett különösebben tanulmányozniuk, elegendőek voltak számukra a párbajok és a lovagi tornák. Húszéves korukban már hadseregeket bíztak rájuk, és ha győztek, az volt a művészet. Ha nem győztek,

az volt az árulás, meg a gyáva katonák kártétele. Mindezért a hadsereget kellett megbüntetni! A rendszerváltás után a kelet-európai országokban is ilyen hangulat kezdett kialakulni: a rendszerváltók úgy vélték (és hirdették), hogy „mi (ti. ők) váltották meg a rendszert” és elkezdtek mindenbe (a hadügyekbe is) beleszólni. Az az elit tehát, amelynek többsége jogot végzett, úgy gondolta, hogy a hadsereget a tizedesek jelentik (mert egyetemi előfelvételis korában jobbra azokkal találkozott). Ez azonban nem így van. A hadtudomány a nagy katonai erők mozgatójának tudománya. És a győzelem elérésének tudománya.

SOLYMOSI JÓZSEF (ZMNE):

A katonai műszaki kutatások legújabb eredményei - válaszok a kor kihívásaira

Nagyra értékeli, hogy a hadtudományok mellett a katonai műszaki tudományok is bemutatkozhatnak ezen a konferencián. Olyan új, önálló tudományágról van szó, amely a hadtudományból és a műszaki tudományokból nőtte ki magát. Az emberiség a legújabb műszaki eredményeket általában saját ereje megtöbbszörözésére, fegyverként akarja felhasználni. Másfelől a katonai műszaki eljárások, eszközrendszerek és a hadtudomány dinamikus egyensúlyban, állandó kölcsönhatásban vannak egymással, ezért a támadó fegyverekkel szemben ki kell fejleszteni a védekezés eszköztárát és eljárásrendszerét. Mindez hatással van a harc megvívásának módjára. Továbbá a harcászati eljárások és elvek újabb és újabb megrendeléseket adnak a haditechnikai eszközök fejlesztői számára. Az interoperabilitás tekintetében nekünk, mint kismengetnek, az „aprópénzre váltás” jut, hiszen repülőgépeket, nagy méretű harci technikát általában nem gyártottunk. Hagyományosan nekünk jutott például a vegyvédelmi, az elektronikai, informatikai fejlesztések jelentős része.

A katonai műszaki tudományok a műszaki tudományokhoz, a hadtudomány a társadalomtudományokhoz tartoznak. Amikor a vonatkozó kormányhatározat önálló tudományágként nevezte meg a Magyar Akkreditációs Bizottság és a doktori iskolák vonatkozásában a katonai műszaki tudományokat, akkor kellett definiálnia – a doktori iskola alapító tagjai: Halász László és Ungvár Gyula professzorok és jó magam ötletei alapján – a katonai műszaki tudományokat. Ennek lényege, hogy az összes többi műszaki tudományág speciálisan katonai alkalmazása, ami természetesen tartalmazza az alapkutatásokat, a fejlesztést, az innovációt, valamint az eljárás és az eszközrendszerek összességét.

Ami a történelmi előzményeket illeti, a 20. század a fizika százada volt (csak címszavakban: atombomba, Manhattan-terv, magyar mérnökök, fizikusok közreműködése, hidrogénbomba, atomerőművek, hordozórakéták, űrhajózás). Ma a fizikusok mégis azon sírnak, hogy a 21. század már az elektronikáról és az informatikáról szól – és nem örülnek. Mi magyarok is lehetünk volna szenvedő alanyai egy atomháború következményeinek. E tekintetben pedig az válik fontossá, hogy az uránium maghasadásakor radioaktív izotópok keletkeznek és az eloszlási görbékük olyan, hogy éppen a legszerencsétlenebb, 90-es és 140-es tömegszám környezetében van a maximum, ami a stroncium 90 és a cézium 137-es radioizotóp hosszú felezési idejű keletkezését is jelenti. Láncreakció szabályozott módon történő megvalósítása atomreaktorban, a nukleáris fegyverekben pedig egyfázisú maghasadás, majd amikor a

magegyesülést feltalálták, létrehozták a kétfázisú bombát, illetve az urán 238-ast, mint egy hulladék melléktermék külső köpeny létesítésével a háromfázisú bombát. A magegyesülés lényege a fúzió és energia-felszabadulás. Kétfázisú, háromfázisú atombomba hatása a lökőhullám, a fény- és hőszugárzás, illetve az áthatoló sugárzás, valamint a visszamaradó radioaktív szennyezés. Ami a nukleáris biztonság katonai műszaki oldalát jelenti, számunkra a nemzetközi mérőhálózat (ti. a szeizmikus, a hidroakusztikus stb. módszereket egyesítő rendszer) kiépítése fontos, amellyel folyamatosan nyomon lehet követni az esetleges robbantásokat, radioaktív kibocsátásokat.

A katonai műszaki tudományok kiszélesedő tartalma: a 21. század az informatika százada és a legújabb kihívások között kell említeni a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelem korábban az ABV, majd szeptember 11. után a NATO prágai csúcspontján elfogadott vegyi, biológiai, radiológiai, nukleáris tömegpusztító fegyverek reneszansza és átrendeződése annak kapcsán, hogy a szegény ember atombombája a vegyi és biológiai lehet és kiegészült az esetlegesen alkalmazásra kerülő radiológiai fegyverrel: a piszkosbombával (amelynek alkalmazására remélhetőleg nem kerül sor). Előtérbe került a kritikus infrastruktúra védelme: az energiabiztonság garantálása, ellátás, takarékos energia, megújuló energiaforrások, klímaváltozás és klímavédelem, informatikai biztonság – mind-mind idetartoznak. Mindezt magában foglalja a NATO Tudomány a békéért elnevezésű programja.

A piszkosbombát a NATO prágai csúcspontján ismerték el tömegpusztító fegyvernek. Hagyományos robbanó és radioaktív töltetből áll. Célja: nem a romboló hatás, hanem kontamináció vagyis radioaktív szennyezés létrehozása, amely viszont hatását tekintve talán nem kisebb jelentőségű (pánikot okoz, kitelepítéssel járhat). Az alfasugárzó radioaktív anyagokkal alkalmazható piszkosbomba, amelynek az alkalmazó szempontjából jelentős előnyei vannak, mert az alfasugárzó izotóp nehezen detektálható és az inkorporáció esetén súlyos élettani hatásai vannak. Ha pedig bekerül a szervezetbe (inkorporáció), akkor hosszú időn át fejti ki károsító hatását. Észlelése, felderítése nehéz, csak úgy, mint a mentesítés. Ezért rendkívüli előnye lenne az ilyen alkalmazásnak, ugyanakkor a közforgalomban viszonylag könnyen hozzáférhető, tehát nem lenne nehéz az alkalmazása. A potenciális felhasználók szakismereteinek hiánya jelenti számunkra a biztosítékot arra, hogy belátható időn belül tömeges alkalmazására nem kerül sor. Ettől függetlenül készen kell állnunk a piszkosbombával szembeni ellentevékenységre.

A vegyi fegyverek esetében ki kell emelni a nemzetközi ellenőrzés jelentőségét. A biológiai fegyverek ugyancsak hatóanyagból és célba juttató vagy diszpergáló eszközökből állnak. A katonai műszaki tudományok területén ugyancsak fontos a kémiai biztonság szerepe, hiszen a kemizáció betört a mindennapi életünkbe (például a tartósítók révén). A katonai műszaki tudományok fontos vizsgálati területe a kritikus infrastruktúra védelme, illetve az annak érdekében szükséges eszközrendszerek kutatása és fejlesztése. Ilyen szempontok alapján értékeltük például a paksi atomerőmű terrorcselekményekkel szembeni védelmét. A téma az 1990-es évek közepén került előtérbe az Amerikai Egyesült Államokban, ami iránt 2001. szeptember 11. és a 2004-es madridi vonatmerényletek után növekedett meg az érdeklődés. A magyar változat a Kormányzati Koordinációs Bizottság kezdeményezésére készült kormányrendelet-tervezet a terrorfenyegettség elsődlegessége mellett az

összhatás értékelésével vizsgálja a kritikus (vagy létfontosságú) nemzeti infrastruktúra védelmének a módszereit és lehetőségét. A vonatkozó magyar meghatározás rendkívül átfogó: felöleli az infrastruktúra elemek, létesítmények, szolgáltatások, rendszerek és folyamatok hálózatát. Mindezek sérülékenységét vizsgálva kell kialakítani a védekezési módszereket. Sajnos, e tekintetben is hiányzik még az Archimedes-féle fix pont, amellyel kimozdíthatnánk helyéből a világot. Megfelelő számadatok hiányában, konkrét veszélyeztetettségi egységre vonatkoztatott mérték nélkül csak minőségi kockázatelemzést tudunk végezni. Ugyanakkor kritikus objektumainknak nincs számszerűsíthető terrorfenyegetettsége, ami a súlyozó tényezőt jelenthetne a veszélyeztetettség meghatározásánál. A fizikai védelem mellett igen fontos a humán kockázatok értékelése, aminek a módszertana még nem eléggé kimunkált. A legfontosabb megállapítás, hogy sem a katonai terrorfenyegetettség, sem a humán kockázatok tekintetében nem hagyható figyelmen kívül a belső együttműködés, ami nélkül nem működik a védelmi rendszer egy-egy kiemelt objektum tekintetében. A kritikus infrastruktúra védelme érdekében a megoldás fontos részei a biztonsági elemzés, a biztonságértékelés, a balesetelhárítási intézkedési tervek elkészítése.

Néhány hazai katonai műszaki eredmény: a pilóta nélküli repülőgépek, amiben az infomatikusok járnak élen; a vegyvédelmi védőruha, a gázálarc; a radiológiai és vegyi helikopteres felderítő-konténer, amelyet magyar szabadalomként alkalmaznak a hadseregben; a szimulációs programrendszerek (például a településeken terjedési modellek szimulációs vizsgálata); a hordozható sugárkapu, amellyel megakadályozható radioaktív anyagok bejuttatása védett objektumokba. Végül megjegyzi, hogy a katonai műszaki doktori iskola 2002-től 176 jelentkezőből 168-at vett fel, végbizonyítványt kapott 124 fő, fokozatot pedig 68-an kaptak. A jövő útja: a nanotechnológia, az űrtechnológia, nukleáris mérőrendszerek stb.

MATUS JÁNOS (MTA HB):

A biztonságfelfogás új elemeinek hatása a katonai gondolkodásra

Négy témáról fejtette ki gondolatait: (1) A konfliktusok és válságok történelmi tanulmányozásából levont néhány elméleti következtetés; (2) két, markánsan elkülöníthető világszemlélet, amelyek a biztonságra és a védelem szerepére hatást gyakorolhatnának a jövőben; (3) a biztonság fogalmának és a fenyegetések konkrétabb megfogalmazásának rövid összefoglalása; (4) a biztonság gazdasági szektora, ezen belül a politika, az állam, a gazdaság és a piac kapcsolata.

(1) Van néhány következtetés a biztonság tanulmányozásában, amely esetleg figyelembe vehető a hadtudományi viták során. A háborúk és konfliktusok történetéből levonható egyik következtetés (Howard, brit hadtörténész megállapításai nyomán), hogy a nemzetközi rendszerben akkor növekszik meg a válságok és fegyveres konfliktusok valószínűsége, amikor az államok közötti hatalmi viszonyok megváltoznak. Ez a múltbeli történések alapján egyértelműen igazolható és valószínűleg nem zárható ki a jövőben sem. Jelenleg is napirenden van egy jelentős, hatalmi képességek alapján történő átstrukturálódás (ld. Ázsia és más kontinensek történései). Egy másik felfogás összefüggésbe hozza a háborúkat és konfliktusokat az alapvetően agresszív, versengő emberi természettel. Mivel az állami politikákat emberek

tervezik és hajtják végre, nem zárható ki, hogy az emberi karakterben meglévő tulajdonságok a válságok és konfliktusok lehetőségét hordozzák magukban. Mindkét irányzat arra helyezi a hangsúlyt, hogy erőszakos konfliktusok tartósan jelen vannak a nemzetközi rendszerben és nem képzelhető el olyan állapot, amikor ezek végleg kiiktathatók a nemzetközi kapcsolatokból. Margaret Mead, mérsékelt amerikai szociológus következtetése, hogy a háború és a válság tulajdonképpen tanult mechanizmusok, és mint ilyenek, nem feltétlenül függenek össze az emberi természettel, és mivel ezeket tanulták valaha az emberek, mert rájöttek, hogy ezekkel eredményt lehet elérni, az is megtanítható, hogy leszokjanak ezekről, és békés eszközökhöz folyamodjanak. McNamara az 1962-es kubai rakétaválság sikeres kezelése utáni úgy vélekedett, hogy a továbbiakban nincs értelme katonai stratégiáról, sokkal inkább válságkezelésről beszélni. Tehát a jövőben válságról-válságra vergődünk és az lesz a legfontosabb, hogy ezeket kezeljük.

(2) Ezek egyike a nemzetközi kapcsolatok elméletének a politikai realista iskolája, amely épít az emberi természet konfliktusos és versengő elemeire, arra, hogy abban benne van az erőszak lehetősége. Az iskola képviselői úgy vélik, hogy ez az államok anarchikus magatartásához vezet, akik a nemzeti érdekeiket védik minden áron és ennek legfontosabb eszközét a katonai erőben látják. A jelen pénzügyi válságot is minden állam saját nemzeti érdekei alapján igyekszik kezelni. Ez tehát egyfajta markáns világlátás. (Némely katonák szerint a jövőben az államok politikájában előtérbe kerül a nemzeti kincsek, erőforrások bármely, de főként katonai eszközökkel történő védelme az erőszakos kísérletekkel szemben.)

Egy másik, ezzel ellentétes világlátás az úgynevezett liberális szemlélet, amely szerint az államok közötti kölcsönös függőség, a gazdasági együttműködés, a nemzetközi kereskedelem volumenének növekedése az államokat óvatossá teszi a konfliktusos magatartásban. Ehhez hozzáteszik a nemzetközi jogra való támaszkodás, a nemzetközi intézményekre egyre fontosabb szerepe nyomán – bár lesznek válságok – a világ alapvetően valószínűleg békés lesz és a katonai erő alkalmazásának lehetősége csökkenni fog.

A hadtudományban, ha a kétféle világlátás között mérlegelnek, valószínű, hogy inkább a politikai realisták álláspontját fogadják el inkább. A katonai gondolkodásban ugyanis mindig a rosszabbik esetre való felkészülés dominál. A stratégia McNamara-féle felfogása (ti. katonai stratégia helyett inkább válságkezelés) mellett más véleményeket is érdemes felidézni, amelyek a katonai stratégiát továbbra is fontosnak tekintik. Egy érdekes javaslat logikája: legfontosabb a jövőkép megfogalmazása; az előbbi alapján a politikai célok kitzúzése; a stratégiai tervnek az elkészítése (amelyben nagyon fontosak a források). Katonai stratégiai tervezéshez szükséges a rendelkezésre álló gazdasági, pénzügyi források bizonyos időre történő beláthatósága. Azzal, hogy térségünkben meghatározó jelentőségre tettek szert a külföldi befektetők, akik adott esetben kivonhatják itt befektetett tőkéjüket, nagymértékben csorbul a gazdaságpolitikai – ezzel a katonai – stratégiai tervezhetőség. Ez tehát mindenképpen hat a katonai gondolkodásra. Ugyanakkor az elmúlt két évtized tükrében megállapítható, hogy a nagyhatalmak közötti kapcsolatok, együttműködési készség, erősebbek, mint a hidegháború időszakában volt. A nemzetközi intézmények hatékonysága ugyancsak javult az elmúlt két évtizedben (ld. ENSZ BT által

jóváhagyott humanitárius műveletek támogatottsága). Kérdés, hogy a demokratikus rendszerek terjedése jelent-e nagyobb stabilitást a nemzetközi rendszerben.

(3) A biztonsággal kapcsolatos felfogás átalakulása. A szakirodalomban (és a NATO hivatalos dokumentumaiban is) a biztonság öt szektorát különbözteti meg az utóbbi időben: a katonait, a gazdaságit, a környezetvédelmit, a politikait és a társadalmi. A nemzetközi (főként az angolszász) szakirodalom a társadalomtudományokat tekinti a legátfogóbbnak (science). Az annak részeként kezelt politikatudományban helyezik el a stratégiai tanulmányokat (study).

Az elmúlt fél évtized másik érdekes fejleménye, hogy az ENSZ, a NATO és az EU megpróbálták összefoglalni a legfontosabb fenyegetéseket: a nemzetközi terrorizmust, a tömegpusztító fegyverek terjedését, az összeomló államokat, a regionális konfliktusokat. Az afrikaiak ehhez még hozzáteszik a fertőző betegségek terjedését. A következtetés mindezekből: a jövőben gazdasági fejlődés elképzelhetetlen biztonság nélkül és viszont. Ez a fő üzenete az EU stratégiai dokumentumának (2003). Továbbá a válságokat a jövőben komplex módon, tehát katonai és civil képességekkel együtt kell kezelni. Ennek burkolt üzenete, hogy a komplex gyakorlati probléma komplex elméleti kezelése érdekében a hadtudománynak a jövőben az eddiginél is jobban célszerű volna nyitnia más tudományok (nemzetközi kapcsolatok, gazdaság és politika tudományok stb.) irányába. Hazai és nemzetközi probléma azonban, hogy a tudományok nagyon szigorúan meghúzták saját határaikat, így pedig nehezebb a komplex válaszadás a komplex kihívásokra. Vagyis a problémák interdiszciplináris megközelítése háttérbe szorul.

A NATO egy 2004-ben kelt dokumentuma szerint a biztonságfelfogást a jövőben meghatározó tendenciák: a globalizáció, az aszimmetrikus hadviselés által okozott problémák, a demográfiai trendek, az összeomló államok, a radikális ideológiák, a múltból örökölt, megoldatlan konfliktusok felszínre kerülése. Ezekből a trendekből különböző intenzitású konfliktusok várhatók a világ különböző részein. Bár világháború talán nem, de nagy regionális háború nem elképzelhetetlen. Az említett NATO-dokumentum által ajánlott megoldás: az államok közötti még szorosabb együttműködés politikai és katonai területen, a biztonságban, ami nem csak a katonai erő hatékonyságát növelheti, hanem az ilyen akciókban résztvevő országok politikai szolidaritását is.

A katonai tervezés találkozott a hatásalapú tervezés fogalmával. Eszerint a katonai tervezésben is egyre inkább nem a katonai siker elérése a lényeg, hanem annak a politikai végcélnek az elősegítése, amelyet a legfőbb politikai döntéshozó testületek fogalmaznak meg. Tehát a katonai tervezés részévé kell tenni a politikai végcél elérését. Egy másik fogalom a hálózatos tervezés. Ennek alapján a katonai tervezésben nem csak a fegyverzetek kompatibilitása a fontos, hanem egyre fontosabb a katonák gondolkodásának közelebb hozása. Ez pedig csak rendszeres tanácskozások alapján érhető el, hiszen még a biztonsági kockázatok értelmezése tekintetében is jelentős eltérések vannak a szövetségesek között.

(4) A gazdasági biztonság fő garanciáját a szakirodalomban eddig úgy fogták fel, hogy a liberális nemzetközi gazdasági rend nem bomlik fel, és működni fog. A hangsúly az utóbbi időben – úgy tűnik – áthelyeződik arra, hogy hogyan alakuljon a politika és a gazdaság, a piac és az állam kapcsolata. A történelem során három nagy

esmerendszer vitatkozott e témáról: a gazdasági nacionalizmus (merkantilizmus), a liberalizmus és a marxizmus. Mindegyik válasza más volt a politika és a gazdaság kapcsolatának mikéntjére. Ez a vita még most sem fejeződött be. A második világháború után inkább az állami beavatkozás tilalma (liberalizmus) volt jellemző. Most viszont a bankrendszer nehézségei nyomán ismét előtérbe került a gazdasági beavatkozás – még az USA-ban is.

RESPERGER ISTVÁN (ZMNE):

A 21. század fegyveres konfliktusainak hatása a hadtudományra

Három témához fűzött megjegyzéseket: (1) a hadtudomány értelmezéséről; (2) a fegyveres konfliktusokról és ezek hatásairól; (3) a hadtudomány néhány elméleti kutatójáról, főleg az aszimmetrikus műveletekkel foglalkozókról.

(1) Nem foglalkozott a hadtudomány mélyebb értelmezésével (Kőszegvári professzor már megtette). A hadügyi forradalom kapcsán a szervezet, a fegyverzet, és a harcéljárás, azaz a katonai erő, az elmélet és az eszközöknek a súlypontját megtalálva egy komplex fogalmat sikerült megadni. Sokan keverik a hadügy forradalmát a háború változásaival vagy a háborúban bekövetkező változásokkal. Bár a hadtudomány bővül, továbbra sem tekinti tárgyának valamennyi veszélyforrást (például a demográfiai, vagy a migrációval összefüggőeket).

(2) A fegyveres konfliktusok hatásairól elmondja, hogy a 20. század konfliktusaihoz képest és a 21. század konfliktusainál a szereplőkben van nagy változás: a széteső államok miatt nem az államok a jogalanyai ezeknek a háborúknak, hanem azok a hadurak, törzsfők, terrorista csoportok, szervezett bűnözői körök, amelyek ellen küzdeni kell. E szereplők közös új vonása, hogy nincs jogi legitimizációjuk, nem követnek semmilyen szabályokat, nem tartják be a nyugati világ által elfogadott és érvényesített elveket. Ma már a NATO-n és az amerikai haderőn belül is nem a terrorizmus elleni műveleteket emlegetnek, hanem felkelők elleni műveleteket és az erőszak fokozódásában ezt a háborús szint alá helyezik. Mi jellemzi ezeket a fegyveres konfliktusokat? A széteső államok nem tudják ellenőrizni sem az erőszakot, sem az erőszak szerveit és (főként Afrikában) semmilyen védelmet nem tudnak nyújtani a polgári lakosság számára.

Az aszimmetrikus művelet fogalma mostanában minden általunk vizsgált fegyveres konfliktusban megjelenik. Itt a módszerekben, erőkben, eszközökben nagy eltérés van a felek között. A mai konfliktusok sokszor önfenntartókká, ellenőrizhetetlenné válnak, és igen hosszan okoznak problémákat egy-egy térségben. Gneisenau szerint a stratégia a tér, az erő, az idő szükségletének a tudománya. Ha ehhez illesztjük az információs elemet is, és megvizsgáljuk a jelenlegi konfliktusokat, akkor megállapíthatjuk, hogy tér szempontjából nagyon távoli konfliktus-térségekkel kell foglalkoznunk, nagyon nagy kiterjedésű problémák vannak (például Afrikában Szudán 2000 x 1500 kilométer kiterjedésű területet jelent). Az európai haderőknek fel kell készülniük extrém klíma- és földrajzi viszonyok közötti műveletek folytatására. Az erőt illetően, ha tekintetbe vesszük, hogy a terrorista vagy felkelő csoportok milyen költségkihatással folytatják műveleteiket, óriási aszimmetriát találunk. A kritikus összetevő, hogy a felkelő mindig a politikai hatalom megragadására törekszik,

miközben bírják a lakosság támogatását. A terroristák ezzel nem rendelkeznek és a megfélemlítésre törekednek.

Az időről: egy repülőgép-vezető kiképzése hosszú évek eredménye – egy terroristát két hét alatt fel lehet készíteni „küldetése” teljesítésére, tehát itt is jól érzékelhető az aszimmetria. A módszereket illetően megállapíthatjuk, hogy miközben mi, nyugatiak az állam működőképességet szeretnénk exportálni, ezért igyekszünk eljuttatni a világ távoli térségeibe a demokráciát, és elsődlegesen a katonai célpontokat támadjuk, addig a terroristák az állam, a központi hatalom működésképtelenségnek a hívei és a „puha” célokat: a civileket támadják. A fegyveres konfliktusok kapcsán – Észtország esetét vizsgálva – végig kell gondolni, hogy mit ír elő a nemzetközi jog, mi történik, ha a számítógépes hálózatokon keresztül tönkreteszik egy ország bankrendszerét, gazdaságába beavatkoznak anélkül, hogy a hadszíntérre beléptek volna.

(3) A hadtudomány elméleti kutatói közül néhányan (köztük magyarok is) kutatják az aszimmetrikus hadviselés problémáit. Egy izraeli kutató szerint az izraeli haderőnek a széteső állammal, a partizánháborúval, a terrorizmussal, az intifádával kell megküzdenie. Mások szintén az államiság hiányát vetik fel. Azt mondják, hogy ezek a háborúk rövidtávon olcsóak, könnyű fegyverzettel ellátni a terrorista csoportokat, amelyek kevés kiképzést igényelnek. A vallási, ideológiai aspektus nem csillapítja a konfliktust. Sőt, a vallási kegyhelyek (templomok, mecsetek stb.) fegyvergyűjtő-helyek, illetve a mozgalom ideológiai bázisai. Egy másik szerző szerint szintén nem hagyományos típusú műveletekre kell felkészülni, a reguláris erők irreguláris erőkkel kerülnek szembe. Egy német tábornok állami és nem állami szereplőkre osztja a konfliktusok résztvevőit, szerinte e konfliktusok irracionálisnak tűnhetnek a nyugatiak számára. Mindeközben a beavatkozó NATO-erők igen magas technikai-technológiai szintet képviselnek, amelyek egy archaikus, hosszan elhúzódó konfliktussal szembesülnek. Az időt illetően megállapítja, hogy a NATO reagáló-képességében ugyan történtek változások, de különböző haderőnemei számára időre van szüksége az erők kijelölése, átcsoportosítása, alkalmazása kapcsán. A szimmetrikus konfliktusokban általában van egy kulminációs pont, amikor az ellenség létszámfölényét más módon kompenzálni lehet. Az erő alkalmazásában fokozatosságot javasol. Valószínűsíti, hogy a fegyveres erőnek sokkal inkább válságkezelő szerepe lesz a konfliktusokban. Lesznek olyan műveletek, amelyek nem a katona dolgának részét képezik, de neki kell elvégeznie. A katonai végállapot elérése kapcsán a politikai végállapot megvalósulásának feltételeit is meg kell valósítani. A katonai végállapot kb. 100 nap alatt megvalósítható. A politikai végállapot megvalósulásához évekre, esetleg évtizedekre van szükség. Egy másik szerző szerint a katonai győzelemnek is arra kell készülnie, hogy egy jobb békét érjünk el.

A magyar kutatók közül Kende Istvánt (Napjaink 120 háborúja) és Ágh Attilát emeli ki. Az előbbi hangsúlyozza, hogy nem minden háború zajlik állami szereplők közreműködésével. Ágh Attila említése kapcsán pedig a destabilizációs háborúra és az anómiás konfliktusokra utal. Összegzésképpen: a háború továbbra is az akaratérvényesítés formája (Clausewitz nyomán), jöllehet, annak formáiban vannak változások (ez lehet nyomásgyakorlás, katonai képesség-visszavetés, teljes megszállás, népirtás).

Az aszimmetrikus háborút illetően fontos megállapítás, hogy a NATO-nak a megszállás után hiába van erőfölénye a felkelőkhöz képest, követő erőfelfejlesztést kell

A konferencián résztvevők egy csoportja

alkalmaznia (vagyis az előre kalkulálthoz képest növelnie kell bevetett csapatainak számát). A konfliktusok vallási megalapozottsága növeli az akciók számát, azok intenzitását. A katonai végállapot viszonylag hamar kialakítható, de mindenképpen növelni kell a telepíthető erők arányát, illetve nagyobb tapasztalatokat szerezzenek a békekikényszerítő műveletekben. A nagypontosságú fegyverek alkalmazása (a koszovói 8%-tól egészen a 68%-ig) emelkedést mutat. Irakban az amerikai haderő kb. 4000 halottonál tart. Az első időszakban 45%-ban a harci műveletekben keletkezett embervesztés, most viszont már 53%-ban a különböző terrorista cselekmények következtében halnak a katonák. Sőt! Az utóbbiakban kb. 43 ezer olyan katona sebesült meg, akiket evakuálni kellett. E fegyveres konfliktusok hadtudományra gyakorolt hatását illetően megállapítható, hogy a hatások általánosságban véve hozzájárultak annak fejlődéséhez. A felső katonai stratégia szintjén viszonylag kevés változás van, míg hadművelleti, harcászati szinten és főleg a katonatechnikai megoldásokban sok az új elem.

HOZZÁSZÓLÁSOK – VITA

Király László

Több előadó is említette a gazdasági biztonság és a hadviselés összefüggéseit. A Védelemgazdasági Szakosztály álláspontja szerint a védelem-gazdaságtan tárgya a harc biztosításának, támogatásának anyagi kérdései. 1988–89-ban az MTA mintegy kanonizálta a védelem-gazdaságtan fogalmát és megállapította arról, hogy önálló határterületi tudományág, amelynek saját kutatási objektuma, kategóriái, módszertana van. Történetileg változó, ezért napjaink komplex biztonságpolitikája részeként

kell majd meghatározni a tudományok viszonyát a tudományág többi elemével, különösen majd a rendészettudománnyal. Az elmúlt két évtizedben több mint egy tucat kutató szerzett fokozatot a hadtudományon belül védelem-gazdaságtan témából. Az eredmények egyaránt gazdagították a hadtudományt és a közgazdaságtudományt. Ezek a munkák elsősorban leírójellegűek és rendszerezőek voltak. Napjainkban törekedni kell a modellalkotásra és a kvantifikálásra.

A rendszerváltáskor – amit ma már a tranzitológia tudománya ír le – megkezdődött egy hosszú menetelés, amely a tervezés teljes tagadásától és a piac mindenhatóságától a mai helyzetig tartott, és amelyben elismerjük, hogy a terv egy fontos, de természetesen nem mindenható eszköz. A hadtudományi kutatók sokat tettek a tervezési kultúra megőrzéséért, átörökítéséért, megújításáért, aminek ma működő eredményei vannak. Kialakult egy védelmi tervezési rendszer, amely beilleszkedik a nemzeti stratégiák hálójába. Mindennek konkrét eredménye a Honvédelmi Minisztériumban működő védelmi tervezési rendszer. Válságos időszakban mindig megnő az autarchiára és protekcionizmusra való hajlam. A védelmi potenciál tervezése, felmérése során a védelmi szféra nemzetgazdaságba való beágyazottságának figyelembevételével kell törekedni a piacvédelem és a vállalkozásösztönzés helyes arányainak megtalálására.

Király László végezetül az elismert tudományos eredmények felsorolása kapcsán azt emelte ki, hogy különös figyelmet fordítottak a különböző korszerű üzleti eljárásoknak (például PPP stb.) az adaptálására a védelemgazdaság területén. Ezek az eljárások önmagukban természetesen nem jelentenek forrásbővülést. Sőt! Ha nem kellő előkészítéssel alkalmazzák azokat, akkor nem hoznak eredményt. Mondandója zárásaképpen reményét fejezte ki, hogy az MHTT ebben a konferencia-sorozatban, valamikor helyet fog adni a korszerű logisztikai és védelemgazdasági problémák megvitatásának.

Bencsik István

A ZMNE rektorának vitaindítójára utalva, felhívta a konferencia résztvevőinek figyelmét a Magyar Köztársaság Nemzeti Katonai Stratégiája címet viselő kormányhatározatban foglaltakra, amelyet a továbbiakban figyelembe kell venni a tudományos kutatómunkák irányainak meghatározásához. Célszerűnek tartaná, ha a hadtudomány és a katonai műszaki tudomány átjárhatóságával foglalkozó konferencián is a stratégia egyik mondatából (ld. IV. fejezet 27. pont) indulnának ki, amely szerint „...képeségalapú haderőfejlesztést kell megvalósítani, amely lehetővé teszi a hatékony reagálást a biztonsági környezet változásaira”. Ez a gondolat szükségképpen befolyásol minden további hadtudományi és katonai műszaki témájú kutatómunkát.

Szendi István

Miközben a hadtudomány egyetemes, egyáltalán nem egységes. Sőt! Abban – a világ számos részén – nemzeti specifikumok is megjelennek, amelyek visszahatnak a tudomány egységes egészére és annak alkalmazására. A tudomány gyakorlatként megoldandó katonai műveleteket eltérő hadikultúrán szervezett és működtetett erők hajtják végre, függetlenül attól, hogy milyen erőkről beszélünk. Ez nagyon fontos

dolog és amikor hadtudománnyal foglalkozunk, ezt a kérdést nem lehet megkerülni. Másfelől az „aszimmetrikusság” (és persze a „szimmetrikusság”) egyáltalán nem új dolog, amit most, a 21. században „találtunk ki”. A hadtudomány és annak gyakorlata: a fegyveres küzdelem elismert léte óta a hadtudomány e két jellemzője létezik. Hiszen már a klasszikusok (ld. Clausewitz) is leírták, hogy például támadásnál háromszoros fölényre van szükség.

Mi ez, ha nem aszimmetrikusság? Jelen korunk kihívásai ezt a kérdést lényegesen módosítják. A gyökerektől napjainkig és a prognosztizálható (nem futurisztikus!) jövő vonatkozásában is ezt a kérdést így kell vizsgálni. Ez az igény nem attól a pillanattól jelent meg, hogy eltérő technológián alapuló katonai műveleteket vívó, szedett-vedett társaság és egy jól szervezett reguláris haderő találkozik egymással. Fontos továbbá, hogy a hadtudomány itt is felvetett és a kor kihívásai okán meg nem kerülhető gyakorlati válaszokkal reflektáló módon ezeket a változásokat követni kell. De a hadtudomány a változások ellenére nem adhatja fel azokat a tradicionális értékeit, amelyekkel rendelkezik. Miközben tehát a diszciplinák közötti határvonalak módosulnak, a hadtudomány maradjon az, ami! A kihívások tükrében természetesen megjelennek a hadtudomány mellett a kor társadalmi igényei alapján megfogalmazott elvárások. Ezekre kell reagálni! Jelenünk a múltban gyökerezik és jövőnket a jelenben formáljuk. És ha ma valamit elrontunk, azt nem biztos, hogy a jövőben jóvá lehet tenni.

Ronkovich József

A konszenzusteremtés és a kritikus kérdések feltárása szempontjából igen fontosak az ilyen típusú rendezvények. A hadtudományra ható változásokat – tudomány-rendszertani közelítésből – onnan célszerű vizsgálni, hogy jó dolog, ha minél több tudományág foglalkozik megközelítően hasonló témával, hiszen ilyenkor a kapcsolódások organikusak és hasznosak lehetnek. A kérdés: vajon jó úton járunk-e akkor, amikor decentralizálunk egy centralizációs időszakban. Konkrétan a hadtudományra, a katonai műszaki tudományokra, a rendészeti tudományra gondolok. Ez ugyanis oktatásszervezési vonatkozásban is megjelenik, és ebből származnak az igazi keveredések, átfedések. A hadtudomány egyik legnagyobb kihívása az, hogy a politika – a helyzetek bonyolultsága, elsősorban a válságkezelés kapcsán, hiszen háborúra az elmúlt néhány évtizedben nem került sor –, egyre nagyobb beleszólást követel és kap a katonai tevékenységbe. (Például a Jugoszlávia elleni légi háború időszakában minden egyes célpontot az Észak-Atlanti Tanács hagyott jóvá.) Ez főként a nagy létszámú katonai kontingenseket alkalmazó országok esetében érvényesül. A mi missziós létszámviszonyaink mellett ez kevésbé jellemző. Fontos, hogy foglalkozzon ezzel a hadtudomány.

A NATO jelenleg folyó öt különböző válságkezelési műveletével kapcsolatban nem lenne szabad általános érvényű következtetéseket levonni. Amennyiben ugyanis túlreagálunk jelenségeket, elkövethetjük azt a hibát, hogy feldarabolunk szakterületeket (tantárgyakat?). Például a civil-katonai kapcsolatok mára kinőtték magukat majdnem egy önálló tudományággá. De így van ez az információs hadviseléssel is. A regionális válságkezelésekből kétségkívül komoly következtetéseket lehet

levonni. Ezt teszik a nagyobb országok nagy hadseregei, a legelső szinttől a legfelsőig. De például az iraki vagy az afganisztáni felkelőkkel szembeni katonai tevékenység következtetései alapján egy ilyen kis országnak, mint a miénk, a különleges erőket korai lenne úgy átszerveznie, hogy azok képesek legyenek szervezeten, fegyverzetben, felszerelésben, felkészültségben felvenni a harcot. Ami a fogalmakat illeti, zavarónak tartja, az angol kifejezések elterjedt használatát a különböző rendezvényeken anélkül, hogy azok tartalmát egységesen értelmeznénk. Másfelől: a fogalmak keleti és nyugati értelmezése között volt és van is különbség. Nyilván a kapcsolatrendszerben az orientációnak megfelelőt kell alkalmazni, de továbbra se legyen tilos tanítani a keletit.

Ujj András

A mai konferencia tárgya egy rendkívül izgalmas kérdést vet fel, amely szorosan kapcsolódik a komplex biztonságtudományhoz. Ha ezt a gondolatot végigvisszük, akkor újra kell értelmeznünk a tudomány rendszerét, a hadtudomány abban elfoglalt helyét és a korábban kitűnően gyakorolt integráló szerepét. Nem kerülhetjük meg azt a kérdést, amit ma egyre többen vetnek fel, hogy vajon jogosult-e a hadtudomány ilyen széles területen működni. Ha elfogadjuk azt a klasszikus megállapítást, hogy a hadtudomány a fegyveres erők alkalmazásának tudománya, akkor nyilván azt is vizsgálja, hogy ennek az alkalmazásnak milyen előzményei, körülményei, befolyásoló tényezői vannak. És nyilvánvaló, hogy azt is vizsgálnia kell: milyen eszköztár tartozik ide és ki az, aki mindezt alkalmazza. Ha mindezt elfogadjuk, akkor meg kell állapítanunk, miszerint a hadtudomány az elmúlt időszakban teljes joggal vált integráló, rendkívül széles területet átfogó tudományággá, és a '80-as évek első harmadát követő időszaktól teljes joggal foglalkozott a biztonság kérdéseivel. A biztonság azonban túlságosan összetetté vált, egyre több biztonságot befolyásoló tényezőt ismertünk fel, egyre több ilyen területtel kezdtünk foglalkozni. Úgy tűnik, hogy a hadtudomány integráló szerepe kezd gyengülni, hanyatlani, hiszen megszületett a rendészettudomány, amely a biztonság egy szűk szegmensével kezdett el foglalkozni. Számíthatunk arra, hogy számos, ilyen, szűk területtel foglalkozó tudományágazat (szak?) jön létre. Kérdés, hogy ilyen körülmények között hogyan tekinthetünk a hadtudományra? Netán születik egy új tudományág: a biztonságtudomány, és akkor az lesz az integráló? Hasznos lenne, ha a hadtudomány művelői foglalkozni kezdenének ezzel a problémával, és ily módon hozzájárulnának a hadtudomány megújításához.

Ványa László

A tudományos minősítési eljárások lefolytatásának joga a ZMNE-t (korábban a ZMKA-t) illeti meg. Ebben az eljárási rendben vannak alapfeltételek (például a résztvevők tudományos minősítettsége). Ezeknek a feltételeknek a hadtudományi fokozat odaítélésére jogosult intézmények megfeleltek, ezért kapták meg ezeket a jogokat. Közben létrejött a hadtudományi, majd a katonai műszaki doktori iskola, amelyekben az új rend szerint ezek az eljárások folynak. Ezzel együtt – a szélesen vett biztonság értelmezés alapján – kitermelte azt a végzett doktorandusz réteget, amely

ma már a biztonságstudomány önállósodását eredményezte és tulajdonképpen a felsőoktatási piacon konkurenciájaként fog megjelenni ugyanennek az egyetemnek, méghozzá akkor, amikor az ilyen fokozatos tömege eléri azt a szintet, hogy például a Rendőrtiszti Főiskola minősítési eljárási jogot nyer, egyetemmé válhat, doktori iskolát alapíthat. Így a védelmi szférának nem a ZMNE lesz az egyetlen kutatóhelye a továbbiakban. A kormányzati törekvések tendenciáiból a felsőoktatási intézmények számának csökkenése prognosztizálható (elhangzott például, hogy 20 egynéhány felsőoktatási intézmény is elég volna), akkor ez a tudományági szóródás, nyitás éppen egy intézményi integrációval szembeható folyamattal fog találkozni. Napjainkban – a sajtóhírek alapján úgy tűnik – ismét napirenden van az intézmények összevonása. Felvetődik azonban a kérdés, hogy a kb. 20 ezres honvédség és a több mint 40 ezres rendőrség arányában, akkor vajon hogyan is lesz ez az integráció? Ebből az aspektusból tekintve a védelemtudomány, egy önálló biztonságstudomány megjelenése akár ilyen napi, általunk intézményi szinten megélhető események formájában is előfordulhat.

Deák János

Mindig visszatérünk az egyetemhez, amelynek megnevezése valamikor nemzeti védelmi (és nem nemzetvédelmi) lett volna. Az elmúlt másfél évtized alatt – különösen 1995–96-tól – bőven lett volna alkalom, hogy a hadtudományról beszéljünk. Hiszen a NATO-csatlakozás, az integráció, az elvek, a doktrinák és sok minden más okmányok a behozása fordulópontot jelentett. Hasznos volt, hogy megalkottuk a Hadtudományi Lexikont, mert akkor ehhez volt erőnk és eszközünk. Kellene most már egy másik. De pénz kell hozzá, meg akarat és emberek. A hadtudomány létét nem vitatja senki. (Más kérdés, hogy az egyetemes vagy a magyar, a keleti vagy a nyugati hadtudományról beszélünk-e, mert akkor úgy kell tágítani vagy szűkíteni a beszélgetést.)

A hidegháború lezárultakor azt gondoltuk, hogy a katonai biztonság még akár háttérbe is szorulhat a fontosságok között. Ezt a tapasztalatok nem igazolták. Ma a világban nem részköltő, hanem normál hadseregek vannak, vagyis nem biztos, hogy a haderő-átalakításkor minden tekintetben helyesen jártunk el. Mai világunkban katonai értelemben nem csak aszimmetriák, hanem szimmetriák is léteznek (gondoljunk csak a nukleáris és hadászati fegyverek tekintetében meglévő paritásra). Mi egy szövetség tagjai vagyunk, amelynek van egy alapokmánya, annak pedig egy 5. cikkelye. Egyet lehet érteni azzal, hogy a hadművészet fogalmát eltörölték (bár lehetett volna ezen még gondolkodni). A hadászatot, a hadművelleti elméletet és a harcászatot támogatja a hadművelleti művészet (ami létezik). Ezek azok a tudományterületek, amelyeknek tárgya a fegyveres küzdelem. A katonák pedig az utóbbiban halnak meg vagy maradnak életben. A kérdés: ezt hogyan tudjuk támogatni, ezt hogyan tudjuk felfogni. És nem csak nemzeti, hanem szövetségi keretekben is. Ha hadtudományról van szó, akkor nem rendészeti, nem biztonságstudományokról van szó. A hadtudományt védeni kell! Még az is megfontolandó, hogy milyen tudományterülethez soroljuk be. A fogalmakat rendezni kell. Ez a védelmi szféra problémája is, nem csak az egyetemé, amit figyelembe kell venni.

Ács Tibor

Egy magyar nyelvű tudományt – a hadtudományt – kell művelnünk és gondoznunk! Olyan alkotásokat kell produkálnia e tudomány művelőinek, amivel bizonyítják annak létjogosultságát! A hadtudósok teljesítményeit eddig elismerte a magyar társadalom, a tudományos közélet. A Nemzeti Katonai Stratégiával összefüggésben Széchenyit lehet idézni, miszerint „... fel kell készülnünk a legújabb stratégia és taktika elvei alapján az ország védelmére”. Egy országnak, egy haderőnek sokszor nem a létszáma a fontos, hanem az a szürkeállomány, az a tábormoki kar, amelyik vezeti azt. Az első magyar hadügyminiszter székfoglalójában fogalmazta meg, hogy „... ha békét akarsz, akkor a békére készülj – és ne a háborúra”. A hadtudomány létrejötte óta sok szállal kötődött minden tudományhoz. Egyik alapja a matematika. Enélkül és a geometria nélkül a hadtudomány nem is tudna létezni. De ugyanígy, kötődik a társadalomtudományokhoz, a műszaki tudományokhoz – és viszont! Ez egy minden korban változó, bokrosodó tudomány. Volt egy olyan időszaka a magyar tisztképzésnek, hogy 10 esztendeig nem tanítottak hadtörténelmet – holott ez a világ csaknem valamennyi országában ott szerepelt a tisztképzés tematikájában!

Ami a biztonságtudományt illeti: ha létrejön, hát létrejön. Ehhez az kell, hogy a tudományos akadémia keretében létrejöjjön egy bizottság, amelyet az akadémia illetékes osztálya elfogad, legyenek megfelelő számban tudományos fokozatosok. Ezt követően létrehozható egy ilyen bizottság is, mint ahogy létrehozták a rendészeti bizottságot is. Nagyon örülünk annak, hogy számos olyan hadtudományi fokozatot elért tagja van, akiket mi képeztünk ki és nem a jogászok vagy más szakma művelői. A divatos elméletek mellett (mert ma ez van, holnap az van) mindig gondolni kell a történelmi tanulságokra, a tudománytörténetre! A reáliák mellett el kell felejteni az utópiákat! A hazai tudományt elsősorban magyar nyelven kell művelni! És ezt meg kell őrizni! Természetesen, ha akad olyan teljesítményünk, akkor azt közre kell adni más nyelveken is! A hadtudomány emancipálva van a Magyar Tudományos Akadémián. Ez köszönhető a magyar hadtudósoknak. Ha meg akarjuk őrizni tekintélyünket, látni kell, hogy a hadtudomány nem az egyetem monopóliuma! A hadtudomány másnak is ad lehetőséget arra, hogy művelje, az egyetemen kívül is. Nyugállományúak és civilek is vannak, akik ezt a tudományukat kívánják művelni. Viták helyett inkább arra ösztönöznék a Hadtudományi Társaságot, hogy új eredményekről számoljon be és új felismeréseket, alkotásokat ösztönözzön! Csakis ez segíti elő az ország védelmét.

Jávor Endre

Már a Nemzeti Katonai Stratégia megalkotása kapcsán is felmerült a fogalmak használatának kérdése. Sokszor fordul elő, hogy angol fogalmakat lefordítanak magyarra. Kihagynak azonban egy lépést! Azt, hogy ezt a „magyar fogalmat” tovább kéne magyarra fordítani. Meg kellene adni a fogalmak magyar tartalmát! E fogalmak ugyanis többnyire nagy hadseregekre, szövetségi rendszerekre készültek. Lefordítottuk például a befogadó nemzeti támogatás fogalmát és használtuk. Amikor idejöttek az amerikaiak rájöttünk, hogy a fogalmat helytelenül értelmeztük. Kiderült ugyanis, hogy e fogalom a küldő ország hadseregére vonatkozik és nincs benne a

fogadó ország szerepe! Tehát, amikor a saját értelmezésünk alapján meghatározzuk a fogalmakat, akkor ne elvitatjuk, hanem inkább egészítsük ki az eredetét. Így hozzájárulunk az eredeti értelem jobb használhatóságához.

A középkor kezdetén, amikor Európában létrejöttek az első egyetemek, négy klasszikus tudomány volt. Ma már ennél jóval több van. És azt mondhatjuk, hogy amint a társadalmi tevékenység differenciálódik, úgy jelennek meg egyre inkább az azt lekövető tudományos igények. Ez persze nem jelenti azt, hogy minden gyakorlati tevékenység, amivel találkozunk az tudomány. Hiszen vannak például kutató orvosok és gyógyító orvosok. A gyógyító orvos nem tudományt művel, hanem tudományos igényességgel végzi a munkáját. Vannak olyan szakterületek – ezekhez tartozik a miénk is – amelyeket tudományos igényességgel kell ellátni, művelni.

De ez nem jelenti azt, hogy minden részterületre tudományt kell kitalálni. A határ- és társtudományok feltétlenül befolyásolják egymást, és ezt figyelembe kell venni! A fegyveres konfliktusokban egyre több a polgári áldozat. Ahogyan a katonai tevékenység fejlődött és kitágult, ahogyan a harcérintkezés távolsága növekedett, így vált egyre inkább a polgári lakosság a katonai tevékenységek áldozatává. Ma már a béke-műveletek fő feladata a konfliktustérségek lakossága életfeltételeinek biztosítása. Ezért bővült ki a béke-művelet is egy civil komponenssel. Ha így gondolkodunk, akkor módosítanunk kell felfogásunkat! Eddigi gondolkodásunkat főként a hatalom-centrikusság (ti. a „ki kit győz le” típusú gondolkodás) jellemezte. Át kellene térnünk egy áldozat-centrikus gondolkodásra ahhoz, hogy a korunkban felmerülő, és általunk is sokat vitatott problémákat jobban tudjuk megközelíteni. Felmerült itt például az a kérdés, hogy mi a győzelem? A végcél – úgy tűnik – ma már nem a másik fél totális megsemmisítése, hanem a saját érdekek képviselője, ami nem áll egymással ellentétben.

Csóka Ferenc

Korunk hadtudományának meghatározása tudománytörténeti, tudomány-rendszer-tani és a tudományrendszer-történeti kérdéseket is felvet. Fontosnak tartja a más tudományokkal való kapcsolatokat és az interdiszciplináris kutatásokat is. Mindeközben a tevékenység célja a katonamesterség kell, hogy legyen. Volt időszak, amikor Moszkvából jött a fény. Most mintha Washington felől világítaná jobban... valószínűleg ezzel is összefüggenek a gyakori fogalmi, tartalmi, szóhasználati problémák. Rendvédelem-tudomány, illetve rendészet-tudomány kérdéséről elmondja, hogy a rendvédelem fogalma a Magyar Rendvédelem-történeti Társaság kebelében született. Legalaposabb megfogalmazásával Zachar József „*Rendvédelem-tudomány? Rendvédelem-tudomány!*” című 2002. évi könyvecskéje szolgál. Mindezzel szemben a rendészet-tudomány fogalma a 2004-ben alapított Magyar Rendészettudományi Társaság köréből származik. Fiatalsága okán megalapozása is gyengébb. A szóban forgó irányzatok ellentéte kisebbrészt felfogásbeli, módszer-tani eredetű, nagyjából személyi törekvésekből származik. Mivel a rendőri tevékenység gyalogharcászat, ezért vonatkozó tudnivalókat a hadtudományhoz tartozóknak gondolja.

ZÁRSZÓ

Nagy László, az MHTT elnöke

Igen sok továbbgondolni valót adott a mai konferencia. Remélhetőleg a novemberi tanácskozás jelezni fogja, mennyi mindent hasznosítottunk az itt hallottakból. A Magyar Hadtudományi Társaság március végén szokta tartani beszámoló küldöttgyűlését. Ennek egyik fontos előkészítő rendezvénye volt a mai tanácskozás, amelynek témáit remélhetőleg tovább vitatják a szakosztályi fórumokon. Ahogyan a hadtudományt integráló tudománynak neveztük, úgy az MHTT is büszkén vallja magát integráló szervezetnek. Olyan összefogó közegnek, amely a Belügyi Szakosztálytól a Vám- és Pénzügyőr Szakosztályig bezárólag nagyon sok és sokfajta szervezeti elemet magában foglal – egyelőre sikeresen. Tudatában vagyunk annak, hogy az integráció és a dezintegráció egymástól kölcsönösen függő jelenségek, amelyek közül hol az egyik, hol a másik válik domináns elemmé, miközben kimutatható azok hosszú távú egyensúlya. E folyamatok keretében új tudományágak születnek és előfordulhat az is, hogy az ezeket művelő felsőoktatási intézmények integrálódnak. Nem látom veszélyét annak, hogy új tudományágakról beszéljünk, hiszen egy-egy új tudományág létjogosultságának elismerése több évtizedes folyamat és a maihoz hasonló beszélgetésekkel kezdődik. Mindez lehet előrevívő folyamat is, de meg kell őrizni az elért eredményeket. Adott esetben azt, hogy a hadtudományt becsülni, művelni kell abban a közegben, amelyben ma létezik. Megengedve persze: nem biztos, hogy ezek örök érvényű keretek.

Szenes Zoltán, az MTA HB elnöke

Felsejlett itt a hadtudomány beolvasztási kísérlete a biztonságtudományba – jóllehet, még nem talákoztam sehol sem biztonságtudomány-fogalommal. A vitának több irányát érzékeljük. Évezredek óta vita tárgyát képezi, hogy a katonai stratégia tudomány vagy művészet. Talán *Jomini* munkássága óta ismerik el mindinkább tudományként. Igaz, hogy 24 helyen oktatják szakirány, tantárgy, speciális kollégium stb. formájában a hadtudományt, de erre a célra szervezett egyetem csak nálunk van. A biztonság széles felfogása nemzetközi. Ebből fakadóan az oktatásban egyre nagyobb igény van arra, hogy ne csak a katonai biztonság kérdéseiről beszéljünk. Hallottam itt ma néhány furcsa dolgot. Nem tudom például, hogy valóban megszűnt-e a hadművészet. Minden állandó változásban van. Az amerikai külpolitikai törekvések átértékelődésével megváltoznak például azok a nemzetbiztonsági, katonai alapelvek, amelyek évtizedeken keresztül uralkodtak. Teljesen torz képet adunk például a 60 éves NATO-ról akkor, ha csak az 1990 utáni ténykedésével foglalkozunk az oktatásban.

Összességében nem a vagy-vagy megoldást tartom járható útnak, sokkal inkább azt, hogy *közösen, együtt alkossunk fontos dolgokat*. Nem aggodom a hadtudomány jövőjéért. Miközben Ausztriában például hadtudományból nem lehet tudományos fokozatot szerezni, nálunk ez a lehetőség adott. (Ezért ők is inkább hozzánk járnak.) Nagyon fontosnak tartom a tudomány nemzetközi betagozódást is. Amióta nyugállományba vonultam, MH-t (leszámítva a katasztrófa-elhárítási feladatokat) nemzeti célra nem alkalmazták. Nincs ilyen szcenárió! Így alakult a nemzetközi biztonsági környezet.

Deák Péter

Helyzetelemzéstől a jövőképig

Gondolatok a Nemzeti Katonai Stratégiáról

Egy állam biztonságát nemzetközi és belső garanciák szavatolják. Napjainkban bizonyára nem kell részletezni, mit érthetünk e meghatározás nemzetközi oldalának. Kevésbé köztudott viszont, hogy mit értünk „belső garanciarendszer” alatt. E dimenzióba tartoznak ugyanis elvi elemek, nevezetesen az alkotmány vonatkozó kitételei, a törvényrendszer, az igazgatás, a civil szféra, és mindezek mellett, mi több kifejeződésében a biztonságot garantáló intézmények, szervezetek, testületek, anyagi elemek, a kritikus infrastruktúra, a védelmi ipar és a kutatásfejlesztés. Ezek között sajátos helyzetekben bizonyos prioritása van a fegyveres szervezeteknek, civilesebben „erőszakszervezetek”-nek, de régi kifejezéssel élve, a fegyveres testületeknek. A szerző az alábbi cikkben a klasszikus értelemben vett honvédelmet szolgáló haderővel – népszerűbben hadsereggel, hivatalos nevén a Magyar Honvédséggel – foglalkozik, egy bizonyos, de fontos megközelítésben.

2008-ban folyamatos igény, és többszöri próbálkozás után elkészült, és a kormány által, az országgyűlés illetékes bizottságában történő bemutatás után elfogadásra került a Magyar Köztársaság Nemzeti Katonai Stratégiája. Ezen túl – amint az a demokratikus országokban alapvető követelmény – nyilvánosságra is került és minden állampolgár számára, a mai kor összes kommunikációs formájában, megtekinthető, olvasható.

A globális világ a gyors változások kora. Minden változás egyben újabb átalakulásokat indukál, és amennyiben ez akadályokba, vagy közömbösségbe ütközik, a változásra, innovációra ítélt elem, szervezet, eljárás anakronisztikussá válik. Főleg a változó nemzetközi viszonyok, a globalizáció új jelenségei, a NATO és nemzetközi szervezetek változása jelentik a „mozgó célpontot”. A haderők több irányból vannak folyamatos átalakulásra kényszerítve, többek között külső tényezők, nevezetesen a biztonsági környezet által, illetve nemzetközi kötelezettségek vállalása okán. Ennél jelentősebbek lehetnek olyan belső elemek, amelyek természetesen nem izolálódnak el a külső dimenzióktól, de magának az intézménynek, mint rendszernek átalakulást, fejlődést igénylő komponensei. Ezek közül jelentős az informatikai rendszerek, a hadfelszerelés robbanásszerű, napjainkban felgyorsult innovációja, akár fegyverzet, akár kettős rendeltetésű (double use) területen, és ez – számos más területen, elsőként a hadviselési módban, harci metodikában radikális változást eredményez,

ami ugyanakkor visszahat a szervezetre, a vezetési rendszerekre. De a változást igényli részben ezzel, de más okokkal összefüggésben a humán tényező, az állomány alakulása, tudatvilága, motivációja, a várható alkalmazás geográfiai tényezői, általános forrástényezők, gazdálkodási formák is.

A fent említett anakronizmusnak – amely egyben konzervatív, elmaradott formátumot is jelent – ellentéte, még hozzá pozitív elnevezése a hadseregek vonatkozásában ma elsősorban a hitelesség, ami a korszerűségben, a folyamatos modernizációban jelenik meg. Sokat használt kifejezés napjainkban, hogy nem elég ilyenek-olyannak lenni, annak is kell látszani. Ez a katonai erő vonatkozásában talán úgy fordítható, hogy hiteles visszatartó erőt kell bizonyítani, hiszen korunkban a konfliktusok megelőzésében a korszerű hadsereg megléte a politika fontos támasza.

Mindebből származó egyéni következtetésem, hogy a „stratégia” ez esetben, a megszokott értelmezéstől eltérően, nem egy átfogó cselekvési program, nem a katonai erő alkalmazására irányul, hanem központjában a fejlesztés van, amelynek eredményei éppen rendelt tevékenységének hatékonyságát szolgálják.

A Nemzeti Katonai Stratégia helye és ebből eredő kidolgozási módszere

Azzal kezdeném, hogy a továbbiakban NKS-ként rövidített dokumentum természetéről, forrásáról, pozíciójáról voltak viták a kidolgozás menetében. Néhány sorral lejjebb bizonyítani kívánom, hogy a NKS egyértelműen politikai dokumentum, annak ellenére, hogy nevében a „katonai” szó szerepel. Nem csupán a jóváhagyó testület – a kormány – miatt, hanem azért, mert a politika minden területén jelentkező, tehát interágazati felelősségét fejezi ki a honvédelem hitelességéért, a katonai erő alkalmazhatóságáért.

Természetesen csak a politika, a „civil kontroll” legfelelősebb elemei alkotják meg a végleges okmányt és ebből eredő tennivalókat, hiszen a felelős döntéshozók a „szakma”, a katonai vezetés, a hadtudomány művelői, és a végrehajtók bevonása nélkül csak felelőtlen, gyakorta eltorzult axiómákat képesek megfogalmazni. Ennek a gondolatnak a jegyében vázolnám fel azt a folyamatot, mely szerint az írás tárgyát képező dokumentum kialakult. Ezt részben elvi folyamatként, másrészt a gyakorlati kidolgozó munka ismertetésével kívánom bemutatni.

Rendszerjellegű megközelítés

Amennyiben az NKS-t akár dokumentumnak, akár fejlesztési programnak tekintjük, természetesen a meghatározó tényezőkből, determinánsokból kell kiindulni, amit akár nevezhetünk „input”-nak is. A követelményt kifejező kiinduló elemek igen sokrétűek, vannak dogmatikusak (nem a szó rossz értelmében), és mobilak.

Az első csoportba azok a hierarchiában feljebb álló érvényben lévő elvek tartoznak, amelyek tartalmához igazodni kell, illetve adaptálni a stratégia rendeltetéséhez. Hazai viszonylatban ezek első csoportja természetesen az Alkotmány, a Honvédelmi Törvény, a parlamenti határozatok általában, de közvetlenül a kormány által elfogadott Nemzeti Biztonsági Stratégia. Bár ez tartalmazza az egyéb ágazati stratégiák főbb elemeit, a kidolgozásnál célszerű ezt is figyelembe venni. A második csoportot a

nemzetközi kötelezettségeinket meghatározó, Magyarország részéről elfogadott alapokmányok, szerződések, alkalmi határozatok képezik.

A következő input elem a biztonsági környezet, ezen belül a katonai erőt érintő kihívások, tartósak és aktuálisak, és e veszélyek prioritásai. Természetesen ezek már mobilak, változók és elemző munkát igényelnek. Az így megfogalmazódó elvi követelményeket azonban körülmények, feltételek, gazdasági és természeti erőforrások, technológiai szint, geográfiai tényezők korlátozzák. A követelmények és befolyásoló körülmények szimbiózisából, mérlegeléséből alakulnak ki a védelempolitika alapjai, amelyek már nem közvetett, hanem direkt módon szinte előírják a stratégia irányait, tartalmát. A nemrég elfogadott NKS a fejezetrendszerében is világosan tükrözi ezt a folyamatot.

A stratégia központi kérdései ezek alapján a katonai erő, a Honvédség, illetve részelemei alkalmazási formáinak, az ebben jelentkező, számos tényező alapján megrajzolt szükséges és lehetséges hadviselési mód (vagy harci metodika), és fő követelményként az ehhez szükséges képességek. Ezzel elértünk lényegében az „output”-hoz, a hiteles haderő-formációhoz, valamint ahhoz, hogy ezek megteremtéséhez milyen források és cselekvési program szükséges.

A kidolgozási folyamat

A NKS előterjesztéséért felelős honvédelmi miniszter, azonosulva a fentebb elemzett folyamattal és a stratégia rendeltetésével, a fő szempontok általános meghatározása után a koncepció szövegábrához is kiindulást jelentő kidolgozásával ismert nemzetközi közíró-szakértőből, világgazdasági kutatóból, politológusból, biztonságpolitikai elemzőkből, hadtudósokból álló csoportot kért fel, amelynek vezetésével tekintélyes diplomáciai és szervezési tapasztalattal bíró, és hadtudományi minősítéssel rendelkező személyt bízott meg.

A munkacsoport már a munka megkezdésekor elvetette az előre tervezett struktúrát, ha úgy tetszik, részletes tartalomjegyzéket, mert olyan álláspont alakult ki, hogy a logikai és didaktikai folyamatok önmagukban alakítanak ki egy felépítést, amit követően a hivatalos dokumentumok szabályai, előterjeszthetősége és feladat-prioritásai után közérthető felépítésbe rendeznek át. Ennek tipikus példája, hogy a fentebb leírt logikai folyamat forrás része, pontosabban a fenntartási és fejlesztési feltételek kifejtése a NKS utolsó, V. fejezetébe került, mert a politikai döntésben az egyik leglényegesebb tényezőt, dilemmát ez tartalmazta.

A munkacsoport első pillanattól kezdve szoros konzultatív kapcsolatban dolgozott a Honvédelmi Minisztérium védelempolitikai szakembereivel, valamint – és ez talán a legfontosabb – a vezérkari főnök képviselőivel. Ez utóbbi szerves és folyamatos együttműködés volt ugyanis a záloga, hogy az NKS jól tükrözze a politikai dokumentum, és a később kidolgozásra kerülő haderőnemi doktrínák közötti kompetencia határ és egyben katonai elvekre történő adaptálás szimbiózisát. A munka intenzív volt, a számos, előző megbeszélésen korrigált szöveg, gondolatok sűrű találkozóiban formálódtak, jelentős volt a verbális egyeztetés és szöveg-tartalomfejlesztésen kívül az írásbeli véleményformálás módszere is. Magától értetődő volt, hogy a szűk kört bővíteni kell a Honvédség szerveinél lefolytatott vitaértekezletnek,

külön véleménycsere folyt az érdekelt ágazatokkal, a külügyi területtel. A hivatalos tárcaközi egyeztetést természetesen, mint feljebb írtam, a munkacsoport által átadott, de szöveg alapul szolgáló koncepció tervezet végleges leadása után az igazgatási nyelvhasználathoz is igazított szöveggel a minisztérium folytatta le, a munkacsoport vezető részvételével. Ez a kreatív, számos tényezőt elemző és mérlegelő munkamódszer vezetett oda, hogy – véleményem szerint – a NKS elfogadási szinten, több előző próbálkozás után először készült el a Magyar Köztársaságban, tartalmilag korszerűnek, magas színvonalúnak ítéltető, nemzetközileg is elismerést kapott, gyorsan elfogadásra került, és – ami igen fontos – politikai konszenzust tükrözött. Ugyanakkor meg kell említeni, hogy egyben folyamatosan korrekcióképes, tehát megállapításai és programjai nem sarkosak, új jelenségekhez konvertálhatók.

Néhány fontos részlet bővebb kifejtése

A biztonság komplexitása, az egyes elemek arányai

A NKS két megközelítésben is elemzi a biztonság bővülő tartalmát, körét. A bevezető utáni első fejezetben a térségi dimenzió tágulását említi, utalva arra, hogy a nemzeti érdekeket, térségi kockázatokat nem lehet elszigetelten értékelni a távoli régiók válságaitól, vagy akár csak azok veszélyétől. Ez a megállapítás szinte egyértelműen következik a globális világrendből, a munkaerő, a tőke, az áru, információk, a politikai vonulatok szabad áramlásából, illetve az ezekkel összefüggő jelenségmozgásból. Egy adott térségben jelentkező, vagy ott kialakuló kihívás terjedése nem ismer határokat. Általánosságban beszélhetünk a legjobban érzékelhető példaként a járványokról, amelyek lehetnek nyomortényezők, vagy bioterrorizmus, ökológiai károkozás következményei, de említhetjük a tömeges, egyidejű, illegális migrációt, a meteorológiai jelenségeket, amelyek már nem ismernek határokat, és az említett tényezők szabad áramlása, ha nem is direkt módon, e válság eszkaláció hordozójaként jelentkezhet. És akkor nem beszélünk az erőszakideológiák, jelenségek, illetve az ezeket manifesztáló erők, fegyverzet, technika világ mobilitásáról, és a katonai – a mai legfőbb tényezőként a válságkezelő – erő jelenlétének rapiditásáról.

A biztonság komplexitásának másik, kihíváshalmazban jelentkező elemzését a NKS a Magyar Köztársaság védelempolitikáját bemutató fejezet első bekezdésében, kiemelkedő módon mutatja be. Természetesen egy ilyen dokumentumban nem lehet részletesen „felsorolni” az új, illetve megújult veszélyeket, kihívásokat, ezzel számos komoly tudományos forrás részletesen foglalkozik. És itt meg kell említenem egy publikációs hibát, ugyanis egy szemléltető „ablakban” a szerkesztő megkísérli a lehetlent, és egy tengelyen felsorolja a lap alján „A biztonság fogalmába tartozó területeket”. Ilyen tételezés nem létezik, azt nem is említve, számos evidens elemet kihagy (pl. terrorizmus, szervezett nemzetközi bűnözés, stb.) és ezzel lényegében szűkíti a dokumentum szövegében rejlő komplexitás szélességét.

A biztonság összetett értelmezéséhez még hozzátennék két általam fontosnak tartott axiómát, amit a nemzetközi irodalom sokszorosan kiemel, és amelyek a NKS szövegéből, ha nem is szó szerint, de érzékelhetőek. Ezek egyike, hogy az egyes veszélytényezők, de ezekkel járó események olyan szoros kapcsolatban vannak, hogy aktivizálódásukkal egymást indukálják. Nem csak arról van szó tehát, hogy a

veszélyek területileg eszkalálódnak, hanem más területekre kihatva „rulírozzák” a veszélytényezőket. Nem hiszem, hogy példákat kellene felsorolnom, de egy-két, korántsem teljes folyamatot megemlítenék. A globális felmelegedés ökológiai károkat okoz, az ebből is eredő ivóvíz probléma közismert, ez járványokat okozhat, amelyek maguk is terjednek, de felélénkítik a térségből az exodust, a tömeges migráció számos helyen az idegengyűlölet növekedéséhez vezet. Kézzel fogható példa, hogy a terrorcselekmények katasztrófában jelennek meg, és ezek következményeit, egészen a katasztrófabűnözésig nem is kell felsorolni.

A katonai erő szerepének kérdésköréhez tartozik a biztonság komponenseinek belső aránya. Számos felületes szemlélő, mi több, szerző olyan következtetést von le az új kihívások előtérbe kerüléséből, hogy a biztonság fegyveres elemeinek jelentősége, más szavakkal „aránya” korunkban csökken. Ez a nézet így felületes. Éppen a komplexitás miatt nem lehet numerikus arányokat felállítani. Attól, hogy az új kihívások okozta válságjelenségek a köztudatban, a mindennapokban nagyobb helyet kapnak, hogy kezelésük új nemzetközi és állami intézményeket igényel, sajátos stratégiájuk van, semmiképp sem a katonai biztonság háttérbekerüléséről van szó, hanem az új veszélyek fontosságának növekedéséről, sok esetben a politika fókuszába kerüléséről. És még ehhez a kérdéshez tartozik, hogy éppen az NKS-ben jellemzett új katonai formációk, képességek jelentős szerepet kapnak a nem fegyveres fenyegetések prevenciójában, illetve elhárításában, amit a NKS szinte fel is sorol, bár vannak olyan helyzetek, amiket az adott szituáció szülhet.

A fegyveres konfliktusok valószínűségi szintje

A kilencvenes évek közepe – vagy még korábbi – óta szinte sztereotip kijelentés, szólam, hogy „térségünkben a hagyományos tömeghaború valószínűsége minimális”. Ettől függetlenül, a megállapítás lényege igaz, azzal kiegészítve, hogy az ilyen konfliktus kirobbanása és folyamata a legvalószínűtlenebb, legrosszabb eset kategóriájába tartozik. Az NKS ezt a tételt a Magyar Köztársaságra konkretizálja, de ezt az egzaktságot lazítja az utaló mondatban a „belátható” időhatározó, illetve az azt kiegészítő „hosszabb távon i alacsony valószínűségű” meghatározás. A ténymegállapítás hitelességét, és az időhatározók felületességét akkor tudjuk teljes mélységben megérteni, ha bizonyítjuk az állítás igazát, amire természetesen az NKS, mint politikai dokumentum nem tud helyet, terjedelmet biztosítani.

Az axiomatikus, hadtudományi érv elsősorban az, hogy az úgynevezett hagyományos, tehát múlt századi háborúkép a haditechnikai fejlődés, az informatikai teretágulás következtében anakronizmussá vált, hiszen a változások folyamatosak, a hadviselési módok, háborúképek sűrűn változnak.

A tétel igazságát egyértelműen igazolják a garanciális körülmények, nevezetesen hogy a NATO léte, a tagság státusza olyan helyzetet teremt, hogy a történelemben először jött létre és ma is működik olyan kollektív védelmi integráció, amelynek a prevenció érdekében már az úgynevezett békeidőben élő, felkészített és integrált hadereje van. Mind ehhez hozzá kell tenni, hogy hazánk geopolitikai környezetében csak olyan szomszédos, vagy közeli országok vannak, amelyek tagjai a biztonságot szavatoló integrációk legalább egyikének, illetve határozott politikai akarat van azokhoz

való csatlakozásra. Ezért, de más szempontok miatt a nemzeti érdekeink körébe tartozó térségben, a földrajzi realitások által felmérhető környezetben nem észlelhető olyan artikulált politikai akarat, netán ideológiai alap, amelynek megvalósítása a fegyveres erőszak alkalmazását igényelné, vagy netán kilátásba helyezné. A múlt század katarzisait átélő demokráciákban az állampolgárok nem is juttatnak hatalom közelbe militáns kormányzatokat. Ha mégis megfogalmazzuk azt a fikciót, hogy valamely államban a civilizált és demokratikus értékekkel mereven szembenálló, belső hatalmi csoportokra épített ellenforradalmi konfliktussal reakciós hatalom jutna diktatórikus pozícióba, akkor az a globális biztonságot veszélyeztető válságként értékelhető, amely ellen, – nevezhetjük gaz, vagy bukott államnak – nemzetközi válságkezelő missziók aktivizálódnak.

Az államok közötti háború szinte kizárhatóságát szavatolja az a tény is, hogy a világban, de még inkább a régiókban nincs meg sehol az a katonai kapacitás, ami csak a minimális siker lehetőségét is kilátásba helyezné.

Mind ehhez még hozzá kell, tegyék egy személyes álláspontot is, mégpedig azt, hogy hazánkat érintően az úgynevezett „háborús küszöb alatti”, vagy más kifejezéssel „alacsonyintenzitású” konfliktusok valószínűsége is csökken. Az a térség, amelyből bennünket a 90-es években az ilyen kihívások várhatók voltak, nevezetesen a Nyugat Balkán, bár még most is problémás körzet, de a katonai jelenlét és a polgári államépítés erőivel válságkezelt, ellenőrzött térségnek számít.

Képességek és készségek viszonya

Az NKS 4. fejezetében általánosságban, majd részletes tételezéssel állapítja meg, illetve sorolja fel az általam a bevezetőben output-ként említett *képességeket*, és véleményem szerint ez a stratégia alkotás elemző jellegének hatékony eredménye. Természetes kérdésfelvetés, hogy a Magyar Honvédség összképességei vajon hogyan jelennek meg az alrendszer egyes elemeinél, a vezetésben, illetve magánál a képességeket érvényre juttató katona vonatkozásában. Ezt a kérdést feloldja az előző fejezetben az alkalmazási körülmények olyan irányú megfogalmazása, amelyekre az általános képesség elemzésnél megemlített korlátok is vonatkoznak. Az alkalmazási forma, körülményei és a vállalt hadviselési mód lényegében kibontják az úgynevezett összképességeket, és így a felsorolás könnyen adaptálható az egyes „kontingensekre” (amelyek éppen a képességi szempontok szerint kerülnek összeállításra), és célokat megvalósító állományra egyaránt.

A képességek kialakítása természetesen a fejlesztés és felkészítés együttes eredménye kell legyen. Ebből az az evidencia is származik, hogy felsorolt elemek nem magukban és izoláltan jelentkeznek, hanem összefonódnak, összkészséggé alakulnak. Ez azt jelenti, hogy kialakult hatékony, többoldalú alkalmazási lehetőség a műveleti gyors váltást is lehetővé teszi, nem különül el az expedíciós, vagy a hazai területen végzendő feladatra való alkalmasság. Persze ebben nagy szerepe van a folyamatos humán erőforráspótlásnak, továbbképzésnek, szinten tartásnak és a régen használt kifejezéssel illetett összekovácsoltságnak.

E tekintetben azonban van még egy fontos tényező. Hosszú viták után alakult ki az az álláspont, hogy hazánk „nem törekszik a katonai képességek teljes spektrumának

kialakítására”. A megállapítás nem csupán sajátos geostratégiai helyzetünk, a haderő nagyságrendje, haderőnemi szerkezete és fejlesztési forrás problémáinak elemzése alapján került megfogalmazásra, hanem alkalmazkodott a NATO rugalmas, számos tényezővel számoló tervezési rendszeréhez is, amely minden esetben legalábbis igyekszik a körülmények és lehetőségek sokaságához alkalmazkodni. Ugyanakkor hiányérzetem van atekintetben, hogy a NKS nem említi kellően azt az elfogadott elvet, miszerint az egyes nemzeti haderők bizonyos műveletekben kiemelt szerepet tudnak vállalni a katonai, földrajzi, iparszerkezeti, valamint történelmi hagyományok szervezési örökségei során kialakult specifikumoknak, saját szempontokból „katonai hungarikumoknak”, amelyek hatékony feladat és munkamegosztást eredményezhetnek a nemzetközi kontingensekben. Erre már évek óta vannak hatékony példák, nevezetesen a délszláv válságkezelés első szakaszában a műszaki-hídépítő csapatok, máskor a kutató-mentő szolgálat, laboratóriumok, kiemelt információs céltérségek, és még találnánk néhányat.

Szövetségek közötti harmónia

E befejezésnek szánt néhány gondolat aktualitása a Nemzeti Katonai Stratégia megjelenése óta még nagyobb teret nyert. Az kétségtelen és logikus, hogy a dokumentum, mint védelem-katonapolitikai stratégia alapvetően a – mint a szövegben olvasható – konstruktív tagságunkat bíró kollektív védelmi szövetség, a NATO követelményeihez, doktrínájához, stratégiájához és belátható új identitásaihoz alkalmazkodik, mi több, ezekből indul ki. A biztonság fentebb kifejtett komplex jellegéből adódó kihívásokra adott válaszok napjainkban a nemzetközi közösség szélesebb hálózatának, egyéb integratív szervezeteinek speciális és általános aktivitását igénylik. Magyarország 2004 óta, nem is túl hosszú csatlakozási folyamat végeztével, az Európai Unió tagja, aktív szerepet kíván vállalni a nagyon lassan, de alakuló közös kül-, biztonság- és védelempolitikában. Hozzá kell tenni ehhez, hogy az egykoron második pillérnek nevezett terület szinte teljesen összefonódik a bel- és igazságügyi együttműködéssel, a migrációs jelenség kezelésével, a klímapolitikával, a schengeni rendszerben kifejeződő határbiztonsággal. Talán ennél is fontosabb, hogy az utóbbi esztendőben és napjainkban élesen kifejeződik a válságkezelés céljának és metodikájának a NATO-tól nem elváló, hanem azt kiegészítő formáival. A humanitárius akciók, az „államépítés”, békefenntartás, ellenőrzés szintén igényel bizonyos katonai részvételt az egyes akciókban. Az átfedés, az erők kettőssége nem új dilemma, első megfogalmazása az „elkülöníthető, de nem elkülönített” (separable, but not separated) volt valamelyik NATO-csúcson, és a ratifikálásra váró Lisszaboni Szerződés e tekintetben világosan fogalmazza meg a NATO-EU katonai együttműködést.

A Nemzeti Katonai Stratégia IV. fejezete igen korrektül fejezi ki e tekintetben nemzeti érdekünket és az általános együttműködés értékét. Kifejti, hogy a NATO-EU képességeket folyamatosan közelíteni kell, mégpedig többnemzeti összefogással. Mindezt tetézi az a mondatrész, hogy „Magyarország... messzemenően érdekelt a két szervezet közötti együttműködésben...”. Ezen túlmenően elégedettséggel nyugtázom, hogy a honvédelemért felelős magyar politikus, miniszter egy két hete lezajlott védelmi miniszteri találkozón azt is kifejtette, hogy a két nemzetközi

szervezet, pontosabban a NATO és az EU közötti együttműködést intézményesíteni kell, szervezetté kell tenni. Érezvén és látván azokat a nézetkülönbségeket, amelyek egyes NATO- és EU-országok között jelentkeznek, ez a javaslat igen fontos és a kompromisszumok irányába hat. Azt gondolom, hogy 2009-ben, a sajnálatosan bekövetkezett ciklikus, de a nyolcvanévvel ezelőtől lényegesen eltérő világgazdasági válság a nemzetközi rendben, a világpolitikai viszonyokban nagyobb együttműködési készséget igényel, még hozzá globális méretekben és ez a konfliktus szituációkat is mérsékelni fogja.

Padányi József

Éghajlatváltozás és a biztonság összefüggései

Az éghajlatváltozás a globális kihívások és a főveszélyek egyike. Az utóbbi években egyre jobban érzékeljük káros hatásait, következményeit. A szerző cikkében azt mutatja be, hogy a világ állami, közösségi – példák alapján: az EU-tagállamai, közöttük hazánk; az Egyesült Államok, Kanada és az Egyesült Királyság – az éghajlatváltozásnak a biztonságra, szűkebb környezetünkre gyakorolt negatív hatása ellen mit tettek eddig, milyen hatékonysággal, eredménnyel és mit kell tenni a jövőben. A tennivalók között hangsúlyozza: a veszélyek elhárítására irányuló nemzetközi erőfeszítések egyre szervezettebbek és átfogóbbak; a katasztrófa helyzetek kezelésében pedig nagyobb szerepük lesz a katonai erőknél és a kutatásoknak.

A Magyar Köztársaság *Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégiája 2008–2025* egyértelműen fogalmaz, amikor az éghajlatváltozást a magyar társadalmat, a nemzetgazdaságot fenyegető, cselekvésre kényszerítő kockázatként értékeli. Alapozza ezt azokra az elemzésekre, amelyek az elkövetkezendő évtizedekre jelentős mértékben megváltozó hőmérséklet- és csapadékviszonyokat, az évszakok lehetséges eltolódását, egyes szélsőséges időjárási jelenségek erősödését és gyakoriságuk növekedését valószínűsítik. Mindezek veszélyeztetik természeti értékeinket, vizeinket, az élővilágot, erdőinket, a mezőgazdasági terméshozamokat, építményeinket, lakókörnyezetünket, a lakosság egészségét és életminőségét egyaránt.¹

Hazánkban az éghajlatváltozással kapcsolatos kutatások évtizedek óta folynak.² Ebből a folyamatból érdemes kiemelni az Alföld I (1991–94) és Alföld II (1997–99)³ kutatási programokat, valamint a VAHAVA-programot (2003–06).⁴ Előbbiekben a

1 Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia 2008–2025. www.kvvm.hu/cimg/documents/nes080214.pdf 2008. 8. 16.

2 Tudatosan törekszünk a klímaváltozás helyett az éghajlatváltozás kifejezés használatára, noha mindkettő használatos, elfogadott és tartalmában megegyező. Ugyanakkor figyelemmel vagyunk a magyar nyelvre és Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia szóhasználatára.

3 Alföld I és Alföld II Kutatási Programok. Alföldi Tudományos Intézet 1992-99. <http://www.rkk.hu/alfold/> 2008. 8. 16.

4 A globális klímaváltozás hazai hatásai és az arra adandó válaszok. A Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium és a Magyar Tudományos Akadémia kutatási programja, 2003–2006. (VAHAVA= Változás-HATás-VÁlaszadás). http://www.vahava.hu/file/osszefoglalas_2003_2006.pdf 2008. 8. 16.

kutatók részletesen elemezték az Alföld éghajlat-változásának trendjeit, illetve azok hatását a terület ökológiájára. Utóbbi program olyan átfogó vizsgálat volt, amely komplex módon értelmezte a változásokat, azok hatását és a szükséges válaszokat. Ezen belül *vizsgálták és értékelték:*

- az éghajlatváltozással kapcsolatos nemzetközi állásfoglalásokat;
- az elmúlt száz év hazai éghajlatváltozások jellemzőit;
- az éghajlatváltozás és az alkalmazkodás lehetőségeit, tekintettel a legfontosabb területekre (társadalom, gazdaság, energia, egészségügy, természetvédelem, természeti erőforrások, élelmiszer- és vízellátás, vízkár és vízgazdálkodás, mezőgazdaság, közlekedés és települések, turizmus, biztosítás, katasztrófák elleni védekezés, kutatás és képzés);
- a kihívásokra adandó válaszokat.

A VAHAVA-program összefoglalójában fogalmazódott meg a javaslat, mely szerint hazánkban szüksége van egy olyan cselekvési tervre, amely az elkövetkezendő évtizedekre meghatározza a követendő stratégiát. Az Országgyűlés 2008. március 18-án fogadta el a Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégiát (a továbbiakban: NÉS), amelyben 2025-ig határozták meg az elvégzendő feladatokat. *A stratégia középtávon Magyarország három fő cselekvési irányát jelöli ki:*

- Az uniós és nemzetközi követelményeknek megfelelően intézkedéseket irányoz elő az éghajlatváltozást kiváltó gázok kibocsátásának csökkentése és növekedésének megelőzése érdekében. Az üvegházhatású gázok kibocsátásának mérséklését az összes energiafelhasználás csökkentésével együtt kell megvalósítani úgy, hogy a termelés és fogyasztás szerkezetének egésze a kevésbé anyag- és energiaigényes irányba változzon.
- A ma már elkerülhetetlen az éghajlatváltozás kedvezőtlen ökológiai és társadalmi-gazdasági hatásai elleni védekezés, az éghajlatváltozás következményeihez való alkalmazkodóképesség legfontosabb elemeinek a javítása.
- Az éghajlatváltozás társadalmi tudatosításának fontosságát és erősítésének lehetőségeit vizsgálja.

A fentiekben hivatkozott dokumentumok átfogó elemzéseket tartalmaznak és igyekeznek az éghajlatváltozás társadalomra gyakorolt hatásait minél szélesebb összefüggésekben bemutatni. Ugyanakkor van némi hiányérzetünk, mert a NÉS csak érintőlegesen foglalkozik a éghajlatváltozás biztonsági összefüggéseivel, amikor a vízkárelhárítás, a kritikus infrastruktúra védelme és a migráció „a klímaváltozással összefüggő népvándorlás” kérdéseit tárgyalja.

Az Európai Unió az éghajlatváltozás és a nemzetközi biztonság kapcsolatáról

Az európai biztonsági stratégia már 2003-ban megnevezte az éghajlatváltozás biztonsági kockázatait. 2008 márciusában a főképviselő és az Európai Bizottság az Európai Tanácsnak benyújtott jelentésében az éghajlatváltozást a veszélyeket megsokszorozó tényezőnek nevezte.⁵ Jelentésükben leszögezik, hogy elsősorban ott jelentkezhetnek ezek a problémák, ahol már most is sérülékeny és instabil a gazdasági-politikai-társadalmi környezet. A jelentés a lehetséges *konfliktus források közül a következőket emeli ki:*

- az erőforrások szűkösségét (élelmiszer- és vízhiány);
- gazdasági károkat, part menti városokat és a létfontosságú infrastruktúrákat fenyegető veszélyeket;
- területvesztést és határvitákat;
- környezeti tényezők által kiváltott migrációt;
- instabil helyzeteket és radikalizálódást;
- az energiaellátás körüli feszültségeket;
- a nemzetközi kormányzásra gyakorolt hatást.

A dokumentum több olyan ajánlást is megfogalmaz, amelyre – katonai szemmel – érdemes odafigyelnünk.

- Az európai biztonsági stratégia végrehajtásának közelgő vizsgálata során, valamint az annak kiegészítésére vonatkozó esetleges javaslatokban figyelembe kell venni az éghajlatváltozás biztonsági dimenzióját.
- Az éghajlatváltozás nemzetközi biztonságra gyakorolt hatásának kivédéséhez vezető első lépés a megfelelő ismeretek megszerzése és az EU saját kapacitásának felmérése. Ezt követően fejleszteni kell a katasztrófák és konfliktusok megelőzésére irányuló képességet, valamint a gyorsreagálású felkészültség szintjét. Az utóbbihoz meg kell határozni a pénzügyi feltételeket és az EU költségvetésének felülvizsgálatakor is figyelembe kell venni.
- Az uniós és tagállami tervezési képességek további kiépítése, ideértve a polgári védelmet, valamint a (polgári és katonai) válság- és katasztrófakezelési eszközöknek az éghajlatváltozás okozta biztonsági kockázatok kezelése terén való alkalmazását.

Az Európai Unió állásfoglalását megerősítette az a dokumentum is, amelyben az európai biztonsági stratégia végrehajtását vizsgálták. Ebben leszögezték, hogy az éghajlatváltozás a globális kihívások és fő veszélyek egyike. Olyan helyzet, amelyben a természeti katasztrófák, a környezetkárosodás és az erőforrások megszerzéséért folyó verseny fokozza a konfliktusokat, elsősorban a szegénység és a népességnövekedés területén, ami humanitárius, egészségügyi, politikai és biztonsági következményekkel jár, ideértve a fokozottabb migrációt is. Az éghajlatváltozás a kereskedelmi útvonalakkal, tengeri zónákkal és korábban hozzáférhetetlen erőforrásokkal kapcsolatos vitákhoz is vezethet.⁶

Összegezve a fentieket elmondhatjuk, hogy az Európai Unió felismerte a biztonsági kockázatot és javaslatokat is megfogalmazott a megelőzés és a káros hatások csökkentése érdekében. Figyelemreméltó az a törekvés, hogy Uniós-szintű képességek kiépítésére tesz javaslatot, nevesítve ebben a katonai erő jelentette humán- és technikai erőforrásokat is.

5 Éghajlatváltozás és nemzetközi biztonság. A főképviselő és az Európai Bizottság dokumentuma az Európai Tanács számára. S113/8 2008. március 14.

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/HU/reports/99401.pdf 2008. 9. 11.

6 Jelentés az európai biztonsági stratégia végrehajtásáról. Brüsszel 2008. december 11. S407/08. 5. oldal.

Az éghajlatváltozás hatásai és a katonai erő

A katonai erő alkalmazásának kérdései a megváltozott klimatikus viszonyok között, az éghajlatváltozás és a katonai biztonság kapcsolata olyan területek, amelyek részletes kutatása még nem történt meg. A kérdés fontosságát már felismerték, hiszen többen, több helyen szóba hozták a vizsgálatok fontosságát.

Egyesült Államok

Az Egyesült Államok tekintélyes katonai szakértői – nyugalmazott tábornokok – a globális felmelegedésben komoly veszélyt látnak az Államok biztonságára nézve. A nemzeti biztonság és az éghajlatváltozás fenyegetése címet viselő tanulmány, azokkal a kockázatokkal foglalkozik, amelyek a felmelegedés hatása nyomán az Egyesült Államok biztonsági érdekeit érintik.⁷

A katonai szakértők szerint a politikailag instabil régiókban az éghajlatváltozás egyértelműen segítené a szélsőséges erőket és a terrorizmust. A tanulmány a klímajelentések prognózisaira támaszkodik, amelyek szerint a globális felmelegedés súlyosabb viharokat, szárazságot és áradásokat okoz majd, valamint az északi- és déli-sarki jégpáncél, a gleccserek olvadása megemeli a világtengerek vízszintjét. Az egyik következmény a tömeges elvándorlás lehet, ami az államhatárokon okozhat feszültséget és konfliktusokat, míg a másik a nemzetközi mentőalakulatok – benne a hadsereg erői és eszközei – egyre intenzívebb igénybevétele. Ezzel párhuzamosan harcok robbanhatnak ki az ivóvíztartalékokért is.

A szerzők szerint ezekből a forgatókönyvekből az következik, hogy az amerikai hadsereg az eddiginél sokkal több és összetettebb feladat vár. Rávilágítanak arra is, hogy a megváltozott körülményekhez a katonai erő – tekintve méreteit, meglévő eszközeit és állandó bázisait – nehezen alkalmazkodik. Példaként az Északi-sark körzetében bekövetkezett változásokat mutatják be, amelyek már most átalakították a hajózási útvonalak egy részét, így jelentősebb haditengerészeti kapacitásokat igényelne az Egyesült Államok itteni érdekeinek védelme.

Ugyancsak súlyos veszélyt jelent a korszerű fegyverrendszerekre és a katonai bázisokra a szélsőséges időjárás (forróság, intenzív csapadék) okozta hatás. Példaként említi a jelentés az Egyesült Államok Diego Garcia-i támaszpontját, amelynek működését a tengerszint további emelkedése (eddig több mint egy méter) megnehezíti, rosszabb esetben ellehetetleníti. 1992-ben az Andrew-hurrikán úgy megrongálta az egyik légitámaszpontot Floridában, hogy a mai napig sem működik. 2004-ben az Ivan-hurrikán közel egy évre kiiktatta a Pensacola légibázist.

A szélsőséges időjárás és a szélsőséges klimatikus viszonyok a katonai műveletekre is hatással vannak. Az iraki háborúban több műveletet is el kellett halasztani vagy törölni a homokviharok miatt, a technikai eszközök élettartama csökkent, a javítási költségek jelentősen nőttek. A homokviharok megnehezítették az utánpótlás kiszállítását is, ami elsősorban az üzemanyag ellátást veszélyeztette. Abban a háborúban, ahol

7 National Security and the Threat of Climate Change. <http://securityandclimate.cna.org/> 2008. 8. 16.

naponta 9 millió liter üzemanyagot mozgattak a hadszíntéren, minden időjárás anomália a műveletek sikerét veszélyeztette és veszélyezteti.

Az értékelések abban is egyetértenek, hogy az éghajlatváltozás következtében kialakuló katasztrófhelyzetek kezelésében a jövőben nagyobb szerep jut a haderőnek. Ez, valamint a katasztrófák határokra átnyúló hatása miatt olyan szintre kell emelni az együttműködési készséget, amely meghaladja az eddigieket. Csak ilyen együttműködésben lehet a meglévő képességeket hatékonyan kihasználni és így lehet gyorsan hozzáférni a máshol meglévő, szakosodott erőkhöz vagy eszközökhöz.

Szélsőséges éghajlatú területeken, nehéz klimatikus viszonyok között, és eltérő kulturájú környezetben kell a mentési, segélyezési műveleteket végrehajtani. Emiatt felértékelődnek olyan képességek, mint a vízellátás, a légi szállítási kapacitás, a civil-katonai együttműködés, a speciális felkészültség és a különleges technikai eszközök, valamint a gyors reagálás képessége.

Az Egyesült Államok szárazföldi csapatai többszáz ezer katonával, technikai eszközök tízezreivel, katonai létesítmények százaival a világ számos pontján jelen van – Iraktól, Afganisztánig. Ezek a számok egyúttal komoly környezeti terhelésre is utalnak, így nem véletlen a törekvés arra, hogy a széndioxid kibocsátást 2015-re 30%-kal csökkentsék. Ennek érdekében nagyságrendekkel csökkentették egyes kiképzőbázisok és gyakorlóterek méretét és berendezettségi fokát. Az eddigi technológiák helyett egyre inkább környezetbarát és újra hasznosítható anyagokat építenek be.⁸

Tekintettel arra, hogy az utánszállító konvojok igen sebezhetőek, érdemes gondolkodni azok számának csökkentésén.⁹ „Kevesebb üzemanyag, kisebb veszélyeztetettség” – mondják a szakértők, és olyan alternatív, megújuló energiaforrásokban gondolkodnak, mint a szél- és napenergia. Ehhez tudni kell, hogy a Kuvaitban, Irakban, Afganisztánban és Dzsibutiban működő katonai bázisok energiafelhasználásának több mint 85%-a a lakó- és munkasátrak, valamint a kommunikációs eszközök hűtésére megy el. Mivel ezek folyamatos hűtése létkérdés, így egyéb takarékosági megoldásokat kell találni. Az egyik módszer az, hogy szigetelik a sátrakat, amivel 45%-kal csökkenthető az energiavesztés.

Komoly kihívást jelent a járművek üzemanyag felhasználása is. A „könnyebb jármű–kisebb fogyasztás–alacsonyabb védelem” ellentmondását feloldhatják azok az új, összetett technológiai megoldások, amelyek egy könnyebb, de megfelelő

8 2008 júniusában indult az a kutatási program, amely egy katonai bázis – Fort Carson, Colorado – széndioxid kibocsátását vizsgálja. Az adatok azt mutatják, hogy a bázis éves kibocsátása eléri egy 25 000 lakosú város kibocsátását, azaz az évi 205 000 tonna széndioxidot. Forrás: Deborah Zabarenko: US Army works to cut its carbon „bootprint”.

<http://www.climateark.org/shared/reader/welcome.aspx?linkid=103748&keybold=climate%20change%20military%20challenge> 2008. 8. 21.

9 Az adatok önmagukért beszélnek: 2009. január 31-ig 4237 amerikai katona halt meg Irakban. A legnagyobb gondot és a veszteségek jelentős százalékát az út mentén elhelyezett pokolgépek robbanása okozza, ami a konvojok sebezhetőségét mutatja. Az összes amerikai halott 43%-a (1816 fő) ilyen helyzetben vesztette életét. <http://icasualties.org/Iraq/index.aspx> 2009. 1. 31. Ennek a ténynek tudható be, hogy az Egyesült Államok haderejének fejlesztési terveiben dandár szinten – a műszaki utász század mellett – megjelenik a tűzszerész század is. Forrás: Miller, Klaude A.-Draker, David L.: Combat Support Brigade. Engineer, 2006. január–március. 11. o.

védelmet biztosító páncélat irányába mutatnak. Ugyancsak jelentős megtakarítás várható a hibrid meghajtású katonai járművek tömeges elterjedésével.

Mivel az Egyesült Államok összes energiafelhasználásának 1,5%-a a védelmi szférához köthető, nemzetgazdasági szinten is kimutatható az esetleges megtakarítás. Érthető tehát a Védelmi Minisztérium törekvése, hogy átalakítsák és csökkentsék az energiafelhasználást. Célkitűzésük szerint 2025-re a katonai energiafelhasználás 25%-át megújuló energiaforrások fedezik. Katonai berkekben – annak ellenére, hogy évtizedek óta ismerik és használják a megújuló energiaforrásokat¹⁰ – az olajárrobbanás gyorsította fel a takarékosági programokat. Ha a nyersolaj hordója 10 dollárral emelkedik, az éves szinten 1,3 milliárd dollár kiadásnövekedést jelent a Védelmi Minisztériumnak.¹¹

Az elkövetkezendő években az energiafelhasználást 10–20%-kal akarják csökkenteni, ami az éves költségeket tekintve – 11 milliárd dollár 2005-ben, 14 milliárd dollár 2008-ban – igen jelentős megtakarítást hozhat.¹²

Egyesült Királyság

Az Egyesült Királyság Éghajlatváltozási Programját 2006-ban fogadták el. Az ebben meghatározott elvek és célkitűzések mentén fogalmazta meg véleményét a haderő vezérkari főnöke Jock Stirrup tábornok: „Az éghajlatváltozás szokatlan és zavarba ejtő kihívás a katonai erőnek, a megszokott katonai kihívásokhoz képest. A felmelegedés és a csapadékváltozás különösen nehéz helyzetet okoz az élelmiszer és vízellátásban olyan területeken, mint Szudán és Afrika más részei. Ez destabilizálja ezeket a vidékeket, ami zavargásokhoz, végső soron a katonai erő alkalmazásához vezethet. Ezen túlmenően a hadseregnek mint széndioxid kibocsátónak is van feladata, hiszen az ország összes kibocsátásának 1%-áért a haderő a felelős. Fogyasztóként a védelmi szféra évente 32 milliárd dollár értékben használ fel elektromos energiát, ami ugyancsak csökkenthető megfelelő fejlesztésekkel, energiatakarékos megoldások bevezetésével, valamint a kiképzési módszerek és eszközök átgondolásával. Cél az, hogy 2012-ig a védelmi szféra kibocsátását 30%-kal csökkentsék.”¹³

A haderőnek arra is fel kell készülnie, hogy a megszokottól eltérő éghajlati viszonyok között hajtsa végre feladatait, ami a katonákra és az eszközökre egyaránt

10 A Nellis Légibázison (Nevada) működik az Egyesült Államok legnagyobb napelem szerkezete, két évtizede biztosítja geotermikus hőerőmű egy kaliforniai légitámaszpont energiaellátását, míg Guantanamoon (Kuba) szélerőművek működnek.

11 A nyersolaj hordónkénti ára 2006-ban 66 dollár, 2007-ben 72 dollár, 2008 júniusában 147 dollár volt. Bernie Woodall: Military wants to lead U.S. into to green. <http://www.climateark.org/shared/reader/welcome.aspx?linkid=104551&keybold=climate%20change%20military> 2008. 08. 22.

12 Uo.

13 Ez meglehetősen ambíciózus cél, különösen annak fényében, hogy az Egyesült Királyság Éghajlatváltozási Programja 2010-re a széndioxid kibocsátást – országos szinten – 20%-ban határozta meg. Részletesen: Rácz Réka Magdolna: Az Egyesült Királyság Éghajlatváltozási Programjáról. Hadtudományi Szemle 2008/1. 1. o. <http://hadtudomanyiszemle.zmne.hu/?q=hu/2008/1-efolyam-1-szam/altalanos/> az-egyesult-kiralysag-eghajlatvaltozasi-programjarol 2008. 08. 21.

nagyobb terhet ró. Ugyanakkor az újrahasznosítható energia felhasználása katonai előnyökkel is járhat. Például a napenergia felhasználása csökkentheti az egyébként potenciális célpontnak számító utánszállító konvojok számát egy-egy misszióban.”¹⁴

Kanada

A globális felmelegedés hatására 2007 nyarán újra járhatóvá vált az Európa és Ázsia közötti legközvetlenebb hajózási útvonal, a legendás Északnyugati-átjáró. A műholdas mérések kezdete, közel 30 év óta az Atlanti- és a Csendes-óceánt összekötő Északnyugati-átjárót egész évben jég borította. Az Európai Űrügynökség műhold felvételeken alapuló adatai szerint a jégtakaró rohamosan zsugorodik, a nyári felmelegedés pedig annyira megolvastotta a jeget, hogy az útvonal hajózhatónak nyilvánítható, ami egyben a globális felmelegedés komolyságát is jól példázza. Az északi sarkvidék egyike a Föld legnehezebben megközelíthető területeinek, ezért nincsenek komolyabb adatbázisaink a műholdak megjelenése előtti időszakokról. Az útvonal megnyílása a környezeti kérdéseket megelőzve máris politikai viták tárgya lett. Kanada teljes jogot akar formálni az Északnyugati-átjáró azon területeire, ami áthalad az országon, ahol korlátozhatná is az átmenő forgalmat. Az ötlet nem nyerte el sem az Európai Unió, sem az Egyesült Államok tetszését, mivel szerintük az új útvonalat nemzetközivé kellene nyilvánítani, amit bármilyen felségjelzésű vízijármű használhat.

Az Északnyugati-átjáró megnyílása kapcsán több olyan katonai probléma is felmerült, amelyek gyors megoldásra várnak. Mind az Egyesült Államok, mind Kanada most döbönt rá arra, hogy a körzetben lévő haditengerészeti és légi támaszpontjai korlátozottan alkalmasak a katonai jelenlét demonstrálására.

Az amerikai katonai szakértők egyrészt azon sopánkodnak, hogy a legközelebbi katonai bázis, Thule – felszereltsége és egyezményes státusza miatt – minimális befolyással van az átjáró helyzetére és forgalmára, másrészt az Egyesült Államok jelenléte inkább csak jelképes, hiszen hadihajói távolabbi bázisokon állomásoznak. A kanadai haditengerészet a bázisok kikötőinek mélyítését és északi járőrhajók hadrendbe állítását szeretné.¹⁵

Katonai kutatások

Elsősorban azokban az országokban folynak időjárással kapcsolatos katonai kutatások, amelyek – földrajzilag kiterjedt szerepvállalásuk miatt – már közvetlen tapasztalatokkal rendelkeznek a veszélyeztetésről, vagy katonai előnyt remélnek az éghajlat befolyásolásától.

14 Alex Morales: Climate Change Poses Military Challenge. UK Defense Head Says <http://www.climateark.org/shared/reader/welcome.aspx?linkid=78624> 2008. 08. 21.

15 United States, Canada, Military: Icebreaking Capacity and the Northwest Passage. http://www.stratfor.com/analysis/united_states_canada_military_icebreaking_capacity_and_northwest_passage 2008. 08. 22.

Az Egyesült Államok hadserege már legalább harminc éve foglalkozik az időjárás befolyásolásával. Kutatóik esőkiváltó tesztekkel kísérleteznek, de próbálkoztak vilámlás létrehozásával, hurrikánkeltéssel és földerengések mesterséges kiváltásával is. A vietnami háború idején a hadsereg fegyverként használta az ezüst-jodidot. A szer segítségével olyannyira sikerült felerősíteni a monszont, hogy a Ho Si Minh-ösvényen haladó, utánpótlást szállító észak-vietnami csapatok – szó szerint – elsüllyedtek a sárban. Az 1974. március 20-án végrehajtott művelet 21,6 millió dollárjába került az adófizetőknek.

Szakértői nyilatkozatok alapján tudjuk, hogy folynak katonai jellegű kutatások olyan fegyverek létrehozására, amelyek lézerek és kémiai anyagok felhasználásával az ellenség feje fölött egyszerűen megsemmisítik az ózonréteget. 1994-ben az Egyesült Államok légereje nyilvánosságra hozta a „Spacecast 2020” nevet viselő tervezetet, melyben az időjárás feletti ellenőrzés megszerzését tűzik ki célul.¹⁶

Az amerikai haderő által támogatott HAARP (High-frequency Active Auroral Research Program) projekt keretében Alaszka távoli területein az eddig ismert legnagyobb rövidhullámú adót építették fel. A projekt nyilvánosság számára készített weboldalán a megroggyant ózonréteg helyreállításának és a szélviharok eltérítésének lehetőségét említik, mint alapvető kutatási célokat. Szólnak a földtani átvilágító vizsgálatok újszerű lehetőségeiről, ami lehetővé teszi a föld alá telepített vezetési pontok és nukleáris létesítmények felderítését.¹⁷ További felhasználási terület lehet a tengeralattjárók megfigyelése, illetve a velük való kommunikáció hatékonyságának javítása.

Ugyanakkor a rendszer lehetséges felhasználási területe lehet az időjárás módosítása elektrosztatikus mezők segítségével.¹⁸ Hasonló technológiával Oroszország állítólag már 10 éve rendelkezik, a berendezés 200 mérföldes körzetben hatékony.¹⁹ Független amerikai szakértők véleménye szerint a HAARP program nyilvánosság előtt nem reklámozott része egyértelműen katonai célokat szolgál. „Világméretű vandalizmus” – mondta a programról egy kutató.²⁰ 1976-ban a Kínai Népköztársaság vezetői hivatalos szemrehányást tettek a „szovjet testvéreknek”, hogy a határvidéken „kifacsarják” a felhőket, és a Kínában várva várt esők mind náluk érnek földet.²¹

16 Jeane Manning–dr. Nick Begich: Angels Don't Play this HAARP – Advances in Tesla Technology. <http://www.haarp.net/> 2008. 08. 16.

17 <http://www.haarp.alaska.edu/haarp/index.html> 2008. 10. 16.

18 Richard Hoagland, a CBS tévéadó korábbi tudományos tanácsadója egy 1998-as közép-arizonai meteorológiai anomáliát elemzett. A rendkívül szokatlan időjárás jelenség december 6-án és 7-én hirtelen lezáró ködben és heves hóesésben materializálódott, melynek következtében a 17-es fűutat le is kellett zárni. A jelenség nem szerepelt az előrejelzésekben, és semmilyen felismerhető összefüggésben nem állt a szélviszonyokkal és időjárás frontokkal. A hosszúhullámú aktivitást és az időjárás radarfelvételeket összevetették a HAARP berendezés felvételeivel, és egyértelmű egybeeséseket találtak (Forrás: Védőpajzs rádióhullámokból? <http://index.hu/tudomany/haarp/>. 2008. 10. 16.

19 Amerikai meteorológusok a pusztító hurrikánok kialakulásáért Oroszországot teszik felelőssé. Véleményük szerint az Egyesült Államok partjainál tomboló hurrikánokat orosz katonai szakértők idézték elő mesterségesen, elektromágneses generátorral. Az oroszok titkos meteorológiai fegyvere akármilyen távolságból képes csapatát mérni. <http://www.hirek.ro/news.php?id=16244&categoryid=8> 2008. 10. 17.

20 <http://www.globalresearch.ca/articles/GIL401A.html> 2008. 10. 17.

21 <http://eletmod.transindex.ro/?cikk=1798> 2008. 10. 18.

Az, hogy az időjárás kihasználása katonai célokra nem utópia, bizonyítja az is, hogy már megalkották az ökológiai hadviselés fogalmát is: *olyan tudatos, katonai célú beavatkozás a természetes környezet – éghajlat, időjárás, légkör, földmozgás – állapotába, amellyel fizikai, gazdasági, pszichikai károk okozhatók a célcsoportnak, vagy a célterületen.*²²

A Pekingben rendezett olimpia idején kerültek nyilvánosságra azok az adatok, amelyek azt bizonyítják, hogy Kína is képes és kész az időjárás befolyásolására. A kínaiak az oroszoktól merítették inspirációjukat, akik az ezredfordulós második világháborús megemlékezésekre a kínai pártfőtitkárt is meghívták. Így ő is szemtanúja lehetett a katonai esőszelvény hatékonyságának. Ekkor határozta el az ázsiai kormány, hogy hatalmát kiterjeszti az időjárásra is. A cél elérése érdekében vásároltak az IBM-től egy 80 darabból álló Power5+ processzoros System p575 szerver clustert, mely 9,8 terraflopos számítási kapacitással bír. Ezzel a szuperszámítógéppel modellezik az események területét körülvevő 44 négyzetkilométernyi területet. Az időjárás-befolyásoló program grandiózus méreteire utal az is, hogy több mint 1500 mérnök és katona dolgozik a programban, akik szükség esetén azonnal riaszthatják a 37 000 földműves bármelyikét a Pekinget övező területeken. A programban alkalmazott 30 repülőgép, több mint 7000 légvédelmi gépágyú és közel 5000 rakétakilövő juttatja a megfelelő kemikáliákat a felhőkbe, ezzel biztosítva, hogy a Pekingtől távol eső helyeken essen le a csapadék, és a város fölött ne indulhasson el a cseppképződés.²³

Stratégiákban előírt feladatok

Magyarországon a *Nemzeti Biztonsági Stratégia* több ponton is foglalkozik az éghajlatváltozás okozta fenyegetéssel és az arra adandó válaszokkal:

Az olyan globális problémák, mint az esőerdők pusztulása, az ózonréteg károsodása, az üvegházhatás, a levegő-, víz- és a talaj szennyezettségének növekedése Földünk egészére nézve veszélyt jelentenek. A természeti és civilizációs katasztrófák különösen súlyosan érintik a térség szűkös erőforrásokkal és fejletlen gazdasági rendszerrel rendelkező országait. Magyarországra földrajzi adottságainál fogva fokozottan hatnak a Kárpát-medence szomszédos országaiiban keletkező környezeti és civilizációs ártalmak, az árvizek, a víz- és levegőszennyezés, valamint az esetleges katasztrófák. A környezeti veszélyforrások közvetve hatással vannak a lakosság egészségi állapotára, valamint hozzájárulnak veszélyes járványok és fertőzések kialakulásához és terjedéséhez. A jövőben várhatóan egyre inkább számolni kell nagyobb kihatású közegészségügyi válsághelyzetekkel is.

Ökológiai biztonsága érdekében és a fenntartható fejlődés elveivel összhangban Magyarország fontosnak tartja a természeti erőforrások, a védett és nem védett természeti területek, valamint a védett természeti értékek megóvását. A globális környezeti és közegészségügyi problémák hatékony kezelése széles körű – regionális és globális – nemzetközi összefogást igényel, amelyben Magyarországnak is aktívan részt kell vennie. A természeti és civilizációs katasztrófák elhárítása és következményeik felszámolása terén Magyarország szorosan együttműködik a

22 <http://www.globalresearch.ca/articles/CHO409F.html> 2008. 10. 17.

23 <http://www.agent.ai/main.php?folderID=165&articleID=2156&ctag=&iid=> 2008. 8. 17.

régió országaival, alkalmazza az Európai Unió szabályait és a NATO polgári veszélyhelyzeti tervezési rendszerét.²⁴

Láthatjuk, hogy a stratégia foglalkozik ugyan az éghajlatváltozás okozta problémákkal, de elsősorban környezetvédelmi szemüvegen keresztül vizsgálja a kérdést.

A *Nemzeti Katonai Stratégiában* megfogalmazódik, hogy „Egyre nagyobb biztonsági kihívást jelent Magyarország számára is az energiához és a stratégiai nyersanyagokhoz történő akadálytalan hozzáférés biztosítása, a kábítószerek terjedése, a klímaváltozás, a világ egyes régióinak túlnépesedése, a politikai és a vallási szélsőségek terjedése. Az ezekkel kapcsolatos válságok kezelése katonai eszközöket is igényelhet.

A magyar haderő képességeivel hozzájárul a természeti és ipari katasztrófák elhárításához, a következmények felszámolásához, humanitárius vészhelyzetek kezeléséhez, otthonukat elhagyni kényszerültek evakuációjának támogatásához, a kitelepült személyek megsegítéséhez itthon és külföldön egyaránt. Bizonyos esetekben szükségessé válhat a válságkezelés polgári erőinek és tevékenységének támogatása.

A katonai képességek kialakítása, a feladatok végrehajtása során szerepet kell kapnia a környezettudatos gondolkodásnak és cselekvésnek, összhangban a hazai és a nemzetközi környezetvédelmi követelményrendszerrel. A Magyar Honvédség a meglévő képességeivel részt vesz az ökológiai károk megelőzésében, a bekövetkező környezeti ártalmak felszámolásában. Környezetvédelmi szempontból is új kihívást jelent a magyar haderő nemzetközi szerepvállalása. Az országhatárokon kívüli műveleti területeken végrehajtott katonai tevékenység a helyi természeti értékek megőrzését, a lehető legkisebb ökológiai „lábnyom” hátrahagyását követeli meg.”²⁵

A fenti gondolatok fényében érthető a hiányérzetünk, hiszen megítélésünk szerint az éghajlatváltozás okozta veszélyeztetés messze nem kapott kellő figyelmet ebben a dokumentumban. Különösen szembetűnő ez a következő dokumentumban lefektetett elvek fényében.

A *Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia* kiemelten ágazatközi és osztársadalmi keretrendszer, minden ágazatot és társadalmi csoportot érint. Ez az integráció elve alapján azt jelenti, hogy a környezet megóvása minden ágazati politika szerves részét alkotja. Ennek megfelelően az éghajlatváltozási stratégia szempontjait és iránymutatásait be kell építeni valamennyi hazai kormányzati stratégiába, tervbe és programba, amelyek tevékenységei az éghajlatváltozással – közvetlenül vagy közvetve – összefüggésben állnak.

24 A Magyar Köztársaság Nemzeti Biztonsági Stratégiája. 2007/2004. Korm. határozat.
http://www.mfa.gov.hu/kum/hu/bal/Kulpolitikank/Biztonsagpolitika/Nemzeti_biztonsagi_strategia.htm 2008. 08. 20.

25 Tájékoztató az Országgyűlés Honvédelmi és rendészeti bizottsága, valamint a Külügyi és határontúli magyarok bizottsága részére a Magyar Köztársaság Nemzeti Katonai Stratégiájáról.
http://www.hm.gov.hu/files/9/10970/tajekoztato_mk_nks.pdf 2009. 02. 01.

A honvédség részvétele a katasztrófák elhárításában

A honvédelemre, a honvédelmi ágazatra is vonatkoznak a stratégia elemei, így szükségszerű azok figyelembe vétele. Ezen túl azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a Magyar Honvédség még ma is jelentős alakítója a környezetnek, egyrészt létszáma, objektumainak és technikai eszközeinek mennyisége és minősége, másrészt sajátos tevékenysége miatt.

A nagyságrendek érzékeltetésére nézzük meg egy katonai alakulat egy éves „termelését”. Az alakulat tényleges létszáma – azaz a termelők, vagy felhasználók – 500 fő, technikai eszközeinek száma 450 db. Utóbbiban csak az eszközöket vettük számításba, amelyek üzemanyag felhasználása számítható.

A vizsgált alakulat az alábbi táblázatban bemutatott mennyiségű anyagot használta fel, illetve „termelte” ki éves munkája során. A 2007-es adatok alapján történt számvetés pontosan mutatja, hogy az önálló elhelyezésben lévő, saját költségvetésű, zászlóalj nagyságú szervezet mennyi energiát használ és mennyi veszélyes hulladékot termel. Belátható, ha a vizsgált alegység számait kivetítjük a Magyar Honvédség egészére, komoly mennyiségekkel és értékekkel számolhatunk. Ez pedig azt is jelenti, hogy érdemes vizsgálni a megtakarítás és kibocsátás csökkentés lehetőségeit tárca szinten.

<i>Anyag</i>	<i>Mennyiség</i>	<i>Ár (HUF)</i>	<i>Megjegyzés</i>
Villamos energia	857 000 kW	25 000 000	felhasználás
Földgáz	338 000 m ³	nincs adat	felhasználás
Víz	9 565 m ³	2 500 000	felhasználás
Gázolaj	220 000 liter	66 000 000	felhasználás
Benzin	30 000 liter	8 000 000	felhasználás
Szennyvíz	9 565 m ³	2 800 000	
Konyhai hulladék	16 240 kg	–	
Veszélyesanyag			
páncélos	1 000 kg	–	
fegyverzeti	400 kg	–	
vegyivédelmi	200 kg	–	
fáradt olaj	3 500 liter	–	
csomagolóanyag	1 000 kg	–	
gépszír	400 kg	–	

A vizsgált alakulat éves felhasználása és „termelése”

A Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia megfogalmazza, hogy az államnak elő kell segíteni, és ösztönözni kell az energiahatékonyság növelését és a megújuló energiaforrások terjedését, valamint alkalmazását (szélenergia, napenergia, geotermikus energia, biomassza stb.), ezért a 2006. évi 55 PJ-ról 2020-ra 186,4 PJ-ra kell növelni a megújuló energiafelhasználást a fosszilis energiahordozók kiváltására. A Magyar Honvédség gyakorlatában ez azt jelenti, hogy energiatakarékos befektetésekkel kell csökkenteni az objektumok energia felhasználását. Ez lehet az épületek szigetelése, megújuló energiaforrások igénybevétele, energiatakarékos fogyasztók használata, a gépjárműpark fokozatos átalakítása.

A Magyar Honvédség több oldalról is érintett az alkalmazkodás területén. Katonáink fokozott veszélyeztetésnek vannak kitéve egészségügyi szempontból, hiszen feladataik egy részét a terepen végzik, azaz a felmelegedés okozta veszélyek közvetlenül érintik őket. Igaz ez a hőmérsékletre, hiszen a kiképzés során katonáink egyébként is fokozott terhelésnek vannak kitéve. Igaz ez a közegészségügyi kérdésekre is, hiszen a terepen közvetlenül ki vannak téve ennek a veszélynek is.

Elengedhetetlen, hogy az oktatásban, a katonák kiképzése és felkészítése során nagyobb teret kapjon a szemléletformálás, annak tudatosítása, hogy az éghajlatváltozás valamennyiünk ügye. A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen jelenleg is része az oktatásnak az éghajlatváltozás okozta kihívások, de messze nem kapja meg azt a figyelmet, amit megérdemel. Megítélésünk szerint nem csak azokon a szakokon és szakirányokon van helye a kérdés kutatásának, amelyeknek profiljában ez meghatározó (védelmi igazgatás), hanem minden olyan szakon és szakirányon, ahol a katonai erő alkalmazása és a biztonság meghatározó terület. Az alap- és mesterképzésen kívül, a doktori képzés az a terület, ahol igazán fontos lenne az éghajlatváltozással kapcsolatos kérdések kutatása. Az adatgyűjtés időszakában 342 kutatási téma volt meghirdetve a Hadtudományi és a Katonai Műszaki Doktori Iskolában, de csak hat foglalkozott közvetlenül az éghajlatváltozás hatásaival.

A prognosztizált éghajlatváltozás hatásaként növekvő ár- és belvizekre, gyakoribbá váló aszályos időszakokra lehet számítani. Az elmúlt néhány év azt mutatja, hogy egyre inkább számolnunk kell a kisvízfolyások okozta árvízi veszélyeztetéssel is. Amikor az alkalmazkodásról beszélünk, nem kerülhetjük meg azt a tényt, hogy a Magyar Honvédség az egyik meghatározó közreműködője az árvédekezésnek.²⁶ Az évszázados tapasztalatok alapján kijelenthetjük, hogy a katonai erő alkalmazása az árvédekezésben megkerülhetetlen. Az éghajlatváltozás kapcsán valószínűsített – és az utóbbi évek által igazolt – egyre intenzívebb csapadék miatt, a katonai erő alkalmazása is gyakoribb lesz. Érdemes tehát áttekinteni a honvédség lehetőségeit és korlátait ezen a területen.

A Magyar Honvédség által működtetett „Honvédelmi Katasztrófavédelmi Rendszer” (a továbbiakban: HKR) célja: „A honvédelmi ágazat által működtetett ideiglenes, célorientált szervezet, amely az országos katasztrófavédelmi rendszer része-

26 A 2006-os árvédekezés során – március 30 és május 9 között – 10 695 katona vett részt a munkában. Volt olyan nap (április 21), hogy egyszerre 3 622 fő és 643 technikai eszköz dolgozott a töltések meg erősítésén.

ként, a honvédelmi ágazaton belüli katasztrófavédelem, súlyos szerencsétlenség megelőzésére, a veszélyeztetett személyi állomány, vagyontárgyak megóvására, mentésére, valamint a Magyar Honvédség erőinek, eszközeinek bevonását igénylő ágazaton kívüli katasztrófák károsító hatásai elleni védekezéshez és a nemzetközi katasztrófavédelmi segítségnyújtáshoz való hozzájárulás érdekében kerül létrehozásra.” A HKR 2001. június 30-tól működik. Részt vesz – az országos katasztrófavédelmi rendszer részeként – a katasztrófák megelőzésében, az ellenük való védekezésben, a kárelhárításban, illetve nemzetközi katasztrófavédelmi segítségnyújtásban.

A Magyar Honvédség számos eszköze és specialistája vesz részt ebben a munkában, különböző csoportosításokba rendezve. A csoportosításokban részt vesznek:

- Búvárok (olyan szakfeladatok végrehajtására, amelyeket a vízalatt, vagy a vízben kell végrehajtani. Jellemző a töltések átvizsgálása, töltésszakadások helyének felderítése, műtárgyak eltávolítása a vízből, fóliafektetés).
- Emelőgépek (gépi rakodás).
- Egészségügyiiek (a mentettek és a mentőerők tagjainak egészségügyi ellátása a helyszínen, szakorvosi ellátás).
- Földmunkagépek (nagyobb tömegű talaj mozgatása, útépítés és útjavítás).
- Áramellátó és világító eszközök (a mentőerők munkaterületének megvilágítása, áram biztosítása a terepen).
- Vízi szállító eszközök (erők, eszközök, mentett javak szállítása a vízben, mentés a nehezen megközelíthető helyekről).
- Légi szállítás (felderítés, betegszállítás, mentés, anyagszállítás a nehezen megközelíthető helyekre helikopterrel).
- Robbantási szakemberek (töltések megnyitása, jégrobbantás, torlaszok robbantása).
- Támogató erők (szállítás, területek zárása, katonai táborok berendezése és fenntartása, kézi munkaerő).
- Víz tisztító eszközök (ivóvíz biztosítása a mentőerőknek és a kimenekítetteknek).

A felsorolásból is látszik, hogy igen széleskörű az erők és eszközök nyújtotta lehetőség az árvízvédelem területén. A katonai erő igénybevételének előnyei a következők:

- Speciális eszközökkel és különleges felkészültségű szakemberekkel rendelkezik, akik/amelyek más szervezeteknél nem áll rendelkezésre.
- Saját logisztikai támogatással rendelkezik, képes a kirendelt erők és eszközök teljes körű ellátására, nem szorul kiegészítő támogatásra. Ebből következik az is, hogy teljes feladatok ellátására, vagy védelmi szakaszok kezelésére alkalmas.
- Összeköttetési és információs rendszere mobil, gyorsan telepíthető és magas állóképességű.
- Mobilitása, készenléti rendszere, a váltások megszervezése igen hatékony.

Ezek a jellemzők és az árvízvédekezés során szerzett évszázados tapasztalat miatt az éghajlatváltozás okozta árvízi helyzetekben is nélkülözhetetlen marad a katonai erő igénybevétele.

Itt kell szólnunk arról is, hogy a nemzetközi együttműködésben példaértékű az az ideiglenes katonai szervezet, amely Tisza-zászlóalj néven ismert. A négy nemzet – magyar, szlovák, román, ukrán – által létrehozott műszaki zászlóalj feladata, hogy a

Tisza-völgyben bekövetkező árvízi veszélyeztetés esetén képes legyen a gyors alkalmazásra, a négy ország bármelyikében.

Anélkül, hogy a védekezés katonai eszközeit részletesen bemutatnánk, szólnunk kell arról a világszínvonalú víztisztító berendezésről, amely többször bizonyította hatékonyságát. Az eszköz alkalmas arra, hogy édesvízből, brakkvízből, tenger vízből és vegyi-, sugár- vagy biológiailag szennyezett vízből ivóvizet állítson elő.²⁷ Az így létrehozott ivóvíz alkalmas ivásra, főzésre, élelmiszer-készítésre vagy egyéb háztartási célra. A feladott nyersvíz mennyisége nem függ a szennyezés mértékétől, az ultraszűrő egység optimális kihasználásához 13,5 m³ nyersvíz szükséges. Az előállított ivóvíz minősége megfelel a magyar szabványokban, illetve a szövetségi előírásokban lefektetett követelményeknek.²⁸ Az alkalmazott vízkezelő technológia egyik jellemzője a minimális vegyszer felhasználás, így az alacsony környezeti terhelés. A kitermelt ivóvíz tárolását és csomagolását minden víztisztító eszköznél, egy tömlőtásakos automata csomagológép segíti. Az eszköz képes naponta 18 000 liter vizet csomagolni, műanyag zacskóba. Nem kell hozzá nagy képzelőerő, hogy belássuk ennek az eszköznek a hasznosságát egy nagy kiterjedésű árvíz során.

A tanulmányban ismertetett gondolatokból több következtetés is adódik:

- A változások veszélyeztetik hazánk és környezetének stabilitását, tehát biztonsági szempontok is óhatatlanul felmerülnek.
- A katonai erő – azzal együtt, hogy kibocsátóként okozója a változásoknak – ugyanúgy elszenvedi a következményeket, mind a társadalom más rétegei.
- Az expedíciós műveletek előtérbe kerülésével katonáink olyan klimatikus viszonyok közé is kerülhetnek, ahol fokozottan érvényesülnek az éghajlatváltozás következményei.
- A Magyar Honvédség különleges felkészültségű szakemberei és speciális technikai eszközei révén hatékony beavatkozásra képes az éghajlatváltozás okozta katasztrófa helyzetek megelőzésében és a következmények felszámolásában.
- Szükségessé vált azoknak a kutatásoknak a megkezdése, amelyek a honvédség lehetséges szerepvállalását vizsgálják az éghajlatváltozás okozta kihívások kezelésében.

A katonai erő alkalmazási körülményeinek kutatása mindig kiemelt feladata volt a hadtudomány, a katonai műszaki tudományok művelőinek. Nincs ez másképp ma sem, függetlenül attól, hogy a változó környezetben sokszor szokatlan feladatokkal találkozunk katonáink. A hadtudomány életképességét éppen az bizonyítja, hogy kész és képes minőségi válaszokat adni a kihívásokra, legyenek azok a terrorizmus elleni harc katonai feladatai, vagy az éghajlatváltozás okozta veszélyek. Az éghajlatváltozás biztonságra gyakorolt hatásának kutatása, a katonai erő alkalmazásának vizsgálata a megváltozott körülmények között új távlatokat nyit a hadtudományban is.

Tisza-völgyben bekövetkező árvízi veszélyeztetés esetén képes legyen a gyors alkalmazásra, a négy ország bármelyikében.

Anélkül, hogy a védekezés katonai eszközeit részletesen bemutatnánk, szólnunk kell arról a világszínvonalú víztisztító berendezésről, amely többször bizonyította hatékonyságát. Az eszköz alkalmas arra, hogy édesvízből, brakkvízből, tenger vízből és vegyi-, sugár- vagy biológiailag szennyezett vízből ivóvizet állítson elő.²⁷ Az így létrehozott ivóvíz alkalmas ivásra, főzésre, élelmiszer-készítésre vagy egyéb háztartási célra. A feladott nyersvíz mennyisége nem függ a szennyezés mértékétől, az ultraszűrő egység optimális kihasználásához 13,5 m³ nyersvíz szükséges. Az előállított ivóvíz minősége megfelel a magyar szabványokban, illetve a szövetségi előírásokban lefektetett követelményeknek.²⁸ Az alkalmazott vízkezelő technológia egyik jellemzője a minimális vegyszer felhasználás, így az alacsony környezeti terhelés. A kitermelt ivóvíz tárolását és csomagolását minden víztisztító eszköznél, egy tömlőtásakos automata csomagológép segíti. Az eszköz képes naponta 18 000 liter vizet csomagolni, műanyag zacskóba. Nem kell hozzá nagy képzelőerő, hogy belássuk ennek az eszköznek a hasznosságát egy nagy kiterjedésű árvíz során.

A tanulmányban ismertetett gondolatokból több következtetés is adódik:

- A változások veszélyeztetik hazánk és környezetének stabilitását, tehát biztonsági szempontok is óhatatlanul felmerülnek.
- A katonai erő – azzal együtt, hogy kibocsátóként okozója a változásoknak – ugyanúgy elszenvedi a következményeket, mind a társadalom más rétegei.
- Az expedíciós műveletek előtérbe kerülésével katonáink olyan klimatikus viszonyok közé is kerülhetnek, ahol fokozottan érvényesülnek az éghajlatváltozás következményei.
- A Magyar Honvédség különleges felkészültségű szakemberei és speciális technikai eszközei révén hatékony beavatkozásra képes az éghajlatváltozás okozta katasztrófa helyzetek megelőzésében és a következmények felszámolásában.
- Szükségessé vált azoknak a kutatásoknak a megkezdése, amelyek a honvédség lehetséges szerepvállalását vizsgálják az éghajlatváltozás okozta kihívások kezelésében.

A katonai erő alkalmazási körülményeinek kutatása mindig kiemelt feladata volt a hadtudomány, a katonai műszaki tudományok művelőinek. Nincs ez másképp ma sem, függetlenül attól, hogy a változó környezetben sokszor szokatlan feladatokkal találkozunk katonáink. A hadtudomány életképességét éppen az bizonyítja, hogy kész és képes minőségi válaszokat adni a kihívásokra, legyenek azok a terrorizmus elleni harc katonai feladatai, vagy az éghajlatváltozás okozta veszélyek. Az éghajlatváltozás biztonságra gyakorolt hatásának kutatása, a katonai erő alkalmazásának vizsgálata a megváltozott körülmények között új távlatokat nyit a hadtudományban is.

Kádár Pál

Megjegyzések az önkéntes tartalékos rendszer felülvizsgálatának margójára

A szerző a honvédelmi miniszter 23/2008. (HK 4.) HM utasításában létrehozott, az önkéntes tartalékos rendszer felülvizsgálatát elvégző bizottság titkáráként közvetlenül kísérhette figyelemmel azt az elemző és kidolgozó munkát, amely a Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszere elmúlt időszakára vonatkozó vizsgálatot elvégezte, és az ágazaton belüli szervek bevonásával, a témát jól ismerő neves személyiségek szakmai támogatásával, az érintett munkaadói érdekképviseletek, kamarák, valamint a társmiszteriumok közreműködésével kialakította azt a javaslatcsomagot, amelyet a Kormány az Országgyűlés elé terjesztett és az OGY 124/2008. (XII. 3.) határozatában elfogadott a végrehajtó hatalom számára. Jelen cikk a vizsgálatot lezáró jelentés adatai alapján készült, illetve számba veszi a jövőre vonatkozó nagybani javaslatokat.

A vizsgálat előzményei

Az általános hadkötelezettség jogintézményét az Országgyűlés az Alkotmány módosításával, illetve a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2004. évi CV. törvény megalkotásával kiiktatta a béke időszaki jogrendből. A Magyar Köztársaság ezzel összhangban honvédelmi feladatait a NATO tagságból eredő előnyök kihasználásával tervezi ellátni. Ennek megfelelően az egyes katonai képességek biztosítására a NATO kollektív védelmi rendszere keretében kerül sor, amely a haderő-szervezés és haderő-fejlesztés területén is új követelmények meghatározását tette szükségessé.

A kapcsolódó közjogi döntéseket az érintett szervek hatáskörüknek megfelelően meghozták, és megkezdődött a kizárólag önkéntesekből álló haderő fejlesztése.¹ A Magyar Honvédség katonállománya békében hivatásos és szerződéses, valamint önkéntes tartalékos állományú katonákból áll, mely minősített időszakban – az Országgyűlés döntését követően – kiegészül a hadkötelezettség alapján szolgálatot teljesítőkkal.

1 A fejlesztés főbb irányait az 51/2007. (VI. 6.) OGY határozat jelölte ki.

A 2004-ben elfogadott cél egy kis létszámú, magasan kvalifikált, önkéntesekből álló, professzionális haderő fenntartása és fejlesztése, szakítva a hadkötelezettségen alapuló tömeghadsereg-szervezési elvekkel és célkitűzésekkel. Ilyen elvi alapokon egy létszámában alacsonyabb, azonban magasabb hatékonyságú haderő tartható fenn, amelynek tartalékképzése is eltérő alapokon, békében kizárólag önkéntességen kell alapuljon.

Az önkéntes tartalékos rendszert megalapozó koncepciót már 1999-ben elfogadta a Honvéd Vezérkar Katona Tanácsa, amely alapján további kidolgozó munka kezdődött. *Az önkéntes tartalékos rendszer kialakításának indokai és az elérendő szakmai célok az alábbiak voltak*².

A sorkatonai szolgálat időtartamának fokozatos csökkentése miatt 2001-re a korábbiakban jellemzőnek mondhatónál objektíve alacsonyabb felkészültségű sorkatonák kerültek le, és a kiképzettségük kevésbé elégítette ki a tartalékosokkal szembeni követelményeket.

Az önkéntes tartalékos rendszer életre hívása során további meghatározó szempont volt, hogy a hadköteles tartalékos katonák békében csak önkéntes jelentkezés alapján voltak vezényelhetők az országhatáron kívüli feladatra, ami a NATO ilyen jellegű elvárásainak nem felelt meg, így az új követelmények teljesítése a tartalékos hadkötelesek igénybevétele mellett csak önkéntes tartalékos katonákkal volt megvalósítható.

A tartalékos katonai szolgálat teljesítésének új rendszerét döntően befolyásolta, hogy a 2001-ben megtervezett szervezeti átalakítás után a haderő mozgósításához (a katonai szervezetek feltöltéséhez) szükséges tartalékosok létszáma prognosztizálhatóan nem haladta meg a 40 000 főt, ami az ezt megelőző időszak elvei alapján szükséges mozgósítandó létszámnak megközelítően harmadát tette ki. Ennek megfelelően az önkéntes tartalékos rendszer létrehozatalának deklarált célja az önkéntes haderő kiegészítésének és utánpótlásának biztosítása volt.

Napjainkra nyilvánvalóvá vált, hogy a haderő számos folyamatban lévő és lezárt fejlesztése mellett, a Magyar Honvédség egyetlen, békeidőszakban is rendelkezésre álló tartalékként az önkéntes tartalékos állománynak kell megjelennie. A rendszer hatékonysága azonban jelentősen elmarad a várakozásoktól.

A jelentkezők száma rendkívül alacsony és a hatályos állománytáblákban rögzített önkéntes tartalékos státuszok száma távolról sem éri el a rendszer kidolgozása-kor megcélzott 6000 főt,³ amely így csak korlátozottan biztosítja a haza védelméhez szükséges valós tartalékképességet⁴, jelentős többletmunka-teherként jelentkezik az állandó állomány vonatkozásában és kevésbé ad lehetőséget azon állampolgárok

2 A főbb célok a rendszert megalapozó jogszabályok indokolása és az Országgyűlés üléseinek jegyzőkönyvei alapján kerültek beazonosításra.

3 A 6000 fős önkéntes tartalékos állomány több lépcsőben történő elérését még 2001-ben tűzte ki célul a katonai vezetés, amely azért is figyelemreméltó, mert ebben az időszakban még sorkatonák is szolgáltak és az MH létszáma jelentősen meghaladta a mostanit.

4 Ez természetesen csak béke időszakban igaz, hiszen a megelőző védelmi helyzetben megnyílik a lehetőség a hadkötelezettség bevezetésére, így a tartalékképességek – a szükséges kiképzést követően – biztosíthatóak.

számára, akik a haza fegyveres védelmére történő felkészülésre elhivatottságot éreznek, de nem kívánják ezt főfoglalkozásként gyakorolni.

Mindezekre tekintettel a honvédelmi miniszter 23/2008. (HK 4.) HM utasításában elrendelte az önkéntes tartalékos rendszer – a kabinetfőnök irányításával és a tervezési és koordinációs főosztályvezető vezetésével történő – felülvizsgálatát. A felülvizsgálat szempontrendszere megegyezett az ezt követően az Országgyűlés által elfogadott határozatban⁵ foglaltakkal.

A bizottság feladatai az alábbiak voltak:

- a Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszere feladat- és feltételrendszerének elemzése,
- az önkéntes tartalékos rendszer bevezetésekor megfogalmazott elvárásoknak való megfelelés vizsgálata, az eddigi működési tapasztalatok összegzése és
- a rendszer fejlesztésének lehetséges irányaira vonatkozó javaslatok megfogalmazása.

A vizsgálatot végző bizottság tevékenysége és a jelentés

Az önkéntes tartalékos rendszer felülvizsgálatára létrehozott bizottság munkájába a tárca minden érintett szerve bevonásra került. A bizottság működési rendjét a kabinetfőnök által jóváhagyott ütemterv és ügyrend támogatta, amely biztosította a rendelkezésre álló szűk határidők betartását. Figyelemmel az Országgyűlés által meghatározott 2008. október 31-i előterjesztési határidőre, a vizsgálat elvégzésére és a tényleges javaslat kialakítására alig fél év állt rendelkezésre.

A munka hatékonyságát nagyban fokozta az az előzetes adatgyűjtés, elemzés és irodalomkutatás, melyet a HM Tervezési és Koordinációs Főosztály alaprendeltetés szerinti feladatai keretében, még a konkrét feladat elrendelését megelőzően elvégzett. Ennek köszönhetően a bizottság munkájához többszáz oldalas háttéranyag és számvetés állt rendelkezésre. Fontos megjegyezni, hogy a bizottság nem állított fel prekonceptiót, munkája során törekedett az előremutató javaslatok kialakítására, igyekezett elszakadni a közhelyeszerű és tartalommal nem rendelkező következtetések levonásától, az esetleges fejlesztési javaslatok kialakítását nem határolta be költségvetési megfontolás – a materiális kereteket csak a tényleges igények megfogalmazását követően terveztük figyelembe venni.

A munka alapvetéseként azt alkalmaztuk, hogy – figyelemmel a valószínűsíthető széles politikai támogatásra – olyan javaslatokat fogalmazzunk meg, melyek valóban a haderő számára hasznosítható eredménnyel járnak és valós műveleti igényeken alapulnak. Igyekeztünk elkerülni „a feladatot letudtuk típusú”, írásztalfióknak kiválóan megfelelő, ámde valós haszonnal nem járó indítványokat. Mindezek érdekében fokozottan támaszkodtunk az Összhaderőnemi Parancsnokság, illetve a Személyzeti Főosztály által megjelölt valós szakmai igényekre és a Hadműveleti és Kiképzési Főosztály műveleti igény-számvetésére.

5 80/2008. (VI. 13.) OGY határozat a Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszerének felülvizsgálatáról.

A későbbi politikai szintű döntést előkészítendő, a beérkezett javaslatok alapján összeállított tisztán szakmai anyagot megfelelően hosszú határidővel⁶ előzetesen megküldtük a fejlesztési javaslatokban érintett tárcáknak⁷.

Ezzel párhuzamosan az ágazatot jól ismerő, korábban felsővezetői megbízatást teljesítő szakembereket – korábbi közigazgatási államtitkár, korábbi Honvéd Vezérkar főnöke és a Magyar Honvédség egykori parancsnoka – is felkért a HM kabinetfőnöke, hogy véleményeikkel és javaslataikkal segítsék a megalapozott tárcaálláspont kialakítását. A tárca indokoltnak tartotta az önkéntes tartalékos rendszer fejlesztését már régóta szorgalmazó Magyar Tartalékosok Országos Szövetsége véleményét is súlyozottan figyelembe venni, amely társadalmi szervezetként hasznos javaslatokkal járult hozzá a jelentés összeállításához⁸.

A bizottság kiemelt jelentőségűnek ítélte az önkéntes tartalékos rendszer társadalmi fogadtatásának elemzését, az ágazaton belüli és kívüli társadalmi tér, a munkavállalói és munkaadói igények figyelembe vételét is, melynek érdekében széleskörű felmérésre került sor. A felmérést azért tartottuk szükségesnek, mert el szeretnénk volna kerülni azt a helyzetet, hogy olyan – esetleg katonai szempontból, elvi alapon vitán felül álló – javaslatokat fogalmazzunk meg, amelyekre a társadalom nem nyitott, így a rendszer továbbra is alacsony hatásfokú marad.

Erre figyelemmel a tárca kilenc, az önkéntes tartalékos állomány potenciális rekrutációs bázisának foglalkoztatásában érintett munkáltatói szakmai szervezetet és kamarát keresett meg annak érdekében, hogy felmérje, milyen feltételek mellett támogatnák a munkáltatók munkavállalóik önkéntes tartalékos szolgálatvállalását, illetve milyen kompenzációs rendszert találnának megfelelőnek.

A megkeresésre mindösszesen három szervezet⁹ adott érdemi választ, melyek alapján a munkáltatói motiváció alapvető eszközeként a jelentős anyagi kompenzációt jelölték meg, ugyanakkor nem mind tartották elképzelhetetlennek a kölcsönös előnyökön nyugvó kompromisszumos és költségkímélő megoldás megtalálását. A beérkezett javaslatok nagyobb része megjelent a jelentés-tervezetben is.

A szakmai szervezetek megkeresésén túl, a Szonda-Ipsos közreműködésével reprezentatív véleménykutatást végeztünk az önkéntes tartalékos rendszer fejlesztése szempontjából releváns kérdések kapcsán, valamint az ágazaton belül is adatgyűjtést folytattunk arra vonatkozóan, hogy milyen feltételekkel vállalnának önkéntes tartalékos szolgálatot a leszerelő szerződéses katonák.

6 Hat hetet biztosítottunk a véleményezésre, amely a közigazgatás jelenlegi gyakorlatában rendkívülinek minősíthető.

7 Ezt az egyeztetést semmilyen előírás nem teszi kötelezővé, pusztán praktikus okokból kerestük meg a társmiszteriumokat, hogy a későbbi szakmapolitikai és közigazgatási egyeztetést felgyorsíthassuk és a későbbi előterjesztés háttéranyagaként szolgáló iratanyag honvédelmi ágazaton kívüli területeket érintő szakmai hibáit idejében korrigálhassuk. A kidolgozó munka legnehezebb része éppen a tárcán túlmutató javaslatok kialakítása volt, hiszen ezen területeken a HM kompetenciája alacsony.

8 A kidolgozás későbbi szakaszában, 2008 augusztusában, a Tartalékos Katonák Országos Egyesülete is jelezte közreműködési szándékát, de ekkorra már a főbb javaslatok tárcaközi egyeztetése lezárult, így érdemben nem volt lehetőség esetleges továbbiak beemelésére.

9 Magyar Kereskedelmi és Iparkamara, Ipartestületek Országos Szövetsége, Személy-, Vagyonvédelmi és Magánnyomozói Szakmai Kamara.

A bizottság a nagymennyiségű háttéranyag, szakmai bedolgozás, észrevétel és javaslat alapján elvégezte az információk feldolgozását és szintézisként összeállította azt a jelentést, amelyet a Kormány elé terjeszteni javasolt.

A jelentés feldolgozza a 2000–2008 közötti időszak önkéntes tartalékos rendszert érintő főbb történéseit és ezek szakmai hátterét, és elvégzi a működés feltételeinek jogi elemzését, a jogállási kérdések különböző aspektusú – juttatások, kötelezettségek, a szolgálatteljesítés és rendelkezésre állás kérdései, stb – vizsgálatát. Nem maradt el a Magyar Honvédség feladatrendszerének elemzése és annak behatárolása, hogy az önkéntes tartalékosok milyen módon vonhatók be ezekbe, illetve elemzésre került a külföldi szolgálatteljesítés lehetősége is.

A jelentés egyik meghatározó része a munkaerő-piaci környezet értékelése, amely rámutat arra, hogy a Magyar Honvédség általános munkaerő-piaci helyzete egyre kedvezőtlenebb, így az önkéntes tartalékosok – és a hivatásos és szerződéses állomány – toborzását követően a megtartó rendszer egyre nagyobb kihívásokkal kényszerül szembe nézni.

A kidolgozás fontos mozzanata volt a NATO-tagállamai önkéntes tartalékos rendszereinek vizsgálata és párhuzamok keresése a hazai rendszer fejleszthetősége érdekében. Nem maradhatott el a NATO Katonai Bizottsága tartalékosokra vonatkozó döntéseinek¹⁰ feldolgozása sem, amelyek általános ajánlásként fogalmazzák meg a tartalékosokra és az önkéntes tartalékosokra vonatkozó szabályokat, művelési követelményeket. A nemzetközi gyakorlat elemzése alapján született megállapítások összefoglalása a jelentés külön mellékletében jelenik meg.

Természetesen nem volt megkerülhető a hazai toborzási és nyilvántartási rendszer áttekintése sem, amely további javaslatok megalapozását tette lehetővé.

A bizottsági jelentés végül összegzett megállapításait az alábbiak szerint fogalmazta meg:

1. Az önkéntes tartalékos rendszer jelenlegi működése nincs összhangban az annak kialakításkor – 2000–2001-ben – megfogalmazott célkitűzésekkel.
2. Az önkéntes tartalékos szolgálat és a kapcsolódó feladatrendszer nem azonosítható a korábbi, béke időszaki hadkötelezettségen alapuló honvédelmi rendszerben alkalmazott tartalékos fogalommal és annak tartalmával, funkciói és rendeltetése eltérő.
3. Az önkéntes tartalékos rendszer 2005-öt megelőzően kidolgozott és tervezett feladatrendszere nincs teljes összhangban az önkéntes haderőben jelentkező igényekkel.
4. A jogalkotás és a végrehajtás szintjén az elmúlt időszak elsődleges feladata az önkéntes haderő megteremtése volt, melynek önkéntes tartalékos eleme a kapcsolódó szabályozás, tervezés és a kommunikációs-toborzó tevékenység terén kevesebb figyelmet kapott.
5. Az önkéntes tartalékosok jogállására vonatkozó, a tárca kidolgozási felelősségébe tartozó szabályrendszer teljesnek mondható, szükség lehet azonban fejlesztésére a létszám növelése érdekében.

10 Részletesen lásd MC 317/1, MC 441/1.

6. A Magyar Honvédség hadrendjében rendszeresített önkéntes tartalékos státuszok száma a hasonló országokéhoz viszonyítva alacsony, a rendszeresített beosztások feltöltése ennek ellenére sem biztosított. A vizsgált időszakban az átalakuló haderő részéről rendszerszerű hadműveleti igény nem fogalmazódott meg az önkéntes tartalékosok alkalmazására.
7. Az önkéntes tartalékos katonák jelenleg sem létszámukban, sem kiképzettségükben nem jelentenek számottevő katonai képességet, ennek megfelelően az erre a célra fordított kiadások alacsonyak.
8. Az önkéntes tartalékosok számának növelése elsődlegesen a megfelelő pénzügyi fedezet rendelkezésre állása esetén lehetséges, az egyéb ösztönzők rendszerbe történő beépítése csak ezen feltétel biztosítása esetén hatásos.
9. A lakosság önkéntes tartalékos szolgálat-vállalási hajlandósága alacsony. A munkaerő-piaci helyzet nem kedvez az önkéntes tartalékos szolgálat vállalásának.
10. Az önkéntes tartalékos rendszer működését nem támogatja hatékony ösztönző és érdekeltségi program, az önkéntes tartalékos katonák nem részesülnek munkajogi védelemben polgári munkahelyükön. A munkaadók nem érdekeltek abban, hogy munkavállalóik önkéntes tartalékos szolgálatot teljesítsenek.
11. Az önkéntes tartalékosok részére megállapított juttatások összhangban vannak az állandó állomány – napjainkban már kevésbé versenyképes – juttatásaival, ami a tényleges és az önkéntes tartalékos állomány munkaerő-piaci helyzetének negatív változását mutatja.
12. A rendszer fejlesztésénél a költséghatékonyság szempontjait is érvényesíteni szükséges. Kizárólag olyan rendszerfejlesztésre kerülhet sor, amely valós választ ad a Magyar Honvédség előtt álló kihívásokra.
13. A rendszer fejlesztését a tartalékosokra vonatkozó NATO szabályozók ajánlásaira is figyelemmel kell elvégezni.
14. Az önkéntes tartalékos rendszer a Magyar Honvédség integráns része, nem önálló szervezetrendszer.

A fentiekre alapozva kerültek kidolgozásra azok a javaslatok, amelyek a Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszere fejlesztését célozzák. A politikai szintű döntés előkészítéseként a jelentés-tervezet szakmai tartalmáról és az abban foglalt javaslatokról ötpárti egyeztetésre is sor került, mely nagyban hozzájárult ahhoz, hogy később a parlamenti szakaszban az Országgyűlés nagy többséggel támogassa a Kormány fejlesztésre vonatkozó javaslatait.¹¹

11 Megjegyzem, az Országgyűlés csak a fejlesztés főbb irányait jogosult meghatározni, a tényleges fejlesztés a Kormány végrehajtói felelőssége.

Az önkéntes tartalékos rendszer fejlesztésére vonatkozó javaslatok

A fejlesztendő önkéntes tartalékos rendszer célja, hogy – a minősített időszaki hadköteles tartalékosoktól függetlenül – valós tartalékot biztosítson békében is a Magyar Honvédség részére, a költséghatékonyság szempontjaira is figyelemmel, meghatározott esetekben biztosítsa az állandó állomány pótlását, időleges helyettesítését és szükség szerinti kiegészítését.

Az önkéntes tartalékos rendszer közvetett módon kifejezésre juttatja továbbá, hogy a honvédelem össznemzeti ügy, az abban történő közreműködés nem kizárólag az aktív szolgálatot ellátók privilégiuma, a Magyar Honvédség védelmi feladatainak ellátásában – a katonai szolgálathoz kapcsolódó, szükséges követelményeknek megfelelés esetén – bárki részt vállalhat akkor is, ha nem tekinti élethivatásának, vagy főfoglalkozásának a katonai szolgálatot.

A Kormány legfontosabb célkitűzése az volt, hogy a fejlesztési javaslatok alapján elvégzett feladatokat követően a Magyar Honvédség felkészült legyen a tényleges jelentkezők fogadására és kiképzésére, ennek jogi keretei minden vonatkozásban egyértelműek és világosak legyenek.

A jogi keretek kialakítása során nem sérülhet az önkéntes tartalékos szolgálat legfontosabb alapelve: az önkéntesség. Ezzel egyidejűleg azonban nem kerülhetnek háttérbe a Magyar Honvédség és a haza fegyveres védelmének érdekei sem. Az önkéntes tartalékos szolgálatra vonatkozó szerződés megkötését követően az érintett a Magyar Honvédség valós tartalékképességeként kell megjelenjen, s innentől kezdve nem bízható saját belátására, hogy milyen feladatok ellátásában működik közre – ezt a mindenkor művelési igények és az érintett kiképzettsége függvényében a Magyar Honvédség határozza meg, természetesen az előzetesen szerződésben rögzített és mindkét fél által vállalt korlátozásokkal¹².

A megfogalmazott fejlesztési javaslatok jelentős része a honvédelmi miniszter intézkedései és belső szabályozó aktusai alapján megvalósítható, melyre a Hvt-ben részére megállapított hatáskör elegendő, illetve a Hjt. pontosításával a honvédelmi miniszter előterjesztési felelősségében rendezhető. Itt emelném ki a művelési igények pontosítását, a kiképzési programok differenciálását a katonai előképzettséggel rendelkező önkéntes tartalékosok és az összetettebb feladatokra, vagy külföldi műveletekre tervezettek számára, az állománytáblák kidolgozását, amely a javaslatban elérendő célként meghatározott mintegy 4000 tartalékos felkészítéséhez biztosítja a szervezeti kereteket. Meg kell említeni a logisztikai jellegű tervezési feladatokat és a szükséges infrastruktúra biztosításához kapcsolódó tevékenységet is.

Hangsúlyozandó, hogy a javaslat nem 4000 fő egyidejű kiképzésével és alkalmazásával számol, hanem azt célozza, hogy hosszabb távon keretként rendelkezésre álljon egy felkészített és a lehetőségeken belül optimálisan tervezhető ütemezéssel alkalmazásra kerülő keret. A rendszer kialakítását rövid időn belül, teljes feltöltését azonban a művelési igények figyelembe vételével kell megvalósítani.

12 Ez azt jelenti, hogy az önkéntes tartalékos már szerződése megkötésekor eldöntheti, milyen jellegű feladatok esetleges ellátására kíván felkészülni, azonban a Magyar Honvédség nem köteles szerződni olyan jelentkezővel, aki olyan korlátozásokat szeretne rögzíteni szerződésében, amelyek ellehetetlenítik a tényleges tartalékként történő alkalmazást.

A javaslatok kialakítása során központi kérdésként merült fel az önkéntes tartalékosok feladatrendszer. Hosszas és éles vitát követően az a döntés született, hogy a tényleges szolgálatát teljesítő önkéntes tartalékos nem képezhet speciális kivételt a Magyar Honvédség Hvt-ben meghatározott feladatai alól, hiszen így a tényleges tartalékként történő alkalmazás lehetőségei szűkülnének be. Ennek megfelelően az önkéntes tartalékos kizárólag a szerződése megkötésekor van abban a helyzetben, hogy nyilatkozzon az általa ellátni tervezett feladatok jellegéről, az esetleges külföldi szolgálat-vállalási hajlandóságáról, ám ezt követően a szerződésben rögzítettek kötik és – szolgálatteljesítése esetén – a tényleges állományra vonatkozó kötelek terhelik.

A fentiek alapján tehát az önkéntes tartalékosok különböző csoportokba sorolhatók a vállalt szolgálat és a kapott kiképzés jellege szerint. Nem kizárt, hogy valaki az általános katonai kiképzést követően kizárólag őrzés-védelmi, szállítmánykísérési és katasztrófavédelmi feladatokra készül fel, míg társa a legösszetettebb külföldi műveletek valamelyikében is szolgálati feladatot kaphat – a megfelelő ellentételezés és kiképzettség mellett. Azt is hangsúlyoznunk kell, hogy a szükséges kiképzettség eléréséhez rendelkezésre álló idő is differenciálásra szorul a tervezett feladatok függvényében. Nem elvetendő az a javaslat sem, hogy egy rendszeresített beosztásra – amennyiben annak betöltése kulcsjelentőségű – akár több önkéntes tartalékos is felkészítésre kerülhessen. A javaslat azonban nem tartja célszerűnek a kizárólag önkéntes tartalékosokból álló önálló egységek kialakítását, ez kevéssé szolgálná az állandó állományt megközelítő harcérték elérését.

Kiemelt jelentőségűnek tartom azt a javaslatot, amely az önkéntes tartalékos katonákat a hadkötelezettség minősített időszakai bevezethetőségét is támogató személyi csoportként fogja fel. A Magyar Honvédség békében nem kell rendelkezzen a hadkötelezettség intézményrendszerének működtetéséhez szükséges állandó állománnyal, azonban megelőző védelmi helyzetben, vagy azt közvetlenül megelőzően indokolt lehet a Magyar Honvédség hadkiegészítési és egyéb szervezeteinek kiegészítése, melyre optimális megoldásként kínálkozik a békében előzetesen felkészített önkéntes tartalékos.

A fentiekhez kapcsolódóan került megfogalmazásra a működést támogató nyilvántartási rendszer fejlesztése, amely a katonai feladatok szempontjából releváns szaktudással rendelkező, korábban szolgálatot teljesített, illetve önkéntes tartalékos szolgálatot vállalók adatait önálló adatbázisban kezelni.

A javaslatok között helyet kapott a költségvetés és kiképzés szempontjából lényeges azon gondolat, hogy a tervezés során ki kell zárni a szükségtelen duplikációkat a felkészítésben, csak olyan képzést kell biztosítani, amely valóban indokolt és lehetőség szerint az állandó állomány kiképzésével együtt kell felkészíteni a tartalékosokat. Ez garantálja, hogy azonos ismereteket kapjon az állomány minden tagja és az objektumok, valamint a kiképzők kapacitása maximálisan kihasználásra kerüljön.

Mindemellett a honvédelmi ágazaton túlmutató javaslatok is megfogalmazásra kerültek, amelyek szélesíthetik az önkéntes tartalékos rendszer külső támogatottságát, hozzájárulhatnak rekrutációs bázisa szélesítéséhez. Ennek keretében javaslatba került az önkéntes tartalékos szolgálatot vállalók munkajogi védelmének kialakítása,

illetve a meglévő védelem esetleges kiterjesztése. A vizsgálat adatai ugyanis azt igazolják, hogy a potenciálisan önkéntes tartalékos szolgálatot vállalni képes és hajlandó személyek a polgári munkahelyük elvesztésétől tartva riadnak el a szerződés megkötésétől.

Ugyanezen kedvezőtlen körülmény kizárását célozza a munkáltatók számára kialakítandó kompenzációs/ösztönző rendszer is. A javaslat alapján nem kizárólag a munkáltató méretének és a foglalkoztatott tartalékosok számának megfelelően differenciált anyagi kompenzáció lehetőségét kell megteremteni, hanem erkölcsi elismerési formák kialakítása is indokolt. A Kormány jelenlegi adó- és járulékpolitikájával a további kedvezmények biztosítása kevésbé lenne összhangban, ezért az esetlegesen jelentős többletkiadással járó kompenzációs elemek rendszerbe emelését 2012-től, a konvergencia-program végrehajtásától kell tervezni, azonban a vonatkozó szabályokat 2009-ben ki kell dolgozni a későbbi tervezhetőség érdekében.

A rendszer fejlesztésének további komplex eleme az a teljes lakosságot célzó program, melynek eredményeképpen az állampolgárok szélesebb ismeretekkel rendelkeznenek a honvédelem jelentőségéről, a Magyar Honvédség szerepéről és feladatairól. Ez az általános ismeret-bővítés legegyszerűbben a különböző szintű oktatási intézményekben szervezetszerűen folyó oktatás és képzés keretében valósítható meg.

A jelentést és a fejlesztési javaslatokat a Kormány 2008. október 29-i ülésén fogadta el és az ezek alapján készült előterjesztését határidőben az Országgyűlés elé terjesztette. Az Országgyűlés a 124/2008. (XII. 3.) OGY határozatában a Kormány javaslatát 359 képviselő támogató szavazatával elfogadta.

Hogyan tovább?

Az Országgyűlés hivatkozott határozatában kettős feladatot szabott a Kormány részére. Egyrésztől 2009. december 31-ig a Kormánynak meg kell tennie azokat az intézkedéseket, melyek jelentősebb költségigény nélkül az önkéntes tartalékos rendszer fejlesztését szolgálják. 2012-től pedig biztosítani kell a rendszer további elemeinek hatályba lépését is.

A fenti módon meghatározott, időben differenciált feladatszabás előnyös helyzetet hozott az igazgatás számára, hiszen az egyes rendelkezések hatályba lépését messze megelőzően kidolgozhatók a szabályozók, csiszolható a koncepció és a költségelemek tervezését jó előre be lehet illeszteni a költségvetési tervezés, illetve a haderő fejlesztésének 10 éves terveibe.

Mindezek alapján indokolt, hogy a honvédelmi tárca és a társmiszteriumok 2009 első negyedévében javaslatot terjesszenek elő a Kormány részére, amelyben az egyes ágazati kidolgozói felelősséghez kapcsolható feladatok megjelennek. Ennek sorában célzerű feladatot szabni az alábbi tevékenységekhez kapcsolódóan:

- a) a Magyar Honvédség részletes bontású létszámáról szóló 106/2007. (XII. 6.) OGY határozat önkéntes tartalékos rendszer fejlesztésével összefüggésben indokolt módosítására vonatkozó előterjesztés kidolgozása;
- b) a Magyar Honvédség nyilvántartási és behívási rendszerének korszerűsítésére, valamint a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény önkéntes tartalékosok jogállását érintő módosítására vonatkozó előterjesztés kidolgozása;

- c) az önkéntes tartalékos jogviszonyhoz kapcsolódó büntetőjogi szabályok módosítására vonatkozó előterjesztés kidolgozása;
- d) az önkéntes tartalékosok munkajogi védelmének kiszélesítésére vonatkozó előterjesztés kidolgozása;
- e) a Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszeréhez kapcsolódó munkáltatói anyagi ösztönző/kompenzációs rendszer kialakítása;
- f) a Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszeréhez kapcsolódó munkáltatói egyéb ösztönző és kapcsolattartási rendszer kialakítása;
- g) az alap, közép és felsőfokú oktatási intézményekben az állampolgári/honvédelmi ismeretek szélesítését célzó program kidolgozása és bevezetése;
- h) a közszolgálatban dolgozók általános közigazgatási képzési rendszerének honvédelmi ismeretekre vonatkozó fejlesztése.

A honvédelmi tárca döntési kompetenciáit meghaladó feladatokon túl, meghatározó jelentőségű annak a belső szabályozónak a kidolgozása és végrehajtása, amely az ágazaton belüli további feladatokat határozza meg.

Komoly feladat vár a Honvéd Vezérkar új főnökére, aki a tényleges műveleti igények megfogalmazásáért és a kialakítandó önkéntes tartalékos státuszokat is tartalmazó állománytáblák kidolgozásáért felel. Emellett nem kevésbé összetett – és már nem kifejezetten a Honvéd Vezérkar főnöke felelősségébe tartozó – feladat lesz a jogállásra vonatkozó szabályok pontosításának előkészítése, melyek érintőjeként ki kell munkálni a nyilvántartási rendszer új elemeit is.

Mindezekon túl annak is kiemelt jelentősége lesz, hogy milyen ütemezéssel történik meg a rendszer feltöltése, a szükséges logisztikai és infrastrukturális háttér biztosítása, amely a védelmi tervezési és infrastrukturális szakállamtitkár alárendeltjei számára jelent majd jelentős szakmai kihívást.

Hangsúlyozni kívánom, hogy a tárca felelőssége jelenleg abban áll, hogy minél szélesebb körben biztosítsa a rendszerbe belépni szándékozók fogadásának feltételrendszerét, amely feladat az elmúlt időszakban nem kapott elegendő figyelmet.

A társadalmi támogatottság növelése érdekében megfelelő kommunikáció szükséges. A jelentés megállapításai és a közvélemény-kutatások adatai egyaránt azt valószínűsítik, hogy a valós növekedést csak a Magyar Honvédség munkaerő-piaci helyzetének javulása, az illetmények versenyképességének fokozása hozhat¹³.

Ez biztosíthatja, hogy a tárca eleget tegyen az alaprendeltetés szerinti feladatainak, és ez lehet a feltétele annak, hogy a rendszerbe belépni szándékozók és munkáltatóik számára – ma még nem rendelkezésre álló forrásból – megfelelő ellentételezést nyújthassunk.

13 Mindaddig, míg egy „C” kategóriás gépjármű vezetője a polgári életben kimutathatóan jóval magasabb jövedelmet képes realizálni, nem számíthatunk arra, hogy a Magyar Honvédség keretein belül vállaljon feladatot – jóval több kötelezettség és alacsonyabb illetmény mellett.

Ronkovics József

A 21. század hadviselésének néhány főbb jellemzője

A szerző rövid cikkében, kiindulva a 21. század valószínű kihívásaiból, felvázolja a jövő hadviselésének lehetséges formáit, fontosabb jellemzőit, majd rövid helyzetképet ad a hadviselés, a műveletek szintereiről, újszerű kérdéseiről, formáiról és eszközeiről, valamint a haderők, változásának, fejlődésének főbb irányairól.

Közel tíz éve már hogy a hadtudomány, a hadügy területén kutatók, oktatók és más szakértők olyan írásokat, tanulmányokat tesznek közzé, melyek a hadügyi „forradalom” lehetséges fő áramlatait, irányait, tartalmát törekszenek előre jelezni és annak várható hatásait bemutatni. Ezek a disputák nagyban hozzájárultak és hozzájárulnak a magyar gondolatvilág és felfogás változásához és elősegítik az MH átalakításához vezető utak többségének megtalálását és ezen irányokba – az erőforrások rendelkezésre állásának függvényében – a felzárkóztatást és a fejlődést, lehetővé téve a szervezet elemeinek hatékony részvételét a szövetség vezette és más nemzetközi katonai műveletben.

Azok a biztonságpolitikai elemzések, feltételek és alapok melyre az országok, szövetségek és koalíciók, lokális, regionális és globális mértékben a haderő építésének és fejlesztésének alapjait építik, illetve a feladatokat felvázolják, a haderő tervezők és a felkészítők számára többé-kevésbé világosak és determináltak. Világosak az elmúlt 10–15 év ezen a területen érzékelhető tendenciái és néhány ország által elért látványos eredményei vagy éppen eredménytelenségei, amelyek alapján, az időfaktor függvényében determináltak a rendelkezésre álló erőforrások.

Az átalakulás, a fejlődés ütemét és irányát az információs ipari korszak határozza meg a fejlődés gyorsaságával, aminek következtében a haditechnikai váltási ciklus jelentősen felgyorsul, másrészt az irreguláris kihívások, mint a nemzetközi terrorizmus, amely ellen csak, nemzetközi összefogással és szövetséggel lehet hatékonyan fellépni. Segíti a hadtudományi gondolkodásban a folyamat kibontakozását (nemzetközi) az hogy az általános biztonsági helyzet a világban általában kedvező és így a haderők mérete és létszáma csökkenthető, forrást teremtve a fejlesztésre is. Az ma már egyértelmű, hogy az a hagyományos haderő, amely csak a gépesítés, a területvédelem, a tömeges csapás és a reagálás elveire épül a fegyveres küzdelemben,

vagy válságkezelésben egészen bizonyosan hátrányban van az expedíciós, szelektív csapásra és megelőzésre is képes erőkkel szemben.

Ma a haderők átalakítása, az erők új kihívásoknak történő megfeleltetése az a tevékenység mely a 20. század hátrányait felszámolva kialakítja a 21. század megoldásaihoz vezető képességeket, sokszor kiindulva a meglévő lehetőségekből, azaz építkezve a régi alapokon és ezzel párhuzamosan kibontakoztatva az új képességeket. Nemcsak a technikai és anyagi fejlesztésről, fejlettségről beszélünk hanem a folyamat meghatározó szerves részének tekintjük a katonát, az embert is, akinek gondolkodását illetve esetenként egész gondolatvilágát kell tudni megváltoztatni. Elemzéseink alapján egyértelmű, hogy a fegyveres küzdelem tartalma ma már magába foglal minden olyan eszközt, anyagot, elméletet és módszert vagy ezek kombinációját, melyet egy adott fél használ a másik fél ellenében annak érdekében, hogy arra valamilyen hatást gyakoroljon tekintet nélkül a földrajzi határokra. Ez a század a korlátlan hadviselés korszakával kezdődik amelyben kevés olyan eszköz, anyag, terület vagy módszer van, amit nem lehet használni fegyverként a cél elérése érdekében.

A nemzetközileg elfogadott nézetek szerint, kiindulva a társadalmak fejlettségi szintjéből, a 21. századot három féle (de inkább ezek kombinációja) *hadviselési forma* jellemezheti: a modern, posztmodern és a premodern. A modern, a hagyományos 20. századi értelmezés, a posztmodern a korlátozott háború és a premodern az a nemzeti érzelmek és az extrémizmus mentén (etno) valósul meg általában az állami érintettség kihagyásával.

Olyan haderőt építeni és fejleszteni nem érdemes ami a fenti tipizálás valamelyik változatának megfelelően van kialakítva és felkészítve, ezért a haderő tervezők, valamint a kiképzők olyan képességeket fejlesztenek és olyan doktrínákat alkotnak, melyek lehetővé teszik az erők alkalmazását adaptálását egyazon időben mind a három féle környezetben. Ebben a felfogásban zajlik a NATO vezette afganisztáni művelet, ahol a rendelkezésre álló erők részei többé kevésbé képesek a hagyományos katonai tevékenység folytatására, készen állnak korlátozott célú műveletek indítására és ezzel egyidőben a legfejlettebb eszközrendszer és elmélet felhasználásával sikeresen tevékenykednek a terrorista irreguláris erőkkel szemben is.

Az összhaderőnemi jellegű hadműveletek tervezésének és vezetésének az egyik új, ma már néhány országban létező elve illetve eljárása az a hálózat központú hadviselés, amelynek alapja az erők hálózatos vezetési eszközökkel történő ellátása, illetve az erre való felkészítés és alkalmazás. A digitalizáció és a hálózatközpontúság a katonai vezetésben lehetővé teszi a harci és a hadművelleti helyzetet befolyásoló, alakító események változásainak egyidejű figyelembe vételét az elemzés, értékelés és a döntéshozatal során.

A fent említett eljárások alapvetően változtatták, változtatják meg a hadművelet lehetőségeit, ütemét és hatékonyságát a harctevékenységek idő- és térbeliségét, kialakítva a többdimenziós alkalmazási koncepciót. Alapvetően jellemző a cselekmények 4–5 dimenziós egyidejű (szárazföldi, légi, haditengerészeti, információ, kozmosz) figyelembevétele, amely lehetővé teszi (mivel a technológia rendelkezésre áll) a hatás alapú műveletek tervezését, vezetését és végrehajtását. Az egyidejű csapások, több dimenzióban a döntő pontokra koncentrálnak eredményezhetik a

főlny kiterjesztését, majd rövid időn belül a győzelmet is. A hagyományos haderőnemi struktúrából az ilyen műveletekben nagyobb teret kap a légierő, bizonyos esetekben a haditengerészet és általában kevesebb szárazföldi erőre van szükség, viszont ez a szárazföldi komponens folyamatosan birtokolja a stratégiai erők közvetlen támogatását is.

A hatásalapú műveleti tervezés és megvalósítás tehát az elemzések és értékelések eredményeinek figyelembevételével a döntő pontokra mért, egyidejű, többdimenziós, teljes mélységű csapásokra (harcászat, hadműveleti és hadászati) és az első csapások okozta hatások további közvetett hatásaival éri el a célját. Az eredmény ilyen esetben az értékelhető hatások összességében kerül figyelembe vételre és ezen eredmények, azaz az összhatas elemzése és értékelése adja a hatás alapú műveletek lényegét. Ha a hadszíntér méretet feltételezzük akkor igen komoly teljesítményű informatikával kell rendelkezni ahhoz, hogy a nagy mennyiségű gyors ütemű események és azok változásainak eredményét figyelembe tudjuk venni. A művelet jellemzője hogy a figyelembe vett hatásoknak megfelelően folyamatosan történik a terv adaptációja az adott helyzetnek megfelelő optimalizálása.

A hatásalapú katonai művelet ma alapvetően az egyik élenjáró műveleti forma, melynek alapja a hálózat központúság, a prevenció felderítő és tűzképesség. Ennek a fejlesztésnek az eredményeként rohamosan fejlődnek az összhaderőnemi helyzet-elemzés, a harctéri helyzetértékelés, a hatékony céltervezés különböző aspektusai, támogatva, elősegítve a „digitális katonai erők” kialakítását és alkalmazását.

Az ilyen és a hasonló típusú fejlesztések, rendszeresítések eredményeként a következő években kiteljesedik a műveletek környezetének digitalizációja, a hadszíntér értelmezése, a csapatvezetés és irányítás hatékonysága, a pusztítás és a tevékenységek végcélja pedig – esetenként megváltoztatva a Clausewitz-i alapelveket is – új tartalmat nyer. A hagyományos hadszínteret, melynek jellemzője az hogy struktúrájában lineáris és összefüggő, a vezetésben a hagyományos analóg eszközökre épít és a műveletekben a pusztító erő dominál; felváltja a digitális hadszíntér, amely felépítésében hálózatos, a vezetésben a digitalizáció uralkodik és a pusztító erőt nem képviselő eszközök alkalmazásával kibővülve nem az ellenség fizikai megsemmisítése, hanem csak a szándékától való eltérítés a cél.

Ezek a változások nagy hatást gyakorolnak a nemzetekre és szövetségekre sürgetve a fejlesztéseket és a versenyt az idővel; a biztonság és a védelem minden kérdését érintik és egyszerűen nem hagyhatóak válasz nélkül, mert ugyanúgy jelen vannak a stratégia alkotás és a doktrína fejlesztés kérdéseiben, mint a képesség fejlesztés és a felkészítés, kiképzés, oktatás területén egyaránt.

Minden elemzés és eredmény következetesen azt mutatja hogy elkezdődött a hálózat központú hadviselés egész védelmi erőt és a haderőt támogató rendszereket érintő korszaka. Ennek az új hadviselési formának a hatás alapú műveleteit, valamint az információs műveleteket a digitalizált hálózatos hadszíntéren valósítják meg. Ez az a változás, amely irányt szab a hadviselés átalakulásának, fejlődésének, alakítva, formálva a hadi elméletek, stratégiák és doktrínák új világát; gyökeresen megváltoztatja a katonák gondolkodását a parancsnokságok és törzsek egész tevékenységét, munkájának tartalmát és funkcióit a döntés hozatali, működtetési és az irányítási, vezetési folyamatban.

Ennek a hadviselési formának a kiteljesedése és legfontosabb jellemzője a folyamatosan aktualizált helyzetkép, a pontos és szelektív csapások lehetősége és a hadszíntér átláthatósága. Az az ország, nemzet vagy szövetség, amely uralja ezt a képességet csaknem utolérhetetlen előnyre tesz szert a vezetés hatékonyságában, a megelőzésben, készen arra hogy a műveletek időtartamát, a saját és a megtámadott fél veszteségeit jelentősen, akár harmadára is csökkentse. Ismerve az elmúlt évek katonai műveleteit és néhány ország katonai, védelmi fejlettségi szintjét megállapíthatjuk, hogy ez a környezet új értelmezést ad a hadviselés, a fegyveres harc és a válságkezelés tartalmának és fogalomrendszerének is. A harcászat, a hadművelleti elmélet és a hadászat eszközrendszere, színtere, fázisai és megvalósítása változik és folyamatosan formálódik. Ennek következtében napjainkban a fronttól a hátsószázig kérdőjeleződik meg a régi jól ismert és bevált elvrendszer, Clausewitz és Jomini európai lenyomata, keresve új formát, tartalmat és teret, mely lehetővé teszi a legmagasabb szintű hatékonyságot a mindenkori nemzetközi környezetben, a legváltozatosabb eszközökkel, melyek alkalmazásával képesek vagyunk ellenőrzés alatt tartani és megelőzni a fenyegetéseket.

Ha történelmi szempontból vizsgáljuk a háborúk generációit (hadikultúrákat), illetve azok tartalmát és tartalmi változásait látjuk, hogy a generációk egymásra épülve fejlődtek és fejlődnek, szervesen támaszkodva az előzőre és így az új eredmények kialakulása, alkalmazása mellett, mindig tartalmazzák a korábbi generációk élenjáró eredményeit is.

A nyugati nézetek, elméletek többsége három generációról beszél és jelzi, megnevezi a negyedikbe való átmenet korszakát, ami napjainkban zajlik. E szerint a fejlett haderővel rendelkező országok az átmenet korszakát élik. Az elemzők, szerzők között alapvetően egyetértés van abban, hogy melyek azok a tartalmak, amelyeket tovább viszünk magunkkal a negyedik generációs korszakba.

Az első ilyen elem a küldetés tudat. Az eddigi három generációt vizsgálva azt látjuk, hogy a katona és a parancsnok a harc megvívása során, generációról – generációra egyre több és több információval rendelkezett az ellenségről és a harcterről, és így a magabiztossága és a feladatra történő koncentrációs képessége is folyamatosan erősödött. Ez nagyban elősegítette és ma is elősegíti az erők hatékony alkalmazását. A jövőben a feladatra vonatkozó motiváció és információ gyakorlatilag korlátlan mennyiségben áll az elemzők és értékelők rendelkezésére, akik a lényeges következtetéseket bármikor képesek továbbítani, így biztosítva a koncentrációt és a rugalmasságot a műveletekben.

A második ilyen elem a függőség további csökkenése a központosított logisztika ellátásától. A kis csoportok és alegységek, a jelentősen magas harci tempó, a gyors cselekvés és helyszín elhagyásának képessége egyre kevésbé igényli a központosított logisztikai ellátást, de erősíti az integrált logisztikát.

A harmadik elem a manőverek gyors és hatékony megvalósítása. Ez az elem nagylétszámú előerő és a masszív tűztámogatás kérdés körét érinti elsősorban, mert az erők és eszközök manőverei lassúak, időigényesek ezért igen hatékonyan támadhatók.

A negyedik elem valószínű a súlypont kiválasztása. A stratégiai, hadműveleti vagy a harcászati súlypont megválasztása mindig a siker egyik legfontosabb tényezője volt és az is marad a jövőben is. A helyzet viszont bonyolódik, mert a legtöbb esetben nem egy vagy több eszközt, objektumot vagy személyt kell megsemmisíteni hanem kultúrát, hitet, gondolkodást vagy *paradigmát kell tudni megváltoztatni*.

Szélesebb értelemben ez a *negyedik generáció ma még teljes mértékben nem fogalmazható meg*, de tartalma, főbb elemei már látszanak és jelen vannak a mindennapi életünkben. Címszavakban foglaljuk ezeket össze:

- a béke és a háború közötti határvonal elmosódik, eltűnik;
- a hálózat alapú tevékenység a harc minden területén uralkodóvá válik;
- a front, a hadszíntér és a harctér egyre kevésbé meghatározható;
- a katonai és a civil tevékenységek közötti határvonal elmosódik, eltűnik;
- a harci- és a haditevékenységek a teljes térben és a társadalomban is kiterjednek, érintve annak minden létező formáját a kultúrától a politikáig;
- a nagy kiterjedésű civil és katonai célpontok (parancsnokságok, körletek, repterek, híradó- és informatikai rendszerek) megszűnnek, mert nagy hatékonysággal és rendkívül gyorsan sebezhetőek;
- a katonáknak és a feladatot ellátó civil személyeknek, a vezetőknek, parancsnokoknak mesterien kell ismerni és alkalmazni nem csak a háború művészetét, de az élenjáró technológiákat is.

Ha a felsoroltakhoz hozzá illesztjük az olyan új technológiákat, mint az irányított energiák, a robotéka, az intelligens anyagok, eszközök és az informatika és ha ezek integrálódnak a haderők fegyver- és technikai rendszerével, akkor mondhatjuk, hogy *íme ez a negyedik generáció*.

Mi fogja „vezetni irányítani ezt a negyedik generációs hadviselést?” Ez az amiben még nincs egyetértés a szakirodalomban.

Az első generáció az a tömeghadseregekre épült, a második a gépesítésre, a harmadik az az elméletek által viselt hadviselési forma, de hogy ez folytatódik-e azt ma még nem lehet megmondani. Az elmúlt 50–60 évben a nyugati világ határozta meg a hadviselés eredményeit. Ma a nyugat gyengélkedik és a nem nyugati kultúrák egyre több és több teret követelnek maguknak a világ színpadán. Ezek az országok azonban nem igazán élenjárók a technológiákban, viszont jelentősek az elméletek alkotásában, néhányan pedig a mai modern terrorista elméletek kialakításában és alkalmazásában. Tehát van egy harc (versenyfutás), amely ma a korszerű technológiák és elméletek, valamint a mai modern terrorista (gerilla) elméletek között zajlik a negyedik generációs hadviselés fontosabb területeinek a megszerzéséért, uralmáért.

Ez a fajta fő tendencia képviseli ma a hadviselés fejlődésének, változásának irányát, amely mellett sokáig megmaradnak a haderők hagyományos képességei is.

A múlt, jelen és jövő együttes kezelése, a helyes arányok megtalálása és bemutatása tudja biztosítani, hogy egy ország, nemzet, koalíció vagy szövetség rendelkezzen olyan összhaderőnemi erővel, amelyeket többfunkciós feladatokra, adaptív módon lehet alkalmazni a teljes spektrum mentén. A múlt, jelen és jövő vonatkozásában helyes ha a jövő folyamatosan növekvő és a múlt radikálisan csökkenő arányban van jelen az eredményekben. Mivel a hadügyi átalakítások, fejlesztések alapját a

globális kihívások és az információs forradalom képezi, mely élenjáró tudásalapú gazdasági fejlettséget, globális, regionális érdekképviseletet és komoly erőforrásokat igényel, megállapíthatjuk hogy a vezető szerepet az átalakításban a fenti követelményeknek megfelelő országok, koalíciók és szövetségek jelenítik meg, míg a többiek az úgynevezett követő országok csoportjába tartoznak, ahonnan a megfelelő feltételek birtoklása esetén átléphetnek a fejlettebb nemzetek csoportjába is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Keegen, John, *Intelligence in War: Knowledge of the enemy from Napoleon – to Al-qaeda*, 2003, New York, Knopf.
2. Kőszegvári Tibor: *A nemzetközi terrorizmus elméleti és gyakorlati kérdései*. Hadtudományi Tájékoztató, 2004 febr.
3. Várhelyi István, *Hálózatos képességek*. Tanulmány, Zrínyi, 2002.
4. Hammes, Thomas, 2004. *The Sling and the Stones: On war in 21 st. Century*, St. Paul, MN Zenith Press.
5. Robert Cooper, 2002 *Observer co. Uk, Article history, Postmodern State Re – ordering the world: The long term implications of September 11* (Foreign Policy Centre: London, 2002. *The breaking of Nations: Order and Chaos int he Twenty – First Century*, 2003. Atlantic Press.
6. Szenes Zoltán: *Katonai kihívások a 21. század elején*, www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany, 2008
7. Deák János: *Napjaink és a jövő háborúja*. Hadtudomány, 2005. 1. sz.
8. Fridrick M, Franks, Full – *dimensuional operation: doktrine for an area of change*, *Military Review*, 1993. dec.
9. Robert Cooper, *The Breaking of Nations: Order and chaos int he Twenty – First Century*, 2003. Atlantic Press.
10. Robert Cooper, *Postmodern States*, *Article History*, *observer co. uk*.
11. Szerzői kollektíva *The Changing Face of War: Into the Fourth Generation*, *Marine Corps Gazette*, 1989. Okt.
12. Niall Ferguson, *The War of the World*, *Pengiuen books*, 2001.

Kőszegvári Tibor

Gerilla-hadviselés a városokban

A 20. században jelenik meg a városi gerilla, aki jelentősen különbözik a korábbi népi felkelő harcostól, mert nem az erdős-hegyes terepen, hanem a városok által nyújtott lehetőségeket kihasználva készül fel a fennálló hatalom megdöntését lehetővé tevő harc sikeres végrehajtására. A szerző a huszadik század előtti gerilla-harcok és mozgalmak helyszíneinek és jellemzőinek történeti áttekintése után, a városi gerilla-hadviselés legfontosabb elméleti és gyakorlati kérdéseit vázolja fel.

A gerillaharc a 20. századig a rejtőzést és a menekülést biztosító térségekben, az erdőkben és a hegyek között elhelyezkedő bázisokon felkészülő népi felkelők általános elfogadott és alkalmazott módszere és eljárása volt. Spartacus gladiátorok vezette rabszolgá serege, Budai Nagy Antal, Dózsa György, és Esze Tamás paraszti hadai, a francia megszállók ellen harcoló spanyolok, Mao Ce-tung, Giap tábornok és Fidel Castro gerilla csapatai mind a ritkán lakott területeket választották, ahol volt idő és hely a gerillaküzdelemre való felkészüléshez.

A fajgyűlölet és az elpusztulás elleni védekezés váltotta ki a lengyel gettólázadást 1943-ban Varsóban és a palesztinai zsidó Irgun és Hagana szervezetek harcát Jeruzsálemben az arab és brit elnyomók ellen. A német megszállók ellen robbant ki 1944-ben a lengyel Honi Hadsereg varsói felkelése, melyet szörnyű megtorlás követett. Algéria arab többségű lakossága hatalmas veszteségekkel járó gerillaharcot vívott az észak-afrikai ország városaiban a francia megszállók ellen 1954 és 1962 között. 1968 januárjában, a vietnami holdújév ünnepén zajlott le a Vietkong gerillák Tet-offenzívája Saigon és más dél-vietnami városokban a fennálló rendszer megdöntése céljából.

Más, eltérő politikai indíttatású felkelések törtek ki az 1960-as években Nyugat-Európa egyetemi városaiban – a franciaországi Nanterre és Párizs egyetemlein, a berlini és az római egyetemeken és máshol is –, amelyek gyakran szervezetlenül, de a gerilla-hadviselés módszereivel és eszközeivel folytak le. A Szovjetunió 1991. évi felbomlását követően számos tagköztársaságban és autonóm területen robbantak ki felkelések az önállóság elnyerése érdekében, amelyek zömét a gerillaharc módszerei és eszközei jellemezték. Ezek közül a tanulmányban a csecsenföldi harcokat ismertetjük. A felsoroltakon kívül még számos más országban és városban folytak és folynak jelenleg is a gerillák akciói.

A városi gerilla-hadviselés elméleti problémáit egy brazil gerillavezető Carlos Marighella fejtette ki először, egy 1969-ben kiadott írásművében „*A városi gerilla kézikönyvé*”-ben, amelyet ma is a városi gerilla-hadviselés leghitelesebb forrásának tartanak a szakértők.

A gerilla-hadviselés helyszínei, eszközei és jellemzői

A varsói felkelések

A lengyel főváros két nagyméretű városi gerillaküzdelemnek volt helyszíne a második világháború alatt. Az első a varsói gettófelkelés volt 1943. április 19. és május 16. között. Miután Hitler hadai 1939. szeptember 1-jén megtámadták Lengyelországot, Varsó elfoglalása után egy 3,5 km² nagyságú területen létrehozták a zsidókat elkülönítő gettót, amelyben több mint 500 ezer lengyel zsidót zsúfoltak össze embertelen körülmények között. 1942 nyarán megkezdték a zsidók elszállítását a treblinkai és majdeneki megsemmisítő táborokba. Miután a földalatti zsidó harci szervezet értesült az elszállított zsidók sorsáról, 1943. január 18-án fegyverrel megakadályozta az újabb csoportok deportálását, amely ezt követően három hónapig szünetelt. Április 15-én a Waffen SS harckocsikkal támogatott jelentős erővel betört a gettóba és lángszórós alegységeket is bevetve házról-házra támadott. A felkelők a harcot a föld felszíni házakban és a város csatornahálózatában folytatták kézfegyverek és gyújtópallackok felhasználásával. A német túlerő végül négy hét alatt vérbe fojtotta a felkelést, amelynek zsidó halálos áldozatainak számát közel 60 ezerre becsülik.

A második jelentős gerillaküzdelem a varsói felkelés a lengyel emigráns kormány (London) kezdeményezésére tört ki 1944. augusztus 1-jén. A cél azt volt, hogy még a szovjet Vörös Hadsereg beérkezése előtt, a T. Bór-Komorowski tábornok által vezetett Honi Hadsereg (Armija Krajova) kezébe kerüljön Varsó és Lengyelország egy része. A lengyel felkelő erők három nap alatt lefegyverezték a Varsót megszálló német csapatokat és jelentős mennyiségű fegyvert zsákmányoltak. A Wehrmacht és a Waffen SS csapatai rövid idő alatt reagáltak a felkelésre és nagy erőket vetettek be a legyelek ellen. Tehették ezt azért is, mert a Visztula keleti partját elérő szovjet csapatok támadó hadműveletét Sztálin leállította, és nem engedélyezte a lengyel Honi Hadsereg harcának segítségét, sőt akadályozta a nyugati szövetségesek által nyújtott ellátási anyagok eljuttatását is a Varsóban harcoló felkelőkhöz.

A németek nehéztüzérséggel, bombázó légierővel, harckocsikkal és lángszórós csapatokkal támadták a felkelő erőket. A felkelők által kiépített tüzelőállások ellen első ízben vetették be a Góliát nevű távirányított lánctalpas járművet, amely nagy tömegű robbanóanyagot juttatott el a cél rombolásához. A felkelők hősiiesen harcoltak a túlerő ellen, de sem a tüzérség, sem a légierő támadásait nem tudták elhárítani, ezért rövid idő elteltével a föld alá, a város csatornarendszerébe vonultak vissza, ahol kéthónapos harc után 1944. október 2-án feladták a harcot. A felkelésnek, a Honi Hadsereg 16 ezer hősi halottja mellett, 150 ezer polgári áldozata is volt. Varsó épületeinek 80–85%-a romhalmazzá vált.

A varsói felkelések kudarcának okát számos történész és szakértő kutatta és értékelte, melyek alapján levonható az a következtetés, hogy a felkelő erők nem rendel-

keztek a városi gerillaharc megvívásához szükséges fegyverekkel, s így nem tudtak a túlerejű ellenség harckocsijai, repülőgépei és tüzérsége ellen eredményesen harcolni. Hiba volt az is, hogy a gerillaküzdelem csak a fővárosban, Varsóban került megszervezésre, nem kapta meg az egész lengyel nép támogatását és a németek az összes rendelkezésre álló erejüket ott vetették be. Végül az 1944 augusztusi varsói felkelés elbukásához nagyrészt hozzájárult a szovjet hadvezetés támogatást megtagadó döntése.

Palesztina–Izrael

A második világháborút követő legjelentősebb városi gerillaharc Palesztinában bontakozott ki. A 19. század végén kibontakozó cionista mozgalom politikai célja volt egy önálló zsidó állam létrehozása az Oszmán Birodalomhoz tartozó Palesztina területén. Az első világháború után Palesztina brit mandátumterület lett, amely lehetővé tette az Európában erősödő antiszemitizmus elől menekülő zsidók bevándorlását. 1939-ben az arab többség mellett már kb. 450 ezer zsidó élt Palesztinában. Településeik védelmére polgári fegyveres szervezeteket (Hagana és Irgun) hoztak létre, melyek gyakran összecsaptak az arab (palesztin) fegyveresekkel.

A második világháború alatt a brit kormány korlátozni akarta a tömeges zsidó bevándorlást és kezdetét vette a zsidó fegyveres csoportok harca a brit hatóságok és katonai erők ellen. Ennek egyik legismertebb akciója a jeruzsálemi brit katonai parancsnokság (Dávid Király Szálló) felrobbantása 1942. július 22-én, amelyet az Irgun gerillái hajtottak végre.

A Hagana, amelyet 1920-ban alapítottak, alkotta a zsidók legerősebb fegyveres gerilla szervezetét, amely számos rajtaütést és robbantásos akciót hajtott végre az arab, majd a brit hatóságok és erők ellen, 1941-ben létrehozta a Palmah nevű rohamcsoportját, amely az akciók zömét vállalta és sikeresen teljesítette. A Haganából jött létre 1948 után az izraeli hadsereg.

A Hagana volt vezetői és a gerilla akciókat sikerrel végrehajtó tagjai közül Simon Peresz, Jichák Rabin, Ariel Saron, Mose Dajan és mások voltak azok a politikai és katonai vezetők, akik győzelemre vezették Izrael háborúit az arab seregekkel szemben 1948-tól napjainkig.

A palesztin és izraeli városokban a sorozatos izraeli katonai sikerek után sem köszöntött be a béke, hanem tovább folytatódott a városi gerillaharc, amelynek főszereplői most már az izraeli megszállás ellen fellépő különböző palesztin szélsőséges fegyveres szervezetek (pl.: a Hamasz és Hezbollah), amelyek tagjai sorozatosan követik el napjainkban is a robbantásos akciókat az izraeli hatóságok és lakosság ellen.

Algéria

Algéria több mint 2,3 millió négyzetkilométer nagyságú észak-afrikai állam, amely 1830-tól francia gyarmat volt. A gyarmati elnyomás ellen számos fegyveres ellenállás és felkelés robbant ki a 19. és 20. században, de ezeket a francia fegyveres erők sorban leverték.

A második világháború után felerősödött a gyarmati elnyomás elleni tiltakozás és a Nemzeti Felszabadítási Front (francia rövidítése: FLN) 1954. november 1-jén fegyveres felkelést robbantott ki, amely közel nyolc évig tartott és kb. 1 millió halottal járt. 1962 márciusában az eviani egyezményben a francia kormány elismerte Algéria függetlenségét és ezzel befejeződött az algériai függetlenségi háború. A háborúban jelentős szerepet töltöttek be azok az algériai gerillacsoportok, amelyek a nagyvárosokban: Algír, Oran, Bizsra, Amaba, Szkikda és más lakott településeken harcoltak a francia katonai erők és kollaboránsok ellen. Az algériai városok struktúrája, a sűrű beépítettség és a szűk utcák (pl.: Algírban a Kaszba) lehetővé tették a gerillák számára, hogy kézfegyverekkel és robbanóanyagokkal nagy veszteséget okozzanak a franciáknak.

Vietnam, a Tet-offenzíva

1968 január végén, a vietnámi nép hagyományosan legnagyobb ünnepén: a holdúj-évkor (vietnámi neve: (Tet) az észak-vietnámi (VDK) fegyveres erők és a dél-vietnámi gerillák (a Vietkong) egyidejűleg nagy erejű támadást indítottak majdnem minden dél-vietnámi város és az USA katonai létesítmények (bázisok) ellen. A legnagyobb és legvéresebb harcok Saigonban és környékén, valamint a régi császárvárosban Hue-ban bontakoztak ki, és folytak több héten keresztül. A jelentős amerikai katonai fölény (több mint 500 ezer fős fegyveres erő és teljes légi-uralom) meggátolta az északi tervek megvalósulását, és a gerillák a súlyos veszteségek hatására beszüntették a városokban folyó harcot. A VDK csapatokat visszavonták a 17. szélességi kör-től északra és a hegyvidékekre, míg a Vietkong gerillacsoportjai kisebb-nagyobb intenzitással folytatták a harcot egészen 1975 májusáig, a teljes győzelemig.

A Vietkong gerillák akcióit egyes személyek vagy kis csoportok rendszerint robbanóanyagok és aknák felhasználásával hidak, ellenőrző-áteresztőpontok, rendőrőrsök és raktárak ellen hajtották végre.

Diákfelkelések Nyugat-Európában

Az 1960-as évek közepétől számos nyugat-európai nagyvárosban rendszerellenes felkelések robbantak ki, amelyek főerejét az egyetemi hallgatók képezték. A felkeléseket elsősorban az elavultnak nyilvánított hivatalos oktatási rendszerek, a munkaerő-politika és a bevándorlási politika hibái idézték elő, de jelentős hangsúlyt kapott az Egyesült Államok vietnámi háborúját támogató kormányok elítélése is. A felkelések központja Párizs, Róma és Berlin egyetemei voltak. A rendőrséggel utcai harcok vívó ifjúságot számos helyen az értelmiségiek, a középiskolás diákok és a munkások is támogatták, de a lakosság zömének támogatását nem nyerték el. A felkelők utcai barikádokat építettek, rendőrségi épületeket és gépkocsikat gyűjtöttek fel és más kormányobjektumok ellen hajtottak végre Molotov-koktélos támadásokat.

A felkelők vezetői közül kiemelkedett radikalizmust hirdető elméleteivel és szónoklataival a francia–német D. Cohn-Bendit és a német Rudolf Dutschke. D. Cohn-Bendit (szül.: 1945–) emigráns német szülők gyermeke volt, aki Franciaországban született és egyetemi tanulmányait Párizsban végezte. 1968-ban a nanterrei

diákkelzés egyik vezetője és karizmatikus egyéniségével a francia diákkelzés jelképévé vált. Beszédeiben és írásaiban az elavult kommunista eszmék felváltását, valamint a diákmozgalom és baloldali munkások összefogásának szükségességét hirdette. Kormányellenes tevékenységéért kiutasították Franciaországból. Az Európai Parlamentben a Zöldek képviselője.

Rudolf (Rudi) Dutschke (1940–1979) a berlini egyetemisták felkelésének irányítója, elméleti vezetője volt. A Szocialista Német Hallgatók Szövetségének (SDS) elnöke, aki a tőkés társadalom ellentmondásainak bírálataival sürgette a késői kapitalizmus rendszerváltozását. Számos utcai tüntetésen vezette az ifjúsági felkelőket a rendőrök és a neonáci ellentüntetők ellen. Egy ilyen összecsapásban mesebesült és visszavonulva a forradalmi mozgalomtól, egyetemi oktatóként tevékenykedett haláláig.

Csecsenföld (Csecsnya)

Az Oroszországi Föderációhoz tartozó csecsen autonóm köztársaság lakosságának zömét (kb.: 600 ezer fő) az iszlám vallású csecsenek, továbbá ingusok és a 19. századi hódítás után betelepült oroszok alkotják.

A Szovjetunió széthullásával 1991 októberében kikiáltották a Csecsen Köztársaság függetlenségét, de ezt egyetlen állam sem ismerte el.

1994-ben fegyveres harc kezdődött az önálló államiság elnyeréséért, az oroszbarát és a csecsen fegyveres csoportok között. Ez a fegyveres küzdelem, változó intenzitással folyt több mint nyolc éven át az orosz fegyveres erők és a csecsen felkelők (gerillák) között és még napjainkban is hallani a csecsen gerillák akcióiról.

Az orosz katonai és belügyi erők, valamint a csecsen gerillák küzdelmének centruma a csecsen főváros Groznij volt, ahol a városi gerillaharc sajátos módszereit és eszközeit alkalmazták a csecsen felkelők.

Az ún. „első csecsen háború”¹ (1994 december–1996 augusztus) az orosz katonai erők Csecsenföldre történő bevonulásával kezdődött 1994. december 11-én. A csecsen gerillák ellenállása miatt az orosz erők csak jelentős veszteségek után tudták elfoglalni a fővárost, Groznijt. Az orosz katonai vezetők jelentős hibákat követtek el, és csapataik komoly veszteségeket szenvedtek, mert nem törődve a hátukban visszamaradt gerillacsoportokkal, minden erővel a város központjának és az elnöki palotának elfoglalására törekedtek. Eközben a csecsenek támadták a vezetési pontokat, tartalékokat és az utánpótlást szállító gépjárműoszlopokat, 1996. augusztus 31-én tűzszüneti és béke-megállapodást írnak alá a csecsen felkelők vezetői az orosz kormánnyal és az orosz csapatok zöme 1997 januárjában kivonult Csecsenföldről. A gerillacsoportok azonban folytatták akcióikat az oroszok és oroszbarát intézmények ellen.

1999 augusztusában kitört az ún. „második csecsen háború” (1999 augusztus–2003 szeptember). Az orosz katonai erők ismét bevonultak Csecsenföldre. Az

1 A „háború” megnevezést a média szakemberei találták ki és használták erre a lokális konfliktusra, mely sem az erők nagyságában, sem a bevetett eszközök mennyiségében nem érte el még a helyi háború szintjét sem.

első két évben az oroszok továbbra is a harcok és gépesített lövészcsapatok hagyományos támadó tevékenységét erőltették, erős légi- és tüzérségi támogatással. Ez a módszer nagy személyi veszteségekkel és a városi infrastruktúra (elsősorban az épületek) nagy méretű rombolásával járt együtt, miközben a gerillacsoportok csak lényegtelen veszteségeket szenvedtek el. Ennek indoka azt volt, hogy zömében a helyi lakosokból alakult gerillaerők jól ismerték a város szerkezetét és megfelelő menekülési útvonalakat használtak az orosz csapatok elkerüléséhez.

2001. év elején jelentős változtatást hajtottak végre az orosz erők gerillaellenes műveleteiben. Csökkentették a katonai létszámot, a légierő és a tüzérség csapásainak gyakoriságát. A polgári veszteségek csökkentése céljából a műveletek vezetését a Szövetségi Biztonsági Hivatal vette át a Hadügy Minisztériumtól. A Csecsenföldön állomásozó orosz erők zömét, azonban továbbra is a katonai csapatok alkották.

A gerillák ezt követően is hatásosan támadták az orosz erőket, az utak elaknásításával, távirányítású aknacsapdák telepítésével, mesterlövészek bevetésével, továbbá az ellenőrző-áteresztőpontok elleni rajtaütésekkel. A gerillák egyik legsikeresebb akciója volt a Szövetségi Biztonsági Hivatal grozniji központja elleni rajtaütés 2002. január 1-jén.

A gerillák elleni orosz erők tevékenysége 1999 óta folyamatosan veszített intenzitásából. Bár továbbra is kb. 40 ezer orosz katonai (pl.: a 42. g. l. ho.) és belügyi fegyveres erő állomásozik a térségben, de a gerillák elleni harcot a 2003. évi csecsenföldi választásoktól (2003. március 23.), valamint a Putyin elnök által kihirdetett (2003. június 6.) amnesztia rendeletről számítva, fokozatosan a csecsen köztársaság rendvédelmi erői veszik át.

Az ír gerillamozgalom

Sajátos és sokszor vitatott problémaként merül fel a médiában és a gerilla hadviseléssel foglalkozó szakemberek között az ír gerillaszervezetek: az IRA és a PIRA megítélése. Leggyakrabban terrorszervezetként minősítik ezeket, a főként Észak-Írország városaiban tevékenykedő radikális, ír politikai mozgalmakat.

Írország a 16. századtól angol uralom alá tartozott és csak 1914-ben kapott önkormányzati jogot. Az eltelt századok folyamán számos angolellenes felkelés tört ki, melyeket katonai erővel törtek le az angol uralkodók.

1905-ben megalakult a Sinn Fein („Mi Magunk”) szervezet, amely az önálló ír kormányzást követelte. A Sinn Fein radikális tagjaiból 1919-ben létrehozták az Irish Republican Army (Ír Köztársasági Hadsereg), rövidítése: IRA félkatonai szervezetet, amely radikális, fegyveres akciókat hajtott végre a brit hatalmi szervek, intézmények és polgári lakosság ellen. Az IRA akciói miatt robbant ki az 1919–21. évi angol–ír háború, amely egy szerződés aláírásával zárult. A szerződés alapján létrejött az Ír Szabad Állam, de a protestáns többségű Észak Írország Nagy-Britannia része maradt.

Az IRA folytatta gerilla-akcióit, főként Belfast és Londonderry városokban, amelyekhez elsősorban robbanóanyagokat, üzemanyag-szállító gépkocsikat és gyalogsági fegyvereket használt fel.

1969-ben az IRA kettévált, kiléptek belőle az akciók radikális folytatását követelők és megalapították a PIRA-t (Provisional: ideiglenes IRA-t), amely azóta számos

támadást hajtott végre a brit biztonsági erők ellen Észak-Írországból és máshol. A PIRA akciói közül kiemelendő Lord Mountbatten (a királynő férjének nagybátyja) meggyilkolása 1979-ben, valamint a brit konzervatív párt kongresszusa ellen 1984 októberében Brightonban elkövetett robbantásos merénylet.

Bár számos megállapodás született az IRA és az ír, valamint a brit kormány között az akciók megszüntetése céljából, a gerilla-akciók még napjainkban is folytatódnak, a kitűzött politikai cél: Észak-Írország brit uralom alóli kiválása eléréséig.

Az IRA és a PIRA szervezetek akcióit a brit és nemzetközi média gyakran minősíti terrorista támadásoknak, de mivel a két szervezet a brit hatalom és Észak-Írország megszállása ellen harcol, és ebben jelentős támogatást kap az ír polgári lakosságtól, a szerző úgy véli, hogy valójában gerilla-műveletekről van szó.

A városi gerilla-hadviselés elmélete és módszerei Carlos Marighella szerint

A 20. század második felében egyre nagyobb tömegek indultak meg a városok felé, amelyek sokak számára több biztonságot, jobb munkafeltételeket és kulturáltabb körülményeket nyújtottak, mint az elhanyagolt falvak és tanyák. Ez a társadalmi mozgás rövid idő alatt kiváltott olyan problémákat és veszélyeket, amelyekkel korábban nem számoltak a nagyvárosok vezetői és a kormányzati szervek. A hirtelen beözönlő és képzetlen, szakmával nem rendelkező tömeg nagy hányada nem kapott munkát és lakást.

Kialakultak a nagyvárosok körül a nyomortelepek, a slumok és favellák, amelyek meleggágyai lettek a szervezett bűnözésnek, a prostitúciónak és a fennálló hatalom elleni tüntetéseknek, felkeléseknek.

Ezek a jelenségek különösen gyakoriak Dél-Ázsia, Afrika és Latin-Amerika országaiban, ahol rövid idő alatt hatalmas, többmillió lakossal rendelkező városok és több mint 10 millió lakosú megapolisok alakultak ki, mint Indiában Bombay és Calcutta, Afrikában Kairó és Lagos, Latin-Amerikában pedig Mexikó City, Buenos Aires, Sao Paulo, Rio de Janeiro és több más nagyváros.

A gerillamozgalmak vezetői felfigyeltek erre a jelenségre (folyamatra) és felismerték azt, hogy gerillaharcot nem csak a távoli hegyekben, esőerdőkben és lakatlan körzetekben lehet szervezni és indítani, hanem a nagyvárosok is kiválóan megfelelnek a gerilla-hadviselés folytatására. Az 1950–60-as években egyre gyakrabban került sor gerillaakciókra az említett városokban. *Carlos Marighella* brazil gerillavezető, tanulmányozva ezeket a gerillaakciókat 1969-ben kiadta „*A városi gerilla kézikönyve*” című munkáját, amelyben megfogalmazta a városi gerilla-hadviselés legfontosabb elméleti és gyakorlati kérdéseit.

Marighella elméleti munkája jelentősen különbözik Mao Ce-tung, Giap tábornok, Che Guevara és mások által korábban megfogalmazott gerilla-hadviselési elvektől, mivel ők a lakott területeken kívüli tevékenységeket helyezték előtérbe.

Marighella véleménye szerint „A városi gerilla egy olyan ember, aki fegyverrel harcol a katonai diktatúra ellen, nem hagyományos módszereket alkalmazva. Egy politikai forradalmár és egy lelkes hazafi, aki hazája szabadságáért harcol, a nép és a szabadság barátja. A városi gerilla tevékenységi területe Brazília nagyvárosai. Van azonban banditák is, akiket törvényen kívülieknek tart a közvélemény, akik

szintén a nagyvárosokban működnek. Sokszor ezek támadásait a városi gerillák akcióinak tartják.” ...²

„A városi gerilla azonban jelentősen különbözik ezektől a bűnözőktől. ... A városi gerilla politikai célt követ és csak a kormány, a nagy kapitalisták, a külföldi imperialisták, különösen az észak-amerikaiak ellen támad.”³

Marighella úgy írja le a városi gerillaharcost, mint akit a bátorság és a döntési képesség, a határozottság jellemez. Ismernie kell a városi gerillaakció taktikáját, és kiváló lövésznek kell lennie. Tudatában kell lennie annak, hogy nincs elegendő fegyvere, lőszerre és a felszerelése is hiányos. A kormány katonái és rendőrei modern fegyverekkel, mozgásszabadsággal és nagy erővel rendelkeznek.

A városi gerilla, mindezek ellenére, határozott fölényben van a katonákkal és rendőrökkel szemben, mert míg azokat a nép gyűlöli, a gerillákat és igaz ügyüket támogatja.

A városi gerilla fegyverzetét a könnyű, elrejthető és gyorsan tűzkésszé tehető fegyverek képezik. Ezek közé tartozik a forgópisztoly, a géppisztoly, a rövidcsövű vadászpuska és a kézigránát. A géppisztoly használatának negatívuma a nagy lőszerfogyasztás. A rövid csövű vadászfegyver nem igényel hosszú ideig tartó kiképzést. A kézi páncéltörő rakéták és aknavetők is hasznosak a városi gerillaakcióknál, de kezelőik kiképzése sok időt igényel.

Marighella fontosnak tartja a házilag elkészíthető fegyverek és robbanószerkezetek (Molotov-koktélok, csőbombák, füstképző anyagok, robbanóanyagokat kivető szerkezetek, aknacsapdák, stb.) alkalmazását. Úgy véli, hogy a városi gerilláknak kis csoportokban kell tevékenykedni. A négy-öt főből álló *tűzcsoport* az alapvető harci szervezet. A sikeres gerillaakciókhoz legalább két tűzcsoport szoros együttműködésére van szükség, amelyeket egy vezető (parancsnok) irányít. A tűzcsoportok nagy önállósággal rendelkeznek és a gerillaszervezet vezetősége (Marighella a „stratégiai parancsnokság” kifejezést használja) által kijelölt elsődleges célok után önállóan határozzák meg a gerillaakció célját.

Marighella kézikönyvét egyre több gerillaszervezet tekinti iránymutatónak a városi gerillák harcában.

* * *

A városi gerilla-hadviselés történetéből az alábbi következtetések vonhatók le:

A 20. században két világháború és több száz helyi háború folyt le, amelyekben jelentős számú és nagyságú gerillaerők vettek részt. A gerilla-hadviselés megnövekedett szerepét indokolta a gyarmatbirodalmak felbomlása, a megszálló erők ellen kibontakozó ellenállás, továbbá a gazdasági, politikai, ideológiai és vallási ellentmondások túrhetetlen határokig történő kiéleződése.

2 Carlos Marighella: *Minimanual of the Urban Guerilla*, Adelphi Papers No 79, p. 22. The IISS, London, 1971

3 u.o. p. 23.

Európában elsőként az ír Sinn Fein és annak fegyveres szárnya az IRA indít gerilla-hadviselést, amelynek célja Észak-Írország felszabadítása a brit megszálló hatalom uralma alól és egyesítése Írországgal.

A 20. századi gerilla-hadviselés új vonása a városi gerillák megjelenése és egyre fokozódó aktivitása. A második világháborúban a lengyel Varsóban, az 1950-es években már Algéria városaiban is véres harcok folytak a felkelők és a megszálló erők között. Napjainkban egyre gyakoribbak a városi gerillák akciói Mexikóban, Brazília, Argentína és más dél-amerikai országok sűrűn lakott városaiban. Várható, hogy a jövőben az ilyen jellegű küzdelmekre elsősorban Latin-Amerika, Afrika és Dél-Ázsia sokmillió lakosú nagyvárosaiban kerül sor. Nem véletlen, hogy a városi gerillaharcról szóló írásmű egy brazil gerillavezető Carlos Marighella tollából ered „*A városi gerilla kézikönyve*” címmel. Marighella írásműve új fejezetet nyitott a gerilla-hadviselés elméletében, mert ő, ellentétben Mao Ce-tunggal, Giappal és Che Guevarával nem a parasztságot és a vidéki lakatlan területeket tekinti a gerilla-hadviselés fő erejének és színterének, hanem a városi gerillákat és a nagyvárosokat.

A szerző véleménye szerint a 21. században várhatóan gyakran kerül sor a városi gerillák akcióira és az ellenük bevetett katonai és más erők műveleteire. Erre utalnak napjainkban az iraki és palesztin–izraeli városokban folyó harcok, továbbá az egész Földön észlelhető folyamat, hogy az éhező és ínséges helyzetben lévő emberek milliói a városok felé tódulnak, abban bízva, hogy a város biztosabb létfeltételeket (lakás, munka, ivóvíz, kórház, stb.) nyújt, mint az elmaradott vidék. A valóságban azonban nem így van, és egyre növekszik a feszültség a városok (és kormányok) vezetése, valamint a betelepülők között. Ez a helyzet elsősorban Latin-Amerika, Afrika, Dél-, és Délkelet-Ázsia országaiban figyelhető meg.

A szerző véleménye szerint a jövőben sem Európát, sem Magyarországot nem lehet kizárni a városi gerilla hadviselés esetleges veszélyeiből. Ezt indokolja, hogy Európában és hazánkban is növekszik a Kelet-Európából, Ázsiából és Afrikából betelepülők száma, nő a szegénység, gyarapodnak a szélsőséges nézeteket vallók száma, és 2006-ban a magyar fővárosban lezajlott TV-székház ostroma, továbbá az utcai zavargások, a Molotov-koktélos, kézigránátos és lőfegyveres merényletek egyre növekvő száma arra utalnak, hogy nálunk is gyarapodnak a fennálló rendet elutasítók és az ellene fellépni akaró szélsőséges erők.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Magyar Nagylexikon 1–19. kötet és a Kronológia 1–2. kötet, Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest 1999. és 2006.

Mao Ce-tung: *On Guerilla Warfare*, Nautical and Aviation Publishing Co., Baltimore, 1992.

Guevara, Ernesto Che: *A gerillaharcos kézikönyve*, Ulpius-ház Könyvkiadó, Budapest, 2007.

Giap, Vo Nguyễn: *People's War People's Army*, Bantam Book, New York, 1968.

Moss, Robert: *Urban Gerilla Warfare*, Adelphi Papers No 79 The International Institute of Strategic Studies, London, 1971.

Mapping the Global Future, National Intelligence Council, Washington, D.C., 2005.

Marighella, Carlos: *Minimanual of the Urban Guerilla*, Adelphi Papers No 79, The IISS, London, 1971.

Izsa Jenő

A hírszerzés céljáról és rendszeréről

A hírszerző szolgálatok az állam külső és belső védelmét szolgáló biztonsági intézményrendszer kulcsfontosságú szervei. Az államok politikai vezetői, a kormányok számítanak e szolgálatok különleges képességére, valamint az általuk szerzett és szolgáltatott információkra. A cikk szerzője a hírszerzés céljának, fogalmának összefoglalása után – a hírszerzés megszerzése és működtetése területén történt közelmúltbeli változásokra is utalva – rendszerezett képet ad a Magyar Köztársaság nemzetbiztonsági szolgálatainak helyéről, szerepéről, struktúrájukról, rendeltetésükről és funkcionális feladataik megoszlásáról.

A hírszerzésnek – hasonlóan például az olyan közkeletűen használt biztonsághoz – nincs egy generálisan elfogadott, általánosan használt fogalma. Azt tapasztaljuk, hogy akár a viszonylag szűk terjedelmű szakirodalom, valamint az értő szakmai közvélemény, akár az ún. népszerű irodalom, vagy akár a közbeszéd számos, olykor egymásra alig hasonlító értelmezést csatol e fogalomhoz. Mellőznénk az ilyenkor szokásos megoldást, ezúttal nem sorakoztatunk fel különböző lexikonokból, szótárakból vett meghatározásokat, nem végzünk összehasonlító tartalomelemzést, nem tárjuk fel az alapvető azonosságokat és a markáns eltéréseket.¹

A magunk részéről hírszerzés alatt az állam egyik funkcióját értjük, amelyet az eminens nemzeti érdekek érvényre juttatása és védelme érdekében, kizárólag erre a feladatra létrehozott, közvetlen kormányzati irányítás alatt működtetett szervezetek, – speciális eszközöket és módszereket alkalmazva –, végeznek titkos (bizalmas) és nyílt forrású információk beszerzésével. Ebben a bizonyára nem teljes meghatározásban benne foglaltatik a hírszerzés általános célja, az állami intézményrendszerben betöltött helye és szerepe, továbbá a differentia specifica: a tevékenység alapvető és egyedi sajátossága.

A hírszerzés története egyidős az emberiség történetével. Ebben a szakmában évezredek tradíciók vannak, évezredek szakmai törvények kristályosodtak ki, amelyek a hírszerzés olyan jellemzőit mutatják, mint az univerzalitás és a globalitás. Társadalmi-gazdasági rendszerek váltották egymást, birodalmak keletkeztek, tündököl-

1 A hírszerzés fogalmának értelmezéséről lásd Botz László: Hírszerzés a NATO kapujában. 1999. január, www.kfh.hu/hu/irodalom/publikaciok/hirszerz.htm

tek, tűntek el, a tudomány és a technika újabb és újabb vívmányai forradalmi változásokat, fejlődést hoztak, az ember fokozatosan legyőzte a természetet, sőt ma már az önpusztítás minden kellékével is rendelkezik. A biztonság minden korban alapvető szükséglete volt a társadalmaknak, az államoknak, az egyéneknek. Ebből egyenesen adódott az a felismerés, hogy a fejlődés, a megmaradás, a túlélés egyik döntő feltétele a környezetről, a másik társadalomról, a másik államról, a másik emberről folyamatosan érdemi, használható információkat szerezni, annak érdekében, hogy kisebb-nagyobb súlyú döntéseinket a lehetőség szerinti optimálishoz közelítsük.

Nem lehet illúzióink, ma az államok és a nem állami szervezetek is a lényegét tekintve ugyanúgy folytatnak hírszerzést (információszerzést), mint akár évszázadokkal korábban, jóllehet a technikai és a tudományos fejlettség egészen más, magasabb színvonalon áll, és ennek minden előnyét, eredményét azonnal felhasználják a saját céljaik érdekében. A hírszerzés az állam elemi szükségletei közé tartozik. A régi mondást („Navigare necesse est! = Hajózni pedig kell!”) némileg átalakítva azt mondhatjuk: információt szerezni pedig kell! Igaznak tartjuk ezt a parancsot napjainkban is és a jövőt illetően is.

Az államok vezetőitől, a politika alakítóitól, a döntéshozóktól csak akkor várhatók el ésszerű és hatékony lépések, csak akkor hozhatnak helyes döntéseket, ha megfelelően tájékozottak, ha sokoldalúan informáltak, ha hiteles és megbízható alapokra támaszkodik a helyzetmegítélésük, valamint ismerik a döntést befolyásoló körülményeket, mások törekvéseit, és a tervezett lépéseik következményeire vonatkozó előrejelzéseket.

A vezetésnek (így az államvezetésnek is) egymástól elválaszthatatlan két funkciója a döntés, és a szükséges információk beszerzése. A hírszerzés mással alig helyettesíthető lehetőséget jelent a politikai döntéshozók számára az összefüggések, a háttér és a várható hatások alaposabb megítélésére. A hatékony, jól működő hírszerzés nem vezet szükségképpen hatékony, bölcs politikai döntésekhez. (A politikai jelző itt a legszélesebb értelmezést takarja.) De az információk hiánya, a hamis vagy félrevezető információk biztosan csak rossz döntéseket tesznek lehetővé, mert amikor döntéskényszer van, akkor a kevés, nem hiteles, nem időszerű információkra utaltan is dönteni kell. Egyébként is azt tartja a hírszerzői körökben evidenciaként kezelt mondat, hogy „sohasem tudhatsz eleget”.

A hírszerzés céljai és jelentősége

A hírszerzés célja – általánosságban – a (politikai és katonai) döntéshozók támogatása információkkal. A politikai jelentőséggel bíró döntéseket bonyolult helyzetben, hiányos informáltság mellett, a várható következmények részleges ismeretében, kockázatokat vállalva hozzák meg az illetékesek. Az informáltság növeli a döntések megalapozottságát és esélyeit a kedvezőbb eredmény bekövetkezésének elősegítésére. Am ennek alapvető feltételeként az információknak összhangban kell lenniük a ténnyel.

Az egyes szak- (ágazati-) politikák közül különösen információigényes és információ érzékeny a biztonságpolitika, a katonapolitika (védelempolitika), a külpolitika, a gazdaságpolitika. Ezeken a területeken – jellegüknél fogva – döntő mértékben külföldi eredetű, vagy külföldre vonatkozó adatokra, tényekre, elemzésekre stb. van

szükség, köztük jelentős arányban bizalmas, titkos, nem könnyen hozzáférhető információkra. Ez utóbbiakat alapvető feladatként a hírszerző szolgálatok kötelessége megszerezni, feldolgozni és felhasználásra alkalmas formában a megrendelő (a kormányzat vagy valamely állami szerv) számára átadni, előterjeszteni.

A hírszerzés jelentőségét éppen az adja, hogy speciális eszközökkel speciális tudást termel, ezért megszervezése és megbízható, hatékony működtetése elemi nemzeti (állami) érdek. Ebből egyenesen következik, hogy mivel a hírszerzés a szuverenitás eleme, állami monopólium és felelősség, nem magánosítható, nem adható ki „alvállalkozóknak”. Ezt a követelményt nem ingatja meg az utóbbi évtizedben (főként az USA-ban) egyre erősebben tapasztalható „outsourcing” jelenség a titkosszolgálati szférában és annak közvetlen közelében. A hírszerzés nagyarányú kiszervezése viszonylag újkeletű jelenség, melynek végrehajtására vonatkozóan nincsenek elfogadott szabályok, nincs egy követhető recept. Az Egyesült Államokban a gyakorlati tapasztalatok arra mutatnak, hogy átgondolt stratégiával és megfelelő szabályozással a magáncégek hasznosan illeszthetők be a nemzeti hírszerzés rendszerébe. A hírszerző magáncégek alkalmazása azonban nem lehet általános érvényű, nem egy mindenható megoldás, a speciális cégek soha nem helyettesíthetik, nem válthatják ki, nem tehetik feleslegessé a nemzeti hírszerző szervezeteket. A titkosszolgálatok számára a magánszektor nem lehet más, mint egy hasznos kiegészítő erőforrás, a fenyegetések elhárításához szükséges dinamikus eszköz, amelynek felhasználásával hatékonyabbá válhat működésük, és amely lehetővé teszi, hogy a tevékenységük szétaprózása helyett a nemzeti biztonság szempontjából legfontosabb feladatokra, a legkeményebb „célpontokra” fókuszáljanak. Az ún. „hírszerzési magképeségeket” egyetlen állam sem tervezi és nem fogja a saját irányítása alól kiengedni.²

Az államok politikai vezetői, a kormányok számítanak a hírszerző szolgálatok különös képességeire, valamint az általuk „kitermelt” és szolgáltatott információkra:

- az adott állam közvetlen környezetében (érdekszférájában) jelentkező bármilyen eredetű és bármilyen típusú válsághelyzetben, konfliktushelyzetben;
- az alapvető nemzeti értékek és érdekek bármilyen eredetű közvetlen veszélyeztetettsége esetén;
- az általános politikai irányvonal, a szakpolitikai stratégiák kialakításakor, módosításakor, váltásakor, és
- a politikai hatalmat fenyegető bármilyen eredetű veszélyek megjelenése esetén.

Az önálló nemzeti hírszerzés a szuverenitás egyik lényeges tartalmi eleme, ma az államok szinte kivétel nélkül ezt vallják és követik a gyakorlatban. Nem kell hozzá különösebb fantázia, hogy belássuk: minden állam egyszerre alanya és tárgya a hírszerzésnek – mindenki célpont. A történelem nagy tanulsága, hogy senki sem marad állandó jelleggel szövetséges, senki nem marad örökké ellenség. Az államoknak nincsenek barátai, csak érdekeik vannak, ezért cselekedeteik, törekvéseik mögött – így

2 Erről bővebben Lénárt Ferenc: A magán-titkosszolgálati tevékenység és a biztonság. Új Honvédségi Szemle, 2007. november, és Szalai Gábor: A nemzeti hírszerzés és a magánszektor kapcsolatának alapkérdései az USA-ban. ZMNE KLHTK Hadtudományi Szemle on-line folyóirat, 2008. 2. szám, <http://hadtudomanyiszemle.zmne.hu/?q=hu/2008/1-evfolyam-2-szam>

az általuk irányított hírszerző tevékenység mögött is – mindig az érdekeket kell keresnünk és megtalálnunk. A hírszerzés az állam erejének, biztonsági potenciáljának egyik elengedhetetlen összetevője, képességfaktora.³

A hírszerzés általános céljait és rendszer-független lényegét illetően, valamint az elkülönült, nemzeti hírszerzés feladatára és jövőjére vonatkozólag egyetértünk Trevor-Hoper professzorral: „Ameddig a kormányok tevékenységük bizonyos részét titkolni fogják más kormányok elől és amennyiben politikai lépéseiket a lehető legteljesebb körű és legmegbízhatóbb információkra kívánják alapozni, akkor egyrészt folyamatosan szűrniük kell a titkosság hálóját (saját oldalról), másrészt folyamatosan törekedniük kell mások titkossági hálóján történő áthatolásra. Mindez különböző módszerekkel történik. A célnak ettől még azonosnak kell maradnia. A hírszerzés ezért valójában egy és oszthatatlan...”⁴ Abszolút szakszerű és egyértelmű fogalmazás, egyszerre tudományos igényű és populáris.

Amikor a hírszerzésről beszélünk, egyidejűleg legalább két, szorosan összetartozó értelmezésben kell gondolkodnunk. A *hírszerzés egyik összefüggésben* – szervezeti aspektusból – azt az apparátust (szervezetet) jelenti, amelyik a titkos (és a nyílt) forrású információk gyűjtésével, elemzésével, értékelésével foglalkozik. A hírszerzés az állami biztonság-, kül- és katonapolitika egyik sajátos rendeltetésű eszköze, speciális célokra szervezett intézménye. *Másik értelmezésben a hírszerzés* olyan tevékenységforma, feladatrendszer, amelyet titkos, bizalmas, fontos, más módon meg nem szerzhető információk, dokumentumok megszerzése céljából speciálisan kiképzett, felkészített emberek (erők), illetve speciális technikai eszközök, eljárások és módszerek alkalmazásával végeznek.

A hírszerzés gyakorlatában ez a kettős nézőpontú, alapvetően elméleti síkon történő megközelítés és megkülönböztetés alig állja meg a helyét, mert nyilvánvalóan a hírszerző szervezet nem önmagáért van, az apparátus nem létezik önmagában, csak a szervezetet alkotó részegységek, funkcionális alapon szervezett csoportok, és az ezekbe tartozó, speciális feladatokat végző emberek tevékenységéből áll össze a hírszerzés egy egésszé, egységes rendszerré. Nem vitás, hogy a hírszerzés az állam szolgálatában álló, a biztonságot szavatoló eszközrendszer egyik legrejtettebb, s minden bizonnyal a legmisztifikáltabb eleme. A titkosszolgálatok létét, működését általában és hivatalosan szemérmes hallgatás övezi, nem véletlenül nevezik ezt a területet oly találóan az államok „intim szférájának”.

A hírszerzési rendszer stratégiai célja az, hogy az ország külső, belső biztonságát érintő legfontosabb kérdésekről – a jelentősebb világpolitikai, a világgazdasági tendenciákról, a regionális válságócokban kialakult helyzetről stb. – az állami (kormányzati) döntéshozókat, a polgári és katonai felső vezetést rendszeresen, aggregált formában informálja.⁵

3 Botz László: Hírszerzés a NATO kapujában. 1999. január, www.kfh.hu/hu/irodalom/publikaciok/hirszerz.htm.

4 J. T. Richerson: Külföldi hírszerző szervezetek. MNVK 2. Csf.-ség, 1990, Budapest.

5 Lénárt Ferenc: Az új típusú nemzetbiztonsági információgyűjtés stratégiája. Új Honvédségi Szemle, 2004/3.

A hírszerzés általános céljai:

- információk gyűjtése, elemzése, értékelése és a megrendelők számára előterjesztése, a hírszerzési információk elosztása és azok felhasználása más államokkal, kormányokkal, politikai csoportokkal, pártokkal, katonai erőkkel, mozgalmakkal, nem állami szereplőkkel kapcsolatban, amelyek tevékenységéről, terveiről feltételezhető, hogy érinti az adott állam biztonságát;
- más államok, kormányok vagy mozgalmak hasonló (információszerző) tevékenységének felderítése, akadályozása, elhárítása, megszakítása, semlegesítése;
- titkos tevékenység folytatása a biztonsági kihívást jelentő államok, kormányok vagy mozgalmak tevékenységének, magatartásának befolyásolása, megváltoztatása céljából.

A hírszerzési rendszer működésének eredményei az állam biztonságát érintő, befolyásoló stratégiai és taktikai döntéseinek előkészítése során hasznosulnak. Történelmi példák, esetek sokasága igazolja, hogy a hírszerzés hogyan és milyen mértékben volt képes befolyásolni a hatalmi döntéseket, a politikai és társadalmi folyamatok menetét és kimenetelét. Általános érvénnyel azonban el kell fogadnunk J. Keegan konklúzióját, aki a hírszerzés egy sajátos területét, a háborús katonai hírszerzést illetően azt állapította meg, hogy a hatékony hírszerzés vitathatatlanul fontos, szükséges feltétele volt a katonai győzelmeknek, de önmagában nem lett volna ehhez elégséges tényező, nem is volt döntő szerepe a háborúk kimenetelének eldöntésében.

A népi bölcsesség szerint a tudás (az ellenségről megszerzett tudás különösen) hatalom, de ehhez hozzá kell tennünk azt a félmondatot, hogy amennyiben tényleges potenciál, akcióképes erő párosul hozzá. Sok és hiteles, időszerű és pontos hírszerzési információ sem dönti el a fegyveres küzdelem sorsát, de orientálja és befolyásolja a döntéseket, csökkentheti a veszteségeket, kockázatokat, növelheti a védettséget, eloszlathat a jövővel kapcsolatos bizonytalanságokat, de csak erő közvetítésével képes hatást kifejteni. A jól működő hírszerzés szerepe mind háborúban, mind békében roppant lényeges, de önmagában nem döntő. A nagy hírszerzési fölény sem garantálja feltétlenül a győzelmet. A hírszerzés egy hatásos, nélkülözhetetlen eszköz, de „a harcosnak nem úrnője, hanem szolgája”.⁶

Hírszerzéstörténeti visszatekintés és a jelenlegi helyzet értelmezése

A hírszerzés elméleti megközelítése, illetve ennek alapján való gyakorlati megszervezése és működtetése a magyar hírszerzés közelmúltbeli történetét vizsgálva igen érdekes képet mutat. A rendszerváltozást megelőzően Magyar Népköztársaság állambiztonsági feladatait a Belügyminisztérium egységes szervezetében a belügyminiszter közvetlen alárendeltségében a BM III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség látta el.

6 John Keegan: A háborús felderítés. Európa könyvkiadó, Budapest, 2005. 27. oldal.

Az állambiztonsági feladatok közé tartozott:

- a hírszerzés,
- a kémelhárítás,
- a belső reakció elhárítása,
- a katonai elhárítás,
- az ipari, közlekedési, mezőgazdasági, külügyi, kül- és belkereskedelmi szervezetek, tudományos, kutató- és tervező intézetek védelme a kémek, hazaárulók, kártevők, rombolók, összeesküvők és más ellenséges elemek behatolása ellen,
- az útlevelek ügyintézése, külföldiek ellenőrzése,
- a párt- és a kormány vezetőinek védelme, rendszeres tájékoztatása az ellenség terveiről, tevékenységéről, a fontosabb politikai hatású rendkívüli eseményekről,
- a titokvédelem,
- a rejtjelző munka ellenőrzése,
- a feladatok ellátásához szükséges különböző technikai és operatív teendők elvégzése, illetve a speciális, védett hírosszeköttes biztosítása.

A hírszerzést az állambiztonsági tevékenység egyik elemeként kezelték, ennek megfelelően a hírszerző szervezet az állambiztonság egységes struktúrájába integrálódott, viszonylagos önállóságot élvezett, mivel 1963-tól csoportfőnökségeként működött.

Az Állambiztonsági Főcsoportfőnökség ügyrendje az alábbiakban határozta meg a III./I. Csoportfőnökség, tehát a magyar hírszerző szervezet feladatait:

- a) *Az imperialista és a velünk szemben álló államok politikai, katonai és gazdasági tevékenységéről titkos, megbízható információkat és okmányokat szerez.*
- b) *Megakadályozza az imperialista hírszerzőszervek és szolgálatokban álló emigrációs szervezetek, csoportok hazánk, illetve a szocialista tábor ellen irányuló tevékenységét. Felderíti terveit, szándékait és módszereit, behatolási csatornáikat és a belső reakciós erőkkel való kapcsolatukat.*
- c) *Rendszeresen tájékoztatja a párt- és a kormány vezetőit az ellenség terveiről, tevékenységéről, a fontosabb politikai hatású rendkívüli eseményekről.*⁷

A Minisztertanács (= a Magyar Népköztársaság kormánya) 1975-ben határozatban rögzítette az állambiztonsági feladatokat, köztük a hírszerzés alapvető feladatait:

- a) *titkos információkat szerezni az imperialista, kapitalista államoknak és a velük együttműködő szervezeteknek a Magyar Népköztársaság érdekeit veszélyeztető politikai, gazdasági, katonai és műszaki tudományos, továbbá kulturális tevékenységéről, valamint hazánk külpolitikai, gazdasági és kereskedelmi érdekeit szolgáló kérdésekről;*
- b) *intézkedéseket foganatosítani a Magyar Népköztársaság kül- és belpolitikai érdekeinek megvalósítását szolgáló kérdésekben, az ellenséges szervek megtöresztése, tervei végrehajtásának megakadályozása és erőinek bomlasztása végett;*
- c) *felderíteni, leleplezni, megakadályozni az ellenséges hatalmaknak és szervezeteknek, valamint az országon belüli ellenséges erőknek a Magyar Népköztársaság ellen irányuló terveit, behatolási lehetőségeit, formáit, együttműködésük módját és tevékenységét.*⁸

7 A Magyar Népköztársaság belügyminiszter helyettesének 004. számú utasítása. Budapest, 1963. évi február 12-én a BM III. Főcsoportfőnökség ügyrendjéről.

8 A Minisztertanács 6000/1975. sz. határozata az állambiztonsági feladatokról.

Mélyebb összehasonlító elemzés nélkül is szembeötlő a két megfogalmazás lényegi különbsége. Míg az 1963-as feladat inkább politikai indíttatású, jelszó szerű, ezért nagyon általános, addig az 1975-ben kelt határozat kevésbé ideologikus töltetű, sokkal pragmatikusabb felfogást tükröz, az ország érdekeit helyezi a középpontba. Nyilvánvaló, hogy a két idézett feladatsor mind tartalmi, mind stílusbeli vonatkozásban magán viseli az adott politikai (elsősorban belpolitikai) helyzet minden jellemzőjét, sajátosságát. Így például az első esetben a forradalom utáni konszolidációs időszak lezárásával az államvezetésben kialakított új politikai irányvonalat, vagy a másodikként idézett feladatok a 70-es évtized közepének olyan változásait is mutatják, amelyek a hidegháborús feszültség enyhüléséhez vezettek, illetve a magyar vezetés bizonyos sikereit, önállósodási törekvéseit, útkeresését jelzik.

A III./I. (Hírszerző) Csoportfőnökség feladatai a BM III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség 1979-es ügyrendje szerint az alábbiak:

- a) *országos hatáskörrel tervezi, szervezi, irányítja és végrehajtja hazánk külpolitikai, gazdasági és tudományos-műszaki érdekeit szolgáló, a szocialista tábor országainak biztonságával összefüggő védelmi jellegű titkos információk és dokumentumok szerzését, aktív intézkedések fogantatását;*
- b) *tereszzerű és célirányos felderítést folytat az ellenséges hírszerző, elhárító szervezetekkel, ellenséges szervezetekkel szemben;*
- c) *végzi a nem baráti államokban működő magyar külképviseleti szervek, kolóniák operatív védelmét, és a titokvédelmet.⁹*

Amint egyértelműen érzékelhető, a hírszerzés feladatai egyre inkább letisztultak, pontosodtak, szinte a meglepetés erejével hat, hogy ebben a feladat meghatározásban már a szakmai jelleg erősen dominál, „csak” a „szocialista tábor” és a „nem baráti államok” kitételek jelennek meg mint direkt ideológiai-politikai tölteléksszövegek.

Feltétlenül említést érdemel az a körülmény, hogy a rendszerváltozást megelőző évtizedekben a magyar hírszerző szervezeti rendszerben (a mai állapothoz hasonlóan) elkülönült a katonai hírszerzés, nem volt egységes szakmai irányítás. Ez az elkülönülés abban nyilvánult meg, hogy a magyar katonai hírszerzés 1990-ig a Belügyminisztérium irányítása alatt álló egységes állambiztonsági szervezeten (tehát a III. Főcsoportfőnökségen) kívül, a Honvédelmi minisztérium Vezérkarának 2. Csoportfőnökségeként, önállóan (és a Varsói Szerződésbeli kötelezettségeket teljesítve) működött.¹⁰

Tevékenységét ugyancsak titkos kormányhatározat szabályozta, amelyből a feladat meghatározást idézzük:

„A Honvédelmi Minisztérium Vezérkarának Felderítő Csoportfőnöksége katonai hírszerző feladatai:

- *a Magyar Népköztársaság védelmének elősegítése érdekében titkos katonai, katonapolitikai értesülések, adatok, dokumentációk szerzése a szembenálló ellenséges hatalmak és szövetségek katonai erejéről, szándékáról, valamint hadműveleti, harcászati és fejlesztési terveiről;*

9 A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 26/1979. számú parancsa: A BM III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség Ügyrendjének kiadásáról.

10 Magyar Balázs: A magyar katonai hírszerzés tevékenységének fő irányjai és jellemzői a Varsói Szerződés időszakában. ZMNE KLHTK Hadtudományi Szemle on-line folyóirat, 2008. 2. szám <http://hadtudomanyiszemle.zmne.hu/?q=hu/2008/1-evfolyam-2-szam>

- a Magyar Néphadsereg szervezeti és technikai fejlesztését, kiképzését, valamint hadműveleti alkalmazását elősegítő adatok megszerzése;
- az érintett szervekkel egyeztetve és velük szoros összhangban, katonai jelentőségű anyagok, eszközök, valamint ipari (hadiipari) termékek előállításai, gyártási leírásainak, mintapéldányainak megszerzése.”¹¹

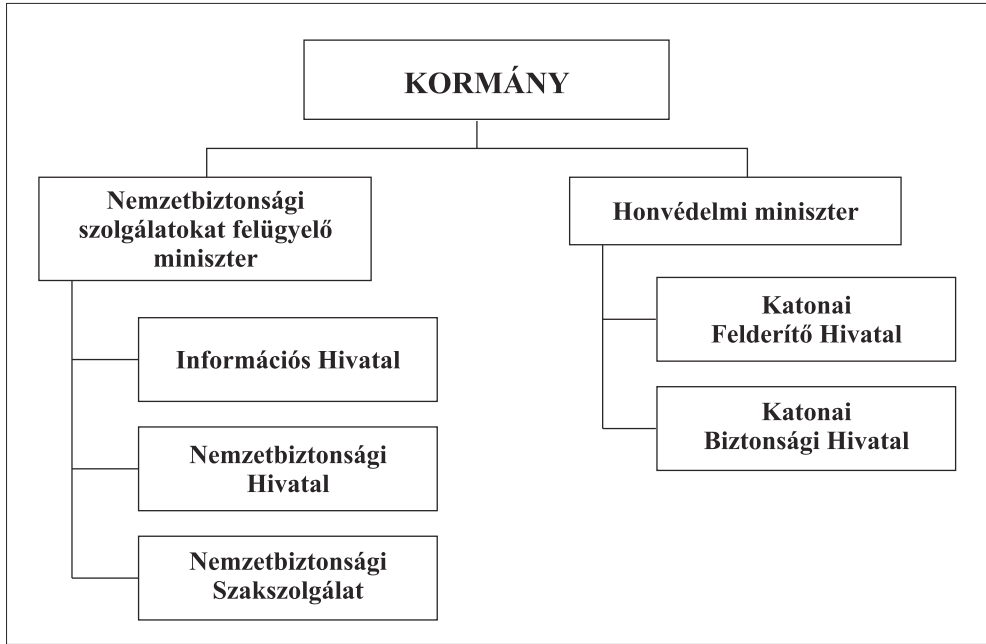
Igazán puritán fogalmazással sikerült egészen konkrét szakmai feladatokat szabni ebben a kormányhatározatban. Nem tévedünk nagyot, amikor azt állítjuk, hogy ez a feladatsor lényegében ma is megjelenik a Katonai Felderítő Hivatal (KFH) tevékenységében, mivel a katonai hírszerző szervezet rendeltetése, hogy a nyílt és a titkos információgyűjtés eszközeivel biztosítsa, hogy a Magyar Köztársaságot közvetlen, váratlan támadás ne érhesse. Feladata továbbá, hogy a biztonság katonai elemeire vonatkozóan adatszerező tevékenységével járjon hozzá a honvédelmi rendszerre, a fegyveres erők fejlesztésére, felkészítésére és várható alkalmazására vonatkozó megalapozott értékeléseken nyugvó állami döntéshozatalhoz.

A magyarországi állambiztonsági szervek működésében a rendszerváltással összefüggő nagy átalakítás az 1990. évi X. törvény nyomán következett be. E jogszabály alapján a BM III. Főcsoportfőnökség III./III. (Belső Reakció Elhárító) csoportfőnöksége jogutód nélkül megszűnt, míg a Főcsoportfőnökség más csoportfőnökségeinek feladatait pedig a kormányrendelettel létrehozott nemzetbiztonsági szolgálatok vették át. A kormányrendelet értelmében – 1990. március 1-jével – a hírszerzési és az elhárítási feladatokat: az Információs Hivatal (IH), a Nemzetbiztonsági Hivatal (NBH), a Magyar Honvédség Katonai Felderítő Hivatala (MH KFH), a Magyar Honvédség Katonai Biztonsági Hivatala (MH KBH) vette át.

A polgári szolgálatok működési területén az Információs Hivatal döntően hírszerzési, míg a Nemzetbiztonsági Hivatal alapvetően kémelhárítási és alkotmányvédelmi tevékenységet folytat. A Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség területén a Katonai Felderítő Hivatal elsősorban hírszerzési, a Katonai Biztonsági Hivatal kémelhárítási és alkotmányvédelmi feladatokat lát el. A Nemzetbiztonsági Szakszolgálat (NBSZ) az 1995. évi CXXV. (nemzetbiztonsági) törvény hatályba lépése előtt, 1990. március 1-je és 1996. március 1-je közötti időszakban a Nemzetbiztonsági Hivatal szervezeti keretében működött Szakszolgálati és Operatív-Technikai Igazgatóságként (SZOTI). Az NBSZ napjainkban független, önálló szervezetként, különleges eszközrendszerével segíti a nemzetbiztonsági szolgálatok, a rendőrség és más rendvédelmi szervek titkos információgyűjtő tevékenységét.

A nemzetbiztonsági szolgálatok rendeltetése, a Magyar Köztársaság nemzetbiztonsági érdekeinek érvényesítése, az ország szuverenitásának biztosítása és alkotmányos rendjének védelme. Feladatuk ellátásához a szolgálatok különleges jogosítványokkal, és a nyílt és titkos információgyűjtés eszközeivel rendelkeznek. A nemzetbiztonsági törvényben meghatározott feladatok köre, és az ezek végrehajtásához szükséges különleges eszközrendszer alkalmazása miatt sajátos szerepet töltenek be az állami szervek rendszerében.

¹¹ A Minisztertanács 6001/1975. sz. határozata a katonai hírszerzési tevékenységről.

1. ábra. A Magyar Köztársaság nemzetbiztonsági szolgálatai

1995-ben a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény által létrehozott nemzetbiztonsági szervezetrendszer az 1. ábra szemlélteti.

Érdemes megvizsgálni a rendszerváltozás után kialakított nemzetbiztonsági struktúra rendező elveit, amelyek figyelembe vételével a napjainkban is funkcionáló rendszert felépítették.

A mai magyar nemzetbiztonsági szolgálatok helyét két rendező elv alapján határozhatjuk meg. Az egyik elvi alap a működési terület elhatárolása: polgári és katonai területre, másik a szakmai tevékenység lényegi jellemzőit megmutató elhatárolás, mégpedig a klasszikus titkosszolgálati ágak alapján: hírszerző, illetve elhárító szolgálatokra. (2. ábra)

A Magyar Köztársaságban a hírszerzési tevékenységet 1990. március 1-jétől két önálló, speciális rendeltetésű, a kormány közvetlen irányítása alatt álló, országos hatáskörű, önálló gazdálkodást folytató költségvetési szervként működő szervezet végzi. Közöttük törvényben meghatározott munkamegosztás van, ennek lényege, hogy a működési területek pontosan elhatároltak: az Információs Hivatal alapvetően a polgári területen, míg a Katonai Felderítő Hivatal alapvetően a katonai hírszerzés területén végzi szakmai munkáját.

Mindkét hírszerző szolgálat döntően a külföldi eredetű, vagy a külföldre vonatkozó titkos és nyílt forrásból származó információk gyűjtésével, elemzésével és a felhasználók számára készített jelentésekkel, értékelésekkel, prognózisok kimunkálásával foglalkozik. Ez az alaprendeltetésük, ezzel járulnak hozzá az ország biztonságához, valamint fontos nemzeti érdekeinek védelméhez és érvényesítéséhez. Mindkét

2. ábra. A magyar nemzetbiztonsági (titkosszolgálati) struktúra¹²

szolgálat állami fegyveres szerv, ahol a vezetés alapvető eszköze a parancs, a munkatársak szigorú függelmi rendben látják el szolgálatukat. A magyar hírszerző szolgálatok által alkalmazott erők, eszközök, módszerek tekintetében nincs lényegi különbség, az információszerzés minden formáját megtalálhatjuk a szakmai tevékenység széles repertoárjában. A KFH tevékenységének fő erőkifejtését a biztonságpolitika katonai elemeire, a katonapolitikára, a hadiiparra és a katonai információkra összpontosítja, míg az Információs Hivatal a biztonság összes többi szegmensével foglalkozik.

Napjainkban a hírszerző szolgálatok szakmai feladatait – alapvető jogi norma-ként – a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény határozza meg. A szolgálatok számára egyértelmű normatív feladatszabást tartalmaz a Magyar Köztársaság Nemzeti Biztonsági Stratégiája¹³ (NBS) is, amely rögzíti, hogy

„A nemzetbiztonsági szolgálatok a törvényben meghatározott feladataik elvégzésével elősegítik az ország szuverenitásának, alkotmányos rendjének védelmét, nemzetbiztonsági érdekeinek érvényesítését. A nemzetbiztonsági szolgálatoknak a kormányzati döntésekhez szükséges információk biztosításával közvetlenül támogatniuk kell a döntés előkészítés folyamatát, a megfelelő döntési alternatívák kidolgozását. Tájékoztatniuk kell a kormányt az ország külső és

12 A Nemzetbiztonsági Szakszolgálatot nem tüntették fel az ábrán, mivel ebben a kontextusban a helye egyértelműen nem határozható meg, hiszen alaprendeltetése a titkos információszerzés technikai és részben humán hátterének biztosítása, tehát önállóan nem folytat titkosszolgálati tevékenységet, hanem a megrendelő szervezetek igényeit szolgálja ki.

13 2073/2004. (III. 31.) kormányhatározat a Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiájáról

belső veszélyeztetettségének, időszerű, illetve távolati alakulásáról. Az információszerzésnek ki kell terjednie a globális, a regionális és a belső veszélyforrásokra egyaránt.”

„A nemzetbiztonsági szolgálatoknak a veszélyforrások felderítése és felszámolása céljából elhárító és hírszerző tevékenységet kell folytatniuk.

Ennek során figyelembe kell venni:

- a térségünkben bekövetkezett változásokat,
- az integrációs folyamatokat,
- az új típusú fenyegetéseket és kihívásokat,
- valamint a külföldön működő magyar intézményeket,
- továbbá a válságkezelő és békefenntartó feladatokban részt vevő magyar alakulatokat és szakértőket érintő fenyegetéseket.

A nemzetbiztonsági szolgálatoknak kiemelt figyelmet kell fordítaniuk a határokon átnyúló nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemben való részvételre.

A Magyarországot érintő biztonsági kihívásoknak megfelelően új típusú együttműködést kell kialakítaniuk és fenntartaniuk a szövetséges államok polgári és katonai nemzetbiztonsági szervezeteivel, illetve a nemzeti biztonsági stratégiában megfogalmazott célok elérésében szintén érdekelt más államok szolgálataival”.

Az előzőekben bemutatott magyar felfogás és a jogi szabályozás lényegét tehát úgy rögzíthetjük, hogy az a hírszerzés fogalmát, feladatait meglehetősen konkrétan és szűkre szabottan értelmezi. A hazai szakmai felfogás, a szakirodalom, a tömegtájékoztatás és a figyelő közvélemény is élesen elhatárolja a titkosszolgálati tevékenység két tradicionális ágát, így két klasszikus és önálló (mondhatni szinte egymástól független) szakterületként kezeli a hírszerzést és az elhárítást. Sőt, amint a titkosszolgálati tevékenységre vonatkozó joganyagból kiviláglik, a magyar törvényhozás és a politikai döntéshozók, a politikai elit és szakértőgárdájuk is ugyanígy gondolkodnak. Ez azzal a következménnyel jár, hogy a hírszerzést inkább aktív, speciális támadó jellegű, (offenzív), alapvetően külföldön folytatott felderítő tevékenységnek, míg az elhárítást inkább megelőző jellegű, reagáló-követő, semlegesítő, alapvetően az országhatárokon belül folytatott speciális védelmi (defenzív) tevékenységként értelmezik és kezelik. Mintha a különbségek lennének a meghatározóak, mintha nem az alapvető nemzeti érdekekhez fűződő fontos információk beszerzése, elemzése, speciális szempontú felhasználása jellemezné mindkét típusú titkosszolgálat munkáját. Mintha nem a konspiráció és a munkatársak speciális tudása, illetve a szervezet speciális kompetenciái és szervezeti kultúrája lenne az alapvető jelentőségű. Mintha eszköz oldalról nem az egybeesések lennének túlsúlyban. A magyar titkosszolgálatok kilencven éves (rövid) története alatt olyan tradíciók alakultak ki és rögzültek, amelyek ezt az izoláló, elkülönítő nézőpontot erősítik.

Érdeemes szemügyre venni, hogy maguk a hírszerző szolgálatok miként értelmezik helyüket, szerepüket és feladataikat. Az Információs Hivatal internetes honlapjáról idézünk minden kommentárt mellőzve:

„Az Információs Hivatal polgári hírszerző szolgálat, mely elsődlegesen az országhatáron kívül tevékenykedik. Általános rendeltetése, hogy a külföldre vonatkozó vagy külföldi eredetű bizalmas információk megszerzésével segítse elő a Magyar Köztársaság nemzeti érdekeinek érvényesülését, működjék közre az ország szuverenitásának biztosításában és alkotmányos rendjének védelmében. A hírszerzési információk a

kormányzati döntések megalapozását szolgálják. A Kormány meghatározza azokat a témákat, amelyekről a hírszerzés útján tájékozódni kíván. E hírigények alapulvételével az Információs Hivatal – különleges eszközrendszere révén – olyan adatokat, értesüléseket, dokumentumokat szerez, amelyek a hivatalos csatornákon egyáltalán nem vagy csak korlátozottan ismerhetők meg.

Feladata teljesítése érdekében a Hivatal műveleti tevékenységet folytat. Humán és műszaki-tudományos eszközökkel létrehozott forrásokból titkos és bizalmas adatokat ismer meg, emellett nyilvános forrásokat is felhasznál, s kiaknázza a nemzetközi együttműködésben rejlő lehetőségeket is. A megszerzett információkat elemzi, a már rendelkezésre állókkal összeveti és értékeli, majd hírszerző jelentéseket készít, amelyeket a döntéshozóknak továbbít. Ezért nélkülözhetetlen a hírszerzés.”

A Katonai Felderítő Hivatal honlapján ennél sokkal visszafogottabban jelenik meg egy mondatba sűrítve az, amit a szolgálat fontosnak tart magáról a bevezető oldalon közölni:

„A Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal (MK KFH) katonai információszerező tevékenységet folytat. A rendelkezésére álló adatok elemzésével és értékelésével hozzájárul Magyarország szuverenitásának és biztonságának megőrzéséhez.” Ezen a puritán mondaton kívül, a továbbiakban nincs információ a hírszerzés forrásairól, eszközeiről, műveleti tevékenységéről.

A magyar hírszerző szolgálatok az állam külső és belső védelmét szolgáló biztonsági intézményrendszer kulcsfontosságú szervezetei. Alaprendeltetésük a politikai döntéshozók tájékoztatása, döntéseik megalapozottságához, optimalizálásához szükséges információk nyílt és titkos forrásokból történő beszerzése és elemzések készítése. A hírszerző szolgálatok által végzett szakmai tevékenység mind céljait, mind eszközeit tekintve speciális, mivel egyrészt a sajátos belső normák és a szakmai tradíciók alapján, másrészt az általuk birtokolt és használt tudás jellege, a sajátos eljárások alkalmazása következtében alapvetően eltér a társadalom más területein vagy akár a biztonsági szférában végzett tevékenységektől. *Ezek a szervezetek az átfogóan értelmezett biztonság épületének tradicionálisan erős, de láthatatlan tartópillérei, ám nem virtuális, hanem nagyon is valóságos, potens és erős elemei.*

VEZETÉS – FELKÉSZÍTÉS

Kassai László – Ocsovai János

A területi katonai igazgatás új szervezeti rendje

A területi katonai igazgatás új szervezeti rendjének kialakítása című pályamű az MHTT 2008.évi pályázatán II. díjat nyert. Az alábbiakban közölt írásban, amely az Internetre feltett eredeti tanulmány második részének tömörített változata, a szerzők az önkéntes haderőrendszerre történő áttérés követelményeinek megfelelően áttekintik a területi katonai igazgatási szervek új illetékességi területének kialakításával összefüggő kérdéseket; bemutatják a hadkiegészítő parancsnokságok helyét, szerepét és feladatrendszerét, valamint működésük rendjét; majd javaslataikat is megfogalmazva, összegzik a katonai igazgatási szervek új struktúrájának kialakításával és működésével kapcsolatos tapasztalatokat.

A területi katonai igazgatási szervek (hadkiegészítő parancsnokságok) illetékességi területének kialakítására – a folyamatos haderőreform és struktúra felülvizsgálat közben – több elgondolás volt. A Kormány a 2234/2000 (IX.21.) határozatában – minden bizonnyal a tárca előterjesztésére – egyetértését fejezte ki az iránt, hogy a haderőreform követelményeinek megfelelően, a közigazgatás korszerűsítésének keretében a megyei hadkiegészítési rendszer régiók szerint hadkiegészítő és toborzó rendszerré alakuljon át, a megyei illetékességű államigazgatási önkormányzati szervek régiók szerinti működésére történő áttéréssel egy időben. Ezt követte a Magyar Honvédség 2004–2013 közötti időszakra vonatkozó átalakításának új szervezeti struktúrájának kialakításáról szóló 2236/2003 (X.1.) Korm. határozat, mely szerint az önkéntes haderőre való áttéréssel egyidejűleg a megyei hadkiegészítő parancsnokságok bázisán, a jelenlegi 15–20%-nak megfelelő létszámmal – a kialakításra kerülő régiókkal összhangban – területi toborzó és érdekvédelmi központok jöjjenek létre, amelyek a megszűnő hadkiegészítő parancsnokságok megmaradó feladatait is ellátják.

A közigazgatási reform a honvédelmi tárcát is érintő folytatásának fontos részét alkotta a regionális és kis térségi szervezést igénylő államigazgatási feladat- és hatáskörök, valamint a területi államigazgatási szervek átalakítására vonatkozó intézkedésekről szóló 1075/2004 (VII.21.) Korm. határozat. Ez a határozat a takarékos állam megvalósítását és az állampolgárok magasabb színvonalú kiszolgáltatásának megvalósítását célozta meg. A határozat egy sor rendelkezést tartalmaz a területi államilag hatékony, áttekinthető és költségtakarékosan működő állam új rendjének kialakítása érdekében.

Ilyen előzmények illetve előkészületek után – amelyre az Internetre feltett tanulmány részletesen utal –, került sor a két hadkiegészítő parancsnokság alapítására. A honvédelmi miniszter által kiadott *Alapító Okiratok a hadkiegészítő parancsnokságok számára a következő illetékességi területeket jelölték ki:*

– *A Magyar Honvédség Kelet-Magyarországi Hadkiegészítő parancsnokság számára a 111/2006 (HK. 23.) HM határozat illetékességi területének Bács-Kiskun-, Békés-, Borsod-Abaúj-Zemplén-, Budapest Főváros-, Csongrád-, Hajdú-Bihar-, Heves-, Jász-Nagykun-Szolnok-, Nógrád-, Pest-, és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyék közigazgatási területét határozata meg.*

– *A Magyar Honvédség Nyugat-Magyarországi Hadkiegészítő parancsnokság számára a 112/2006 (HK. 23.) HM határozat illetékességi területének Baranya-, Fejér-, Győr-Moson-Sopron-, Komárom-Esztergom-, Somogy-, Tolna-, Vas-, Veszprém és Zala megyék közigazgatási területét határozata meg.*

Mindkét hadkiegészítő parancsnokság alapításról szóló – már korábban említett – honvédelmi miniszteri határozatok pontosan rögzítik mindazon jogszabályi felhatalmazásokat, amelyek alapján a honvédelmi miniszter mindkét hadkiegészítő parancsnokságot megalapította. Az alapítás tekintetében a határozatok fontos részének tartjuk, hogy *a két hadkiegészítő parancsnokság a megyei (fővárosi) hadkiegészítő parancsnokságok bázisán kerültek létrehozásra.* Természetesen az alapítással egyidőben a fővárosi és a tizenkilenc megyei hadkiegészítő parancsnokságok szintén honvédelmi miniszteri határozatokkal megszüntetésre kerültek.

A hadkiegészítő parancsnokságok alaptevékenysége és fő feladatai

A hadkiegészítő parancsnokságok alaptevékenysége – a már szükségszerűen is más-más megközelítésben és összefüggésben – Hvt. 60. § (1)- (2) bekezdésében foglalt honvédelmi igazgatási feladatoknak az illetékességi területeiken történő ellátása. Ezen alapvető törvényi rendelkezések alapján a *hadkiegészítő parancsnokságok végzik:*

- a Honvédség állományának toborzás útján történő kiegészítését,
- megelőző védelmi helyzet és rendkívüli állapot idején a honvédség hadkötelesekkel történő kiegészítését,
- a Honvédség és a rendvédelmi szervek részére szükséges gazdasági és anyagi szolgáltatási kötelezettség teljesítését, valamint a védelmi igazgatási szervek tevékenységének segítését,
- a hadkötelesek (volt hadkötelesek) és a Honvédség nyugállományú tagjai, illetve azok hozzátartozói szociális érdekeinek védelmét valamint a kegyeleti tevékenységét.

A jogalkotó azzal, hogy – társadalmi, politikai, de leginkább gazdasági okok miatt – békében megszüntette az általános hadkötelezettséget és bevezette az önkéntes haderőre való áttérést, *radikálisan átrendezte a területi katonai igazgatási szervek (hadkiegészítő parancsnokságok) és a központi katonai igazgatási szervek alaptevékenységét.* Az átrendezés mindenek előtt abban nyilvánult meg, hogy ezen szervek alaptevékenységét békeidejére, a megelőző védelmi helyzetre és a rendkívüli állapotra (a továbbiakban együtt: védelmi időszak), a korábbiakhoz képest differenciáltabban határozta meg. Ennek megfelelően egy-egy védelmi időszakra jellemző sajátosságok szerint megvál-

tozik az alaptevékenység tartalma, jellege és megnő a tevékenység intenzitása, megváltoznak a végrehajtás jogszabályi, tárgyi és anyagi feltételei stb.

Az átrendeződés másrészt abban is megnyilvánult, hogy *békében a hadkiegészítő parancsnokságok feladat- és hatáskörének egy része átkerült az MH Katonai Igazgatási Adatfeldolgozó Központhoz (KIAK)*. Az MH KIAK a vonatkozó jogszabályi rendelkezések szerint a honvédelmi feladatok irányításában, felügyeletében és végrehajtásában érintett szervek részére a hadkötelezettség előkészítéséhez, bevezetéséhez és fenntartásához, a hadkötelesek katonai szolgálatának előkészítéséhez, tervezéséhez, és letöltéséhez a hadkötelezettséggel összefüggő szociális és kegyeleti gondoskodás biztosításához szükséges személyi és szolgálati adatok – továbbá a gazdasági és anyagi szolgáltatások tervezéséhez és elrendeléséhez – a jogszabályok által meghatározott tényeket és adatokat gyűjt, feldolgozza és a hatáskörrel rendelkező szervek részére hozzáférhetővé teszi.

Az átrendeződés következő sajátossága, hogy a Hvt.-ben *a hadkiegészítő parancsnokságok alaptevékenységének homlokterébe a honvédség állományának toborzás útján történő kiegészítése került*, amely a hangsúlyt az önkéntességre helyezi. A hadkiegészítő parancsnokságok toborzással kapcsolatos feladatait – fő vonalakban – a katonai toborzás rendjéről szóló 23/2002 (IV.10.) HM rendelet szabályozza.

További sajátossága az alaprendeltetés átrendeződésének, hogy *a Honvédség hadkötelesekkel való kiegészítését a hadkiegészítő parancsnokságok – a jogszabályokban meghatározottak szerint – csak megelőző védelmi helyzetben és rendkívüli állapot idején végzik*. Ezen feladatok végrehajtásánál figyelembe kell venni, hogy a Hvt. XIV. fejezete – az Alkotmány 19/E §-ban meghatározott esetben – a megelőző védelmi helyzet, rendkívüli állapot, szükségállapot, valamint veszélyhelyzet idején alkalmazható rendkívüli intézkedéseket határoz meg. Ezen feladatok végrehajtására természetesen a hadkiegészítő parancsnokságoknak béke időszakban kell felkészülni.

A jogalkotó (Hvt. és 71/2006 IV.3. Korm. rendelet) a jelen viszonyok figyelembevételével *a honvédelem céljának és érdekeinek megfelelően szabályozza a gazdasági és anyagi szolgáltatási kötelezettségek körét*, azonban – az ingatlanok és technikai eszközök jelentős részének magántulajdona miatt – óvatos a békeidőszakra kialakított rendelkezések tekintetében. A Hvt. 34–35.§-i a felkészülés béke időszakára számos korlátozó rendelkezést tartalmaz, csupán néhány területen feltételesen tesz lehetővé szolgáltatásra irányuló kötelezést. A hadkiegészítő parancsnokságok számára a Hvt. 37. § (6) bekezdése a technikai eszközökkel kapcsolatos szolgáltatás tervezésére határoz meg feladatot illetve hatásköröket. Ami pedig a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2004. évi CV. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról szóló 71/2006 (IV.3.) Korm. rendeletet illeti a hadkiegészítő parancsnokságok számára az ingatlanok nyilvántartására és igénybevitelére, valamint a technikai eszközök igénybevitelének tervezésével kapcsolatban határoz meg konkrét feladatokat.

A Hvt. által a hadkiegészítő parancsnokságok számára meghatározott alaprendeltetés köréből végül *a hadkötelesek (volt hadkötelesek) és a honvédség nyugállományú tagjai, illetve azok hozzátartozói szociális érdekeinek védelme, valamint a kegyeleti tevékenységet kell említenünk*. Az előző Hvt. (1993. évi CX. törvény) rendelkezéseire képest a törvényi szöveg kiegészült a „volt hadkötelesek” –kel és a „kegyeleti tevékenység” szervezésének feladataival.

Mint ismeretes a Hvt. előkészítése, de leginkább a területi katonai igazgatási szervek (hadkiegészítő parancsnokságok) átszervezése kapcsán az ügyben érintett vagy véleménynyilvánító és befolyással bíró körök az *alaprendeltetés körét jelentősen szűkíteni illetve annak teljes megszüntetését is hangsúlyozták*. Itt kívánjuk megjegyezni, hogy a honvédelem és a Honvédség alapvető érdeke a történelem során meghonosodott területi katonai igazgatás alaptevékenységi körének a fenntartása. Ezen feladat- és hatásköröket ugyanis sem az egyes egyéb feladatok ellátására létrehozott katonai szervezetek, sem a területi államigazgatási szervek ellátni nem tudják. Sajnos ma már gyakran tapasztaljuk, hogy az egyes tárcák hatáskörüket meghaladóan szakmai ismeretek hiányában, főleg politikai megfontolásokból, egyre intenzívebben avatkoznak be az ország honvédelméért felelős tárca működésébe. A tárca ugyanakkor gyakran a honvédelem és a katonai-szakmai érdekeket nem tudja kellő mértékben érvényesíteni.

A hadkiegészítő parancsnokságok – a Hvt. által meghatározott alaprendeltetés, a tevékenységüket meghatározó fontosabb jogszabályok és egyéb rendelkezések, az alapító okiratok, a kialakult hagyományok és a HM Személyzeti Főosztály iránymutatásai alapján – kidolgozták a Szervezeti és Működési Szabályzataikat (a továbbiakban: SZMSZ), *melyben egyebek mellett részletesen meghatározásra kerültek a végrehajtandó fő feladatok*. A hadkiegészítő parancsnokságok SZMSZ-ei *a fő feladatokat alapvetően a végrehajtás sajátos tartalma szerint csoportosították*. Nevezetesen: a tervezést, a szervezést, a végrehajtást és a közreműködést igénylő feladatok szerint. A meghatározott feladatok, a védelmi helyzet szerint differenciált időszakoknak megfelelően, tartalmazzák a Hvt. által meghatározott alaprendeltetésből adódó újszerű feladatokat. Az SZMSZ-ek külön is kiemelten kezelik egyrészt a toborzással és a Honvédség gondoskodási körébe tartozók szociális ügyeinek érdekképviseletét, valamint a kegyeleti tevékenységet, másrészt a minősített időszaki feladatok és a készenlét folyamatos fenntartását, valamint a hadkötelezettség bevezetését követő feladatok végrehajtására való felkészülést.

A hadkiegészítő parancsnokságok szervezeti felépítése

Az alapításról szóló honvédelmi miniszteri határozatok szerint *a hadkiegészítő parancsnokságok szervezeti felépítését a SZMSZ-ek tartalmazzák, amelyek a Honvéd Vezérkar Főnök által jóváhagyott állománytáblákra alapozódnak*. A Honvéd Vezérkart – a kialakult körülmények – igen nehéz, sőt kritikus helyzetbe hozták a hadkiegészítő parancsnokságok szervezeti felépítésének kialakításánál. Megmaradtak ugyanis a Hvt. által húsz megyei (fővárosi) parancsnokságokra meghatározott feladatok, ugyanakkor – mint ismert – húszról kettőre kellett csökkenteni a hadkiegészítő parancsnokságok számát. A megnövekedett illetékességi területek ellenére az állomány létszáma 53%-kal csökkent, amely az állomány leterheltségét jelentősen megnövelte, illetve a működés feltételeit csökkentette, de a megyei közigazgatási illetve államigazgatási szervekkel való együttműködést is megnehezítette.

A fent vázolt negatívan befolyásoló tényezők mellett a hadkiegészítő parancsnokságok szervezeti struktúrájának kialakításánál figyelembe kellett venni a Hvt. 73.§-ban meghatározott követelményeket is, mely szerint *a Honvédség szervezeteit*

békében és háborúban való működési rendnek megfelelően úgy kell kialakítani, hogy azok képesek legyenek a meghatározott feladatok végrehajtására. Ezen törvényi követelményekkel összefüggésben el kell mondanunk, hogy valamennyi szervezet egyik legfontosabb része a szervezeti struktúra, amely a feladatok és a szervezeten belüli alá- és fölé rendeltségek, valamint a különös összefüggések meghatározásával biztosítják hogy az adott szervezet valamennyi összetevője előmozdítsa saját eredményes működését. A szervezeti struktúrák szabják meg az adott szervezeten belüli minden tevékenység keretét, és azzal biztosítják az egyes folyamatok lebonyolítását.

A Honvéd Vezérkar Főnök által jóváhagyott SZMSZ-ek szerint mindkét *hadkiegészítő parancsnokság szervezeti struktúrája* a Hvt. által meghatározott alaprendeltetésnek illetve a folyamatos működés biztosításának megfelelően *a következők szerint épül fel*:

- a) *A vezető szervekhez tartoznak a hadkiegészítő parancsnokok, a hadkiegészítő parancsnokok-helyettesek és a vezetést segítő személyek.*
- b) *A következő belső szervezeti egységként szerepelnek a hadkiegészítő parancsnokság osztályai és alosztályai. Nevezetesen: a Toborzó és Érdekvédelmi osztály, a Készenléti és Katonai Igazgatási osztály, és az Ellátó alosztály.*
- c) *A SZMSZ-ek szerint a hadkiegészítő parancsnokságoknak megyénként illetve a fővárosban kihelyezett részlegei települnek, illetve működnek. A Kelet-Magyarországi Hadkiegészítő Parancsnokság szervezeti rendjében Budapesten és Debrecenben Toborzó és Érdekvédelmi Központok, az illetékességi területéhez tartozó megyék székhelyén, pedig Toborzó és Érdekvédelmi Irodák működnek. A Nyugat-Magyarországi hadkiegészítő parancsnokság szervezeti rendjében Székesfehérváron Toborzó és Érdekvédelmi Központ, az illetékességi területükhöz tartozó megyék székhelyén pedig, Toborzó és Érdekvédelmi Irodák (8) működnek.*

A parancsnokságok alapvető feladatrendszerének működtetése

A hadkiegészítő parancsnokságok alapvető feladatrendszerét (alaptevékenységét) a már többször érintett Hvt. 60. § (1) – (2) bekezdése határozza meg. Tekintettel arra, hogy ezek a feladatrendszerek teljes mértékben lefedik, átfogják a hadkiegészítő parancsnokságok rendeltetés szerű alaptevékenységét ezért fontosnak tartjuk hogy, ezen rendszerek működtetését egyrészt békeállapot, másrészt a hadkötelezettség bevezetésének időszaka szerint differenciáltan vizsgáljuk.

1) Mindenek előtt a *Honvédség toborzó rendszerének keretében megoldandó fontosabb feladatokat* kívánjuk bemutatni. Ezek a következők:

- a) *Békefeladatként oldják meg a hadkiegészítő parancsnokságok a Honvédség állományának toborzás útján való biztosítását. Így:*
 - a katonai tanintézetekbe 250 fő felvételéhez szükséges mintegy 1600 fő toborzását, amely messzemenőleg biztosítja a minőségi kiválasztást;
 - a szerződéses állományba 1000–1500 fő felvételéhez szükséges 5000 fő toborzását; az önkéntes tartalékos állományba 200 fő felvételéhez 600 fő toborzását;
 - a pilótaképzésre 10–15 fő felvételéhez mintegy 1500 fő toborzását;
 - az alkalmassági vizsgálatok szervezését;

- a szerződéses állomány behívásának szervezését és végrehajtását;
- az országos és regionális kampányok szervezését;
- a „Bevetés Klub” és „Bevetési próba” rendezvényeinek szervezését. Megszervezik továbbá az együttműködést a területi munkaügyi központokkal, a katonai szervezetekkel, a helyi tanintézetekkel, valamint a rendvédelmi szervek toborzó részlegeivel. Az illetékességi területükön a Honvédelem érdekében propaganda tevékenységet is végeznek.

b) *A hadkötelezettség bevezetését követően* a hadkiegészítő parancsnokságok végrehajtják a hadköteles állomány nyilvántartását, adataik pontosítását, azok sorozását és behívását, valamint intézik a katonai szolgálatra önként jelentkezők ügyeit. Végrehajtják továbbá a katonai tanintézetekbe a 250 fő felvételéhez szükséges 1600 fő toborzását.

2) *A Honvédség területi katonai igazgatási rendszerének folyamatos működtetése során* is számos feladatot kell a hadkiegészítő parancsnokságoknak megoldani.

a) *Alapvető békefeladatként jelentkezik* a hadkötelezettség bevezetésének biztosítása érdekében a parancsnokság készenlétének folyamatos fenntartása, melynek keretében meg kell oldani: – a szakfeladatok végrehajtására vonatkozó tervek, okmányok kidolgozását és naprakészen tartását; – az állomány felkészítését és a feladatok begyakorlását, valamint részt kell venni a végrehajtásban közreműködő más szervek felkészítésében is.

A Honvédség és a rendvédelmi szervek részére a gazdasági és anyagi szolgáltatási kötelezettség biztosítása keretében a 71/2006 (IV.3.) Korm. rendeletben előírt nyilvántartás vezetése; a beérkezett igények feldolgozása; a kijelölés határozatban való végrehajtása illetve határozati javaslat előterjesztése a területileg illetékes megyei fővárosi védelmi bizottsághoz; az igénylők és tulajdonosok tájékoztatása a kijelölésről; a kijelölt tulajdonosok rendszeres (évenkénti) adatszolgáltatási kötelezettségeinek feldolgozása, nyilvántartás naprakészen tartása; a minősített helyzetben történő igénybevétel elrendeléséhez szükséges határozatok előkészítése.

Védelmi igazgatási szervek tevékenységének segítése terén: a területi és helyi védelmi bizottságoknak a Honvédség hadkiegészítésének segítésére vonatkozó terveik elkészítése és naprakészen tartása; a területi és helyi védelmi bizottságok tájékoztatása a Honvédség, a honvédelem és a honvédelmi igazgatás aktuális feladatairól, illetve kérdéseiről; – részvétel a területi védelmi bizottságok munkájában, valamint a védelmi igazgatási szervek és önkormányzatok honvédelmi felkészítésében.

b) *Hadkötelezettség bevezetését követő feladatok keretében* a hadköteles nyilvántartás vezetése, amely kiterjed: a nyilvántartás átvételére, pontosítására, rendezésére és kezelésére; – a Hvt-ben előírt adatszolgáltatási és bejelentési kötelezettségek feldolgozására és a Hvt-ben előírt adatszolgáltatásra. Fontos feladatként jelentkezik a Honvédség hadkötelesekkel való kiegészítése, amely magában foglalja: a behívhatóság elbírálását; a sorozás és behívás előkészítést; a hadkötelesek katonai szolgálatának félbeszakításával és leszerelésével továbbá a hadkötelezettség megszüntetésével kapcsolatos feladatokat.

A Honvédség és rendvédelmi szervek részére a gazdasági és anyagi szolgáltatási kötelezettség biztosítása körében: a Korm. rendeletben előírt nyilvántartás vezetése, kezelése a békeidőszaki feladatok folytatása; az igénybevételi kérelmek feldolgozása, elrendelő határozatok kiadása; illetve előterjesztése a megyei fővárosi védelmi bizottságokhoz.

Meghagyási feladatok végrehajtása terén: a meghagyásban érintett szervek névjegyzékeinek feldolgozása és a meghagyásba helyezés végrehajtása.

A védelmi igazgatási szervek segítése körében: a területi és helyi védelmi bizottságok tájékoztatása a Honvédség, a honvédelem és a honvédelmi igazgatás aktuális feladatairól, illetve kérdéseiről; részvétel a területi védelmi bizottságok munkájában.

3) *A Honvédség érdekvédelmi rendszerének működtetésével kapcsolatos feladatok az alábbiakban összegezhetők.*

a) *A békefeladatok között a jelenleg mintegy 34 312 főt számláló gondoskodás körébe tartozók ügyeinek intézése jelentkezik. Ebben a körben: az okmányok kiadása; a segélyezés; az üdültetés; a ruházati ellátás biztosítása; a látogatások végrehajtása; a jubileum évfordulók alkalmával az érintettek köszöntése; az elismerési javaslatok kezdeményezése; az érdekvédelmi nyilvántartás vezetése és naprakészen tartása; a kegyeleti tevékenység és ügyintézés végrehajtása (évente átlag 7–800 fő); kapcsolattartás a nyugállományú klubokkal és társadalmi szervezetekkel (83 szervezet 17 959 fő) tevékenységük segítése és a családtámogatási rendszer működtetése.*

b) *A hadkötelezettség bevezetését követően szintén számos időigényes feladatot kell a parancsnokságoknak megoldani. Ezek a következők: a tényleges állományba tartozók családtagjai helyzetének figyelemmel kísérése és részükre a segítségnyújtás megszervezése; a harctéri információk, tájékoztatók gyűjtése és továbbítása a hátra maradt családtagok részére; a hadisérültek adatainak összegyűjtése és utógondozó, rehabilitációs intézetbe történő ápolásának elősegítése; a hadiözvegyek, hadiárva gondozási körbe vonása és ellátásuk végzése, valamint foglalkoztatásuk elősegítése; a hadisérültek, hadiözvegyek, hadiárva segélyezésének végzése; a családtagok értesítése hadisérülésről, elhalálozásról, a katonai szervezetektől kapott tájékoztatás alapján az eltűnté nyilvánításról; a kegyeleti tevékenység végzése; az érdekvédelmi nyilvántartás vezetése és naprakészen tartása, továbbá részvétel a hadkötelesek nyilvántartásba vételében és sorozásában.*

Az új szervezeti struktúrában történő működéssel kapcsolatos fontosabb tapasztalatok, javaslatok

A területi katonai igazgatás új szervezeti struktúrájának kialakításával kapcsolatos tapasztalatok – amelyeket néhány kérdésköré csoportosítva összegezzünk – több irányúak, egyrészt a kormányzat, másrészt a katonai előjárók részére szolgálnak tanulsággul.

□ A területi katonai igazgatási szervek helyének és szerepének helytelen, torz megítélése elsősorban a kormányzatnak a hadkötelezettség megszüntetéséből levont hibás illúziókra alapozott következtetésével, ezen szervek működésének elméleti tisztázatlanságával és a katonai felső vezetés kellő szakmai (katonai) határozott fellépést nem mutató magatartásával is magyarázható. Misem bizonyítja ezt legjobban, hogy 2006. nyaráig a kormányzat és a katonai felső vezetés 100 főben kívánta meghatározni a hadkiegészítő parancsnokságok létszámát. Ezen az állásponton az átszervezésben résztvevő vezérkari szervek – a szervezési elveknek megfelelően – figyelemmel az áttérés céljára és a szervezetek feladataira is csak nagy erőfeszítések útján tudtak változtatni, így mint már jeleztük is a hadkiegészítő parancsnokságok létszáma 200 főben lett meghatározva.

Tekintettel arra, hogy a Honvédség egy szoros hierarchiában szervezett és centráliisan irányított szervezet a szakmában járatos jól felkészült és fegyelmezett állomány, (természetesen figyelemmel a szervezeti önreflekszekre is) a megadott kormányzati keretek között megértette a kormányzat célját. Az áttérés előkészítése érdekében a legszükségesebb szakmai elemzésekre, konzultációkra és egyeztetésekre került sor. Az előkészítés során a szakemberek több lehetséges változatot alakítottak ki módot adva az előjáróknak, hogy az összkövetelmények figyelembevétele mellett valóban a lehető legjobb megoldás mellett döntsenek. A kialakításra javasolt két szervezeti forma működési mechanizmusa a szakemberek részéről modellezésre is került, melynek eredményeként a szükséges korrekciók megtörténtek.

□ A területi katonai igazgatási szervek új szervezeti rendjének kialakításához a Hvt. Már 2005-ben megadta a lehetőséget. A késlekedés oka feltehetően a Honvédség általános átszervezésének folyamatával is magyarázható, de a késlekedésben minden bizonnyal szerepe volt a kényelemszerető jogalkalmazási magatartásnak is. Ez utóbbival magyarázható, hogy a Hvt. végrehajtásával kiadott Korm. rendelet is majdnem két évet késett.

Az átalakítások szükségességét és annak tényét a megyei–helyi társadalmi környezet kételkedéssel és értetlenséggel vette tudomásul, a megyei parancsnokságok felszámolását, pedig komoly aggodalommal fogadták és jelentős tekintély veszteségnek tekintették.

A területi katonai igazgatási szervek (hadkiegészítő parancsnokságok) ilyen radikális és a régihez képest alapjaiban történő átalakítására meghatározott hat hónap egyesek szerint elegendő volt, mások szerint ezek a feladatok csak indokolatlan kapkodással voltak végrehajthatók. A két területi parancsnokság kialakítására, felépítésére a 20 régi megyei (fővárosi) parancsnokság felszámolásával egy időben került sor. A fenti párhuzamos, de ellentétes tevékenység végrehajtását két szakmai csoport végezte. A felépítés, kialakítás folyamatát a szervezési időszak első napjaiban kinevezett új vezetők vezették, illetve irányították. A 20 megyei (fővárosi) parancsnokság megszüntetését, pedig a helyi felszámoló bizottságok végezték a HM Személyzeti Főosztály Központi Toborzó, Érdekvédelmi és Katonai Igazgatási Osztály irányításával. A párhuzamos, de elkülönült tevékenység eredményesnek bizonyult, hiszen a két parancsnokság megalakítása és a 20 megyei (fővárosi) parancsnokság felszámolása is lényegében eredményesen és a megadott határidőre végrehajtásra került.

□ Az átalakítás illetve a területi működés eredményességének egyik kulcskérdése, a beosztásokba tervezett minőségi szakállomány megőrzése, időbeni kiválasztása, kinevezése és a lehetőségek függvényében a beosztási és rendfokozati előmenetelük biztosítása volt. A két parancsnokság új állományának átlagéletkora jelentősen csökkent, zömében fiatal, felkészült, a beosztási feltételekkel rendelkező és nagy munkabírási személyek vállaltak szolgálatot az új szervezetekben. Természetesen nem hallgatható el, hogy keletkeztek komoly szakmai veszteségek is. A régi parancsnokságok 43–47 év közötti tapasztalt vezetői nagy számban (20 főből 11 fő) azonos vagy magasabb beosztásért sem vállaltak további szolgálatot. A szinte két évente ismétlődő, most már folyamatossá váló átalakítások okozta bizonytalanságok, a mobilitási hajlandóság hiánya miatt inkább a 25 éves szolgálati viszony után igénybe vehető nyugállományt választották. Valószínűleg a fenti döntéseket az is erősítette, hogy a nyugdíjazással kapcsolatos tervezett negatív irányú változások széles körben elterjedtek a haderőben.

Sajátos, de teljesen érthető okok miatt – mivel a hadkiegészítő parancsnokságok átalakítása térben és időben egybeesett az MH Összhaderőnemi Logisztikai és Támogató Parancsnokság felszámolásával és az MH Összhaderőnemi Parancsnokság kialakításával – az anyagi technikai eszközök leadása illetve átcsoportosítása a felszámolási időszak utolsó harmadára tolodott át. A szinte kampány jellegű feladatot a felszámoló állomány – esetenként sok túlmunkával is – de jól megoldotta. A felszámolási folyamat egyik legnagyobb problémáját a mintegy 2,5 millió db. nyilvántartó karton (20 volt kiegészítő parancsnokság anyagai) központi tárolásba vonása jelentette, melyet szintén a szervezési időszak utolsó fázisában az MH KIAK átköltöztetését követően sikerült csak végrehajtani.

Az átalakítási folyamatban komoly problémát okozott az új szervezetek működési objektumainak kijelölése, „helyben szolgálni” vagy bérelt irodákba költözni változatok egyes helyőrségben gyakran cserélődtek (pl. Eger, Salgótarján, Tatabánya stb.). A HM illetékes szakmai közegeivel hatékony együttműködésben, időben sikerült jó kompromisszumos megoldásokat találni, melyek eredményeként zömében a régi parancsnoksági épületekben „összehúzódva” működnek jelenleg is az új szervezetek. *Ezzel a megoldással átmenetileg egyrészt megszűnt a bizonytalanság, másrészt sikerült a nyugdíjasklubok és más társadalmi szervezetek helyiség igényeit is megoldani.*

□ A két új parancsnokság eredményes vezetésével a három alapvető szakmai terület (toborzás, érdekvédelem és katonai igazgatás) az átalakítás időszakában is megőrizte alapvető képességeit és az előző években elért eredményeit. *Összességében megállapítható, hogy a területi katonai igazgatás rendszerének az átalakítása – a jelzett fogyatékoságok ellenére – terveszerűen és meghatározott időpontra eredményesen befejeződött.*

A már többször említett két új parancsnokság igen rövid időn belül a tervek szerint megalakult, megkezdte és folyamatosan végzi tevékenységét. A parancsnokságot a hatékony és folyamatos kommunikáció és a azok parancsnokának fáradságot nem ismerő aktivitása (személyesen jelentek meg az illetékességi területükön lévő katonai alakulatoknál állami, megyei szerveknél, szervezeteknél) következtében rövid időn belül megismerték és elfogadták az együttműködő szervek, szervezetek és azok vezetői.

A kialakított kis létszámú kihelyezett irodák személyi állománya vállalva a jelentős leterheltséget és túlmunkát, megőrizték a három szakmai területen elért korábbi eredményeket. A toborzó és érdekvédelmi irodák állománya alapján már ismeri a két szakmai területet és képesek egymás helyettesítésére is. A toborzó szakterület mivel a toborzó irodák integrálódtak az érdekvédelemmel, önálló szervezeti egységként megszűntek ennek ellenére az eltelt idő alatt elérte és *visszaállította azt a „képességet”*, amivel a jelentős létszámcsökkentés és a tapasztalt szakképzett kollégák elvesztése előtt rendelkezett. A toborzás megítélésünk szerint jól használja ki a területi rendszerből fakadó rugalmas lehetőségeket, szakszerűen és az erőket, eszközöket jól összpontosítva tevékenykedik. Az érdekvédelmi tevékenység, mint már jeleztük a fentieknek megfelelően, elvesztette önálló szervezetségét és integrálódott a toborzással, jelentős létszám és képességbeli veszteség nem érte a területet. Az ellátottak köre viszont – az átszervezések következtében, a nyugállományba vonultak nagy száma miatt – jelentősen, 2-3 ezer fővel növekedett. Az új struktúrára történő áttérés során is megőrizte elért eredményeit, képes jó szinten ellátni feladatait. Új módszerként bevezették a „kihelyezett érdekvédelmi ügyfélszolgálatot” Budapesten a nagyobb katonai lakótelepeken, vidéken, pedig a volt úgynevezett katonai városokban (pl. Marcali). Ezen megoldásoknak az érintettek körében nagy sikere van.

□ *A területi katonai igazgatás működésében természetesen tapasztalhatók nehézségek és problémák, amelyek megoldása a közeljövő feladatait képezhetik.* Ezek közé sorolható, hogy a megyei és helyi szinteken újra kell gondolni a védelmi bizottságokkal történő együttműködés rendjét, folyamatát és az okmányok kezelését a hadkötelezettség bevezetése esetén. Az új jogszabályi keretek között megnövekedett az MH KIAK szerepe, fontossága, mely szükségessé teszi a központ informatikai eszközparkjának halaszthatatlan korszerűsítését, fejlesztését. Teljesen új, reális és valós alapokra kell helyezni a gazdasági és anyagi szolgáltatási kötelezettségek igénylési, nyilvántartási és felhasználási folyamatait és annak rendszerét, rendjét. *Az előző időszak tapasztalatai alapján állítják, hogy a két parancsnokság részére (feladataik, funkciójuk, munkájuk stb. alapján) a valós működést hatékonyabban biztosító, segítő, támogató költségvetést kell készíteni.* A lehető legrövidebb időn belül szükséges véglegesen kijelölni, megoldani a toborzó és érdekvédelmi irodák működésének helyszíneit, objektumait. A jelenlegi átmeneti helyzet nem teszi lehetővé az informatikai, kommunikációs és egyéb fejlesztések realizálását, amely a hatékony munka gátja lehet a közeljövőben.

□ A kormányzat kihasználva a Hvt. által felkínált lehetőséget, a Honvédség strukturális átszervezésének keretében *lényegében két régióba szervezte a területi katonai igazgatási szerveket (hadkiegészítő parancsnokságokat).* Ezzel egy lépéssel előbbre lépett az országban lassan meginduló közigazgatási és államigazgatási szervek régióba történő szervezése terén. A kormányzat ezzel a megoldással lényegesen túlszárnyalta, túlteljesítette korábban a statisztikai régiók szintjére szervezett hét közigazgatási régióra vonatkozó elgondolását. Ez az intézményi reform tartalmát, terjedelmét és stuktúráját illetően alapvető változásokat hozott a területi katonai igazgatási szervek több évtizedes funkcionálásában. A változások – és ezt minden túlzás nélkül elmondhatjuk, hogy – mind a magyar társadalom, mind a honvédelem, de a honvédség éle-

tében is történelmi jelentőséggel bírnak. *Ma úgy ítéljük meg, hogy ez az intézményi reform alapvetően összhangban van az ország honvédelmi igényeivel és a Honvédség rendelkezéséből adódó követelményekkel és megfelel a NATO irányába vállalt szövetségi kötelezettségeknek is.*

□ Az eddig elért eredmények alapján, úgy véljük célszerű néhány gondolatban foglalkozni – az Európában és a NATO szervezetében is egyedülálló – területi katonai igazgatás jelenlegi szervezeti rendszerének további finomításával. Szükségesnek tartjuk, hogy, amennyiben a Honvédségnél létszámtartalék képződne (40–60fő), kerüljön kialakításra a *harmadik hadkiegészítő parancsnokság is Közép–Magyarországi Hadkiegészítő Parancsnokság néven*. A tanulmányunkban ezzel a kérdéssel a struktúrák kialakításánál már foglalkoztunk és egyértelműen megállapítottuk, hogy a harmadik parancsnokság megalakítására a szűk 200 fős létszámkeret miatt nem került sor.

A harmadik parancsnokság felállítását számos figyelemre méltó szakmai tényezők indokolják. Nevezetesen: Budapest az ország közigazgatási központja és Pest megyével kiegészítve ezen területen él az ország lakosságának több mind egyharmada; a fővárosi kerületek sajátosan egyediek a közigazgatásban semmihez sem illeszthetők pl.: a 22 kerületi védelmi bizottság működése egyedi az országban, ezen túl Pest megyében még 14 helyi védelmi bizottság is funkcionál, így országosan közel 40 szervezettel történő együttműködés folyamatosságának biztosítása az új struktúrában komoly gondot jelent; a keleti parancsnokság szakmai tevékenységének zöme jelenleg is Budapest és Pest megyére irányul. A parancsnokság ellátottai körében lévő személyek kb. 65–70%-a Budapest és Pest megyében él, körükben eredményes munkát csak helyi vezetéssel lehet végezni; – a Budapesti Toborzó és Érdekvédelmi Központ *aránytalanul nagy teher* hárul mind a három szakmai tevékenységi területén.

A továbbiakban a fenti indokok alapján *a három területi parancsnokságból álló szervezeti rendszerre teszünk javaslatot*.

- a) *A Magyar Honvédség Közép–Magyarországi Hadkiegészítő Parancsnokságra Budapesti állomáshellyel*. Illetékességi területe: Budapestre; Pest megyére; Fejér megyére; Tolna megyére; Bács-Kiskun megyére és Nógrád megyére terjedne ki. Összlétszámát 95 főben lehetne meghatározni.
- b) *A Magyar Honvédség Nyugat–Magyarországi Hadkiegészítő Parancsnokságra Veszprémi állomáshellyel*. Illetékességi területe: – Komárom-Esztergom megyére; – Győr-Moson-Sopron megyére; – Vas megyére; – Veszprém megyére; – Zala megyére; – Somogy megyére és Baranya megyére terjedne ki. Összlétszámát 82 főben lehetne meghatározni.
- c) *A Magyar Honvédség Kelet–Magyarországi Hadkiegészítő Parancsnokságra Szolnoki állomáshellyel*. Illetékességi területe: – Csongrád megyére; – Békés megyére; – Jász-Nagykun-Szolnok megyére; – Hajdú-Bihar megyére; – Szabolcs-Szatmár-Bereg megyére; – Borsod-Abaúj-Zemplén megyére és Heves megyére. Az összlétszámát 89 főben lehetne megállapítani.

A fenti javaslatok alapján a három parancsnokság összlétszáma 266 fő lenne, amely a jelenlegi létszámhoz képest 66 fővel növekedve.

Úgy gondoljuk, hogy a hadkiegészítő parancsnokságok javasolt hármass felosztása, valamint a *Magyar Honvédség Közép–Magyarországi Hadkiegészítő Parancsnokság*

kialakítása – a területi katonai igazgatás vonatkozásában – egy arányosabb, differenciáltabb, és kiegyensúlyozottabb működési feltételeket biztosíthatna, amely még hatékonyabb és eredményesebb szakmai tevékenységet eredményezhet.

A másik javaslatunk, az MH Katonai Igazgatási Adatfeldolgozó Központot is mint katonai igazgatási szervet kellene a Hvt.-ben szerepeltetni. Ugyanis a központ szerepe, jelentősége és a katonai igazgatási feladatai a Hvt. rendelkezéseiből eredően számottevően megnövekedett. Megítélésünk szerint az MH KIAK-ot a Hvt.-ben a katonai nyilvántartás alapvető szabályainak rendezése kapcsán kellene az katonai igazgatási szervek közé sorolni. Ezt a megoldást értelemszerűen javasoljuk a HM HIM vonatkozásában is.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

1. Magyar Közigazgatási jog. Általános rész I. és III. fejezet. Berényi Sándor.
2. Az államháztartás hatékony működését elősegítő szervezeti átalakításokról és az azokat megalapozó intézkedésekről szóló 2118/2006 (VI.30.) Korm. határozat.
3. Dul Sándor, Földesi Ferenc: A területi katonai igazgatás regionális kialakítása. Társadalom és Honvédelem 2006 1. szám, ZMNE kiadványa.
4. A 82/2000 (MK. 94.) HM utasítással kiadott Honvédelmi Minisztérium Szervezeti és Működési Szabályzata.
5. Bércesi Ferenc: Ellentmondások a területi államigazgatási szervek rendszerében – a területi szinten működő államigazgatási feladatot ellátó szervek katalógusa. Készült 2006-ban BM. IDEA program keretében. Magyar Közigazgatás, 2006. júliusi szám.
6. A honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2004. évi CV. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról szóló 71/2006 (IV.3.) Korm. rendelet.
7. Korm határozat végrehajtására a 96/2006/HM, a 114/2006/HM és a 118/2006/HM utasítások, valamint a 123/2006/HVKF parancs.
8. A hadkiegészítő parancsnokságok alapításáról szóló 111 és 112/ 2006 (HK. 23) HM határozat.
9. A hadkiegészítő parancsnokságok alapításáról, a 111 és 112/2006 (HK.23.) határozatok.
10. Dr. Kassai László nyá. ezredes: A módosított Szolgálati Szabályzat II. rész Új Honvédségi Szemle 2002/2 szám.
11. Ocsovai János mk. ezredes – Dr. Földesi Ferenc nyá. alezredes: Kutatói Jelentés. Az önkéntes haderő humán erőforrás gazdálkodás új lehetőségei, elvei és módszerei, valamint kapcsolatrendszere a megújuló területi, katonai igazgatás szervezetében.

Jászay Béla – Babos Sándor

A honvédelmi kiadások néhány közgazdasági és társadalmi kérdése¹

A publikáció elsődleges célja közgazdasági és társadalmi szempontból bemutatni a honvédelmi költségvetést övező fogyasztói sztereotípiákat. Szemléltetni kívánja a védelemre biztosított források megoszlását, a NATO-tagságból fakadó kiadásokat, felhasználásukat és az abból származó előnyöket.

Életünk mindennapjait a meghirdetett reformok világában éljük. Folyamatosan halunk információkat a magyar gazdaság helyzetéről, a Forint/Euró árfolyam alakulásáról, valamint a maastrichti kritériumok által támasztott követelményekről, teljesíthetőségéről és a konvergencia programról. A publikáció témájának megfelelően ezen követelmények közül leglényegesebb a költségvetés helyzete, kiadási-bevételi szerkezetének alakulása, amely szoros összhangban van a konvergencia programmal.

Az állampolgárok a média segítségével az állami szektor egy-egy fejezetéről gazdasági, költségvetési információkhoz jutnak, töredék adatokból akár pártállásuknak megfelelően alakítják ki azzal kapcsolatos véleményüket. A védelmi kiadást, természetéből fakadóan, az emberek többsége túlmisztifikálja. Véleményük szerint erre a célra fordított kiadásokat a titokzatosság jellemzi, így azok nem követhetőek. Mindennapjaik során nem látják, nem érzékelik közvetlenül azokat a tevékenységeket, melyek az ország védelmét szolgálják, ezáltal a biztosított források felhasználási hatékonyságát sem tudják megfelelően értelmezni. A védelmi költségvetés, az államháztartás rendszerén belül a XIII. költségvetési fejezet. Ugyanazok a törvényi szabályozók² vonatkoznak rá, mint az állami szektor többi fejezetére. A tervezés³, az évközbeni költségvetési feladatok végrehajtása – beleértve a bevételekkel kapcsolatos előirányzat módosításokat, átcsoportosításokat is – ellenőrzött. Az előirányzatok,

1 Az MHTT 2008. évi pályázatára beküldött tanulmány szerkesztett változata.

2 Különös tekintettel az államháztartás működési rendjéről 217/1998. (XII. 30.) Korm. rendelet, az államháztartásról szóló 1992. évi XXXVIII. törvény, illetve az adott évi költségvetési törvény.

3 A PM tervezési köriratnak megfelelően

átcsoportosítások teljesülését a zárszámadási törvény mutatja be, amelyről a független ellenőrző szervezet jó véleményt adott.

Az államról és szerepvállalásáról

Az „állam”, mint kifejezés a köznyelvben is sokat használt absztrakció, mely fogalmat az egyes szakterületek folyamatosan újraértékelik, újraértelmezik. Hayek és Rawls szerint az állami szerepvállalás helye, mértéke a történelem során egy folyamat eredményeképp alakult ki, amely állandó változásban van. A mai értelemben vett állam fogalma mindenesetre „csak” a modern állam kialakulásának időszakában, a 16–17. században jelent meg⁴. Az állam, állameszme történetiségéből következik, hogy megalkotását három tényező befolyásolja: a módszer, a funkció és a történeti változásról alkotott koncepció.

A szakirodalom tanulmányozásakor a fentiekén kívül Machiavellinek tulajdonítunk kiemelkedő szerepet. Szerinte az állam fenntartásának legfontosabb alappillére az erőegyensúly kialakítása⁵. Példaként említi Guicciardini klasszikus ábrázolását az *Itália története* című könyvben. A példa egy rendszert mutat be, melynek lényege, hogy megakadályozta a félsziget egyetlen, kizárólagos hatalom alá kerülését, mely az alábbi elemekre épült: a többi állam folyamatos ellenőrzésére, figyelésére, területi növekedésük megakadályozására, melyek együttes kezelése maga után vonta a tartós békét. Ahhoz, hogy ez az erőegyensúly kialakuljon és fennmaradjon, állandó hadsereg fenntartása szükséges, amely egyrészt biztosítja a fennálló rend védelmét, másrészt a katonai erő jelenléte lehetőséget nyújt az állam növekedéséhez. A fentiek híven tükrözik azt a megállapítást, miszerint az állam hadsereg nélkül nem létezhet, hiszen az állam alapvető feladatai közé tartozik az állampolgárok védelme.

Közjavak, mint az állam által előállított javak

A közjavakat az állam finanszírozza, a piaci viszonyoknak megfelelően megvásárolja azokat, így a termelési és fogyasztási mechanizmus révén biztosítja az állampolgárok részére. Az állami költségvetést a közjavak – ilyen a honvédelem, és még sok más feladat – finanszírozására hozzák létre. Feladata olyan allokációs politika kialakítása, mely során biztosítható a rendelkezésre álló erőforrások optimális felhasználása. Az államháztartás allokációs lehetőségének korlátozottsága a piaci mechanizmus működésének hiányosságaira vezethető vissza.⁶ Ennek következményeként az állam által ellátott feladatokra (közjavakra) fordított kiadások mennyisége politikai egyeztető mechanizmus eredményeként alakul ki. A mechanizmus problémája, hogy a fogyasztó nem tudja közvetlenül érvényesíteni személyes preferenciáit. A tudatos fogyasztói racionalitásnak együtt kell járnia a tudatos adózói és a felhasználás elszámolását kikövetelő magatartással.

4 Paczolay Péter: Államelmélet Machiavelli és az államfogalom születése I. Korona kiadó 1998. pp. 9–14.

5 Paczolay Péter: Államelmélet Machiavelli és az államfogalom születése I. Korona kiadó 1998. pp. 70.

6 Dr. Szabó Zoltán, egyetemi docens, PTE KTK pénzügy tanszékvezető oktató tananyag

A magánjavak esetén a fogyasztó a kívánt mennyiséget a piacon az árak alakította keresleti-kínálati tényezők és a rendelkezésére álló jövedelem függvényében vásárolja meg, közjavak tekintetében pedig az elfogyasztandó mennyiséget az árak és a ráfordítási lehetőségek figyelembevételével a közösség határozza meg.

Samuelson fogalmi meghatározása szerint a kollektív javak vagy társadalmi javak olyan javak, amelyeket közösen élvezünk, vagyis annak fogyasztása nem eredményezi azt, hogy az adott javakból mások kevesebbet fogyaszthatnak⁷. A felhasználáskor minden egyén az egész fogyasztásból részesül, a közjavak előállítójának nincs arra eszköze, hogy bárkit kizárjon a fogyasztásból.

Az ország által megtermelt javaknak természetesen vannak jövedelemelosztással összefüggő etikai kérdései, melyek elosztási konfliktusokhoz vezetnek. Etikai alapelvek minősülnek a „maximin” és a „leximin” megközelítések⁸, továbbá a méltányosság, a szükségletek és képességek, melyek a hasznossági elméletnek megfelelően a különböző egyének összhasznosságára érzékenyek. Megoldást nyújthat, ha a társadalom egészére vonatkozóan együttesen vizsgáljuk az összérzékenység, és az elosztásérzékenység kombinációját⁹.

A redisztribúció alapvető feladata a társadalom által megtermelt javak újra elosztása, figyelembe véve az egyének preferenciaértékét is úgy, hogy az a leghatékonyabb legyen. Minél kisebb egy közösség, annál biztosabbra vehető a közjavak létrejötte.

Amennyiben az egyén fogyaszt a közjavakból anélkül, hogy hozzájárulna az előállításához, arra ösztönzi a többieket, hogy ők se vállaljanak részt a közteherviselésben¹⁰. Ettől függetlenül, ha az államok a közösségi javakat előállítják – nem feltétlen az állampolgári keresleti preferenciának megfelelően –, akkor az egyén hozzájárulás nélkül élvezheti annak előnyét. Ekkor az állampolgárnak nagyobb pénzmenyiség áll rendelkezésére preferenciájának megfelelő, egyéni szükségleteit kielégítő javak megvásárlására, egyúttal részesül a közösség által előállított javakból is.

Közjavak és az adózás kapcsolata

A kollektív javakhoz való hozzájárulás, illetve annak mértéke megközelíthető adózási szempontból is. Évek óta központi probléma Magyarországon az adóelkerülés, hiszen folyamatosan hallunk ÁFA-, jövedéki adócsalásokról, jövedelem-eltitkolásról,

7 Samuelson (1954): The Pure Theory of Public Expenditure, *Rewiew of economics and Statitics*

8 Maximin: A hasznosság összegek alapján történő rendezés axiómáját az a követelmény váltja fel, hogy bármelyik egyéni hasznossági kosár „jóságát” a legkisebb értékkel rendelkező tag alapján ítéljük meg. Leximin: Páronkénti összehasonlítás esetén, ha a legrosszabb helyzetűek hasznossági szintjei megegyeznek, akkor adott párost a második legrosszabb helyzetű hasznossági szint szerint rendezzük: ha a két elosztási állapot még e tekintetben is megegyezik egymással, akkor a harmadik legrosszabb helyzetben lévő hasznossági szintje szerint.

9 Csaba Iván–Tóth István György: A jóléti állam politikai gazdaságtana, Osiris Kiadó 1999. pp 7–42, pp. 195–219.

10 Lakner Z.; Hajdu Iné: The competitiveness of Hungarian food economy: A system-based approach: Szaktudás Kiadó, Budapest, pp. 220

„feketén” foglalkoztatott munkavállalókról. A helyzetet súlyosbítja, hogy az adófizetési morál az elmúlt években csak kis mértékben javult, ugyanakkor már a javulást is pozitív hatásként kell értékelni¹¹.

A magyarországi jelentősebb adókikerülések közé tartozik – becslés alapján – az ÁFA-alap kiesés a GDP 14%-a, a jövedelem eltitkolás, az önfoglalkoztatók adóelkerülése pedig 8%-a. Ennek alapján a GDP közel harmada-negyede tűnik el – nem látható állami bevétel –, ami nemzetközi összehasonlításban is magasnak tekintendő.

A közjavak elemzésekor különbséget kell tennünk a tiszta és a nem tiszta közjavak között, de tiszta közjavak a való világban nem lelhetők fel. Ezáltal felvetődik a kérdés, hogy hol található olyan közjavak, amelyek beleilleszthetők a Samuelson-féle versengést kizáró definícióba.

Védelmi kiadások alakulása

A honvédelemre fordított kiadásokat Stiglitz tiszta közjavak példajaként említi. A katonai kiadások a közösségek, az államok kialakulásának velejárói. Megközelíthető társadalmi, politikai és gazdasági szempontból. Adam Smith – aki a közgazdaságtan egyik legnagyobb képviselője – szerint az állam feladata meghatározott tevékenységre korlátozódik: „az uralkodó első kötelessége megvédelmezni a társadalmat más független társadalmak erőszakoskodásától, és támadásától”¹².

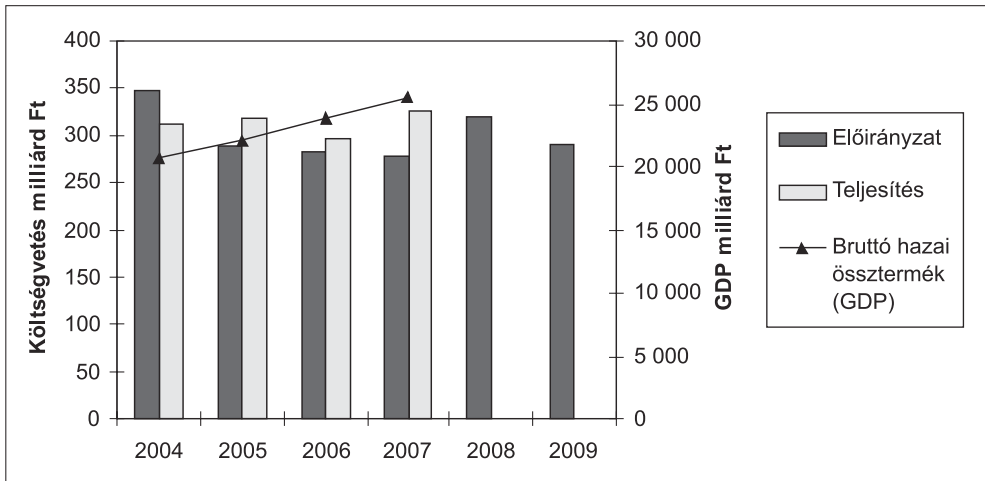
A katonai beszerzések értéke és hasznossága az átlagfogyasztó számára értelmezhetetlen, mert ezek a tételek a fogyasztó igényében nem jelennek meg. Míg a piaci javak esetén elmondható, hogy a beszerzésre kerülő áru és/vagy szolgáltatás mennyit ér a fogyasztónak, addig a honvédelem, mint közszolgáltatás, esetén ez nem áll fenn. A védelmi kiadásokat, mint a közösség érdekében nyújtott szolgáltatást, nem tekintjük versengő fogyasztásnak, hiszen minden egyes egyén saját anyagi, fizikai képességeitől függetlenül egyaránt részesül a kollektív védelemben¹³.

A védelemre fordított kiadások mértékét a gazdaság teljesítőképességének bruttó hazai termék (GDP) arányában mérik. Ez az arány a NATO-tagságból fakadó követelményeknek megfelelően leszabályozott, azonban mozgásterét az ország gazdasági teljesítőképessége döntően befolyásolja. A biztosított források (eredeti előirányzatok) a Parlament által jóváhagyott költségvetési törvényben rögzítettek. A szükséges források biztosítását, annak nagyságát a képviselői demokráciának megfelelően közvetve az állampolgárok döntenek el választott képviselőik útján, következésképp a védelemre fordított források mértékének meghatározási joga az állampolgárok kezében van.

11 Lakner Z., Hajdu I. N., Bánáti D., Szabó E., Kasza G.: The application of multivariate statistical methods for understanding food consumer behaviour. *Studies in Agricultural Economics*. 2006, vol. 105. no. pp. 59–71.

12 Smith, Adam (1940): Vizsgálódás a nemzetek jólétének természetéről és okairól. Magyar Közgazdasági társaság, Budapest, II.kötet, pp.205.

13 Lakner Z.–Kasza Gy.: A külföldi katonai missziók áttételes gazdasági hatásai, *Hadtudomány* 2008. évi 3–4. sz., pp. 36–43

A HM tárca kiadási főösszegei (2004–2009) a GDP arányában

A 2009-es adat a zárolt eszközöket nem tartalmazza

Forrás: A HM tárcára vonatkozó adatok a zárszámadási törvényjavaslat szöveges mellékleteiből származnak.

A redistribúció eredményeképp, figyelemmel a fenti táblázatban foglalt értékekre, ez az arány a honvédelmi kiadások tekintetében a GDP kevesebb, mint 2%-át teszi ki.

A közjavak természetéből következik, hogy a finanszírozás nem diverzifikálható és az állam nem kíván ennek fogyasztásából senkit kizárni. Ez különös tekintettel igaz a honvédelemre, mert az állampolgár honvédelmi fogyasztásának mértéke technikailag nem azonosítható, nem számszerűsíthető.

A védelmi kiadások bevételi oldalának legnagyobb része költségvetési támogatásból, illetve kisebb részben bevételekből tevődik össze. A vizsgált időszakban a bevételek döntő hányadát a fejezet által fenntartott egészségügyi szervezetek működéséhez az OEP-től átvett pénzeszközök, illetve az ingatlanértékesítési bevétel képezi.

Egyértelmű, hogy a forrásoldal súlyponti részét a költségvetési támogatás teszi ki¹⁴. A költségvetési támogatás, mint forrás, összetétele nem meghatározható. A támogatás állhat befizetett személyi jövedelemadóból, Áfa-befizetésből, jövedéki adóból etc. Tekintettel arra, hogy a tervezés során a költségvetési támogatás egyösszegű és nincs információ arra vonatkozóan, hogy a támogatás milyen adónemekből, illetvekekből tevődik össze, ezért a potyautas személye nem azonosítható.

Felmerülhet a kérdés, hogy amennyiben fikcióként kialakításra kerülne „honvédelmi járulé”, teljes egészében beszédhető lenne-e? A válasz egyértelműen nem. A társadalom nagy

14 Az előző évi maradvány volumenének nagysága a költségvetési törvényben előírt maradványképzési kötelezettség előírásainak eredménye. Kvázi ez a maradvány a költségvetési támogatás részét képezi, ezért forrás oldalról együtt kezelendő.

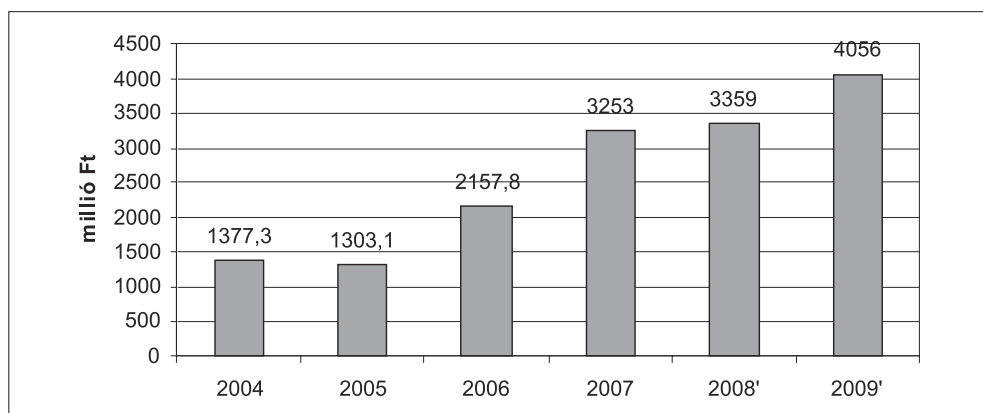
része az elmúlt évtized tapasztalataiból kiindulva nem tartja valószínűnek, hogy háborús konfliktusba keveredik az ország, ráadásul saját preferenciáit magasabb értékűnek tekinti, mint a honvédelmi kiadások finanszírozását, ezért a „honvédelmi járulék” befizetése alól igyekezne kivonni magát.

Védelemi kiadások részletes vizsgálata

Feltehető a kérdés, közgazdasági értelemben bizonyítható-e, hogy miért van kevesebb honvédelmi szervezet az ország egyik, és miért van több az ország másik felében? Melyik állampolgár védelme a fontosabb? Ezekre a kérdésekre nem lehet kizárólag közgazdasági megközelítéssel válaszolni. A hatékony elemzéshez szükség van Magyarország biztonságpolitikai koncepciójának, a nemzeti védelmi képesség, továbbá a nemzetközi tagságokból fakadó kötelezettségek ismeretére.

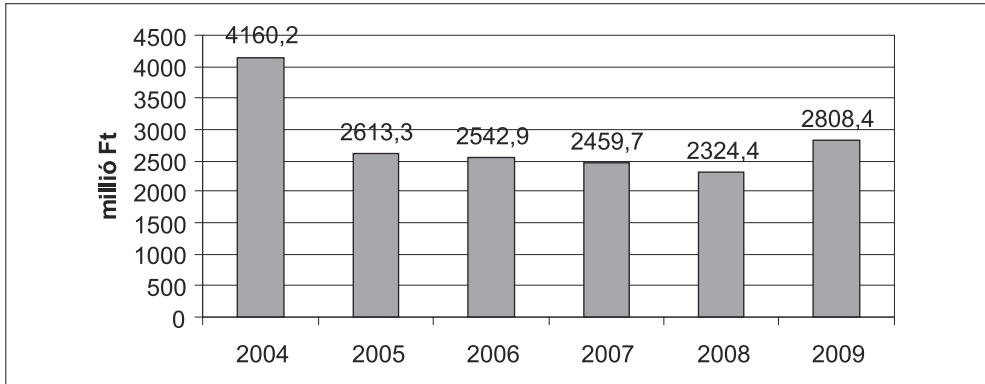
Hazánk védelme, valamint a NATO-tagság, mint szövetségi védelem, a közvak értelmezése szerint kettős. A Honvédelmi Minisztérium, mint költségvetési fejezet – beleértve az MH szervezeteit is – feladata egyrészt a Magyar Köztársaság függetlenségének, területi épségének, nemzetközi szerződésekben rögzített határainak, lakosságának és anyagi javainak védelme, másrészt a NATO- és EU-tagságból eredő kötelezettségének teljesítése. Hazánk, mint a szövetség tagja mind anyagilag, mind katonailag és technológiailag részt vesz a kollektív védelemben. A védelmi kiadások biztosítják a fent említett hazai célokat és fedezetet nyújtanak a szövetségi tagságból fakadó kötelezettségekre. Ez utóbbi a HM költségvetési fejezet tekintetében a NATO költségvetéséhez, valamint a NATO Biztonsági Beruházási Programjához való hozzájárulást jelenti. Közgazdasági értelemben a NATO költségvetéséhez való hozzájárulás egyfajta „védelmi biztosításként” is kezelhető. A Magyar Honvédség nemzetközi szerepvállalásai összhangban vannak a szövetség védelmi stratégiájával.

Az alábbi ábra adatait értelmezve, a védelmi kiadásokra fordított összegben belül, szorosan a NATO-tagsághoz köthető kiadás elenyésző. A szövetségi kiadásokhoz

Hozzájárulás a NATO költségvetéséhez

2008-ra és 2009-re vonatkozó adatok eredeti előirányzatok.
2004-2007 közötti adatok a tényleges teljesítést mutatják

Hozzájárulás a NATO Biztonsági Beruházási Programjához 2004-2009 között
 2008-ra és 2009-re vonatkozó adatok eredeti előirányzatok.
 2004-2007 közötti adatok a tényleges teljesítést mutatják.

való hozzájárulás a washingtoni alapszerződés 5. cikkelyének megfelelően kollektív védelmet biztosít. A működési hozzájárulás megteremti a NATO költségvetéséhez szükséges forrásokat.

A NATO-költségvetéséhez való hozzájáruláson felül fizetett NATO Biztonsági Beruházási Program (NSIP – NATO Security Investment Programme) sajátosan kezelendő. A közösségi védelme érdekében a beruházási program keretében infrastrukturális beruházások valósulnak meg. Magyarországon¹⁵ ilyen típusú beruházások megvalósítása, a közösségi védelmen túl, hazánk védelmi képességét is tovább növelnék. Ráadásul a szövetség tagállamai pénzügyileg hozzájárulnak a védelmi projekt finanszírozásához.

Stiglitz elgondolása¹⁶ szerint a katonai beszerzéseket a költségbecslések vonatkozásában gyakran éri kritika, mert gyakorlati példák igazolták, hogy sokszor előfordulnak olyan döntési helyzetek, amikor ezek csak korlátozottan alkalmazhatók.

Védelmi kiadások fogyasztói megközelítése

A védelmi költségvetés alakulása mindig kiemelt kérdésként kezelendő. A költségvetés növelése, annak hatékony, a NATO-elvárásoknak is megfelelő felhasználása, fokozza a védelmi képességeket. Fogyasztói oldalról a költségvetés növelése más javakról történő lemondással valósulhat meg.

A honvédelmi kiadásokban nem jártas állampolgár nem foglalkozik annak összetételével, például a beszerzésre kerülő haditechnikai eszközök értékével, a honvédelmi beruházásokkal stb., irracionális információk, személyes meggyőződések

15 Lásd a Pápára telepítendő C-17 gépekkel felálló NATO légi szállítási képesség.

16 Joseph E. Stiglitz: A kormányzati szektor gazdaságtana, KJK Kerszöv, 2000. pp. 330-335.

alapján alakítja véleményét. Tehát véleménye, meggyőződése a védelemre fordított kiadások tekintetében irreális.

Az embereket semmi sem ösztönzi arra, hogy tájékozódjanak a honvédelmet érintő kérdésekről. A katonai kiadásokat egyrészt a védelmi erő alkalmazása esetén, másrészt az országunkban bekövetkezhet természeti és más katasztrófa esetén tudják értékelni, amikor a Magyar Honvédségnek a védekezés, a mentés, a mentesítés és a helyreállítás során is helyt kell állnia.

Az állampolgárok többsége valószínűleg a katonai kiadásokra biztosított forrásokat utak építésére, kórházak rekonstrukcióira fordítaná, hiszen a mindennapi életük során ezen területekkel gyakrabban találkoznak. Ezzel kapcsolatban Rawls¹⁷ azt írja, hogy a társadalmi berendezkedés (az alapintézmények) lehető legnagyobb hatékonysága jelenti az igazságos elosztást. Vagyis az alapvető javakat oly módon kell az emberek között elosztani, hogy ezáltal a hasznok legnagyobb tiszta egyenlegét kapjuk.

* * *

A tanulmányban bemutattuk a közjavak és magánjavak közötti elméleti különbségeket, ismertettük a kollektív javakhoz köthető egyéni magatartásformákat, melyek megakadályozhatják, illetve elősegíthetik valamely közjó létrejöttét, továbbá ismertettük az állampolgárok adófizetési morálját, a becsült adóhiány számszaki mértékét.

A fentiekből az következik, hogy az egyének jobban járnak, ha azt választják, hogy kényszerítsék őket adófizetésre, ez viszont fontos érv azok kezében, akik elfogadják a kormányzat aktív szerepvállalását. A katonai kiadások igazolása a lakosság széles rétegei számára rendkívül nehéz és bonyolult feladat, de ez nem mentesítheti a honvédelmi vezetést, hogy igazolja a honvédelemre fordított kiadások jelentőségét, mert azok a társadalom védelmét, biztonságát és számos összefüggésben a jólétét, a kiegyensúlyozott és kiszámítható folyamatos fejlődést szolgálják. Ez különösen nehéz olyan időszakban, amikor a társadalom számos rétegének nincs semmiféle közvetlen kapcsolata a hadsereggel. Az új helyzet új kommunikációs módszerek széleskörű alkalmazását követeli meg. Ezek fejlesztésében mulhatatlanul szükséges a polgári életben alkalmazott marketing technikák egy részének átvétele is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Buchanan J. M.: The Demand and Supply of Public Goods 1968.
2. Csaba I.–Tóth I. Gy.: A jóléti állam politikai gazdaságtana, Osiris Kiadó, 1999.
3. Johnson D. B.: Közösségi döntések elmélete, Osiris kiadó, 1999.
4. Krekó J.–P. Kiss G.: Adóelkerülés és a magyar adórendszer 65. MNB tanulmányok.

17 John Rawls: Az igazságosság elmélete Osiris kiadó pp. 312–386.

5. Lakner Z.–Hajdu I. N.–Bánáti D.–Szabó E.–Kasza G.: The application of multivariate statistical methods for understanding food consumer behaviour. *Studies in Agricultural Economics*. 2006. vol. 105. no. p. 59–71.
6. Lakner Z.–Hajdu Iné: The competitiveness of Hungarian food economy: A system-based approach: Szaktudás Kiadó, 2002. Budapest, p. 220.
7. Lakner Z.–Kasza Gy.: A külföldi katonai missziók áttételes gazdasági hatásai. *Hadtudomány* 2008. 48 (3–4) p. 36–43.
8. Machiavelli B.: A háború művészete. Szulits könyvkiadó 1929.
9. Paczolay P.: Államelmélet Machiavelli és az államfogalom születése. I. Korona kiadó 1998.
10. Rawls J.: Az igazságosság elmélete. Osiris kiadó 1999.
11. Samuelson P.: *The Pure Theory of Public Expenditure*, *Review of Economics and Statistics* 1954.
12. Smith, P. A.: Vizsgálódás a nemzetek jólétének természetéről és okairól. *Magyar Közgazdasági Társaság*, 1940. Budapest, II. kötet (5 kiadás).
13. Stiglitz J. E.: A kormányzati szektor gazdaságtana. KJK Kerszöv, 2000.
14. Az államháztartásról szóló 1992. évi XXXVIII. törvény.
15. Az államháztartás működési rendjéről 217/1998. (XII. 30.) Korm. rendelet.
16. A Magyar Köztársaság 2004., 2005., 2006. és 2007. évi költségvetésének végrehajtásáról szóló törvények, illetve fejezeteinek szöveges indoklása.

Forgács Balázs

In memoriam Kovács Jenő

A tanulmány a 80 éve született, néhai dr. Kovács Jenő altábornagynak állít emléket. Dr. Kovács Jenő kiváló megtestesítője volt a tudós katona személyének: nagyívű parancsnoki karrierje mellett magas szintű tudományos munkásságával vált kora meghatározó hadtudóssává. Kutatásai számos aktuális hadtudományi problémát feszegettek, de ezek közül a találkozóütközet problémakörének, valamint a rendszerváltás utáni Magyarország katonai stratégiája kidolgozásának kiemelt jelentősége volt az életművében. A katonai pálya állomáshelyei, valamint a tanulmány lábjegyzeteiben hivatkozott cikkek pontos képet alkotnak a katonatudós életművéről, munkásságáról.

80 éve született a közelmúlt egyik kiemelkedő magyar katonatudósa, néhai dr. Kovács Jenő altábornagy. A kiváló képességű katona nagy ívű karriert futott be a Magyar Néphadseregben: egyszerű honvédből altábornagyi rendfokozatig jutott, az egykori szakaszparancsnokból hadosztályparancsnokká vált, később a honvédelmi miniszter helyettese lett. Kovács Jenő azonban nemcsak gyakorló katona volt: elméleti ismereteiről és felkészültségéről tanúskodik évtizedes hadtudományi munkássága is. Jelen tanulmány szerzője doktori témája alapkutatásai során tárta fel a tudós tábornok szakmai életrajzát, melyben felvázolódik e nem mindennapi katona pályafutása és tudományos munkássága.¹

Kovács Jenő 1929. július 4-én született Szegeden. Apja Kovács Jenő állami tanító, majd általános iskolai igazgató, anyja Bereczki Jusztina. Kovács Jenő 1935 és 1939 között Mártély községben végezte az elemi iskola négy osztályát, majd gimnáziumi tanulmányait Hódmezővásárhelyen kezdte meg. A második világháború alatt, 1944-ben, mint leventét az osztrák határig vitték, de onnan hazaszökött. Gimnáziumi tanulmányait 1948-ban fejezte be és ugyanebben az évben belépett a Magyar Kommunista Pártba (később tagja a Magyar Dolgozók Pártjának, illetve a Magyar Szocialista Munkáspártnak). 1948. április 15-én kezdte meg katonai szolgálatát a Magyar Néphadsereg állományában: Esztergomtáborba kerül alapkiképzésre, ahol a 2. honvéd önálló lövészászlóalj géppuskás századánál előbb irányzó, majd rajparancsnok lett.

¹ Dr. Kovács Jenő MN 478/340. számú személyi gyűjtője (Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Levéltár és Irattár, Központi Irattár) alapján. A személyi gyűjtőbe való betekintést fia, Kovács Jenő engedélyezte, amiért köszönet illeti.

1948. október 20-án bevonult a Honvéd Kossuth Akadémiára, ahol a Gábor Áron ezred 6. lövészsádjában lett akadémista. Önéletrajza szerint akadémiai tanulmányai alatt figyelemmel kísérte a kiképzésükért felelős tiszteket és azok magatartását – amit hasznosnak talált, átvett tőlük. Az Akadémián versenyfelelős lett, politikai, katonai és polgári vonatkozású tárgyakból hallgatótársait korrepetálta. Az Akadémia zárógyakorlatán akadémiai parancsnoki dicséretben és tárgyjutalomban részesítettek, mint géppuskás szakaszparancsnokot a jól végzett munkáért. Akadémiai tanulmányait 1949. július 17-én fejezte be, előléptették alhadnaggyá² és 7 hónapos módszertani továbbképzésre Pécsre helyezték a Dózsa Gyalogostizti Iskolába, ahol rövidesen századparancsnoki beosztásba került az alosztály-parancsnoki tanfolyamon.³ Az 1950-es kiképzési év kezdetén a Lőkiképzési Tanszékre került, mint lőkiképzési előadó.⁴ 1950. november 1-jén hadnagyi rendfokozatba léptették elő.⁵

1951. szeptember 28-tól két éven keresztül a Honvéd Akadémia hallgatója: tanulmányai során kétszer illették dicsérettel kiváló tanulmányi eredménye miatt. 1953-ban kiváló eredménnyel végezte el összefegyvernemi tagozaton az Akadémiát, miközben 1952. november 7-én főhadnaggyá léptették elő.⁶ Végzése után a kiváló képességű tisztet a Honvéd Akadémia Hadművelési-harcászati Tanszékére helyezik, először általános harcászati főelőadó, majd vezető főtanár lesz a hadosztály-hadtest oktatási csoportban. 1956. március 7-én századossá léptették elő.⁷

Az 1956-os budapesti eseményekben való részvételét az 1958-as hivatásos tisztí minősítéséből és saját, 1962. január 24-én keltezett önéletrajzából lehet rekonstruálni. Ezek szerint Kovács Jenő 1956. október 24-én és 25-én a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia (ZMKA) őrségében beosztottként, 25-től 29-ig a Nemzeti Színháznál rajparancsnokként, és október 29-től november 4-ig a Parlament őrségében – a korabeli beszámolóak alapján – beosztottként és kísérőként szolgált. A szovjet megszállást követően november 11-ig lakásán tartózkodott, majd bevonult a ZMKA-ra. Az itt teljesített őrszolgálat után 1956. november 25-e és december 25-e között az Orló utcai Szovjet Parancsnokság objektumőrségébe helyezték, majd 1957. február 15-ig a IX. kerületi 2/5. karhatalmi században rajparancsnokként szolgált.

A forradalom leverését követő konszolidáció után Kovács Jenő folytatta oktatói tevékenységét a ZMKA-n. 1957. október 28-án a Hadművelési-harcászati Tanszék tanszékvezető-helyettese lett⁸ és ugyanezen év december 2-án előléptették őrnaggyá.⁹ Egyetemi pályafutását rövid csapatszolgálat szakította meg: 1958. február 1. és április 30. között a 62. gépkocsizó lövészezred ezredparancsnok-helyetteseként szolgált – tevékenységét dicsérettel és jutalommal ismerték el feljebbvalói.

2 25800/Eln. HM

3 Tevékenységét parancsnoka dicsérettel ismerte el: „Fegyelem és belrend terén jó eredményeket ért el, fejlődése jó eredményt mutat” indoklással.

4 A 6. század I. és II. géppuskás szakaszát tanította.

5 15368/Szü. HM alapján

6 050000/Szü. HM alapján.

7 0270/Szü. HM alapján.

8 0452/HM alapján.

9 0551/HM alapján.

1958-as parancsnoki minősítése szerint Kovács Jenő kiváló szellemi képességekkel, igen jó tárgyi tudással és bőséges módszertani tapasztalattal rendelkező oktató volt. Oktató-nevelő munkáját jó pedagógiai érzékkel, nagy gyakorlattal és igen jó eredménnyel végezte, mind elméleti mind pedig módszertani szempontból. A tudományos kutatómunkát is ekkoriban kezdte el: tanszékén tanulmányok és oktatásmódszertani tanári segédletek kidolgozásában vett részt.

Kovács Jenő első publikációja¹⁰, amely tanszéke oktatási profiljához kapcsolódott 1961-ben jelent meg.¹¹ A tanulmány azt vizsgálta, hogy a korszerű harc elvei miként valósulnak meg a Magyar Néphadsereg harcászati gyakorlatain: ezzel kapcsolatban megemlítette a csapatok vezetésének kérdését, valamint azok kiképzettségét. Az MN gyakorlatain tapasztalt hiányosságok okait elemezve hangsúlyozta az elmélet és a gyakorlat egységének fontosságát, amely a parancsnokok elméleti képzettségének, vezetési gyakorlatának és a csapatok kiképzettségének függvénye.

1961. február 15-től november 1-jéig Kaposvárra vezényelték a 9. gépkocsizó-lövész hadosztályhoz, ahol hadosztály törzsfőnökként teljesített szolgálatot.¹² Ugyanezen év októberétől előkészítő tanfolyamon vett részt, amely külföldi tanulmányaihoz adott felkészítést: 1962. augusztus 15-től 1964-ig a Szovjetunió Fegyveres Erői Vezérkari Akadémiájának hallgatója volt. Tanulmányai alatt 1963. december 2-án alezredessé léptették elő.¹³ A szovjet fakultás-parancsnok, Ljudnyikov vezérezredes által írt jellemzés szerint Kovács Jenő az Akadémián jelentős mértékben kiszélesítette hadművelési-harcászati látókörét, államvizsgáját hadművelési művészetből kiváló eredménnyel abszolválta, és összességében az Akadémia programját jó eredménnyel végezte el.¹⁴

Hazatérése után Kovács Jenő ismét a ZMKA-ra került, de már a Hadművelési-harcászati Tanszék tanszékvezetőjeként és a ZMKA parancsnoka harcászati és tudományos helyettesének hadművelési segítőjeként folytatta tovább oktatói és nevelői tevékenységét. 1965-ben a ZMKA parancsnokának hadművelési-harcászati és tudományos helyettesévé, 1967. október 1-jén, immáron ezredesként¹⁵, a parancsnok tudományos helyettesévé nevezték ki. Az Akadémián ekkor kezdték meg kidolgozni az első hadművelési tanfolyam korszerű programját, amiben Kovács Jenőnek döntő szerepe volt: nem véletlen, hogy az első tanfolyami osztálynak is ő lett a parancsnoka.

Tudományos publikációs tevékenysége ismét megélnékkült ebben az időben, ami a kandidátusi fokozat megszerzésére való felkészülés egyik állomásának tudható be. Kovács Jenő ekkor kezdett el foglalkozni a hadsereg-találkozóütközet problematikájával, amely a kor hazai és külföldi hadtudományi életének és szakirodalmának egyik fontos kérdése volt. Az atomháború körülményeit boncolgatva publikációi gondosan körbejárták a vizsgált terület fontosabb kérdéseit: vizsgálta az atomfegy-

10 Kovács Jenő: Az elmélet és a gyakorlat egysége, megvalósításának néhány problémája alegységeink harcászati kiképzésében. In.: Honvédségi Szemle, 1961. 11. szám, 19–25.p.

11 Kovács Jenő 1958. hivatásos tisztí minősítési lapja (MN ZMKA 13577) alapján.

12 032/HM alapján.

13 0486/HM alapján.

14 Kovács Jenő alezredes jellemzése a Szovjetunió Fegyveres Erői Vezérkari Katonai Akadémiájáról (száma: 25531).

15 1967. április 4-től, 0165/HM alapján.

verek szerepét a jövő háborújában, kifejtve hogy alkalmazásuk kedvező körülményeket teremt az ellenség gyors szétzúzásához, így a saját hadműveleti cél eléréséhez¹⁶; Kovács Józseffel közös publikációjában a hadsereg támadó hadműveleteinek alapjait ismertette, hiszen az atomcsapások után a hadseregre hárult az ellenség szárazföldi csapatainak teljes megsemmisítése.¹⁷ Kovács Jenő vizsgálta a szárazföldi csapatok hadműveleti művészetének és gyorsütemű támadásának kérdéseit, s hangsúlyozta, hogy szerepük már nem vitathatatlannal elsődleges a hadászati rakéta-csapatok megjelenése után. Rámutatott arra, hogy a hagyományos szárazföldi fegyveres erők alkalmazásakor kulcskérdés a minél gyorsabb támadó ütem elérése: ezt az akkor érvényben lévő eljárási szabályok módosításával, illetve a légiszállítás mind szélesebb körű alkalmazásával gondolta megvalósíthatónak.¹⁸ Kutatásai és publikációi ekkor már a találkozóütközet fogalmát, kialakulását, fejlődését és megvívásának módjait is érintették.

A találkozóütközet¹⁹ kérdésköre a kor egyik legaktuálisabb hadtudományi problémája volt, hiszen a jövő háborújának megvívásával kapcsolatban fontos kérdés volt, hogy a kölcsönös atomcsapások után a szemben álló felek hogyan tudják teljesen megsemmisíteni ellenfelük haderejét. Értekezésének előkészítéskor írott tanulmányai gondosan megvizsgálták a fenti kérdéskört, érintve a fegyveres küzdelem megvívásának módjait, valamint a szárazföldi csapatok hadműveleti-harcászati vezetésének fő problémáit.²⁰ A hadsereg-találkozóütközet problémáinak feltárásakor Kovács Jenő az akkori magyar és szovjet hadtudomány legkorszerűbb eredményeinek figyelembevételével dolgozott, felhasználva a hazai és külföldi hadgyakorlatok tapasztalatait, a Szovjetunióban megszerzett elméleti jártasságát és orosz nyelvtudását, valamint a ZMKA-n megszerzett oktatói és kutatói ismereteit.

Kovács Jenő hadtudományi kandidátusi értekezését 1969-ben védte meg az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán *Ellentmondások a hadművészet elméletében az ütközet értelmezése körül. Az ellentmondások feloldásának lehetséges útjai, különös tekintettel a hadsereg-találkozóütközet megvívásának módjára* címmel. A hadművészet ágazatai közül a vizsgálat alapvetően a hadműveleti művészethez igazodik, de érinti a hadászat és a harcászat egyes területeit is. A munka visszanyúl a hadművészet történetében a probléma keletkezéséig: a szerző tanulmányozta mind a nyugati, mind pedig az orosz katonai gondolkodóknak a kérdéssel kapcsolatos nézeteit, a probléma konkrét vizsgálatánál pedig a szovjet és a magyar hadművészet

16 Kovács Jenő: Az atomfegyver szerepe és alkalmazása. In.: Honvédelem, 1965. 2. szám, 74–78.p.

17 Kovács Jenő: A hadsereg támadó hadműveleteinek alapjai. (Kovács Józseffel közösen). In.: Honvédelem, 1965. 5. szám, 3–14.p.

18 Kovács Jenő: A szárazföldi csapatok hadműveleti művészetének néhány kérdése. In.: Akadémiai Közlemények, 1966. 3. szám, 53–67.p. ill. uő.: Néhány gondolat a gyorsütemű támadás elérésének előfelteteiről és lehetőségeiről. In.: Akadémiai Közlemények, 1966. 5. szám, 19–32.p.

19 „A találkozóütközet: a hadműveleti kötelékek támadótevékenységének egyik fajtája, amikor mindkét fél egyidejű támadással törekedik célját elérni.” Hadtudományi Lexikon, 2. kötet, 1294–1295.p.

20 Kovács Jenő: A fegyveres küzdelem megvívásának módja. In.: Honvédelem, 1967. 4. szám, 7–19.p. uő.: A fegyveres küzdelem megvívásának módjai. In.: Honvédelem, 1967. 7. szám, 3–12.p. valamint uő.: A szárazföldi csapatok hadműveleti – harcászati vezetésének fő problémái és megoldásuk lehetséges útjai. In.: Honvédelem, 1969. 4. szám, 33–42.p.

elméletének és gyakorlati tapasztalatainak eredményeiből indult ki. Dolgozatát három fő fejezet köré csoportosította: az első az ütközet fejlődésének tendenciáit, valamint a hadművelet és az ütközet értelmezése körül felmerült problémákat összegezte; a második a találkozóütközet kialakulását, annak kétféle elméleti megközelítését mutatta be; a harmadik pedig a hadsereg-találkozóütközet megvívásának módját elemezte. Kovács Jenő megkülönböztette a találkozóütközet megvívásának két alapvető módját, amelyek lényegi különbsége az ellenség megsemmisítésének folyamatosságában²¹, illetve szakaszosságában²² rejlett – a szerző szerint az előbbire kell törekedni a hadműveletek sikerének érdekében.

Az értekezésben jól tetten érhető az elmélet és a gyakorlat egységére való törekvés, hiszen a zárófejezet eredményeit a szerző négy nagy hadgyakorlat tapasztalatainak vizsgálata alapján mutatta ki. A bírálóbizottság új tudományos eredménynek fogadta el, hogy Kovács Jenő a XIX. és a XX. század háborúiban lezajlott találkozóütközetek tanulságait levonva, a korszerű tömegpusztító fegyverekben meglévő lehetőségeket mérlegelve, ajánlásokat tett a meglévő ellentmondások feloldására; továbbá a korszerű hadművelet és ütközet viszonyának bemutatását, a találkozóütközet elégséges és szükséges feltételeinek, valamint megvívása módjának a szerző által történt meghatározását. Tudományos eredményeinek értékét jelzi, hogy az ezeket közvetítő egyik tanulmányát korának vezető szovjet és hazai hadtudományi periodikáiban, a *Vojennaja Müszl*-ben publikálhatta és az később megjelenhetett a *Honvédelemben* is²³, kandidátusi értekezésének rövidített formáját pedig a későbbiekben tematikus hadtudományi kötetekben ismét közzétették.²⁴

Az elismert hadtudós akadémiai karrierjének csúcsára 1970-ben ért el, amikor a ZMKA parancsnokának első helyettesévé nevezték ki. Tudományos tevékenysége és publikációi ekkor már a hadtudományi kutatás módszertanának hazai fejlődését voltak hivatottak segíteni: tanulmányok, jegyzetek, oktatási segédanyagok megalkotása fémjelzik ezt az időszakot.²⁵

21 Kovács Jenő: Az ellentmondások feloldásának lehetséges újtjai, különös tekintettel a hadsereg-találkozóütközet megvívásának módjára. Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, Bp. 1969. 89.p.

22 *„Az ellenség szakaszos megsemmisítése, amikor a találkozóütközet atomcsapásokkal kezdődik, de a csapatok ezt követő tevékenysége az ellenséges csoportosítás megsemmisítésének befejezésére valamilyen okból kifolyólag bizonyos idő múlva következik csak be.”* In.: uo.

23 Ковач, Енѳ: Об условиях возникновения и способах ведения встречного сражения в ядерной войне. In.: Военная Мысль, 1970. 3. szám, 50–57.p. magyarul: Kovács Jenő: A találkozó ütközet kialakulásának körülményei és megvívásának módja atomháborúban. In.: Honvédelem, 1970. 6. sz. 12–20.p.

24 Kovács Jenő: A találkozóütközet kialakulásának körülményei és megvívásának módjai atomháborúban. In.: Kiss Jenő (szerk.): Találkozóharc. (Tanulmánygyűjtemény). Zrínyi Katonai Kiadó, Bp. 1981. 19–28.p. illetve Kovács Jenő: Ellentmondások a hadművészet elméletében az ütközet értelmezése körül. Az ellentmondások feloldásának lehetséges újtjai, különös tekintettel a hadsereg-találkozóütközet megvívásának módjára. In.: Kocsis Bernát (szerk.): A hadtudomány általános elmélete és a hadművészet. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp. 1987. 432–466. p.

25 Lásd Kovács Jenő: A katonai vezetés gyakorlati problémái. A döntéselőkészítés korszerű módszerei. (Berkics Lászlóval közösen). Zrínyi Katonai Kiadó, Bp. 1970. Kovács Jenő: Lenin és a szocialista hadtudomány. In.: Akadémiai Közlemények, 1970. 20. szám, 9–26.p. Kovács Jenő: A Hadművészeti Tudományos Tanács korreferátuma. In.: Honvédelem (különkiadás: „A hadtudományi munkáról”), 1971. 29–35.p. Katonai értelmező szótár. (Tóth Lajossal, Kovács Józseffel és Móricz Lajossal társszerkesztőként). Zrínyi Kiadó, Bp. 1972.; Kovács Jenő: A hadtudományi kutatásról. In.: Honvédelem, 1972. 9. szám, 15–27.p.

Kovács Jenő 1973. augusztus 1-jétől 1977. január 1-jéig a kiskunfélegyházi 7. gépesített lövészadosztály parancsnokaként szolgált²⁶, 1976. április 4-től vezérőrnagy rendfokozatban.²⁷ A katonatudós Kovács Jenő gyakorló parancsnokként sem hagyta abba tudományos tevékenységét: két tanulmányában az ellenség előkészített védelme áttörésének kérdéseit vizsgálta: kiemelten foglalkozott az áttörés szerepének értelmezésével, annak előkészítésével és végrehajtásával, az ellenség szervezetében és védelmi harceljárásaiban végbemenő változások hatásaival, valamint a saját csapatok átfegyverzésével és kiképzésével, amely az áttörés sikeres végrehajtásához elengedhetetlenül fontos.²⁸

1977-től szolgálati nyugállományba vonulásáig magas párt és katonai vezetői pozíciókat töltött be: 1986-ig az MSZMP KB Közigazgatási és Adminisztratív Osztályának osztályvezető helyetteseként dolgozott, majd két évig főcsoportfőnökként és egyben honvédelmi miniszter-helyettesként²⁹ a Magyar Néphadsereg Személyügyi Főcsoportfőnökségében szolgált³⁰, 1986. szeptember 29-től altábornagyi rendfokozatban.³¹

Ebben az időszakban Kovács Jenő hadtudományi kutatómunkája egyéb teendőinek megsokasodása miatt háttérbe szorult, viszont a jó kiállású és művelt katonatudós még nyugállományba vonulása után is igen gyakran szerepelt katonai és pártlapokban riportalanyként.³² Ekkoriban megjelent publikációiban kevés teret kaptak hadtudományi kérdések, a magas állami pozícióból fakadóan párt- és katonapolitikai kérdésekről jelentetett meg írásokat.³³ Ezek mellett azonban teret szentelt a magyar katonai sajtó problémáinak³⁴ és részese volt a magyar hadtörténetírás egyik legnagyobb vállalkozásának, amelyben a hazai kutatók hazánk hadtörténelmének szinte

26 0559/HM alapján.

27 0195/HM alapján.

28 Lásd Kovács Jenő: Az ellenség előkészített védelmének áttörése. In.: Honvédelem, 1975. 11. szám, 18–24.p. illetve Kovács Jenő: Az ellenség előkészített védelmének áttörése. In.: Honvédelem, 1976. 2. szám, 11–20.p.

29 1028/0986. MT alapján.

30 0043/HM alapján.

31 226/86. ET alapján.

32 Lásd Kedvező fordulat. (riporter: Bertalan István Béla) In.: Néphadsereg, 1976. 30. szám, július 24. 9.p. A három Kovács. (riporter: Bertalan István Béla) In.: Néphadsereg, 1976. 34. szám, augusztus 20. 8–9.p. A kádernemzet elveiről és követelményeiről. Interjú dr. Kovács Jenő altábornagy, személyügyi főcsoportfőnök, miniszterhelyettes. (sz.n.) In.: Néphadsereg, 1986. 50. szám, december 13. 3.p. Beszélgetés négy évtizedről. Beszélgetés Kovács Jenővel. (sz.n.) In.: Néphadsereg, 1988. 14. szám, április 2. 7.p. Kié a párt? (riporter: Benedek István Gábor) In.: Népszabadság, 1989. 66. szám, 13.p. A pártmozgalom tisztaságáról, megújításáról. (riporter: Szőke Sándor) In.: Pártélet, 1989. 2. szám, 14–18.p.

33 Lásd Kovács Jenő: A Magyar Ellenállók és Antifasiszták Szövetségének megalakulásáról. In.: Pártélet, 1982. 6. szám, 26–27.p. uő.: Néphadseregünk küldetése. In.: Pártélet, 1983, 8–9. szám, 46–50. p. uő.: Pacifisták és békemozgalmak. In.: Társadalmi Szemle, 1984. 2. szám, 49–50.p. uő.: Változó társadalom – változó ifjúság. Beszélgetés (riporter: Erdős Endre). In.: Ifjúsági Szemle, 1984. 4. szám, 3–8.p. uő.: A Varsói Szerződés aláírásának harmincadik évfordulójára. In.: Honvédelem, 1985. 5. szám, 3–7.p. uő.: A Varsói Szerződés hivatása. In.: Pártélet, 1985. 5. szám, 58–61.p. uő.: Tisztújítás a szakszervezetekben. In.: Pártélet, 1985. 10. szám, 14–17.p. uő.: A pártdemokrácia és a tömegszakszervezetek demokratizmus. In.: Pártélet, 1986. 2. szám, 49–52.p.

34 Kovács Jenő: Hiányoznak a katonai hírmagyarázók. In.: Magyar Sajtó, 1983. 11. szám, 7–8. p. uő.: Új hadsereg – új katonai lapok. Adalékok a katonai hírlapirodalom történetéhez. In.: Magyar Sajtó, 1985. 5. szám, 20–23.p. valamint uő.: A katonai sajtó története. MN PNAMK, Bp. 1985.

tizálására vállalkoztak, egy kétkötetes összefoglaló műben. Kovács Jenő feladata a Magyar Néphadsereg 1959 és 1985 közötti történetének rekonstruálása volt: áttekinthette az MN fejlesztését meghatározó nemzetközi helyzetet, az MSZMP honvédelmi politikájának alapelveit, valamint a hadsereg technikai, szervezeti korszerűsítését a vizsgált időszakban.³⁵

Kovács Jenő 1988. március 15-én, a felső korhatás elérése miatt szolgálati nyugállományba vonult: négy évtizedes hivatásos katonai szolgálata alatt 22-szer részesítették dicséretben vagy jutalomban, és 21-szer kapott különféle hazai és külföldi kitüntetések.³⁶

Nyugállományba kerülése után Kovács Jenő ismét aktív szereplője lett a hazai hadtudományi közéletnek, kutatásoknak és kutatóműhelyeknek, valamint rendszeres résztvevője, előadója volt a hadtudomány kérdéseit érintő tudományos konferenciáknak. Az 1990-ben alakult Magyar Hadtudományi Társaság egyik alapító tagja, később elnökhelyettese és a Társaságon belül működő Hadművészeti Szakosztály elnöke volt. Részt vett a magyar hadtudomány rendszerváltás utáni legnagyobb vállalkozásában, a hiánypótlónak szánt Hadtudományi Lexikon megjelentetésében: mint a hadtudomány elméleti kérdéseinek jó ismerője, és a hadművészet szakértője számos szócikk megírása (pl. gerilla, találkozóütközet) kötődött nevéhez. Tudományos munkásságának elismeréseként a Magyar Hadtudományi Társaság elnöksége 1995-ben a Magyar Tudományos Akadémia első hadtudományi rendes tagjáról elnevezett Tanárky Sándor-díjat adományozta Kovács Jenőnek, aki a tudományos kutatások mellett az Országgyűlés Honvédelmi Bizottságában katonai tanácsadóként is szerepet vállalt.

Tudományos tevékenysége ekkor már a magyar hadügyet érintő – és máig nem megoldott – fontos kérdésre, a rendszerváltást követő időszak magyar katonai stratégiájának kidolgozására fókuszált. A témában végzett kutatásai komplex módon közelítették meg a problémát: megvizsgálta a geopolitika, a geostratégia, valamint a hadászat kapcsolatát, és az említett területek hatását hazánk katonapolitikájára. A kutatások megalapozták az Országos Kiemelésű Társadalomtudományi Kutatások közé tartozó komplex kutatási témát, mely hazánk katonai stratégiájával volt hivatott foglalkozni, összegezték a különböző geopolitikai és geostratégiai iskolák eredményeit, és azokat hazánk viszonyira vonatkoztatták, illetve a katonai nézőpontot érvényesítették. Az 1990-es évtized első felében Kovács Jenő egyre mélyrehatóbb kutatásainak eredményeit folyamatosan publikálta³⁷, majd ezzel párhuzamosan,

35 Kovács Jenő: A Magyar Néphadsereg fejlődésének fő vonásai (1959–1985). In.: Liptai Ervin (főszerk.) – Tóth Sándor (szerk.): Magyarország hadtörténete. 2. kötet, Zrínyi Katonai Kiadó, Bp. 1985. 567–580. p.

36 Dr. Kovács Jenő MN 478/340. számú személyi gyűjtője alapján.

37 Kovács Jenő: Magyarország geopolitikai-geostratégiai manőverszabadsága, kényszerpályái. In.: Honvédelem, 1990. 4. sz. 34–47. p. uő.: A nemzeti katonai stratégia. In.: Honvédelem, 1990. 6. sz. 26–37. p. uő.: Magyarország geopolitikai viszonyai és lehetőségei. In.: Magyar Tudomány, 1990. 2. sz. 120–137. p. uő.: Elmélkedés a honi katonai stratégiáról. In.: Új Honvédségi Szemle, 1991. 6. sz. 1–10. p. uő.: Hadászat és geopolitika. In.: Magyar Tudomány, 1991. 9. sz. 1070–1086. p. uő.: Stratégiaalkotás. In.: Hadtudomány, 1992. 2. sz. 56–63. p. uő.: Magyarország geopolitikai, geostratégiai dilemmái. In.: Társadalmi Szemle, 1993. 1. sz. 80–85. p. uő.: Magyarország katonai stratégiája. In.: Hadtudományi Tájékoztató, 1994. 1. sz. 199–206. p. uő.: Hadászat és geopolitika. In.: Hadtudomány, 1995. 4. sz. 41–42. p. uő.: Geopolitikai elméletek, valamint Magyarország stratégiájának geopolitikai, geostratégiai alapjai. In.: Hadtudomány, 1996. 2. sz. 96–98. p.

1993-ban a hosszú távú kutatási programba kezdett, melynek célja az eddig megszerzett ismeretek, valamint más, a katonai stratégiához kapcsolódó tudományos eredmények szintézisével feltárni és kidolgozni Magyarország katonai stratégiáját.

A Varsói Szerződésből kilépő és a szovjet bloktól függetlenné vált Magyarországon kiemelten fontos kutatási terület volt ez a téma, hiszen a magyar hadtudomány kiléphetett az orosz-szovjet hadtudomány által rákényszerített keretek közül, de a továbbhaladás iránya még bizonytalan volt. Az évtized elejétől Kovács Jenő és az általa vezetett Hadművészeti Szakosztály a katonai stratégia és doktrína kérdéseit vizsgáló kutatásai bekerültek az Országos Kiemelésű Társadalomtudományi Kutatók közé. A munka három vaskos kötetben, 1993-ban, 1995-ben és 1996-ban, kézirati formában *Magyarország katonai stratégiája (Komplex kutatási téma)*³⁸ címmel került összegzésre. E téma geopolitikai, hadművészeti alapjait kutatta és a probléma komplex vizsgálatában a történelem (Ölvedi Ignác), a hadtörténelem (Dombrády Lóránd), a katonaföldrajz (Siposné Kecskeméthy Klára, Nagy Miklós Mihály) és a külpolitika (Bobvos György) képviselőit is bevonta. Az első kötet számba vette Magyarország katonai stratégiáját és hadászataát a második világháború utolsó éveiben, valamint a Varsói Szerződés időszakában, emellett megtörtént a téma geopolitikai, geostratégiai és hadtudományi alapvetésének megfogalmazása. A második kötet felvetette a hadikultúrák problémakörét és vizsgálatuk szükségességét; ismertette a katonai stratégia geopolitikai, geostratégiai hipotéziseit; vizsgálta a katonai stratégia, a hadtudomány és a hadművészet kapcsolatát; ismertette Magyarország politikáját és katonai stratégiáját a második világháború előtti időszakban; bemutatta a magyar stratégiai elképzeléseket és azok megvalósítását 1942–1943-ban. A harmadik kötet vizsgálta az állami szuverenitást, a nemzeti érdekek valamint a hadászat kapcsolatát; elemezte Magyarország két világháború közötti és a második világháború alatti katonai stratégiájának tanulságait; megvizsgálta hazánk szomszédos államai, Szerbia, Horvátország és Szlovákia geopolitikai célkitűzéseit; kiemelten foglalkozott az akkor háború dúlta délszláv államok történetével, geopolitikai, geostratégiai helyzetével, valamint megtörtént Jugoszlávia utódállamainak katonaföldrajzi és geostratégiai szempontú elemzése is.

Korai halála – 1996. november 29-én, 67 évesen – azonban nem engedte meg számára a kutatási eredmények gyakorlati hasznosítását, de kutatásának eredményei nem veszték kárba. Sok vizsgált terület, köztük a hadikultúrák kérdésköre is, pusztán csak a problémafelvetés szintjéig jutott, amelyek további kutatásával a mai napig is adós a magyar hadtudomány. Temetésén a Magyar Honvédség Honvéd Vezérkarának vezérkari főnöke, Fodor Lajos altábornagy mondott gyászbeszédet, aki Kovács Jenőt a katonai és a polgári életben is elismert katonai vezetőként, kiemelkedő képességű parancsnokként méltatta. Életművének részletes feltárása, értékelése és tudományos érdemeinek meghatározása még a jövő kutatóira vár: munkássága sok tekintetben befejezetlen maradt, számos lehetőséget kínálva a jövő hadtudományi kutatóinak.

38 Kovács Jenő: *Magyarország katonai stratégiája*. (Komplex kutatási téma). I–III., Kézirat, Bp., 1993., 1995., 1996., a kézirat a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem könyvtárában található, raktári jelzet: 585/1767:1; 585/1767:2; 585/1767:3

Juhász Zsolt

A katonák fizikai alkalmasság-vizsgálatával foglalkozó forrásmunkákról

Az általános kérdésekre kiterjedő alkalmasság-vizsgálatról a publikációk révén nagyon régről vannak ismereteink. A fizikai összetevőre kiterjedő vizsgálat azonban 1997-től, a rendszerváltást követő időszakban az önkéntes haderőre áttérés és a honvédség új feladataival összefüggésben, a külföldi katonai szolgálattal kapcsolatban merült fel. Ez az új igény vezetett arra, hogy rövid írásom címében jelzett téma – tudásmetriai alapfogalmainak meghatározása mellett – magyar vonatkozású publikációinak bibliográfiái vizsgálatával foglalkozzam.

A teljesítményterhelés élettani vizsgálatokra épülő, a Magyar Honvédségben alkalmazott vizsgálati módszerek, szoros kapcsolatban állnak olyan más tudományterületekkel is, mint például az orvostudomány vagy a sporttudomány. Az így kialakult kapcsolatrendszer egyfajta multidiszciplináris egységként, komplexebbé teszi az érdeklődők, a kutatók számára. A számszerű adatok tájékoztató jellegű ismertetése előtt szeretném röviden, a teljesség igénye nélkül felvázolni a bibliográfiával és a tudásmetriával kapcsolatos főbb alapismereteket, tudnivalókat.

A bibliográfiáról és a tudásmetriáról általánosságban

„Az a gondolat, hogy az egyes szakterületek irodalma ugyanolyan rendszeres kutatásnak vethető alá, mint bármely fizikai vagy biológiai jelenség, több mint 60 éves múltra tekinthet vissza. A legelső ilyen típusú közleményben Cole és Eales 1917-ben az összehasonlító anatómia tárgykörében 1543 és 860 között megjelent dolgozatokat számlálták össze.”¹ Ezt követően számos hasonló vizsgálatról szóló közlemény jelent meg, melyek más szakterületek tanulmányozására is kiterjedtek. Így a kialakuló új módszereknek más, különböző elnevezései alakultak ki.

„1923-ban jelent meg először a *statisztikai bibliográfia* (statistical bibliography) kifejezés *Hulme könyvében*, aki a szekundér irodalom statisztikai elemzése alapján

1 Dr. Szilágyi Tivadar: Tudományos kutatás elmélete II., Szemelvények a tudásmetria témaköreiből (Szöveggyűjtemény a doktori képzésben résztvevők részére), Budapest, 2003., 1.o.

vont le következtetéseket a modern civilizáció fejlődési irányairól. A könyvtári statisztika megjelölésére tűnt fel a „*librametry*” szó, amely azonban nem vonult be a köztudatba.”² A tudomány méréséről és számszerűsítéséről, az 1930-as évektől az 1960-as évek elejéig, szórványosan jelentek meg cikkek.

1939-ben J.d. Bernal „*The Social Functions of Science*” (A tudomány társadalmi funkciója) című munkája alapján kezdett kialakulni a tudománytan, amely a tudományos fejlődés folyamatainak tanulmányozására modelleket dolgozott ki.

A *tudománymetria megalapítójának* Derek de Solla Price-t tekinti a szakirodalom, aki 1963-ban adta közre a „*Little Science-Big Science*” című előadásait. Megfogalmazása szerint a különböző statisztikai módszerek alkalmazása lehetővé teszi a tudomány különböző dimenzióinak mérését, a tudomány nagybani viselkedésének és gyarapodását szabályozó törvényszerűségeinek felkutatását. A tudományt mérhető jelenségnek tekintve arra törekedett, hogy általánosan alkalmazható számítási eljárást fejlesszen ki a tudományos munkaerő és a szakirodalom, a tehetség és a tudományra fordított kiadások vizsgálatára. Tehát Price munkájában jutott kifejezésre először a tudomány mérésére, kvantifikálására (mennyiségi mutatókkal való jellemzésére, leírására) irányuló törekvés, amely a *tudománymetria diszciplína* (tudománymérés tudománya) kialakulásához vezetett.

„A *tudománymetria* kifejezést Vaszilij Nalimov vezette be 1969-ben megjelent „*Naukometria*” c. könyvének címeként, amelyben körvonalazta e diszciplína tárgykörét.”³ Nézete szerint a tudomány időbeli síkon előrehaladó folyamat, ezért ugyanúgy, mint más – az időtől függő – folyamatok numerikus jellegű vizsgálatoknak vehetők alá. A tudomány új ismeretek felkutatását célozza, amely kumulatív és kollektív jellegű processzus. Ez azt jelenti, hogy minden tudományos eredmény a korábban lefektetett elvekre épül, az új tudományos eredmények a korábbiak újraértelmezése, továbbfejlesztése révén keletkeztek.

1969-ben Pritchard használta először a statisztikai bibliográfia (statistical bibliography) megjelölésére a *bibliometria* (*bibliometry*) kifejezést. Lényege, hogy az egyes szakterületek természetéről, fejlődéséről képet adjon a vonatkozó írott kommunikáció számszerű adatainak elemzésével. A bibliometria tehát tömören a matematikai statisztika módszerének a könyvekre és a kommunikáció egyéb eszközeire való alkalmazását jelenti. Ugyancsak a bibliometriai kifejezés használható arra az esetre is, amikor egy tudományágot vagy egy tudományos tevékenységet a tudományos közlemények elemzése alapján a hivatkozások és az idézetek szempontjából vizsgálunk.

A tudománymetriának az idézettek túl számos meghatározása ismeretes. A definíciók egyértelműen a vizsgálat mérés jellegét és számadatokkal történő leírását hangsúlyozzák, ami azt jelenti, hogy a tudományos tevékenység mennyisége, minősége és hatékonysága mérhető.

A tudománymetriai kutatások hazánkban a 70-es évek közepétől indultak meg. A vizsgálatok 3 fő területre koncentráálódtak: a *kémia, fizika tudománymetriai* felméré-

2 Uo. 2. o.

3 Uo. 2. o.

sére, a tudományos teljesítmények mérésére és a mérés alkalmazására mutató számok kifejllesztésére. A tudománymetria irodalmának növekedése rohamosnak mondható. A szakirodalom elsősorban az egzakt tudományok területén készített közlemények kvantitatív (mennyiségi) vizsgálatát mutatja be, ez azonban nem zárja ki a társadalomtudományok tekintetében való alkalmazhatóságát is. A fizikai alkalmasság-vizsgálathoz kapcsolódó magyar publikációk, tankönyvek, jelentések, konferenciaanyagok és tudományos értekezések tárháza szintén rohamosan bővül, bár még nem mondható tekintélyes mennyiségűnek.

Kutatási témám bibliometriai vizsgálata szempontjából a tudománytan által, a tudomány fejlődési folyamatainak tanulmányozására kialakított modellek közül, az információs modell alkalmazása tűnik a leghatékonyabb módszernek. Ez ugyanis a tudományt önszervező rendszernek tekinti, amelyet az információs-kommunikációs áramlások irányítanak. Tehát a tudomány fejlődését az információ fejlődésén keresztül vizsgálja. Az írott tudományos eredményeket (publikációkat), a tudományos idézeteket dolgozza fel a statisztika módszereivel.

A tudománymetriai vizsgálat hatékonyságának mutatója többek között az, hogy a tudományos közlemények (publikáció) miként jelennek meg a tudományos kutatások különböző formáiban. A szakirodalom a tudományos kutatások 3 fő típusát különbözteti meg: az *alapkutatást*, az *alkalmazott kutatást*, és a *fejlesztést*. A fizikai alkalmasság-vizsgálat téma nem kifejezetten elméleti jellegű, de alapkutatásnak tekinthető. Mind a korábbi alapkutatások (elsősorban a tudományos értekezések), mind pedig az alkalmazott kutatások (esettanulmányok, szakcikkek) eredményei megállapított tényekre, összefüggésekre, a gyakorlatban alkalmazható eljárásokra támaszkodik. A kutatásom célja tulajdonképpen nem más, mint a korábbi ismeretek újrafeldolgozása, azok új információkkal történő összevetése, továbbfejlesztése, a legújabb információk közzététele, és az újabb felmerülő kutatható kérdések megfogalmazása.

A tudományos kommunikálás csatornáinak két csoportját különböztethetjük meg, melyek a fizikai alkalmasság-vizsgálattal kapcsolatos kérdéskör kommunikációs eszközei is egyben. Ezek a *nem hivatalos* (informális) és a *hivatalos* (formális) fórumok.

Az *informális* csatornák között a legfontosabbak: a tudományos összejövetelek előadásai és a konferenciaanyagok, a jelentések, az értekezések, az úgynevezett preprintek. A tudományos összejövetelek kitüntetett szerepet töltenek be a kommunikációban. Ez jelenti az információcsere első lépését. A konferenciaanyagok jótékony hatást gyakorolhatnak az adott téma kutatására, hiszen egyidőben, egy helyen a napirendre tűzött téma kollektív megmérettetés alá kerül és ezzel gazdagodik. A konferenciaanyagok gyűjteményes változata (proceedings) – amely a konferenciával egy időben vagy röviddel utána jelenik meg –, átmenetet képez az informális és formális csatornák között. Mivel nem lektorált, nem ellenőrzött, az informális közlés műfajába tartozik. A tudományos közösség a szerzővel szemben elnézőbb, mint a folyóiratcikk esetében. Az előadás elfogadása a kötetnek formális színezetet ad. Jelentős a kommunikálás folyamatában, mert a résztvevők körén túl terjeszti az információt és koncentrálna a témában kapott legfrissebb eredményeket. A jelentéseknek bár nem nyilvános írott publikációk, mégis van bizonyos előkészítő szerepük abban, hogy az új eredmények bekerüljenek az információáramlásba. Az értekezések

az új információt létrehozó kutatók produktumai, amelyek a legtöbb részletet tartalmazták a téma előzményeiből.

A *preprintek* a kéziratok korlátozott körben való szétküldése előzetes véleménykérés céljából. A tudományos értekezések munkahelyi vitája előtt célszerű igénybe venni ezt a „szűrőt”, mivel hatékonyan hozzájárulhat ahhoz, hogy a mű tartalmilag és formailag koherens (összetartozó, egymással összefüggő) rendszert alkosson. A formális csatornák közül kiemelendők a folyóiratok, a különböző tankönyvek, az egyetemi jegyzetek és a tansegédletek.

A tudományos eredmények terjesztése a tudományos gondolkodás kialakulásának időszakát követően hosszú ideig – eltekintve egyes népszerű almanachoktól és kalendáriumoktól – szinte kizárólag könyveken és a tudós társakhoz írt leveleken keresztül történt. A kiterjedt levelezéssel kapcsolatos sok munka adta az ötletet a folyóiratok létrehozására. A folyóiratok létrejötte természetesen nem szüntette meg a tudósok levelezését. A folyóiratcikkek a szakmai, azaz a prioritási (elsőbbséget élvező) viták nyilvános fórumává váltak, míg a levelek inkább a személyes jellegű információk hordozóiként szolgáltak. A teljes és rendezett ismeretanyagot könyvek tartalmazták. Ez a szokás a 18. század végéig maradt fenn. A 21. században a hangsúly áthelyeződött a folyóiratokra, és a könyvek – mint az eredeti tudományos eredmények publikációs formái – háttérbe szorultak. Az idők során a folyóiratok és folyóiratcikkek számos változáson mentek keresztül. A második világháború után a folyóiratok mellett egyéb tudományos információhordozók is kialakultak (*preprintek*, konferenciaanyagok stb.), melyek az egyes tudományterületeken különböző mértékű jelentőségre tettek szert. A könyvek mindmáig fontos szerepet töltenek be a tudományban, noha jelentőségük a 20. században tovább csökkent.

A *folyóiratcikk* lektorált (elbírált, elolvasott) és szavatolt, valamint a szerkesztőbizottságok által fémjelzett tartalmával élesen elkülönül az informális területtől. Hivatalosnak minősül abban a tekintetben, hogy a kéziratot lektorálják (elbírálják), ennek alapján lehetőség van a módosításra és ellátják olyan bibliográfiai adatokkal, amelyek segítségével egyértelműen fellelhető és idézhető. Nyilvánosnak tekinthető abban az értelemben, hogy bárki hozzáférhet, küldhet a publikációra cikket, reflexiót (megjegyzést, választ). A tankönyvek, egyetemi jegyzetek és tansegédletek a tudásanyag és ismeretek terjesztésének formális csatornáját képezik. Sajnálatos módon az utóbbi időben e kiadványok időtállósága felgyorsult világunkban rendkívül lerövidült. Bár jelentőségük csökkenőben van, mégsem nélkülözheti a bibliometriai vizsgálat ezek kutatását sem. A szakterületek növekedésének mérésére leginkább a gondosan összeállított bibliográfiák szolgálhatnak kiindulási alapul. Felhasználhatók például a referáló (beszámoló) folyóiratok, vagy ezek szakosított fejezetében lévő tételek (publikációk) darabszáma is.

Néhány bibliográfiai adat a témához kapcsolódó megjelent publikációkról

Mivel a tudományos értekezésem készítésének kezdeti irodalomkutatói szakaszában tartok, a témához kapcsolódó teljes és rendezett, a kommunikálhatóság szempontjából végleges ismereteknek még nem vagyok birtokában. Ezért a teljesség igé-

nye nélkül próbálok az értekezésemhez felhasználható szakirodalmi háttéranyagokról információt adni.

Az alább közölt diagram, vizsgálódásaim számszerű adatait ábrázolja, melyek a Google keresőmotor segítségével kerültek a birtokomba. Az ábrán jól látható, hogy a témakörök egyre speciálisabb megnevezésével, és így azok illetően jellegű szűrésével, a rendelkezésre bocsátott publikációk száma folyamatosan csökkenő tendenciát mutat.

A „fizikai alkalmasság-vizsgálattal” (216 találat) kapcsolatos publikációk száma még meglehetősen soknak mondható, hiszen a megfogalmazás lehetővé teszi azt, hogy tágabb értelmezést nyerjen a vizsgálati szempont.

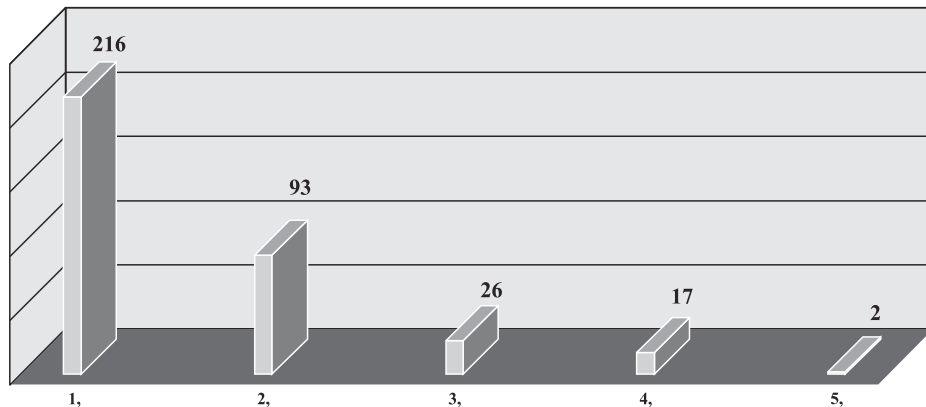
A Magyar Honvédséget érintő, a „katonai fizikai alkalmasság-vizsgálattal” (93 találat) kapcsolatos információkat közlő publikációk száma viszont már jelentősen kevesebb, ami valószínűleg azért van, mert ez csak egy szűk szeletét képezi a fizikai alkalmasság-vizsgálatokról szóló írásművek óriási darabszámának.

A „hivatásos és szerződéses katonák fizikai alkalmasság-vizsgálatával” foglalkozó publikációk (26 találat) keresésével tovább szűkítettem a kört.

Speciálisan a „külföldi szolgálatra jelentkező hivatásos és szerződéses katonák fizikai alkalmasság-vizsgálatával” szorosan összefüggésbe hozható produktumok száma 17 találattal tetőzött.

Végül utolsó szempontként az ide vonatkozó PhD értekezések számára voltam kíváncsi, és meglepetésemre a kutatásom végeredményeként csak két értekezésre bukkantam.

A számok látványos csökkenése véleményem szerint arra enged következtetni, hogy a tudományos kutatás e területe még meglehetősen kiaknázatlan, és újnak mondható. A kronológiai történéseket figyelembe véve mindez valószínűleg annak tudható be, hogy az önkéntes haderőre történő átállás rövid időre, négy évre, nyúlik vissza, amely a tudomány fejlődési folyamatai szempontjából meglehetősen rövid idő. A lassú fejlődési folyamat miatt, ezért nem is született nagy

1. A fizikai alkalmasság-vizsgálattal kapcsolatos magyar publikációk száma
2. A katonai fizikai alkalmasság-vizsgálattal kapcsolatos magyar publikációk száma
3. A hivatásos és szerződéses katonák fizikai alkalmasság-vizsgálatával kapcsolatos magyar publikációk száma
4. A külföldi szolgálatra jelentkező hivatásos és szerződéses katonák fizikai alkalmasság-vizsgálatával kapcsolatos magyar publikációk száma
5. A hivatásos és szerződéses katonák fizikai alkalmasság-vizsgálattal foglalkozó magyar PhD értekezések száma

számú iromány, hiszen a kutatásokból származó adatok feldolgozása, azok értékelése hosszú időt vesz igénybe.

* * *

Összegzőképpen megállapíthatjuk, hogy a NATO-csatlakozást követően, a kibővült feladatok sajátosságaiból fakadó alapkövetelménynek tekintendő a sokoldalúan képzett, egészséges katona. A haderőreform, és hazánk nemzetközi katonai szerepvállalása indokoltá teszi a vizsgálati eljárások további fejlesztését és azok segítségével katonáink fizikai teljesítményének növelését.

A katonai fizikai alkalmasság-vizsgálat, egyfajta speciális területként több mint tíz éve van jelen a katonai alkalmasság-vizsgálatok palettáján. A témával kapcsolatos tudományos publikációk száma ez idő alatt folyamatosan növekedett és növekszik a mai napig is. Mi sem érzékeltethetné ezt jobban, mint a rendelkezésünkre álló számos bibliográfiai kutatási eredmény. Az általam közölt adatok csak tájékoztató jellegűek, és a teljesség igénye nélkül készültek.

A hivatkozott két PhD értekezés fontos kiindulópontnak számít tudományos munkásságom szempontjából, ami remélhetőleg segítséget fog nyújtani abban, hogy hasonló értékű új információkkal szolgáló értekezés szülessen.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Tudományos kutatás elmélete II. Szemelvények a tudománymetria témaköreiből (Szöveggyűjtemény a doktori képzésben résztvevők részére), ZMNE Budapest, 2003 Összeállította: Dr. Szilágyi Tivadar, Dr. Bujdosó Ernő: „Bibliometria és tudománymetria” című könyve alapján.
2. A tudományos írásművekkel szemben támasztott követelmények, ZMNE Budapest, 2003, Szerkesztette: Dr. Szilágyi Tivadar ezredes.
3. A tudományos kutatás elmélete és módszertana (Előadásvázlat), ZMNE Filozófia és Kultúrtörténeti Tanszék, Tudomány- és Kutatáselmélet Szakcsoport Budapest, 2003. Készítette: Dr. Gőcze István alezredes.
4. Szemelvények a tudománymetria témaköreiből (ZMNE).
5. Magyar Honvédség Testnevelési és Tömegsport Szakutasítása (Ált./209) Magyar Honvédség 1991.
6. „Az államhatár rendjének jogi védelme az Európai Unióhoz való csatlakozás tükrében” című PhD értekezés bibliometriai vizsgálata, (Beadvány), ZMNE Budapest, Készítette: Tóthné Dr. Demus Mária határőr alezredes.
7. 12/1997. HM rendelet a hivatásos és szerződéses katonák egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságáról Honvédelmi Közlöny 1997. 12. szám.
8. 24/2001. HM rendelet a hivatásos és szerződéses katonák egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságáról szóló 12/1997 HM rendelet módosításáról.
9. 20/2002. HM rendelet a Magyar Honvédség egyes beosztásaihoz kapcsolódó munkaköri követelményekről Honvédelmi Közlöny 2002. 15. szám.
10. 4/2003. HM rendelet a hivatásos és szerződéses katonák egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságáról Magyar Közlöny 2003. 10. szám.
11. 7/2006. HM rendelet a hivatásos és szerződéses katonai szolgálatra, valamint a katonai oktatási intézményi tanulmányokra való egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasság elbírálásáról, és az egészségügyi szabadság-, a szolgálatmentesség-, a csökkentett napi szolgálati idő engedélyezésének a szabályairól, Magyar Közlöny 2006. 31. szám.

Oroszi Antal

Egy dinamikusan fejlődő korszak történetéről*

A magyar katonai tisztképzés történetének 200. évfordulóján a Zrínyi Kiadó gondozásában 2008 őszén megjelent Prof. Dr. Szabó Miklós nyá. altábornagy, akadémikus, egyetemi tanár, a magyar katonai felsőoktatás 1945–1990 közötti időszakát feldolgozó harmadik kötete (az első kötet 2004-ben, a második 2007-ben jelent meg). *A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia 1961–1969 közötti történetét* gazdag levéltári források felhasználásával feldolgozó több mint 450 oldal tartalmú harmadik kötet kronológikus sorrendben, átfogó képet nyújt a hatvanas évek sokszor rendkívül nehéz, feszített ütemű, ellentmondásokkal terhes, de mégis eredményes időszakáról. A nyolc fejezetből álló igen értékes mű – a harmadik kötet – *első két fejezete* a hidegháborús légkörben a Magyar Néphadsereg rendkívül dinamikus fejlődési időszakát, a Varsói Szerződés szervezeti-vezetési korszerűsítését, a magyar érdekek lehető legszélesebb érvényesítését, s az „internacionalista segítségnyújtás” keretében a „prágai tavasz” eltiprásában való kényszerű részvételünket („vonakodó csatlós”) mutatja be. A harmadik-nyolcadik fejezet pedig mindezek hatását vázolja fel a magyar katonai felsőoktatás tartalmi, szervezeti, személyi, tudományos, anyagi-technikai, egyszóval minőségi fejlődésére.

A könyv első fejezetében a szerző részletesen szól a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia tevékenységét befolyásoló kül- és belpolitikai viszonyok ellentmondásokkal terhes jellemzőkről: az egyszerre jelen levő enyhülési és feszültségi mozzanatokról, a politikai és katonai lépések-ellenlépésekről, az előzékeny gesztusokról, valamint a fenyegetésekről.

A szerző korhűen mutatja be a nemzetközi viszonyok enyhülési vonatkozású gazdag eseményeit, mint például a világűr meghódításáért folyó szovjet-amerikai versenyt, az űrrepülések sorozatát. Vagy a „forródrót” kapcsolatrendszerét Moszkva és Washington között a feszültségek oldása érdekében. Ugyanakkor az olvasó végig követheti azokat a feszültségeket is, amelyek a harmadik világháborús szakadék szélén való táncoláshoz közelítettek (karib-tengeri válság, berlini konfliktus, stb.). Belpolitikai vonatkozásban jelentős volt a meghirdetett konszolidációs elmélet, amely sze-

* M. Szabó Miklós: *A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1961–1969* (3. kötet) Zrínyi Kiadó, Bp., 2008. 454p.

rint „Aki nincs ellenünk, az velünk van”. Biztató eredmény volt, hogy az ENSZ napi-rendjéről lekerült a magyar kérdés, s az ország dinamikus gazdasági fejlődése következtében a hatvanas évek közepétől a „legvidámabb barak” illúziójában élt. Akkor még nehezen volt hihető volt, hogy ez a fejlődés hosszútávú eladósodáshoz fog vezetni. A lendület a nagyreményű „gazdasági mechanizmus” reformelképzeléseiben csúcsonyult ki. A katonapolitikában, a hullámmzó hidegháborúban a „tömeges megtorlás” doktrínája érvényesült 1967-ig, melynek következtében új haderőnemek, hadászati légierő, hadászati rakétacsapatok jöttek létre, s kiemelt figyelem fordult a háború kezdeti időszakára. Majd 1967-től a NATO hivatalos stratégiájává vált a „rugalmas reagálás” doktrínája, amelynek következménye az „előretolt védelem” kiépítése az NSZK területén. A VSZ doktrína világ- és helyi háborúk lehetőségeivel számolt, az előbbi koalíciós jellegű és a teljes atom-, biológiai-, és vegyi arzenál bevetésével. Mindezek hosszú időre meghatározták a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia képzési rendszerét is.

A kötet legnagyobb (200 oldalas) második fejezetében rendkívül precíz, tudományos igényességgel feldolgozott rész igen részletes kronológiai sorrendben mutatja be a Magyar Néphadsereg építésének körülményeit és jellemzőit, a korszerűsítés teljes vertikumát. A fejezetnek része az az akadémiai székfoglaló is, amely a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erői Főparancsnoksága és a Magyar Népköztársaság katonai és politikai vezetése közötti gyakorlati tevékenységet, a magyar érdekek érvényesítéséért folyó küzdelmet mutatja be. Továbbá azokat a magyar kezdeményezéseket, amelyek az évtized végére a Varsói Szerződés vezetési szervezetének korszerűsítéséhez vezettek. Áttekintést nyújt a nagyobb, koalíciós jellegű hazai és nemzetközi gyakorlatokról, köztük az 1968 nyári „Zala-68” gyakorlatról, amely a magyar haderő részvételével zajlott le a csehszlovákiai „internacionalista segítségnyújtás”-ban.

Ez a fejezet önálló kötetként is kiadható lehetne, mert igen jól bemutatja a 60-as évek dinamikus hadseregépítését. A világban kibontakozó hadügyi forradalom, a minőségileg új harceszközök, mindenekelőtt a rakéta-, atom-, és neutronfegyverek, ezek hordozóeszközei, a rádióelektronika, valamint az automatizált vezetési eszközök hatalmas átalakulását eredményezték a hadsereg szervezetében, kiképzési rendszerében, anyagi-technikai korszerűsítésében, a személyi állomány képzési és szociális helyzetében. A hadtudomány, a hadászat, a hadművelleti művészet, a harcászat teljességgel átalakult, a fejlődés követelte szervezeti, anyagi-technikai változások következtek be: megalakultak a szárazföldi és légvédelmi egységek és magasabb-egységek, a műszaki építő alakulatok, felállt az 5. Hadseregparancsnokság. A csapatokat fokozatosan új korszerű fegyverekkel és egyéb haditechnikai eszközökkel, felszereléssel (új mintájú ruházattal) látták el. A mennyiségi és minőségi fejlesztés összhangjának a megteremtése terén a 60-as évek közepétől a pályakezdő fiatal tisztek 4 évi képzés után kettős diplomával, a katonai oklevél mellé egyszakos tanári, illetve szaktechnikus oklevelet kaptak. A tartalékos tisztképzés utánpótlását szolgálta az egyetemi előfelvételi sorállomány katonai felkészítése, valamint a tiszthelyettesi állomány tiszt vizsga letételének lehetősége. A kiképzés terén bevezették a 3-szor 8 hónapos kiképzési időszakot.

A szervezeti változások jelentős személyi mozgatással jártak, aminek következtében egzisztenciális és szociális feszültségek is keletkeztek. Ennek megoldására

átfogó tervek és intézkedések születtek, s a 60-as évek végére – bár a szolgálattal, különösen a harckészültségi szolgálattal sok feszültséggel járt –, a szociális gondok némileg csökkentek. Ebben a fejezetben végig nyomon követhetők azok a politikai, kormányzati döntések és intézkedések, amelyek a két ötéves fejlesztési terv során a hadsereg átfogó korszerűsítésével, a személyi állomány élet- és munkakörülményeinek javításával kapcsolatosak voltak.

A továbbiakban, a *harmadik fejezettől a nyolcadik fejezetig* bezárólag, újabb, több mint 200 oldalon az olvasó a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia képzési rendszere korszerűsítésének megalapozásával, a reformok fokozatos beindításával, a hadtudományi munka meghonosodásával, a korszerűsítési folyamat felgyorsításával és eredményeivel találkozhat. Átfogó képet kap arról, hogy a Magyar Néphadsereg soha nem látott dinamikus fejlesztése hogyan hatott a legmagasabb szintű katonai tanintézet további tevékenységére. A honvédelmi miniszter évente részletesen meghatározta a katonai tanintézetek, köztük a ZMKA részére a képzéssel kapcsolatos általános és konkrét feladatokat. A szerző igen precíz munkájában jól érzékelhetők azok a felső- és akadémiai szintű rendelkezések, amelyek a felsőfokú tisztképzés korszerűsítését, ezen belül a minőségi, a tudományos igényességű, sokoldalúan művelt tisztikar kifejlesztését szolgálták.

A felsőfokú katonai tanintézettel szemben, a hadtudományi kutatások eredményeit is felhasználva, mindenkor követelmény volt: *járjon élen* a korszerű hadművelleti-harcászati elvek és oktatási módszerek, a vezetés automatizálási eszközeinek kialakítása, oktatása terén; emelje magasabb fokra az oktatás színvonalát és ezen keresztül a hallgatók ismereteit az új fegyverzet és technikai eszközök megismerése és alkalmazása terén; *járjon élen* a korszerű hadművelleti-harcászati elvek kidolgozásában és oktatásában; *fordítson fokozott figyelmet* az atomfegyverek alkalmazása mellett, a hagyományos eszközökre, valamint *készüljön fel* a magasabb törzsek akadémiát végzett tisztjeinek hadművelleti-hadászati továbbképzésére. Ez utóbbi érdekében indult be a Hadművelleti Tanfolyam.

Az akadémiai képzés szinte állandó felülvizsgálata és az ennek megfelelő korszerűsítésére irányuló döntések és intézkedések a minőségi tisztképzés érdekeit szolgálták mind a tanári karnál, mind a hallgatói állománynál. A tanári karnál követelmény volt a felsőfokú (akadémiai, egyetemi, szaktechnikus, stb.) végzettség megszerzése, sőt a tudományos fokozat elérése. A hadtudomány továbbfejlesztése szempontjából mérföldkő volt az a honvédelmi miniszteri utasítás, amely az aspiránsképzés és tudományos fokozatszerzés feladatait határozta meg. Ennek eredményeként 1962-től 2008. január 31-ig a hadtudományban 345 fő szerzett kandidátusi, 269 fő PhD, illetve 45 fő doktori / MTA doktori fokozatot. 2 fő MTA rendes és külső tag. Az MTA köztestületi tagok száma pedig 248 fő.

A hallgatók képzési követelményei ez időtől kezdődően tovább növekedtek. A politikai-eszmei elvárásokon túl a szakmai képzés terén – szinte a rendszerváltásig – a hadművelleti-harcászati oktatásban kiemelt figyelmet kellett fordítani „a háború kezdeti időszakában vívott harcok és hadműveletek jellemzőinek kidomborítására, a rakéta- és tömegpusztító fegyverek alkalmazására, az atomcsapások eredményeinek kihasználására, az erő kifejtés összpontosítására, a támadás magas ütemének fenntartására, a hosszú menetekre és a találkozóharcra, az erdős-hegyes terepen folyó táma-

dásra, valamint a széles folyóakadályok leküzdésére. Mindezek során hangsúlyozottan előtérbe kerültek az önálló gondolkodás, a lényegmegragadó képesség fejlesztése, továbbá az elektronika, az elektro- és rádiótechnika, a matematika, a fizika és a kémia tantárgyak oktatásának hatékonyságára irányuló kérdések. Mindezek közben a szerző megjegyzi, hogy az étkezdében az ebéd térítési díja 4,70 Ft volt.

Az akadémia presztízst jelentősen növelte az a tény, hogy a legfelső politikai vezetés szükségesnek tartotta, hogy a politikai, állami és különböző társadalmi szervezetek vezetői katonai továbbképzésben részesüljenek. Ennek megszervezése és végrehajtása az akadémiára hárult. A párt-, állami és tömegszervezeti vezetők (PÁT) 25–30 fős csoportjába a pártközpontból, a minisztériumokból, a megyei vezetőtestületekből, ifjúsági szakszervezeti vezetőkől iskoláztak be az egy, illetve kétéves tanfolyamokra. A sikeres végzés alapján a tandolyam hallgatói diplomát és őrnagyi, alezredesi rendfokozatot kaptak.

Az évtized során a szervezeti változások meghaladják publikálási lehetőségeinket. Az olvasó és a téma iránt érdeklődő, kézbe véve a könyvet, végig kísérheti azokat a minőségi fejlődést szolgáló elemeket, amelyek lehetővé tették és biztosították, hogy a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia a magasabb szintű (hadműveleti-hadászati) ismeretek megszerzésének, a hadtudományos kutatás, valamint a korszerű nyelvképzés műhelyévé válhatott. Szabó professzor precíz tudományos igényű munkája és természetesen hadtörténelmi vénája újabb értékes művel gazdagította a magyar katonai tisztképzés történetét.

Hautzinger Gyula

Gondolatok egy amerikai tábornok könyvének elolvasása után*

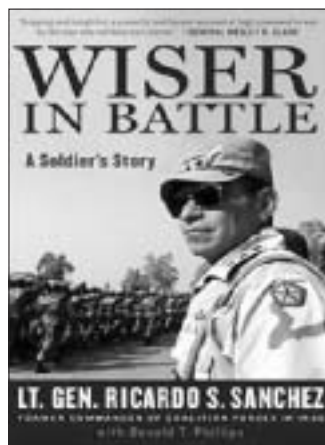
SANCHEZ RICARDO: *Bölcsőbb a harcban: egy katona története* című könyvének ismertetése egy olyan olvasó véleményével, aki a leírt események időszakában Irakban szolgált.

„A katonai karrierem befejeződött egy helynél, amelyet úgy hívnak – Abu Ghraib. 2006-ban az USA kormányzat illetékesei által arra lettem kényszerítve, hogy nyugállományba vonuljak. Még nem voltam arra készen, hogy elhagyjam szeretett katonáimat. A hadsereg volt az életem.”

Hogyan vezetett el az út idáig? Ezt is elmondja könyvében az Amerikai Egyesült Államok legmagasabb rendfokozatban valaha is szolgált spanyol–mexikói származású volt katonája.

„Hello Ric!” – üdvözölte George W. Bush elnök a tábornokot az Ovális irodában 2004. május 20-án, majd az iraki aktuális helyzet megbeszélése után így búcsúzott: „Szép munka Ric! Köszönet mindenért, amit tesz.” Rögtön ezután Sanchez megtudta Donald Rumsfeld védelmi minisztertől, amit az elnök „elfelejtett” vele az elköszönéskor közölni, hogy a korábban beígért USA déli parancsnoksága (SOUTHCOM) helyett, az V. hadtest parancsnokaként mehet vissza Németországba. Négycsillagos tábornok helyett, maradhat altábornagy. Mint kiderült, örökre.

Ricardo Sanchez katonai pályafutása a nagyon mélyről jövő, szegény sorsú emigráns fiatal emberek számára: csatlakozni a hadsereghez és a biztos megélhetés reményében ott karriert csinálni. A fiatal Ricardo az 1970-es években, nem a könyv-

* Ricardo S. Sanchez (társszerző Donald T. Phillips): *Wiser in Battle: A Soldier's Story*. New York, 2008, Harper Collins Publishers. ISBN: 978-0-06-156242-6

ben egyébként párhuzamként többször általa emlegetett West Point katonai elit akadémia, hanem a hadsereg jóval nagyobb számú tisztí utánpótlását biztosító, ugyanakkor szerényebb felkészültséget adó ROTC-főiskolát (Tartalékos Tisztí Kiképző Tanfolyam) végzi. A vélt, vagy valós lemaradást a főiskola befejezése után, a haderőben szolgálva nagy szorgalommal és akaraterővel igyekszik pótolni. A tisztí beosztásokban a nem túl gyors, de folyamatosan előrehaladó, magasabb beosztásokba történő kinevezéseit tanfolyamok, iskolák elvégzésével biztosítja. Ugyanakkor a családi gyökerek, a texasi gyerekkori háttér, a spanyol anyanyelv bizonyára pozitív diszkrimináció is jelenthetett a fiatal feltörekvő katona számára. Ezt személyesen is tapasztaltam amerikai katonákkal együtt szolgálva. Az átlagon felüli, kiváló képességű afroamerikai katona is gyorsabban haladhat előre, mint hasonló felkészültségű fehér társa.

Az 1990-es évektől kezdve Sanchez egyre magasabb beosztásokat kap. A hazai kiképző környezetből kilép a nemzetközi porondokra. A latin-amerikai térségben betöltött beosztástól kezdve az első öbölháborúban való részvételen keresztül (harcokszázalój-parancsnok, Irak déli részén, a határhoz közeli Talil légi bázisig tör előre!), talán a koszovói konfliktusban játszott szerepe a legfigyelemreméltóbb. Itt szembesül először a koalíciós béketeremtés és békefenntartás sajátosságaival – mondjuk ki – furcsaságaival: „*Szóval, kénytelenek voltunk megtanulni mit jelentenek a különféle (értsd: nemzeti) korlátozások, tiltások*” – emlékezik vissza az első tapasztalataira, a koszovói „furcsa háború” időszakára.

És lassan eljutunk 2003-ig, amikor (bizony az amerikai legfelsőbb politikai-katonai körökben is időnként tapasztalható ellentmondások következtében) a beosztásában sem túl régen működő hadosztályparancsnokból pillanatok alatt az Irakban harcoló V. hadtest parancsnoka és egyben a kialakult katonai vezetési helyzetben egész Irakért felelős parancsnokká válik. Műveleti parancsnokként – stratégiai felelősséggel.

A könyvön vissza-visszatér, szinte végigvonul a végül személyes bukását jelentő Abu Ghraib ügy. Ez a megrázó, az amerikai demokratikus értékrendtől merőben eltérő, mindmáig az egész terrorizmus elleni hadviselésen foltot hagyó esettel kapcsolatban Sanchez a körülményekkel is megismerteti az olvasót. Megítélése szerint minden, a szörnyű, 2001. szeptember 11-ei, az egész világot megrázó New-yorki Világkereskedelmi Központ ikertornyainak elpusztításához és a washingtoni Pentagon elleni támadáshoz vezethető vissza. Ezek következményeként – a Bush elnök 2002. február 7-én kibocsátott memoranduma szerint – az elfogott terroristák nem esnek a hadifoglyokkal való bánásmódról szóló genfi konvenció hatálya alá, mivel a talibán és al-Kaida szervezetek tagjai „törvényen kívüli harcosok”, így elfogásuk esetén nem tekinthetők hadifoglyoknak („...és megállapítom, a genfi konvenció egyetlen kikötése sem vonatkozik a mi konfliktusunkra az al-Kaidával, Afganisztánban, vagy bárhol a világban, mivel más okok mellett az al-Kaida nem része a konvenció magas szerződő feleinek” – fogalmaz a Sanchez által idézett dokumentum).

Logikusan hihető, hogy ez volt az a pont, ahonnan kiindulhatott az a szörnyűségi sorozat és más, azóta ismertté vált számtalan eset (a CIA szuverén államok tudta nélküli „fogoly-járatai”, a Guantanamoi támaszponton fogvatartottak körülményei). És valóban, a legfelsőbb helyről kiindult értelmezés elindított egy folyamatot, amelynek következményeként képletesen és ténylegesen elszabadultak a kutyák a pórázról. Kutyák és primitív, a világon mindenhol fellelhető szadista emberek!

Ami nem magyarázza, de köríti a történeteket. A XXI. század hadviselésének egyes módszerei napjainkban egészen mások, mint az előző korokban valaha is. Évek óta folyik a frontok nélküli, jellemzően nem állami szereplők közötti új típusú háború a terrorizmus ellen. És tény, a mai napig nem sikerült hitelt érdemlő választ találni, hogy egy demokratikus jogállam (szövetség) miként képes a saját törvényes berendezkedése eszközeivel eredményesen küzdeni olyan extrém, ellene irányuló támadásokkal szemben, mint a már idézett szeptember 11-e, vagy az azt követő madridi, londoni merényletek, ahol ártatlan emberek százai, ezrei váltak áldozattá. Ezek a tények valóban felvetik a kérdést: eredményesen lehet-e a demokratikus jogrendszer eszközeivel harcolni a minden megnyilvánulásában antidemokratikus, módszereiben a legkegyetlenebbektől sem visszariadó szervezetek, csoportok ellen?

De vissza az iraki történethez. Bush elnök által Irak eleve eldöntött lerohanása, Szaddam diktatúra fegyveres megdöntésének előkészítése során Eric Shienski tábornok a hadsereg vezérkari főnöke a szenátus 2003. február 25-i meghallgatásán a siker elérése érdekében több százezres haderő alkalmazását tartotta szükségesnek. Rögtön megvolt a haderőt irányító politikai vezetők válasza. Rumsfeld és helyettese Paul Wolfowitz minden szinten nyilvánosan tagadták a szakember, a katona állításait. A „héjának” megismert Wolfowitz odáig ment, hogy a kongresszus előtt kijelentette: *„Az iraki nép üdvözölni fogja az amerikaiak által vezetett felszabadító erőket!”* Mintha (igaz más földrajzi és történelmi körülmények között!) már hallottunk volna hasonlókat. Mintha ismerősen csengenének az ilyen kifejezések.

Mindenesetre Shienski tábornok pár hónappal később 2003 nyarán méltatlan körülmények között távozni kényszerült a posztjáról. De hol voltunk már akkor mind ettől! Hiszen, Bush elnök egy jó hónappal korábban, május elsején az Abraham Lincoln repülőgép anyahajó fedélzetén teátrális körülmények között jelentette be a főbb harci cselekmények végét. – Szaddam legyőzve, Bagdad elesett. A háborúnak vége!

És valóban, a felületes szemlélőnek, a média által végletekig befolyásolt tömegeknek ez így is tűnt. Köszönhetően a százhuszezres amerikai, negyvenötezer fős brit, és a mintegy ötezres ausztrál, lengyel és dán (bár összességében az 1991-es háborúhoz képest kisebb, de nyilván technikailag korszerűbb!) erőknek sikerült, mint Bush állította a *„tömegpusztító fegyverekkel rendelkező Irakot lefegyverezni és véget vetni Szaddam Husszein terrorizmust támogató rezsimjének és felszabadítani az iraki népet”*. A tények ismeretében mára anakronisztikusnak tűnnek ezek a kifejezések. Pedig nem is történelmi léptékű időnek, hanem fél évtizednek kellett eltelnie, hogy objektívan ítéljünk meg egy háborút, amelynek mi is részesei voltunk és a mai napig is tart. Következményei, várható hatásai egyszerűen kifejezve – megjósolhatatlanok Irakra, a térségre, de megkockáztatom, az egész világra nézve.

De egyelőre 2003-ban vagyunk. Késő tavasszal, kora nyáron, amikor valóban úgy tűnt, hogy a nem túl nagy létszámú, de kiváló képességű haderővel végrehajtott „villámháború” – elérte a célját. Itt kapcsolódik be a további események történésebe hősünk, amikor elfogadja a neki felajánlott, az iraki eseményekben meghatározó (egyébként Németországban állomásozó) V. hadtest parancsnoki beosztását.

Ellentmondás van itt a Sanchez által leírtak és az ő személyes döntése között: a könyv meghatározó (mintegy kétharmad) része szól Irakról és azokról a szerző által vélt hibákról, amelyeket az amerikai legfelső vezetés elkövetett, és amelyek a mai

napig sem látható következményekhez vezettek. Ha Sanchez akkor is ilyen tisztán látta milyen következményei lehetnek az általa felvállalt szerepkörnek, akkor miért vállalta? Valószínűleg nem látta. A „megvilágosodáshoz” nála is éveknek kellett eltelnie, hogy olyan részletességgel írja le az okokat és a következményeket, mint azt most megtette. De legalább megtette.

Én is, aki először abban az időszakban jártam Irakban bele tudom képzelni magam az euforikus hangulatba. Ebből (meg feltételezhetően a washingtoni politikai mesterek sugallatából) következhetett Tommy Franks tábornoknak, a műveletekért felelős CENTCOM parancsnokának még a sikeres műveletek végén kiadott parancsa, amely az amerikai erők hatvan napon belüli kivonásáról, és a helyettük beérkező erők 120 napig történő alkalmazásáról rendelkezett. Három hónap után, 2003 augusztus elejétől a parancs csak egy harminc ezres létszámnál kisebb amerikai erővel számolt. Természetesen ez a létszám, még a legoptimistább számvetések szerint sem bizonyulhatott volna elegendőnek. Ezt kiegészítendő a műveletet befejező, úgynevezett IV. szakasz következett, amelyben közérthetőbben az iraki helyreállítást és a stabilitást elősegítő igazi nemzetközivé kiszélesített „békefenntartó” erők is számításba kerültek.

És itt lép be Magyarország, mint a további események egyik (ha nem is fő) szereplője, és jelen sorok írója, aki kis eltéréssel Sanchez tábornokkal egy időben volt személyesen részese az Irakban bekövetkezett további eseményeknek. A tábornok rendkívül izgalmas könyvből is kiderül, az amerikai adminisztráció mindent megtett a háború lezárását elősegítő IV. szakasz mind nagyobb arányban történő nemzetközi kiszélesítéséért. Ezt segítette elő az ENSZ-ben vívott hosszú csatározások után, érdemben a 2003 május végén a világszervezet a BT által hozott határozat, amely lehetővé tette (sőt, szinte felszólította) a tagállamokat, hogy vegyenek részt a további iraki stabilizációs feladatokban. Ez a határozat vált jogalapjává annak a rövid parlamenti munkát követő magyar döntésnek, amely lehetővé tette magyar alakulat kiküldését.

Így történhetett meg, hogy Magyarország, egy háromszáz fős kontingenst ajánlott fel az Irak középső-déli részén megalakuló, lengyelek által vezetett hadosztályba. Egy szállítózászlóalj, amelynek szállítóeszközökkel történő felszerelését, a teljes tevékenység helyszínén történő biztosítását, egy Budapesten – május végén – az amerikai külügyminisztérium magas szintű delegációjának közlése alapján az amerikai fél vállalta. Magára az iraki helyzetre vonatkozóan jellemző, hogy a helyszínen történő tájékozódás végett június elején kiküldött csoportunkat fogadó amerikai tábornok teljes meggyőződéssel bizonygatta, hogy milyen nyugalom van a mi hadosztályunk részére kijelölt, közel Magyarország nagyságú, a Szaddam-éra alatt elnyomott síták által lakott körzetben. Különösen a síták szent helyein, azóta az egész világ által megismert Najaf és Karbala térségében.

A stabilizációs feladatok levezénylésére Bush elnök egy tapasztalt diplomatát Paul Bremer nagykövetet, mint az iraki rendezés teljes jogkörrel felhatalmazott „helytartóját” jelölte ki. A közvetlen katonai támogatást a Sanchez altábornagy által vezetett CJTF-7 (Összhaderőnemi Többnemzetiségű Alkalmi Harcikkötélék) biztosította. Ugyanakkor a bonyolult katonai alá-, és fölérendeltségi viszonyok miatt formálisan még a szolgálati kapcsolat sem volt Bremer és Sanchez között rendezve. Az a

tény, hogy a tábornok „mindössze” három csillagos volt (igaz, a katonaszerencse hirtelen rámosolygása következtében az altábornagyok közül is a legfiatalabb!) azt jelentette, hogy közvetlen katonai főnöke az Irakért és Afganisztánért egyaránt felelős CENTCOM parancsnoka (először Tommy Franks, majd később John Abizaid tábornok) volt Bremer első számú katonai partnere. Így érthető volt, hogy ismerve Bremer „rámenősségét” a CENTCOM parancsnoka szinte havi gyakorisággal fordult meg Irakban. De még ilyen feltételek mellett sem volt egy pillanatra sem kétséges, hogy ki „dirigál” Irakban, és mint ez a későbbiekben nyilvánvalóvá vált, kinek a szava meghatározó a washingtoni adminisztrációnál. Bremer igyekezett a katonai-biztonsági ügyekben is állást foglalni. Ilyen volt ténykedése legelején az iraki hadsereg (már legalább is ami megmaradt belőle) egy tollvonással történő szelnek eresztése, de ami még negatívabb eredménnyel járt, a határőrség megszüntetése. Bremer ez utóbbi döntését, amely alapján teljesen átjárhatóvá váltak a határok – különösen Irán és Szíria, valamint Szaud Arábia felől – korábban megjelent könyvében, egy rövid megjegyzéssel indokolta: túl korruptak voltak! Valószínűleg, mint mindenki a térségben. De valamilyen szinten mégis csak ellátták (volna) a határok őrzését.

Ennek az elhamarkodott döntésnek mi, a nemzetközi hadosztály is éreztük a negatív hatását, amikor a felelősségi körzetünkben több mint száz kilométer hosszú iraki–iráni határt képtelen volt az erre a célra (több más fontos feladata mellett!) kijelölt ukrán dandár maradéktalanul ellenőrzése alá vonni. Erről egyébként később Sanchez altábornagy személyesen is meggyőződhetett, amikor nálunk tett látogatása során, közösen repültünk ki helikopterekkel a határra. Erről így írok a 2006 őszén a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem gondozásában megjelent naplómban: *„Végig repülünk a teljes határszakaszunk mentén. Nagy a mozgás lent. Látnivalón sokan igyekeznek az iraki–iráni határ ezen oldalára. Vajon csak rokonlátogatásra, a szent helyek felkeresésére? Vagy ellenünk is?”* Később kiderült: bizony, ellenünk is. A körülményeket tovább bonyolította, hogy Bremer eleinte még az új iraki fegyveres erők, az ún. ICDC (Iraki Polgári Védelmi Hadtest) megalakítását is ellenezte.

Ebben a nehéz és ellentmondásos helyzetben kezdte meg működését az altábornagy teljes katonai felelősséggel az országban történekeért. Július–augusztustól kezdve az eddig is a hadszíntéren lévő néhány (már korábban említett) koalíciós országon kívül, nyilván az amerikai hathatós diplomáciai offenzíva eredményeként elkezdtek Irakba beáramolni az USA-val szövetségesek békefenntartásra küldött csapatai. És így a Sanchez által is felsorolt listán ott van Magyarország is. Hamarosan, összesen 36 nemzet alkotta a koalíciót. Magáról, a koalíció hatásosságáról Sanchez így ír: *„Közel az összes nemzet rendelkezett korlátozásokkal. Voltak olyan feladatok, amelyeket egyszerűen nem végezhettek el. Egy idő múlva megtanultam, ha egy intézkedést kiadtam, az vagy késve, vagy egyáltalán nem került végrehajtásra. Más esetekben nem is akarták, vagy nem voltak a szükséges képességek birtokában a kiadásra tervezett parancs végrehajtásának. És minden esetben a saját nemzeti politikai vezetésükhöz fordultak engedélyért.”* Majd így folytatja: *„Mind a 36 szövetséges nemzet Irak stabilizációjában és újjáépítésében, a nemzetközi támogatás és együttműködés tekintetében, igyekezett kellő erőfeszítést demonstrálni.”*

Igen! Akkortájt magam is így fogalmaztam: *„...arra volt szükség, hogy 36 szövetséges zászló lengjen a bagdadi főparancsnokság épülete előtt, felmutatva a széles nemzetközi*

együttműködést.” Természetesen elsősorban az USA oldalán, aki ezt az egészet elindította. A valóságban viszont rendkívül sok problémával küzdött a sebtében összehozott koalíciós erő.

A fő gond, és ez világosan kitűnik Sanchez könyvéből is, hogy békefenntartásra toboroztak minket, és nem egy új típusú háborúban való részvételre. Békefenntartásra minden bizonnyal alkalmasak is lettünk volna. Még annak ellenére is, hogy – és ez volt a másik komoly gond – a részvétel fejében a szövetségeseinknek felelőtlenül ígért felszerelést kezdetben nem, jó esetben akadozva, vagy végső esetben az amerikai haderő amúgy is szűkös kereteinek átadásával sikerült biztosítani.

Ez a fajta felszerelés hiány sodort bennünket, az éppen megalakult hadosztályunkat 2003 szeptember elején az első komolyabb konfliktusba Sanchezzel. A nemzetközi hadosztály nem akarta és nem is vette át az egyébként a spanyol dandárunk felelősségi körzetébe tartozó Nadzsaf térségét mindaddig, ameddig az amerikaiak nem teljesítették ígéretüket, különösen a latin-amerikaiaknak. A helyszínen magam is személyesen meggyőződtem: a művelési területre kikergetett alakulatok csak a legminimálisabb, elsősorban személyes felszereléssel rendelkeztek. A problémák megoldására különböző próbálkozások történtek.

A gondok azonban előbb-utóbb, úgy-ahogy megoldódtak. De ez a kettősség, a békefenntartásra kiküldött státuszunk és az ígért felszerelések akadozó beérkezése végigkísért bennünket. Mindazokat, és ebbe magam is beletartozom, akik együtt szolgálták végig azt a hosszú évet, 2003 nyarától, 2004 nyaráig, Sanchez altábornaggyal együtt.

A fő problémát természetesen az egyre bonyolódó helyzet kezelése jelentette. Sanchez tábornoknak rövid időn belül keservesen kellett szembesülnie, ha valahol a hadosztályunk körzetében fegyveres konfliktus adódott, oda amerikaiakat kellett küldenie. A konfliktusok pedig szaporodtak. Különösen Nadzsaf és Karbala térségében, ahol a Brémer-i politikai tétovázás miatt nem sikerült Mukhtada Al-Sadr hitszónokot még a legelején semlegesíteni, az általa támogatott Mahdi-hadseregét csírájában elfojtani. Ezek a politikai eredetű tétlenségek, az általunk mutatott és az előzőekben érzékeltetett inaktivitás vezetett a későbbi események kifejlődéséhez és még több veszteséghez. Mindkét oldalon.

A könyv lapjain újból és újból visszatér Abu Ghraib és egyben Sanchez személyes tragédiája. Érezhető, hogy bár elmondása szerint a maga posztjáról igyekezett mindent megtenni a letartóztatottak humánus kihallgatása és fogva tartása érdekében, ez nem sikerült.

Az okok itt is többfélék. Egyrészt a legfelső helyről kiinduló elvárások, amelyek nyilvánvalóan ellentmondásosak voltak a Genfi Konvencióval, másrészt az az elképesztő felkészületlenség, amellyel az egészet kezelték. A könyvben többször említett, a végén bűnbaknak kikiáltott Janis Karpinski dandártábornokkal személyesen magam is találkoztam. A hölgy civilben egy iroda vezetője volt, tartalékos, aki a 800. MP dandár (katonai rendőrségi dandár) jó részben hasonló tartalékosokból összeállt csapatával volt köteles a rendet fenntartani, többek között a Szaddam-rezsim leghírhedtebb börtönében, Bagdad külvárosában.

Törvényszerű volt ami bekövetkezett? Azt hiszem igen. Általános volt-e a hasonló eset? Valószínűleg nem. Sanchez könyvét olvasva újból és újból emlékeze-

tembe idéződik, hogy a hadosztály alárendeltjeinél tett gyakori ellenőrzéseim során többször hozzám csatlakozott Benjamin Shakman feladata volt, a letartóztatottak és ideiglenesen a táborainkban fogvatartottak ellátási helyzetének szigorú ellenőrzése. Bizony, Shakman százados még azt is szóvá tette, ha valahol a fogvatartottak nem a mindenkinek járó meleg élelmet, hanem konzervet kaptak étkezésre. Konzervet, amelyen az amerikai harcostársai a hadművelet idején (sőt, később is!) hetekig-hónapokig éltek.

Közben Sanchez folyamatosan küzdött az amerikai katonák létszámának megtartásáért. Washington viszont igyekezett csökkenteni. Ezt mi, a nemzetköziek is érzékeltük. Valamikor kora ősszel egyik pillanatról a másikra a hadosztály működéséhez létfontosságú üzemanyag szállítást a „zöld tankerektől” az ellátásban egyre meghatározóbb szerepet játszó civilek, a Kellogg, Brown and Root vette át. Szerződéses alapon. Lett is bonyodalom később ebből is.

Megoldatlan problémák, általunk teljesíthetetlen feladatok során fordultunk a 2004. esztendőbe. Valamikor január közepén Rumsfeld felajánlotta Sancheznek a negyedik csillagot jelentő CENTCOM parancsnokságát, azzal a feltétellel, hogy maradjon még egy ideig az amerikaiak által kierőszakolt függetlenség átadása után Irakban. Sanchez elfogadta az egyezséget.

Aztán, ahogy haladtunk a tavaszba, elszabadult a pokol! Április 4.: több szempontból is emlékezetes dátum nekünk, magyaroknak. 1945 – Nemesmedves, 1949 – Washington, a NATO alapító dokumentuma aláírása és végül 2004 – Nadzsaf, a Sadr-lázadás kezdete. Nos, a Sadr-ral szemben folytatott bizonytalan politika (elfogni/nem elfogni) fél év alatt beérlelte a gyümölcsét. Az eset közvetlen előzménye, hogy a Blackwater civil biztonsági cég embereinek gyalázatos fallujah-i kivégzése után sikerült Sadr egyik alvezéréét elfogni. Ez az esemény a Sadr-féle Mahdi hadseregének nyílt fegyveres lázadását váltotta ki. Sanchez helikopteren Najafba repült személyesen tájékozódni a történetekről. Ez egyik személyes bátorságát bizonyító akciója volt.

Azok a napok felejthetetlenek a szemtanú számára. A mi „biztonságos” körzetünk több ponton is lángokban állt. Sanchez könyvében erről így ír: *„Amikor Mukhtada Al-Sadr támogatói elindították a támadásukat, számos koalíciós erő elhagyta az állását. Például, az ukránok elhagyták Al-Kutban a hidakat, amelyeket védeniük kellett, visszavonultak a körletükbe, és ott foglaltak védelmi pozíciót. Magukra hagyták a speciális erőnket és a CPA állományát, így mi egyedül a közvetlen légi támogatás eredményétől függünk egy időre.”*

Én másként emlékezem vissza azokra a nehéz időkre. A naplómban április 7-én a következő bejegyzést tettem: *„Este visszajött Sobora altábornagy is, aki az Al-Kut-i műveleteket a helyszínen irányította. Elmondása alapján későn kaptak tűztámogatást az amerikaiaktól. Bár keményen harcoltak, fel kellett adniuk a várost.”* Tehát, valószínűleg mindkét állításnak van igazság tartalma. A kérdés, csak annyi: vajon időben megkaptak minden segítséget ukrán fegyvertársaink vagy sem. Gondolom, valamikor amikor már a dokumentumok, hadműveleti naplók is kutathatók lesznek, erre is fény fog derülni. Egy biztos: nem harcoló alakulatoknak küldtek ki minket, így minden harci alkalmazásra valóban USA csapatokat kellett a főparancsnoknak küldenie. A körzetünkben történetekkel egy időben Fallujah-ban is odáig fajultak az események, hogy a

helyzet további romlásának megállítására Sanchez masszív támadást készített elő. A végső jóváhagyást az USA legmagasabb szintű politikai vezetői adták meg. Érdemes idézni a videokonferencián elhangzottakból:

„Itt szélesebb és mélyebb a probléma! – mondta Colin Powel külügyminiszter. Tömegek gyülekeznek ha egy Hummvee ég. Nekünk nagyon gyorsan szét kell rúgnunk valakinek a fenekét...Egy brutális erődemonstrációt kell mutatnunk. Nagyobbat mint amilyent valaha is láttunk!

Igen, nekünk oda kell csapnunk, bárhol is találjuk őket – értett egyet Bush elnök – a Mahdi hadserege ellenséges erő. Majd kevéssel később így folytatta:

Fenekbe rúgni – visszhangozta Colin Powel szavait – ha valaki megpróbálkozik megállítani a demokrácia menetét: felkutatjuk és megöljük őket! Keményebbnek kell lennünk a pokolnál...Megölni őket! Felülkerekedni! Elsöpörni őket!”

Nos, ilyen beszélgetések után óhatatlanul az olvasó fejébe ötlük (már csak Karadjics néhány hónappal ezelőtti elfogása kapcsán is): ha a világ úgymond legfejlettebb demokráciájának vezetői így terjesztik a demokráciát, milyen parancsokat osztogathattak annak idején a Balkán elvakult, szélsőségesen nacionalista vezetői?

Más kérdés, hogy a falludzsai hadművelet beindítása után (amelyre megvolt a legfelsőbb jóváhagyás), az iraki politikai erők tiltakozására néhány nap múlva le kellett állítani a sikeres amerikai offenzívát. Sok amerikai katona élete árán és nyilván, a másik oldalon még több harcos és bizonyára még annál is több civil halála árán. De hát, közeledett a minden realitást nélkülöző, önkényesen kitűzött iraki szuverenitás visszaadásának dátuma és ami még lényegesebb, a 2004-es novemberi elnökválasztás. Addig pedig valahogy csak eltelik az idő...

A történethez tartozik, hogy 2004. november 6-án (négy nappal az USA elnökválasztása után) az amerikai tengerészgyalogosok elindították a második ütközetet Falludzsáért, és győztek a vietnami háború utáni legnehezebb városi harcban. A harc hat hétig tartott.

Ennyit a politika szerepéről. Több mint négy esztendő telt el, és Mukhtada Al-Sadr ma erősebb mint valaha. Kíváncsian várjuk mi lesz a további sorsa. Személy szerint neki és egy szerencsétlen, sokat szenvedett országnak, Iraknak, ahol már több mint öt éve tart ez az áldatlan állapot. Csak reménykedhetünk benne, hogy a frissen megválasztott, fiatal demokrata amerikai elnök Barack Obama és csapata megfogja találni a megoldást a térség rendezésére, és szakít a mindent erőből megoldani kívánó erőszakos megoldásokkal.

De vissza hősünkhöz, Sanchez altábornagy történetéhez! A már ismertetett májusi Fehér Ház-i vizit után Irakba visszatartva, már a repülőgépén segédtisztjének a következőt mondta:

„Fiam, örülök, hogy elhagyom Washingtont. Végére is Irakban tudom ki az ellenségem, és azt is mit tegyek vele!”

Súlyos igazságot mondott ki a vélhetően elkeseredett tábornok. Feltételezem, hogy ezért adhatta könyvének a nagyon is kétértelmű címet: *„Bölcsebb a harcban”*. Utalva a politikusok kétszínűségére. Ezzel a magatartással találkoztam jó magam is hosszú katonai pályafutásom alatt. Ilyenkor mit is érezhet a katona: jobb, bölcsebb a harcban, bajtársaimmal együtt a küzdelemben lenni... Lehet másik értelme is a könyv kitűnően megválasztott címének: bölcsebbé, okosabbá csak a küz-

delemben, a tapasztalatok megszerzésével válhat bárki. Azt remélem, magyar szempontból is messzemenően levették az illetékesek a tanulságokat: soha, semmilyen körülmények között nem veszünk részt a jövőben olyan sebtében összeverbuvált koalícióban, aminek sem a feltételrendszerét, sem a végső kimenetelét nem látjuk előre.

Mint láthatjuk, a hibákért, eredménytelenségért Sanchez lett a következő bűnbak. A washingtoni politika úgy tett, mintha mit sem tudott volna a dolgokról. Mintha Rumsfeld nem tudta volna pontosan mi is történik Irakban. Tudjuk, azóta ő is a sülyesztőbe került, de a mostani amerikai elnökválasztás arról is szólt, nem lehet a dolgokat olyan módon kezelni, mint az Irakban történt.

Sanchez váltását követően helyzetét leginkább egyik korábbi mentora, Barry McCaffrey tábornok igen találóan így fogalmazta meg: *„Ric, te túl becsületes vagy a saját értékeiden belül!”* Azaz, ez a fajta magatartás a bukását is jelentheti. Majd így folytatja: *„ A legjobb példa jellemezni Ric, olyan vagy mint egy sebesült zebra a Serengeti-ben. Megmaradsz vagy sem, a többiek a csapatban nem sokat törődnek veled. Sérült vagy. Ha túl-éled, újból befogad a csapat. Ha nem, hát úgy legyen!”*

Sanchezt a csapat nem fogadta vissza. Nemhogy az áhított négycsillagos, de újabb altábornagyi beosztást sem kapott. Nem maradt más hátra, mint a két évvel korábbi, csendes, korai nyugdíjazás. De még vélhetően a tervezett könyv megjelenését elkerülendő érkeznek továbbra is szirénhangok felső körökből. A szándék nyilvánvaló: fogja be a száját! Nem fogja be. Szerzőtársával megírja a vélhetően még hosszú ideig vihart kavarázó könyvét és kimondja: *„ Az adófizetők pénzének százmilliárdjait költötték el feleslegesen. És ami még rosszabb eredmény, amerikai katonák lettek sebesültek, megcsonkítottak és meggyilkoltak. Az én felfogásom szerint a Bush-kormányzat ezen akciója az állami szolgálat nem hozzáértő végzésének bizonyítéka.”*

2009. január 20-án után új lakója lett a Fehér Háznak. Remélhetően, egy új politikai irányvonal kezdődik ezzel egy időben. Bízunk benne valamennyiünk javára.

TÁRSASÁGI ÉLET

Az MHTT 2009. évi küldöttgyűléséről

A Magyar Hadtudományi Társaság 2009. március 26-án tartotta meg az Alapszabály IV. fejezet 9. §-ában előírt beszámoló küldöttgyűlését a ZMNE Dísztermében. A küldöttgyűlésen részt vettek az elnökség, a Felügyelő- és az Etikai Bizottság tagjai, valamint a szakosztályok által delegált küldöttek, összesen 57 fő.

A küldöttgyűlést *Nagy László*, a Társaság elnöke nyitotta meg. Üdvözölte a megjelenteket és a meghívottakat. Az ügyrendi kérdések sorában a küldöttek megválasztották a levezető elnököt *Padányi József* személyében. A napirend elfogadása után a levezető elnök felkérte a Társaság elnökét, hogy a kiküldött írásos beszámolóhoz tegye meg a szóbeli ki egészítését.

A Társaság elnöke először utalt arra, hogy 2008 elismerések tekintetében gazdag év volt: a tudomány ünnepe rendezvény-sorozat keretében *Ványa László* Tanárky-díjat, *Horváth István* és *Várhelyi István* Életmű-díjat, *Szabó József* 80., *Móricz Lajos* 85. születésnapja alkalmából névre szóló, gravírozott ezüstérmet kapott. A bejelentést követően újabb elismeréseket adott át: *Enzsöl Gyulának* és *Pirityi Sándornak* Életmű-díjat. A szakosztályok legaktívabb tagjainak: *Dávid Ferencnek*, *Fodor Péternek*, *Horpácsi Ferencnek*, *Jászay Bélának*, *Kiss-Benedek Józsefnek*, *Somogyi Jánosnak*, *Srenk Tamásnak* és *Szabó Györgynek* elismerő oklevéllel fejezte ki köszönetét.

Ezt követően megjegyzéseket fűzött az írásban beterjesztett anyagokhoz. *Az egyik:* A Határőrség az elmúlt évben a rendőrség részévé vált, s ezzel, az eddig nagy létszámmal és jól működő Határőr Szakosztály háttérével (bázisa) megszűnt. A szakosztály vezetése a legutóbbi elnökségi ülésen kezdeményezte a

szakosztály felszámolását. Ezt követően a Határőrség pécsi szakcsoportja jelezte, hogy ezzel ellentétben kész arra, hogy akár önállóan is, a korábbiak szellemében a Társaság szakosztályaként tevékenykedjen. Az MHTT elnöksége, s minden bizonnyal közösségünk minden tagja, örömmel fogadja ezt a kezdeményezést. *A másik* amire utalt: A küldöttgyűlés előzetesen kiküldött írásos anyagai között többen észrevételeztek, hogy a 2009. évi munkaterv mellől hiányzik a költségvetési terv. A részünkről hibának, az észrevételezők részéről pedig jó szándékúnak könyvelt jelzést megköszönve, gyors intézkedéssel pótoltuk a költségvetési tervet.

Ezt követően a *Felügyelő Bizottság munkájáról* *Grúber Nándor*, az *Etikai Bizottság megállapításairól* *Héjja István* a bizottságok elnökei tettek jelentést, hangsúlyozva a Társaság választott szerveinek és szakosztályainak az előírtak szerinti szabályos működését.

Az évenként tartandó küldöttgyűlések szokásos napirendjétől eltérően, azok közé beiktatva, két folyamatban levő kérdésről is szó esett.

Az egyik a Társaság címere. *Felházi Sándor* elnökhelyettes, a címer felülvizsgálatának előterjesztője kifejtette: a Társaság által végzett munka fontos kifejezője, hogy milyen a címere. Van, csak nem jó, nem szakszerű. A címer módosítására egy heraldikai szakember vizsgálata alapján pontos javaslat készült (a beszámoló 4. sz. melléklete).

A másik a Társaság helyzetével, jelenével és jövőjével kapcsolatos kérdések vizsgálata. Ezzel a feladattal, egy stratégiai és egy operatív bizottság létrehozásával, az elnökség megbízta *Pataky Ivánt* és *Padányi Józsefet*. A stratégiai

giai bizottság tagja, *Pataky Iván* tájékoztatta a küldöttgyűlést az eddig végzett munkáról, a vizsgálat céljáról és módszereiről. A vizsgálat alapvető módszere a szakosztályok vezetőivel, tagjaival folytatott személyes és kötetlen beszélgetés, kiegészítve kérdőíves megkeresések módszerével (141. oldal). *Padányi József* az operatív bizottság megalakításával megbízott alelnök rövid tájékoztatójában elmondta: az előkészítés során kiderült, hogy az elnökség és az IB azokat a problémákat, amelyekre az operatív bizottság létrejött volna, kezelni tudja, nem kell tehát egy külön bizottság.

A küldöttgyűlésre beterjesztett írásos anyagokhoz és az azokhoz fűzött szóbeli kiegészítésekhez többen *hozzászóltak*: Üdvözölték a Határőr Szakosztály pécsi csoportjának a további működésre irányuló kezdeményezését; jövőben az elismerések alapvetően arra a tevékenységre, munkára épüljenek, amelyet a jelölt a Társaság érdekében végez; a Kiss Károly Klub és a Biztonságpolitikai Szakosztály egyesülésének, vagy önállóságuk megmaradásának kérdését, a tagság bevonásával mielőbb rendezni kell; javult a tagdíj befizetési fejelem, 10–12% az eddig nem fizetett tagok aránya; többen hangsú-

lyozták a beszámoló pontosságát, korrektségét, amely jól tükrözi a Társaság 2008. évi tevékenységet.

A hozzászólásokban felvetett kérdésekre adott elnöki válaszok után a küldöttgyűlés elfogadta a Társaság 2008. évi működéséről szóló beszámolót, a 2009. évi munkatervet, a négy bizottság (FB, EB, stratégiai és operatív biz.) beszámolóját, tájékoztató jellegű jelentéseiket, a szóbeli kiegészítéseket, és a hozzászólásokra adott válaszokat.

Padányi József, a küldöttgyűlés levezető elnöke ismertette az Alapszabály módosítására tett javaslatokat a küldöttgyűléssel és azokat a határozati javaslatokat, amelyek a már elfogadott beszámolóban szerepeltek ugyan, de az egyértelműség kedvéért külön kell róluk szavazni. Hozzászólás, észrevétel nem volt, a küldöttgyűlés elfogadta a határozatokat. (lásd a következő oldalon). A levezető elnök megköszönte a szakosztályokat képviselő küldöttek megjelenését és aktív részvételét a küldöttgyűlés munkájában.

Tájékoztatjuk olvasóinkat, hogy a küldöttgyűlés írásos anyaga és a rendezvényről készült jegyzőkönyv az Internetről letölthető és az MHTT titkárságán megtekinthető.

Közhasznúsági jelentés – 2008. év

A Társaságról általában:

A Társaság alapításának éve 1990.
Bejegyzés dátuma: 1990. 12. 02. Főv. Bíróság Pk. 644001/1 sz. ügyirattal 3115 sorszám alatt.
Adószáma: 19655866-1-42

A Társaság jogi személy az 1989. évi II. törvény alapján önálló társadalmi szervezetként működik. A Társaság tagjai kutatási eredményeinek megjelentetése céljából kiadja a Hadtudomány folyóiratot.

Támogatásainkról általában:

2008-ban egyik legjelentősebb támogatóunktól a Honvédelmi Minisztériumtól a korábbi évektől eltérően lényegesen kevesebb támogatásban részesültünk. Ezen támogatás számszerűsítve 2500 E Ft volt.

További két jelentős támogatónk a Magyar Tudományos Akadémia 550 E Ft-ban, és a hadtudományi Alapítvány 1150 E Ft-ban biztosította folyóiratunk megjelentetését és a Társaság zavartalan működését.

A tagdíjból származó bevétel 1308 E Ft. Társaságunk a 2007. évtől eltérően 2008-ban szponzori támogatásban is részesült 50 E Ft-ban melyet a HM Armcom Zrt. biztosított részünkre.

Szintén a korábbi évtől eltérően 2008-ban a HM Kft. 250 E Ft-ban járult hozzá konferenciánk eredményes megrendezéséhez illetve anyagának megjelentetéséhez.

2007-ben a Társaság alaptevékenységéből, közhasznúságú tevékenységből 1 666 E Ft-ot eredményt könyvelt el. Ez jelentős mértékű támogatást nyújtott a 2008. évi működéshez.

Kimutatás a beérkezett támogatásokról és juttatások felhasználásáról

a.) Támogatások megoszlása

Megnevezés	Összeg E Ft-ban
Bevételek	
1. Támogatások	
Alapítványi támogatás	1 150
Magyar Tudományos Akadémia	550
Honvédelmi Minisztérium	2 500
HM KTF	250
efaultSzponzori támogatás	50
Támogatások összesen	4 500
2. Tagdíjak	1 308
3. Kamatbevétel	3
4. Közhasznú tevékenységből származó bevétel	22
Bevételek mindösszesen	5 833

b.) Vagyon felhasználásával kapcsolatos tételek

Megnevezés	Összeg E Ft-ban
Kiadások	
1. Személyi jellegű ráfordítások	
Béreköltség	1 100
Megbízási díjak	649
Személyi jellegű egyéb kifizetések	209
Béjárulékok(bér, pályázat, egyéb)	553
Személyi összesen	2 511
Anyagi jellegű ráfordítások	
Fenntartási, karbantartási javítási költségek	138
Postaköltség	314
Kiadvány szerkesztési nyomdaköltségei	1 899
Tudományos, ügyviteli, számviteli, pénzügyi kiadások	2 028
Egyéb kiadás	631
Anyag jellegű szolgáltatások összesen	5 010
3. Nem anyag jellegű szolgáltatások	
Bankköltség	160
Ráfordítások összesen	7 681

Budapest, 2009.

(Dr. Nagy László)
az MHTT elnöke

A Magyar Hadtudományi Társaság küldöttgyűlésének határozatai

1/2009. sz. határozat:

(Jegyzőkönyv 7. old. 1. bekezdés)

A küldöttgyűlés egyhangúlag elfogadta a Magyar Hadtudományi Társaság címerének korszerűsítésére vonatkozó határozatot az önálló mellékletben szereplő szöveggel (alapszabály 1.§.6. pont), figyelembe véve az elnökség beszámolójában szereplő kiegészítést.

2/2009. sz. határozat:

(Jegyzőkönyv 7. old. 7. bekezdés)

A küldöttgyűlés 3 fő tartózkodása mellett elfogadta, hogy az elnökség a küldöttgyűlést előkészítő ülésén – amelyen az elnökség a saját beszámolóját végső formába önti – kötelező jelleggel kérjen tájékoztatást a Felügyelő Bizottság és az Etikai Bizottság beszámolójáról is. A három beszámolót a küldöttgyűlés külön-külön vitatja meg és szavazással fogadja el.

3/2009. sz. határozat:

(Jegyzőkönyv 8. old. 2. bekezdés)

A küldöttgyűlés, 1 ellenvélemény mellett, elfogadta a szervezeti egységek nevével kapcsolatos határozati javaslatot.

4/2009. sz. határozat:

(Jegyzőkönyv 8. old. 4. bekezdés)

A küldöttgyűlés az elhangzott kiegészítésekkel, javaslatokkal módosított 2008. évi tevékenységről összeállított elnökségi beszámolót egyhangúlag elfogadta.

5/2009. sz. határozat:

(Jegyzőkönyv 9. old. 2. bekezdés)

A küldöttgyűlés egyhangúlag elfogadta a Felügyelő Bizottság jogátruházással kapcsolatos betérjesztését.

6/2009. sz. határozat:

(Jegyzőkönyv 9. old. 3. bekezdés)

A küldöttgyűlés a Felügyelő Bizottság beszámolóját egyhangúlag elfogadta.

7/2009. sz. határozat:

(Jegyzőkönyv 9. old. 5. bekezdés)

A küldöttgyűlés egyhangúlag elfogadta az Etikai Bizottság beszámolóját.

8/2009. sz. határozat:

(Jegyzőkönyv 9. old. 7. bekezdés)

A küldöttgyűlés a betérjesztett 2009. évi munkatervet és költségvetést egyhangúlag elfogadta.

9/2009. sz. határozat:

(Jegyzőkönyv 11. old. 3. bekezdés)

A küldöttgyűlés egyhangúlag elfogadta az elnökség létszámát meghatározó paragrafus módosítását.

10/2009. sz. határozat:

(Jegyzőkönyv 11. old. 5. bekezdés)

A küldöttgyűlés egyhangúlag elfogadta, hogy a szakosztály-elnökök által megbízott vezetőségi tag szavazati joggal képviseli a szakosztályt az elnökségi üléseken.

11/2009. sz. határozat:

(Jegyzőkönyv 11. old. 7. bekezdés)

A küldöttgyűlés egyhangúlag elfogadta az alapszabály 14.§.1. pontjának kiegészítését azzal, hogy a szervezeti egységek a naptári év lezárultával a megadott szempontok szerint beszámolót állítanak össze.

12/2009. sz. határozat:

(Jegyzőkönyv 11. old. 10. bekezdés)

A küldöttgyűlés egyhangúlag elfogadta a szakosztályoknak visszajuttatandó pénzkeret mértékét.

13/2009. sz. határozat:

(Jegyzőkönyv 12. old. 1. bekezdés)

A küldöttgyűlés egyhangúlag elfogadta, hogy a Társaság elismerési formái közé az emlékérem is bekerüljön, az átadás körülményeire vonatkozó előírás törlésével.

14/2009. sz. határozat:

(Jegyzőkönyv 12. old. 5. bekezdés)

A küldöttgyűlés egyhangúlag elfogadta a könyvelő javadalmazásának emelésére tett javaslatot.

Az MHTT pályázati felhívása a 2009. évre

A Magyar Hadtudományi Társaság elnöksége – a küldöttgyűlés határozata értelmében, a jóváhagyott éves munkatervvel és költségvetési tervvel összhangban – pályázatot hirdet tanulmányok, elemzések megírására.

A pályázat meghirdetésének célja a Társaság tagságának aktivizálása, a tudományos tevékenység és mindenekelőtt a kutatás ösztönzése, publikálásra alkalmas, és elsősorban a gyakorlatban is hasznosítható anyagok készítése, a tagság önmegvalósítási lehetőségeinek bővítése.

A pályázat keretében a következő tudományos illetve kutatási témaköröket tartjuk célszerűnek feldolgozni:

- a hadtudomány fogalmában, tartalmában bekövetkezett változások, az aktuális problémák;
- a biztonság modern értelmezése és aktuális problémái;
- a haderőfejlesztés időszerű kérdései és azok megoldásának lehetőségei;
- a védelmi, illetve stratégiai tervezés, és ezen belül a haderőtervezés aktuális kérdései;
- a háborúval kapcsolatos elméletek változásai a jelenlegi kihívások fényében és ezek gyakorlati megvalósításának kérdései;
- a terrorizmus, a gerilla-hadviselés és az ellenük vívott küzdelemben alkalmazható eljárások, módszerek és eszközök;
- a katonai vezetés időszerű kérdései és eljárásai;
- a logisztika előtt álló feladatok és azok lehetséges megoldásai;
- a haditechnikai és technológiai fejlesztés szükségessége, egyes területek legégetőbb problémái és azok megoldása;
- informatika a védelmi szférában;
- a rendvédelem, a katasztrófavédelem és más speciális terület fejlesztésének kérdései;
- a humán erőforrás-gazdálkodás napjainkban és a közeli jövőben;
- a társadalom és a hadsereg – a fegyveres erők demokratikus ellenőrzése;
- az önkéntes tartalékos rendszer szükségessége és kialakításának lehetőségei,
- a hadtudomány és a hadijog helyzete, változásai a 21. században.

A pályázaton a Társaság tagjai egyénileg, vagy csoportosan vehetnek részt, kifejezetten ezen pá-

lyázat céljára készített, eredeti, ebben a formában más helyre be nem nyújtott tanulmányokkal.

A pályázat elsősorban a kiírásban szereplő (esetleg önálló kezdeményezés alapján választott, de a Hadtudományi Társaság illetve szakosztályai profiljába tartozó) téma kidolgozására irányuljon. Lehet komplex jellegű, de foglalkozhat a téma egy-egy részterületével is. A pályázat jellegű, ily módon megőrzi a pályázó személyiségének anonimitását a pályamunka elbírálásának befejezéséig.

Elnyerhető díjak (bruttó):

I. díj – 80 ezer Ft.;

II. díj – 60 ezer Ft.;

III. díj – 40 ezer Ft.

A beérkezettek pályamunkáknak legfeljebb fele díjazható, továbbá a díjak megoszthatóak. Az elnökség az egyes szakmai területek kiemelkedő alkotásait különdíjban részesítheti.

A pályaművek terjedelme ne haladja meg a három szerzői ívet.

A pályamunkák beadási határideje (postabélyegző alapján): 2009. október 16-a.

A jeligével ellátott pályamunkákat két nyomtatott (gépelt) példányban és egy elektronikus adathordozón (lemezen, vagy CD-n) kell benyújtani a Társaság titkárságára. Csatolni kell hozzá egy zárt borítékot, amelyen kívül fel kell tüntetni a jeligét, belül, pedig a szerzőre vonatkozó adatokat (név, szül. hely, idő, anyja neve, lakcíme, vagy szolgálati helyének postacíme, adószáma, TAJ-száma, nyugdíjas törzsszáma, átutalási számla száma).

A pályaműveket az elnökség által felkért szakértők bírálják el.

A díjazott pályázatok hasznosításáról a Társaság dönt a szerzők egyetértésével. Az arra alkalmas pályázatok – függetlenül a díjazás tényétől – esetleges átdolgozás után a Hadtudomány című folyóiratban is közlésre kerülhetnek. Minden pályamunka – a szerzővel való előzetes egyeztetés után – átadásra kerülhet a hasznosításában érdekelt szervek részére.

A pályázat kiírásának feltételeit, a pályázati rendszer célját, az alkalmazott eljárásokat és más, szükséges tudnivalókat az MHTT elnöksége által jóváhagyott szabályozó (a Magyar Hadtudományi Társaság Pályázati rendszere) tartalmazza.

A Magyar Hadtudományi Társaság kitüntettetei

Tanárky Sándor-díjat kapott

Dr. Ványa
László
okl. mérnök
alezredes

Az oktatás, a szakma és a hadtudományi kutatás elismert szakembere. Munkásságát összetett oktatási teljesítményei, különböző publikációk – cikkek, jegyzetek – külföldi konferencia-kiadványban megjelent előadásai, nem utolsó sorban tudományos kutató

munkája és aktív közéleti szereplés fémjelzi. Egyetemi oktató és kutató munkája elismeréseként 2005-ben kiváló oktató címet adományozott részére a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem.

A Magyar Hadtudományi Társaságnak aktív és tevékeny tagja. Választott szervezetünknek: az elnökségnek és az Intéző Bizottságnak egyik legaktívabb tagja. Elnökhelyettesként, a pályázati ügyek intézése mellett, sokat vállal a társaság-szintű központi rendezvények, konferenciák szervezésében és lebonyolításában. Évek óta elnöke az MHTT egyik legjobban dolgozó szakosztályának, az Elektronikai, Informatikai és Robotikai szakosztálynak. A szakmai vezetéssel együttműködve – közel tíz éve – ez a szakosztály tervezési-szervezői katonai elektronika és robotika legújabb kérdéseit tárgyaló, rendszeresen megrendezett, nagyszabású hazai és nemzetközi konferenciákat.

Életmű-díjat kapott

Az MHTT Életmű-díj kitüntetést adományozta a hadtudományi kutatás és publikálás terén elért kiemelkedő eredményei, valamint a Társaság elismertségét szolgáló fáradhatatlan tevékenysége elismeréseként:

Dr. Enzsöl Gyula nyugállományú ezredesnek, a Magyar Hadtudományi Társaság Tüzér Szakosztálya alapító tagjának, aki aktívan részt vesz a szakosztály életének szervezésében, rendezvényeinek az előkészítésében. Eredményes munkát folytat a fegyvernem tudományos fokozattal rendelkezők utánpótlásának a biztosításában, a fiatal tisztek tudományos képzésében. Részt vesz a Tüzér Figyelő periódák szerkesztésében, a hazai és a nemzetközi konferenciák előkészítésében, a fegyvernem tudományos életének szervezésében. 2007-ben töltötte be 80. életévét. Ez alkalommal a ZMNE Doctor Honoris Camsa címet adományozta részére.

Dr. Pirityi Sándor biztonságpolitikai szakértőnek, a hadtudomány kandidátusának, a Társaság Tanárky-díjjal kitüntetett tagjának, aki közel félévszázadon át az MTI külpolitikai Főszerkesztőségében dolgozott, számos nemzetközi jellegű tanácskozás résztvevője és tudósítója volt. Több kormánykitüntetés, különböző díjak és elismerések fémjelzik munkáját. Ma 84 éves, de még mindig figyelemmel kíséri a nagyobb jelentőségű biztonságpolitikai eseményeket és elemzi az ezzel kapcsolatos írásokat. Alapítása óta tagja az MHTT-nak. A Biztonságpolitikai Szakosztály aktív tagja. 1995-től az Etikai Bizottság tagja, majd több cikluson át a bizottság elnöke. E funkciók ellátása mellett, gazdag ismereteit és tapasztalatait felhasználva színvonalas biztonságpolitikai, hadügyi (leszerelés, hadászati fegyverek, ellenségkép stb. tárgyú) témákban a Társaság kiemelt, központi rendezvényeinek gyakori szereplője. Rendszeresen publikál a *Hadtudományban*, de más katonai és civil periodikákban is jelennek meg tanulmányai.

25 éves A Kiss Károly Hadtudományi Klub*

Az 1980-as évek elején a progresszív hadtudományi gondolkodás számos új szerveződés részeként megteremtette ezt a fórumot is. Az indulás okairól, körülményeiről, az eltelt 25 év eredményeiről és a folytatásról a klub vezetői kerekasztal-beszélgetés keretében adtak számot és vázolták fel az elképzelt jövőt. *A beszélgetésben részt vett:* dr. Csery Péter ny. mk. alez. a Kiss Károly Hadtudományi és Biztonságpolitikai szakosztály elnöke; Cene Gréta a szakosztály vezetőségi tagja; dr. Hajma Lajos ny. ezds. a klub és az MHTT alapító tagja; dr. Héjja István ny. ezds. a Társaság alapító tagja; dr. Németh József a szakosztály titkára, a Biztonságpolitikai Szakkollégium elnöke.

A klub megalakulásának körülményeiről, törekvéseinek főbb irányairól és működésének eredményeiről Hajma Lajos, Csery Péter, Héjja István és Német József szólt.

□ *Hajma Lajos:* 1983 elején alakult meg a klub, az év kora őszen pedig megkezdődtek a rendezvényei. A klub működésére vonatkozó elképzelés kidolgozása után, nevet kellett adni a közösségnek, amely kifejezi az összefogás célját és jellegét. A névadót illetően a hadtudományi kutatás hagyományait keresve – dr. Ács Tibor javaslata alapján – a reformkor eszméjével azonosuló katonai teoretikusok közül a hadtudományi kutatás terén a Magyar Tudományos Akadémia tagjaként ismert és elismert *Kiss Károly honvéd ezredesre* esett a választás. Ezt követően a klub-élet formai-tartalmi céljainak, a szervezeti élet kereteinek meghatározása alapszabályban került rögzítésre. A szakosztály életének tervezésére, szervezésére, munkájának irányítására elnök, elnökhelyettes és titkár lett megválasztva. A klub az MN Művelődési Ház keretében kezdte meg működését.

A klub céljai az alábbiakban kerültek meghatározásra:

- a hadtudomány és a kapcsolódó más tudományok közötti eszmecsere;
- a hadtudomány művelésével összefüggő kérdések megvitatása;
- a hadtudomány szakterületeit érintő kérdések elemzése, a tudományos képzésekben résztvevők segítése;
- a kutatások eredményeinek ismertetése, és más aktuális kérdések megvitatása.

A klub 1983 végén 31 alapító taggal a tudományos minősítés, a hadművelleti tervezés, a haditechnikai fejlesztés, az anyagtervezés és más területek jeles képviselőivel kezdte meg a működését. Alapító tagok között voltak többek között Deák Péter, Móricz Lajos, Ács Tibor, Vasvári Vilmos, Várhegyi István, Madaras Péter, Szenes Zoltán, Csabai György és Kőszegvári Tibor.

Az alapítás óta eltelt 25 év alatt kiemelkedő szerepet játszottak a klub életében előadóként, levezető elnökként: Szentesi György, Kovács Jenő, Nagy László, Héjja István, Pataky Iván, Enzsöl Gyula, Pirityi Sándor, Szternák György, Opál Sándor, Léka Gyula, Bodrogi László és Lajtós Béla.

A klub elnökeiként és alelnökeiként kiemelkedő tevékenységet folytattak: Móricz Lajos, Vasvári Vilmos, Berek Lajos, Csabai György (mint alelnök), majd Héjja István és Csery Péter.

A klub az elmúlt közel három évtized alatt az MHTT elnökségének fórumaként, annak támogatása mellett kívánt tevékenykedni (az elnökség ülésein alapvetően gazdasági – szervezeti – feladatelosztási beszámoltásokkal). A működés szakaszait és a vizsgált témák, témakörök tartalmát a következőkben lehet megjelölni:

* Kiss Károly (1793–1866) honvéd ezredes hadtudós. A Magyar Tudós Társaság I. nagygyűlésén 1831. február 17-én levelező taggá, 1840. szeptember 5-én pedig hadtudományi rendes taggá választották. Kiss Károly egész életében a nemzeti függetlenség és a tudományos haladás ügyét szolgálta. Elévülhetetlen érdemeket szerzett a magyar katonai nyelv, és a nemzeti hadtudomány létrehozásában.

- 1992–1995: A honvédelemmel összefüggő újszerű feladatrendszer értelmezése (pl. a szárazföldi csapatok legújabb tapasztalatai, a tisztképzés új rendszere, a biztonságpolitika aktuális kérdései, a doktori képzés stb.)
- 1996–1998: A nemzetvédelem, a békefenntartás és a NATO-orientáció összefüggései (pl. a katonai integráció, a hadtudomány művelésének megújítása; az euro-atlanti csatlakozás helyzete stb.)
- 1999–2006: A NATO-tagság, az EU-ba történő felvétel és annak hatása az ország életére, a biztonságpolitikára, a haderőreform és a biztonságpolitika más aktuális kérdései.
- 2006-tól napjainkig: Más szakosztályok bevonásával a folytonosság, a megújulás jegyében folyik az új fórum kialakítása. Felmerült az is, hogy új klub alakuljon a „Király Béla Hadtudományi Klub” és a „Biztonságpolitikai Szakkollégium” bevonásával. Kezdődjön egy újabb időszak egyetemesebb tartalommal, amit a forma is megfelelően fejezzen ki.

Ezeknek a témáknak a vizsgálata és a klub megújítására irányuló törekvések meghatározóak a klub életében. Gyakorlatilag a biztonságpolitika széles spektrumának vizsgálata vezetett oda, hogy később, 2007-ben, a Kiss Károly Hadtudományi Klub és a Biztonságpolitikai Szakosztály – a két önálló szervezeti egység egyesült *Kiss Károly Hadtudományi és Biztonságpolitikai Szakosztály* néven.

□ *Csery Péter* a szakosztály és a klub – az „összevont szervezet” – terveiről az alábbiakat mondta: A Kiss Károly Hadtudományi és a Biztonságpolitikai Szakosztály – eddigi elődei sikeres tevékenységének megfelelően – folytatja a munkáját. E két szervezeti egység pozitív tapasztalatait felhasználva, a kezdeti nehézségeket felszámolva, tervezte meg a már újjáalakult vezetőség a 2008. évi rendezvényeit, illetve készítette el a 2009 programját.

A programban szerepelnek biztonságpolitikai, nemzetbiztonsági, geopolitikai kérdések, de olyan világpolitikai szervezetek bemutatása is, mint az Egyesült Nemzetek Szer-

vezete, az Európai Unió. A szakosztály tagjainak kérésére napirendre tűztünk hazai és világgazdasági kérdéseket, technikai ismeretterjesztéssel foglalkozó témákat. A Biztonságpolitikai Szakosztály jó gyakorlatát folytatva Kecelen a haditechnikai múzeumba, a Budai várba és a Hadtörténelmi Múzeumba terveztük kirándulást.

Ahhoz, hogy a szervezeti életünk még hatékonyabb legyen, tovább szélesítjük az együttműködés kereteit, közös rendezvényeket tartunk a Nemzetbiztonsági Szakosztállyal és a Biztonságpolitikai Szakkollégiummal. Az utóbbiak tagjai döntő többségében fiatalok, így minden korosztály képviseltetve van egy-egy téma, kérdés megbeszélésén. A tapasztalataink alapján a fiatalok jól felkészültek, érdeklődnek a társadalompolitikai és biztonságpolitikai kérdések iránt. Ezért lehetőséget biztosítunk számukra önmaguk megmérettetése céljából egy-egy téma önálló ki-fejtésére.

A vezetőség véleménye: ha azt akarjuk, hogy az összevont klub és a szakosztály, új szervezeti egységben továbbra is hatékonyan működjön, akkor fiatalítani kell a vezetőségben (ez részben megtörtént: két fő 35 év alatti, s egyik hölgy), másrészt a tagságot érintő, érdeklődésre számító és élményt nyújtó programokat, rendezvényeket kell szervezni. Megfelelő PR-tevékenységgel el kell érniük, hogy tagjaink rendszeresen vegyenek részt a különböző programokban, és egyre több fiatal váljon közösségünk tagjává. Ehhez a legjobb előadókat, szakembereket kell felkérni az előadások megtartására és a viták vezetésére.

Létre kell hozni a szakosztály honlapját, hiszen a 21. században az Internet használata mind a fiataloknak, mind az idősebbeknek elengedhetetlen az információ megszerzéséhez és továbbításához. Ehhez természetesen a fiatalabb generáció hathatós segítségét kell igénybe venni.

A szakosztály ebben az új felállásban méltó örököse a korábbi szervezeti egységeknek, a Kiss Károly Hadtudományi Klubnak és a Biztonságpolitikai Szakosztálynak. Ha a tagság és a vezetőség szívügyének tekinti a

hadtudomány művelését, akkor a Magyar Hadtudományi Társaság eredményesen működő szakosztályaként remény van arra, hogy újabb 25 év után ismét elgondolkozunk a hogyan tovább kérdésén.

□ *Héjja István:* A rendszerváltást követő időszakot az jellemezte, hogy az arra érett közösségek az egyesülési törvény adta keretek között az öntudatra ébredés mellett megkezdték önmaguk szervezetei kialakítását. A Magyar Köztársaságban a tudomány különböző területein dolgozó kutatók, a társadalom modernizációs fejlesztésén munkálkodva, jelentős szerepet töltöttek és töltenek be a társadalmi élet problémáinak megoldásában, így a biztonság- és védelmi politika alakításában is. Ezen belül: Az Alkotmány alapelveinek módosítása 1989–1990-ben; a biztonságpolitikai és honvédelmi alapelvek kidolgozása és országgyűlési határozatokkal történő elfogadtatása 1993-ban; az új honvédelmi törvény elfogadása 1994-ben és 2005-ben; a haderő-átalakítás tervének elfogadása 1995, 1998, és 2004-ben; a védelmi felülvizsgálat területén; a prágai képességefejlesztési csomag érvényesítésében; nem utolsósorban a katonai stratégiák kidolgozásában való aktív részvételről. Mindezek jelzik a tudományos kutatók tevékenységének eredményességét.

A kutatók eddigi munkájának tapasztalatai azt bizonyítják, hogy a jövőben még aktívabban és célirányosabban kell közreműködniük a felmerülő feladatok megoldását elősegítő tudományos munkában. A szakkutatók mellett a biztonságpolitikai szakértőknek és katonai szakembereknek is részt kell venniük a tudományos munkában, hiszen a gyakorlati életből merített élő problémákat, kérdéseket – amelyekre tudományos válaszok kellenek –, ők ismerik a legjobban.

A fentiek miatt indokolt az egyesült szervezet, ahol a szakértők kifejthetik az aktuális problémákkal kapcsolatos nézeteiket és segít-

hetik a többi terület bekapcsolódását a problémák feldolgozásába vagy megoldásába.

□ *Német József* a szakosztály titkára, a Biztonságpolitikai Szakkollégium elnöke arról szólt, hogy a szakkollégium a hadtudományi kutatás kérdéseiben, mely témák vizsgálatát tudná felvállalni. A tudomány egészével és a hadtudomány sajátosságaival kapcsolatos ismeretek segíthetik a hadtudomány általános elméleti kérdéseit magába foglaló tudományterületek által feltárt eredmények megismerését. A biztonságpolitikai szakértőknek és katonai szakembereknek ennek kapcsán célszerű tájékoztatást adni a hazánkban és külföldön szerzett ismeretekről, így járulhatunk hozzá a hazai hadtudományi gondolkodás 21. századi alakításához. Ezekben partner tudna lenni a Biztonságpolitikai Szakkollégium is.

A tudomány egészéhez és a hadtudományhoz kapcsolódó alapkérdések mellett célszerű tanulmányozni a nemzetközi és a társadalmi folyamatokat, amelyek a konfliktusok irányában radikalizálódnak, a hadtudomány háborúval és a fegyveres konfliktusokkal kapcsolatos megállapításait, a katonai stratégia elvi és gyakorlati kérdéseit.

Külön témaként célszerű vizsgálni a fegyveres erők béke, nem háborús és háborús alkalmazásának elveit, illetve a nemzeti és nemzetközi alkalmazással kapcsolatos műveletek kérdéseit, tapasztalatait és azok szerepét a haderő felkészítésében. Az utóbbi időben a hadtudományhoz kapcsolódó alapkérdések köre bővült, így új témakörként jelentkezik a rendőrség, a polgári védelem bevonása a vizsgálandó témák sorába.

A klubélet az újrászervezett keretben, a fiatal hallgatók bevonásával és a közösen kidolgozott programnak megfelelően, ismét hosszútávra működőképessé vált.

Czene Gréta